

ПЕТА ИНТЕРКАТЕДАРСКА
СРБИСТИЧКА КОНФЕРЕНЦИЈА

УНИВЕРЗИТЕТСКИ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ СРБИСТИКЕ

ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

• БЕОГРАД • 2025 •

НОКЦ „ВУК КАРАЏИЋ” У ТРШИЋУ

**ПЕТА ИНТЕРКАТЕДАРСКА
СРБИСТИЧКА КОНФЕРЕНЦИЈА**

Програмски и уређивачки одбор
Пете интеркатедарске србистичке конференције

Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Александар Милановић
Проф. др Бошко Сувајдић
Проф. др Славко Петаковић
Проф. др Зорана Опачић

Главни и одговорни уредник
Проф. др Вељко Брборић

Рецензенти
Проф. др Валентина Питулић
Проф. др Рајна Драгићевић
Проф. др Славко Петаковић

Лектура и коректура
Доц. др Весна Николић
Доц. др Валентина Илић
Доц. др Милан Вурдеља

ПЕТА ИНТЕРКАТЕДАРСКА
СРБИСТИЧКА КОНФЕРЕНЦИЈА

УНИВЕРЗИТЕТСКИ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ СРБИСТИКЕ

Зборник радова са
Пете интеркатедарске
србистичке конференције,
одржане у НОКЦ „Вук Караџић”
у Тршићу 21–23. јуна 2024. године

Београд, 2025.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9
<i>Злајко М. Грушановић</i>	
ИЗМЕЋУ ИСХОДА И САДРЖАЈА, ПРОГРАМА И КАНОНА: ПОЛОЖАЈ ЗАВОДА У САВРЕМЕНОМ ОБРАЗОВАЊУ	11
<i>Исидора Г. Бјелаковић и Александар М. Милановић</i>	
ДИЈАХРОНИЈА НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА	15
<i>Сања Ж. Ђуровић</i>	
САВРЕМЕНИ СРПСКИ ЈЕЗИК НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА	33
<i>Драгиша П. Бојовић</i>	
СТАРИЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА	53
<i>Мина М. Ђурић</i>	
НОВА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА	63
<i>Марина С. Јањић</i>	
ИЗБОРНИ ЈЕЗИЧКИ ПРЕДМЕТИ НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА	85
<i>Вељко Ж. Брборић и Валентићина М. Илић</i>	
МЕТОДИЧКИ ПРЕДМЕТИ И СТУДЕНТСКА ПРАКСА НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА	103
<i>Сања Ј. Парийовић Крчмар</i>	
ПОМОЋНИ И ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА (КЊИЖЕВНИ)	123
<i>Илијана Р. Чуштура</i>	
СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ У ПРОГРАМИМА ОБРАЗОВАЊА УЧИТЕЉА	133
<i>Јелица Р. Стојановић</i>	
СТАТУС СРПСКОГ ЈЕЗИКА У СИСТЕМУ ЦРНЕ ГОРЕ (ЈЕЗИЧКИ ПРЕДМЕТИ)	153

Горан М. Радоњић

КАКО ПРЕДАВАТИ ПОСЕБНО СРПСКО ИСКУСТВО
У КЊИЖЕВНОСТИ (И У ЦРНОЈ ГОРИ)161

Нина З. Говедар

СТАТУС СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ171

Дијана М. Црњак

СРБИСТИКА У ЗАГРЕБУ:
КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СТУДИЈСКИХ ПРОГРАМА.....187

Миланка Ј. Бадић

СТАТУС СРПСКОГ ЈЕЗИКА НА ДРЖАВНОМ УНИВЕРЗИТЕТУ У
НОВОМ ПАЗАРУ199

Невена П. Варница

СРПСКА ДРАМСКА КЊИЖЕВНОСТ 20. И 21. ВЕКА209

Саша М. Ђукић

СТАТУС СРБИСТИКЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ
(ЈЕЗИЧКИ ПРЕДМЕТИ).....217

Ненад Б. Ивановић

СТАТУС СРПСКОГ ЈЕЗИКА У РАСПРАВИ О ПРОМЕНИ
НАЗИВА РЕЧНИКА СРПСКОХРВАТСКОГ КЊИЖЕВНОГ
И НАРОДНОГ ЈЕЗИКА САНУ (1992–2022).....231

Мирјана М. Сџакић

КУЛТУРА ГОВОРА И РЕТОРИКА НА УЧИТЕЉСКИМ И
ПЕДАГОШКИМ ФАКУЛТЕТИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....249

Љубица Д. Весић и Ана Љ. Пејровић Дакић

ГОВОРНА КУЛТУРА У ПРОГРАМИМА
ФАКУЛТЕТА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ УЧИТЕЉА И ВАСПИТАЧА269

Весна С. Николић

СТАТУС ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА НА
УНИВЕРЗИТЕТИМА У СРБИЈИ, РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ
И ЦРНОЈ ГОРИ.....283

Ана М. Јањушевић Оливери

СРПСКИ ЈЕЗИК НА УНИВЕРЗИТЕТУ У ПРИШТИНИ СА
ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ301

ПРЕДГОВОР

Пета интеркатедарска србистичка конференција одржана је у Научно-образовно-културном центру „Вук Караџић” у Тршићу од 21. до 23. јуна 2024. године, и то се већ може назвати лепом традицијом. Тема Пете конференције је била *Универзитетски планови и пројекти србистике*, чиме се одржава леп континуитет са претходним србистичким конференцијама на истом месту. Прва конференција одржана је 2020. године (*Систем српског језика и књижевности у образовном систему*), друга 2021. (*Канон српске књижевности*), трећа 2022. (*Границе српског језика*), четврта 2023. (*Границе српске књижевности*). Тиме је, по нашем мишљењу, добро трасиран пут важним националним и идентитетским питањима и ојачана србистичка заједница наших катедара и србистичких центара. Као и на ранијим конференцијама, и на Петој конференцији је на крају рада донета Декларација (*Декларација о универзитетским плановима и пројектима србистике*).

На конференцији су, као и ранијих година, учествовали представници свих наших србистичких катедара филолошких, филозофских, учитељских и педагошких факултета у Републици Србији, Републици Српској и Црној Гори, уз представнике Института за српски језик САНУ, Института за књижевност и уметност из Београда, Завода за унапређивање образовања и васпитања, Одбора за стандардизацију српског језика и Друштва за српски језик и књижевност Србије.

И за ову конференцију су Програмски одбор и уредник, уз помоћ свих учесника, посебно референата, настојали да теме у пленарном делу конференције буду репрезентативне и да у фокусу буду најважнија питања универзитетских планова и програма србистичких катедара.

Пета конференција је почела у свечаном тону, пригодним обраћањима председника Програмског одбора проф. др Милоша Ковачевића, управника Центра госпође Александре Пурић, директора Завода за унапређивање образовања и васпитања др Златка Грушановића и помоћника министра просвете за високо образовање др Александра Јовића. Потом је представљен Зборник радова са Четврте конференције.

Радно председништво на свечаном отварању конференције чинили су проф. др Милош Ковачевић (председник Програмског одбора), проф. др Вељко Брборић (уредник конференције), доц. др Валентина Илић, доц. др Весна Николић и доц. др Милан Вурдеља (секретари конференције).

После тога отпочело је излагање пленарних реферата, по утврђеном програму. Радно председништво су чинили проф. др Милош Ковачевић, проф. др Вељко Брборић и доц. др Валентина Илић (секретар). У складу са програмом изложени су следећи реферати (од 9.40 до 11.00): *Дијахронија на србисџичким кайедрама* (проф. др Александар Милановић и проф. др Исидора Бјелаковић); *Савремени срџски језик на србисџичким кайедрама* (проф. др Сања Ђуровић); *Сџара књижевносџи на србисџичким кайедрама* (проф. др Драгиша Бојовић); *Нова срџска књижевносџи на србисџичким кайедрама* (проф. др Мина Ђурић). Колегиница Сања Ђуровић је била спречена да присуствује конференцији, а њен реферат је изложила проф. др Милка Николић.

После прве паузе радно председништво су чинили проф. др Александар Милановић, проф. др Бошко Суваџић и доц. др Весна Николић (секретар). У овом делу изложени су следећи реферати (од 11.30 до 12.50): *Помоћни и изборни ѓредмеџи на србисџичким кайедрама (само језик)* (проф. др Марина Јањић); *Меџодички ѓредмеџи и сџудентска ѓракса на србисџичким кайедрама* (проф. др Вељко Брборић и доц. др Валентина Илић); *Помоћни и изборни ѓредмеџи на србисџичким кайедрама (само књижевносџи)* (проф. др Сања Париповић Крчмар); *Срџски језик и књижевносџи на учџиџељским факулџеџима* (проф. др Илијана Чутура).

После подне на конференцији се наставило са радом излагањем кореферата (од 15.00 до 18.00 сати). Радно председништво је било у саставу: проф. др Јелица Стојановић, проф. др Марина Јањић и доц. др Милан Вурдеља (секретар). У овом делу су изложени следеће теме: *Сџаџус србисџике у Црној Гори* (проф. др Јелица Стојановић); *Сџаџус срџске књижевносџи у Црној Гори* (проф. др Горан Радоњић); *Сџаџус срџске књижевносџи у Рейублицџи Срџској* (доц. др Нина Говедар); *Сџаџус србисџике у Рейублицџи Хрваџској* (проф. др Дијана Црњак); *Срџски језик и књижевносџи на Државном универзџтеџу у Новом Пазару* (проф. др Миланка Бабић); *Срџска грама 20. и 21. века у универзџтеџској насџавџи* (проф. др Невена Варница); *Сџаџус србисџике у Рейублицџи Срџској – језички ѓредмеџи* (проф. др Саша Ђукић); *Сџаџус срџској језџика*

у расправи о њојмени назива Речника српскохрватској књижевној и народној језика (др Ненад Ивановић), Култура јовора и рејторика на учийељским и њедајошким факултетејима у Рејудблици Срдији (проф. др Мирјана Стакић); Говорна култура у њројрамима Факултетеја за образовање учийеља и васијијача (доц. др Љубица Весић и доц. др Ана Петровић Дакић). Колегиница Дијана Црњак је била спречена да присуствује конференцији, а њен реферат је прочитала доц. др Весна Николић. О доброј припреми и озбиљности конференције сведочи и чињеница да су изложени сви планирани реферати, чиме је њен програм у целини реализован.

После изнетих реферата уследила је академска дискусија, с похвалама и понеким питањем. Све је протекло у добронамерној и конструктивној атмосфери, која је помогла да се прилично лако дође до текста Декларације, који је једногласно усвојен. Текст Декларације је саставни део овог Зборника и налази се на његовом крају.

Учесници у дискусији су се сложили да се у Зборник укључе још два реферата, која нису била првобитно планирана програмом конференције. Реч је о рефератима *Српски језик на Универзитетеју у Приштини са њривременим седиштејем у Косовској Митровици* (проф. др Ана Јањушевић Оливери) и *Стејтјус лексиколоије српској језика на универзитетејима у Срдији, Рејудблици Српској и Црној Гори* (доц. др Весна Николић). Тиме је Зборник заокружен са двадесет реферата, уз напомену да су сви учесници конференције предали своја излагања и да Зборник представља једну лепу и заокружену целину онога што је донела Пета интеркатедарска србистичка конференција.

Усвајање Декларације о универзитетским плановима и програмима био је природан завршетак Пете интеркатедарске конференције. Она је достављена медијима и свима који су, на неки начин, укључени у ова важна идентитетска питања и проблеме наше универзитетске наставе на србистичким катедрама.

Укупан утисак је да је Пета конференција испунила свој циљ. Изнети су веома аргументовани и добро припремљени реферати, изложени су бројни проблеми и недоумице и указано је на нека отворена питања на нашим србистичким катедрама, тј. начињен је добар пресек стања наших наставних планова и програма. Када се буду са новом (до)акредитацијом састављали нови наставни планови и програми на нашим србистичким катедрама, ови реферати и овај зборник ће бити од драгоцене помоћи свима који желе добро нашој србистици у наредним деценијама. Ово ће свакако бити зборник

који ће бити читан, цитиран и, нема сумње, уткан у наше будуће програме академских студија на којима се изучавају српски језик и српска књижевност.

На конференцији је констатовано, у скоро свим рефератима, да постоје превелике разлике између појединих србистичких центара и да то понекад није лако разумети. Заправо, понекад није јасно да ли је више сличности или разлика. Истина, има центара са великим сличностима, али и оних међу којима су разлике недопустиво велике. Сличности се, у начелу, морају успоставити међу обавезним предметима, а сваки србистички центар своје специфичности може исказати преко изборних предмета. То мора бити свима јасно.

Током читаве конференције провејавао је сараднички дух и радост што је Тршић постао место редовних годишњих србистичких окупљања. Медији су пренели утиске са конференције и као неспоран закључак можемо рећи да је конференција у целини испунила свој задатак. Објављивање Зборника ће додатно ојачати све што је у Тршићу речено, а Зборник ће бити доступан свима који се интересују за ово важно питање наше универзитетске наставе.

Зборник предајемо у штампу, с уверењем да смо обавили један важан посао и да смо у њему окупили све реферате који су изнети на Петој интеркатедарској конференцији. Велику захвалност дугујемо Заводу за унапређивање образовања и васпитања Републике Србије и његовом директору др Златку Грушановићу, који се и ове године постао да Завод преузме обавезу око штампања Зборника и тиме нам помогао да са новим Зборником дочекамо Шесту интеркатедарску конференцију.

Захвалност дугујемо и Програмском одбору на подршци и помоћи око припреме и одржавања конференције, а посебну захвалност дугујемо секретарима конференције доц. др Валентини Илић, доц. др Весни Николић и доц. др Милану Вурдељи. Они су се старали да све око припреме и одржавања конференције прође на најбољи начин, радове су потом пажљиво прочитали, технички уредили и мање пропусте отклонили. Тиме ће Зборник и све што се у њему налази бити књига која ће успешно репрезентовати оно што је урађено у прилог уједначавању наших планова и програма на србистичким катедрама.

Београд, 28. 4. 2025.

Уредник

ИЗМЕЋУ ИСХОДА И САДРЖАЈА, ПРОГРАМА И КАНОНА: ПОЛОЖАЈ ЗАВОДА У САВРЕМЕНОМ ОБРАЗОВАЊУ

Поштовани професори, колеге,

Поздрављам вас у име Завода за унапређивање образовања и васпитања, који је од самог почетка партнер овог важног скупа. Тема данашње конференције – програми на србистичким катедрама – изузетно је значајна, посебно ако имамо у виду да се Завод бави програмима доуниверзитетског образовања, као и стручно-педагошким усавршавањем наставника.

Програмски модел који развијамо до сада није наишао на довољно разумевање јавности, управо због тога што се тешко прихвата сама синтагма „програми оријентисани на исходе”. У јавном простору, често се инсистира на репродукцији садржаја, док се суштински циљеви образовања – као што су развој критичког мишљења, вредносних ставова и компетенција – маргинализују.

Сведоци смо ситуације у којој јавност преузима иницијативу у креирању програма, а институцијама се не верује. Сваке недеље добијам бројне коментаре и питања од родитеља, пензионера, бака и дека – зашто се нешто изучава, ко је то одлучио, и какве су последице по дете. Али, оно што је посебно алармантно, јесте и неповерење које академске заједнице показују према Заводу, не увиђајући у потпуности шта Завод заиста ради, и на који начин.

Не желим да се враћам на случај Десанке Максимовић да бих оправдавао било кога, али тај догађај је био први показатељ дубљег друштвеног проблема. Од тада, низ сличних „пожара” довео нас је и до случаја „Доротеј”. Изгледа да су нам спорни и писци и дела на слово „Д”. Неки су отишли толико далеко да су ме на друштвеним мрежама прогласили „прозападним Луцифером” који је, осим Десанке, избацио и Драинца, Домановића, па и Андрића, Ћосића, Десницу...

Наводим све ово не да бих се бранио, већ да бих показао до ког смо степена друштвене конфузије дошли. Проблем настаје када научне заједнице не стану иза институција, процедура и колективних одлука, већ се укључе у медијске полемике – унапред изгубљене битке. Дошли смо у ситуацију у којој нико не сме да дефинише канон

– не само у књижевности већ и у предметима који се најнепосредније тичу нашег идентитета, као што су историја и географија. Чим неко предложи канон, друштвене мреже одмах га стављају на стуб срама.

Због тога је важно разјаснити шта Завод заиста представља. Завод није институт са 300 запослених који годинама развија курикулум у изолацији. Завод има око 80 запослених, од којих свега 20 саветника покрива све општеобразовне предмете. Програме не пишемо ми, већ их координишемо са више од 3.000 спољних сарадника – наставника из школа и професора факултета, укључујући многе од вас.

Ако се научне институције не договоре око чињеница и кључних питања, Завод те одлуке неће донети уместо њих. Он само формализује оно што стручне заједнице прогласе релевантним. Због тога нам је важно да програми на универзитетским катедрама буду усклађени са нашим, и да заједнички разумемо улогу наставника и важност усавршавања.

Постоји члан у прописима који каже да је Завод дужан да усклади свој рад са Министарством, научним заједницама, ЕУ, НПС-ом итд., што се понекад чини немогућим задатком. То у пракси значи: сви имају право критике, а одговорност пада на једну установу – Завод. Ипак, подсетићу: ми не доносимо одлуке, већ израђујемо предлоге и мишљења, а одлуке се доносе у складу са важећим процедурама.

Зато стално истичемо да су нам у школама потребни наставници, а не разочарани научници или уметници које је пут случајно довео до школе. Ако желимо да ученик заволи српски језик и књижевност, да се повезује са националним идентитетом, онда морамо развити такав наставнички кадар – и то на универзитетима.

Методичке катедре чине важан део тог процеса, али оне данас раде неуједначено, и то се односи на све факултете који образују будуће наставнике. Наставник мора разумети и контекст у којем ученик учи – стварност у којој се образује. У том смислу, професионални развој наставника не почиње тек у школи, већ на катедри, а траје читав радни век.

У наредном периоду, Завод ће радити на изради нових програма након усвајања нових стандарда. Желимо да у тај процес активно укључимо факултете и методичке катедре. Модел отвореног курикулума који ће омогућити уједначавање различитих приступа мора се заснивати на јасним темама и исходима, док избор дела – канонских или неконвенционалних – треба да буде у функцији достизања циљева. Управо стога, ова тема и конференција је од велике важности за будућност програма у школама. Модел програма

који ће све ове неуједначености моћи да уједначи јесте само отворени, мешовити или флексибилни курикулум. То је програм где су јасне теме и исходи, а дела која се препоручују (била она канонска или неканонска) служе за достизање задатих циљева, било да је то љубав према свом народу или стицање других знања и вештина. Треба вратити поверење катедрама, самим тим и наставницима који знају шта је канон и изучавају га на факултетима. Тај час не зависи само од наставника, већ и од средине и школе у којој се предаје, одељења и на крају, сваког појединачно ученика. Циљ је заједнички, а то је љубав према језику, роду, култури, али и развој аналитичког и креативног мишљења. Уз методичке смернице и подршку, час књижевности може бити инспиративан и квалитетан – али никада унапред исти. У неком тренутку смо помешали термин квалитетно образовање за све, те је оно постало једнако за све. Можемо повећавати садржаје и број дела, али морамо увек постављати себи питање шта желимо тиме да постигнемо. Односно, да ли тада чинимо да нам је циљ све даљи.

Хвала вам.

др Злајко М. Грушановић

Исидора Г. Бјелаковић*

Филозофски факултет
Нови Сад

Александар М. Милановић**

Филолошки факултет
Београд

ДИЈАХРОНИЈА НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА

У раду се анализира статус дијахронијских предмета на србистичким катедрама у Републици Србији, Републици Српској и Републици Црној Гори. Како би се стекао увид у то у којој су мери дијахронијски предмети присутни у оквиру појединих студијских програма, спроведена је анализа силабуса, утврђен је укупан број часова, однос предавања и вежбања, те заступљеност дијахроније у односу на синхронију.

Кључне речи: дијахронија, студијски програм, србистика.

1. УВОД

Студијски програми србистике на државним универзитетима у Републици Србији, Републици Српској и Републици Црној Гори у извесном су степену неподударни, што се у великој мери одражава и на статус дијахроније на њима. Ове неподударности не односе се само на силабусе програма или модула, него и на чињеницу да су студије српске књижевности и српског језика на неким универзитетима раздвојене на посебне програме или модуле, док су на другим обједињене. У том смислу, у највећој мери предњачи Филолошки факултет Универзитета у Београду, на којем је активно три програма: *Српски језик и књижевност* (Филологија и настава; Филологија и лингвистика), *Српска књижевност и језик*, *Српска књижевност и језик са компаративистиком*, и три модула у оквиру програма *Језик, књижевност, култура: Овјашна лингвистика са савременим језиком*, *Овјашна књижевност са теоријом књижевности*, *Библиотекарство и информатика*. Одвојене програме / модуле студија српског језика и српске (или компаративне) књижевности имају и Филозофски

* isidora.bjelakovic@gmail.com

** aleksandar.jus@gmail.com

факултет Универзитета у Новом Саду, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици и Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, али ни ови програми нису у потпуности подударни. Тако на Филозофском факултету у Новом Саду у оквиру програма Језик, књижевност, култура постоји четири акредитована модула: *Српски језик и књижевност*, *Српски као немајтерњи и сјрани језик и књижевност*, *Српска књижевност и језик*, *Комјарайивна књижевност*. С друге стране, на Филозофском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, активна су два студијска програма: *Српски језик и књижевност*, *Српска књижевност и језик*. Коначно, на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву србистика је обједињена у оквиру програма *Српски језик и књижевност*, при чему се на факултету нуде и два програма посвећена општој књижевности: *Ойшја књижевност и дидлиоткеарсјво* и *Ойшја књижевност и шеајролоија*. Специфична је ситуација и на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, где се српски језик, поред програма *Српски језик и књижевност*, изучава и у оквиру двопредметних студија *Руски и српски језик и књижевност*. На универзитетима у Нишу, Крагујевцу, Новом Пазару и у Никшићу српски језик и књижевност студирају се у оквиру јединственог програма. Овај се програм на Филозофском факултету Универзитета у Нишу назива *Србистика*, на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу – *Српски језик и књижевност*, на Државном универзитету у Новом Пазару – *Српска књижевност и језик*, а на Филолошком факултету у Никшићу Универзитета Црне Горе – *Српски језик и јужнословенске књижевности*.

Имајући у виду наведене програме или модуле, сасвим је јасно да заступљеност предмета који се односе на српски језик не може бити подједнака, те је очекивано да број часова језика буде већи на оним универзитетима на којима су раздвојене студије српског језика и српске књижевности (Београд, Нови Сад, Косовска Митровица). Поред тога, очекивано је и да број србистичких дијакхронијских предмета буде већи у оним програмима или модулима у којима су језик и књижевност проучавају у оквиру два засебна програма/модула.

2. АНАЛИЗА

2.1. Филолошки факултети у Београду

2.1.1. У оквиру програма *Српски језик и књижевност* (Филологија и лингвистика) на Филолошком факултету у Београду настави у домену савременог српског језика посвећено је далеко више часова предавања (56:24) и готово четири пута више часова вежбања (46:12). Дијахронијски предмети заступљени су на свим годинама основних академских студија, имају статус обавезних курсева и подразумевају такав силабус у којем часова предавања има два пута више него вежбања (24:12). Ово је уједно и програм са највећим бројем часова и предмета из домена дијахронијске србистике на Филолошком факултету у Београду.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Слјарословенски језик 1, 2</i> (1, 2: 2+1) ¹	<i>Истјоријска морфологија српској језика</i> (1: 2+1)	<i>Истјорија српској књижевной језика</i> (1, 2: 2+1)	<i>Основи нормирања српској језика</i> (1: 2+2)
<i>Увод у дијахронијску лингвистику</i> (2+2)	<i>Ујоредна јрамајика словенских језика</i> (1, 2: 2+1)		
<i>Истјоријска фонетика СЈ</i> (2: 2+1)	<i>Развој јисма</i> (1: 2+1)		
	<i>Истјорија српске ћирилице</i> (2: 2+0)		
П: 12:8 В: 2:5 ²	П: 10:10 В: 13:3	П: 18:4 В: 18:2	П: 16:2 В: 13:2
Укупно: П: 56 (савр.) : 24 (ист.)			
В: 46 (савр.) : 12 (ист.)³			

1 У заградама је најпре наведен семестар у којем се слуша настава из датог предмета, а потом (иза две тачке) однос часова предавања и вежбања. Скраћеницом И означен је изборни предмет. Часови са изборних предмета нису обрађивани у оквиру укупног броја часова.

2 П – предавања; В – вежбања. Прво је дат број часова на предметима из проучавања савременог српског језика, а потом (иза двотачке) број часова на дијахронијским србистичким предметима.

3 Савр. – број часова из савременог српског језика; ист. – број часова из србистичких дијахронијских предмета.

2.1.2. Програм *Српски језик и књижевност* (Филологија и настава) на Филолошком факултету у Београду настави савременог српског језика посвећује дупло више часова предавања (36:18) и готово три пута више часова вежбања (30:11). Дијахронијски предмети заступљени су на свим годинама основних академских студија, углавном имају статус обавезних предмета (уз изузетак Развоја писма) и подразумевају силабус у оквиру којег има готово два пута више часова предавања у односу на вежбања (18:11).

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Српскословенски језик 1, 2</i> (1, 2: 2+1)	<i>Историјска морфологија српског језика</i> (1: 2+1)	<i>Историја српског књижевног језика</i> (1, 2: 2+1)	<i>Основи нормирања српског језика</i> (1: 2+2)
<i>Ист. фонетика српског језика</i> (2: 2+1)		<i>Развој писма</i> (И, 1: 2+0)	<i>Упоредна драматика словенских језика</i> (1, 2: 2+2; 2+1)
П: 4:6 В: 0:3	П: 8:2 В: 8:1	П: 14:4 В: 14:2	П: 10:6 В: 8:5
Укупно: П: 36 (савр.) : 18 (ист.)			
В: 30 (савр.) : 11 (ист.)			

2.1.3. С друге стране, на студијском програму *Српска књижевност и језик* број часова на дијахронијским сријестичким предметима дупло је мањи у односу на програме у којима је изучавање српског језика у примарној позицији (10:5). Ови се предмети слушају на прве три године основних академских студија.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенски језик 1, 2 (1, 2: 2+1)</i>	<i>Историја књижевног језика код Срба (1: 2+1)</i>	<i>Развој писма (И, 1: 2+0)</i>	-
<i>Ист. фонетика српског језика (1: 2+1)</i>			
<i>Историјска морфологија српског језика (1: 2+1)</i>			
П: 8 В: 4	П: 2 В: 1		
Укупно: П: 10 (ист.) В: 5 (ист.)			
Исти је фонд часова на заједничким предметима.			

2.1.4. Слична је ситуација и на студијском програму *Српска књижевност и језик са компаративистиком*, при чему се настава из дијахронијских србистичких предмета изводи током прве две године основних студија.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенска писменост (1: 2+1)</i>	<i>Историја књижевног језика код Срба (1: 2+1)</i>	-	-
<i>Историјска граматика српског језика^{1,2} (1, 2: 2+1)</i>			
П: 6 В: 2	П: 2 В: 1		
Укупно: П: 8 (ист.) В: 3 (ист.)			
Исти је фонд часова на заједничким предметима.			

2.1.5. На судијским програмима *Ойшїѡа лїнївисїѡика са сїѡраним језиком, Ойшїѡа књижевносїѡ са їѡеоријом књижевносїѡи, Библиотїекарсїѡво и информатїѡика* сви предмети чији се силабуси односе на дијахронијску србистику имају статус изборних курсева (в. табелу).

	1. година	2. година	3. година	4. година
Општа лингв. са страним језиком	<i>Сїсл. језик 1 (И)</i>	<i>Развој їисма, Исїѡ. срї. ћир., Сїсл. језик 2, Уї. їрам. индоевр. језика (И)</i>	<i>Развој писма (И)</i>	
Општа књиж. са теор. књиж.		<i>Исїѡ. срї. Ђир.(И)</i>	<i>Сїсл. језик 1 (И)</i>	
Библиотекарство и информатика	<i>Исїѡорија срїске ћирилице (И)</i>	<i>Исїѡорија срїске ћирилице, Сїсл. језик 1, 2 (И)</i>	<i>Исїѡорија срї. ћирилице, Сїсл. 1, 2, Уї. їрам индоевр. језика (И)</i>	<i>Исїѡорија срї. ћирилице (И)</i>

2.2. Филозофски факултѡетї у Новом Саду

2.2.1. На модулу *Срїски језик и књижевносїѡ* настава из дијахронијске србистике реализује се током све четири године основних академских студија. Попут ситуације на централним србистичким групама у Београду, број часова из предмета који се односе на синхронију дупло је мањи. Ипак, за разлику од кореспондентног програма на Филолошком факултету у Београду, број часова предавања и вежбања готово је идентичан. Сви дијахронијски предмети имају статус обавезних.

1. година	2. година	3. година	4. година
Старословенски језик (1, 2: 2+2)	Српскословенски језик (1: 2+2) Историја српског језика 1,2 (1, 2: 2+2)	Историја српског књижевног језика (1: 2+2) Стандардизација српског језика (2: 2+1) Упоредна граматика словен- ских језика 1 (2: 2+1) П: 8:6 В: 7:4	Упоредна граматика словенских језика 2 (1: 2+1) П: 12:2 В: 11:2
П: 7:4 В: 6:4	П: 8:6 В: 5:6		
Укупно: П: 35 (савр.) : 18 (ист.) В: 29 (савр.) : 16 (ист.)			

2.2.2. С друге стране, на модулу Српски као нематерњи и стирани језик и књижевности број часова из србистичке дијахроније знатно је мањи (9:6). Осим Упоредне граматике словенских језика 1, сви предмети су обавезни, а слушају се током прве три године основних студија.

1. година	2. година	3. година	4. година
Старословенски језик (1: 2+2)	Основи историје српског језика с дијалектологијом (1: 3+1) Језик српске средњовековне писмености (2: 2+2)	Развој српског је- зичког стандарда (2: 2+1) Упоредна гра- матика словен- ских језика 1 (И: 2+1)	
Укупно: П: 9 В: 6			

2.2.3. На модулу Српска књижевност и језик дијахронијски предмети предвиђени су такође за прве три године основних академских студија и у извесној су мери подударни са онима на модулу Српски као нематерњи и стирани језик и књижевност. Сви предмети су обавезни.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Сл. језик с основама српско-словенске писмености</i> (1, 2: 2+1)	<i>Основи историје српског језика с дијалектологијом</i> (1: 3+1)	<i>Развој српског језика стандарда</i> (2: 2+1)	
Укупно: П: 9			
В: 4			

2.2.4. Модул *Компаративна књижевност* у минималној мери нуди предмете из дијахронијске српистике. Реч је само о једном изборном предмету.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Српска средњовековна писменост</i> (И: 2+0)	-	-	-

2.3. Филозофски факултет у Косовској Митровици

2.3.1. На студијском програму *Српски језик и књижевност* у Косовској Митровици настава из дијахронијске српистике одвија се током прве три године основних академских студија, а број часова је готово четири пута мањи у односу на часове из предмета који се баве проучавањем савременог српског језика (38:10). Сви дијахронијски предмети (осим Развоја писма) имају статус обавезних, а број часова вежбања исти је са бројем часова предвиђених за предавања (10:10).

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенски језик 1, 2</i> (1, 2: 2+2)	<i>Историја српског језика 1, 2</i> (1, 2: 2+2)	<i>Историја српског књижевног језика</i> (1: 2+2)	-
<i>Развој писма</i> (И: 2+0)			
П: 6:4 В: 6:4	П: 12:4 В: 12:4	П: 12:2 В: 12:2	П: 8:0 В: 8:0
Укупно: П: 38:10			
В: 38:10			

2.3.2. С друге стране, на програму *Српска књижевност и језик* уочава се прилично ниска заступљеност дијахронијских предмета (4:4), који се везују за прву годину основних академских студија.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенски језик са основама српскословенске писмености</i> (1: 2+2)	-	-	-
<i>Историја српског језика</i> (2: 2+2)	П: 6:0 В: 6:0	П: 8:0 В: 8:0	П: 0:0 В: 0:0
П: 2:4 В: 2:4			
Укупно: П: 16:4 В: 16:4			

2.4. Филозофски факултети у Источном Сарајеву

2.4.1. На Филозофском факултету у Источном Сарајеву, на програму *Српски језик и књижевност* нуди се прилично велик број предмета из домена дијахронијске србистике, али већина ових курсева има изборни статус. Број обавезних предмета ограничен је и они су предвиђени за прве две године основних студија. Исти је број часова предавања и вежбања (6:6).

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенски језик</i> (1: 2+2)	<i>Историја српског књижевног језика</i> (1: 2+2)	<i>Упоредна граматика словенских језика</i> (И, 1: 2+1)	
<i>Историја српског језика</i> (2: 2+2)	<i>Језик и јисмо</i> (И: 2+0)		
<i>Вук и савремени српски језик</i> (И, 2: 1+0)	<i>Књижевни језици код Срба</i> (И: 2+0)		
	<i>Србистика</i> (И: 2+0)		
П: 8:4 В: 6:4	П: 10:2 В: 8:2	П: 10:0 В: 8:0	П: 10:0 В: 8:0
Укупно: П: 38:6 В: 30:6			

2.4.2. Студијски програми *Општа књижевност и библиотечарство* и *Општа књижевност и театрологија* не предвиђају системску наставу из домена србистичке дијахроније. Предвиђен је само курс *Историја писма*.

	1. година	2. година	3. година	4. година
Општа књ. и библиотекарство	<i>Историја писма</i> (1: 2+2)	-	-	-
Општа књижевност и театрологија	-	-	-	--

2.5. Филолошки факултет у Бањалуци

2.5.1. На Филолошком факултету у Бањалуци, у оквиру програма *Српски језик и књижевност* студенти имају прилику да похађају наставу из дијахронијских предмета током прве три године основних студија. Сви предмети су обавезни, а број часова је за око половину мањи у односу на предмете из синхронијске србистике.

1. година	2. година	3. година	4. година
Старословенски језик 1, 2 (1, 2: 2+2; 2+1)	Историјска морфологија српског језика 2 (2: 2+2)	Упоредна драматургија словенских језика 1, 2 (1, 2: 2+1; 3+1)	
Историјска фонетика српског језика (1: 2+1)	Историја српског књижевног језика (2: 2+1)		
Историјска морфологија српског језика 1 (2: 2+1)			
П: 2:8 В: 0:5	П: 4:4 В: 4:3	П: 11:4 В: 9:3	П: 9:0 В: 7:0
Укупно: П: 26:16 В: 20:11			

2.5.2. На двопредметним студијама *Руски и српски језик и књижевност* историјска србистика предвиђена је на 1. и 3. години основних студија. Сви предмети су обавезни. Укупан број часова готово је дупло мањи од оних у програму Српски језик и књижевност.

1. година	2. година	3. година	4. година
Старословенски језик 1, 2 (1, 2: 2+2; 2+1)	-	Упоредна драматургија словенских језика (1: 3+1)	-
Историја српског језика 1, 2 (1, 2: 2+1)			
П: 4:6 В: 3:4	П: 6:0 В: 4:0	П: 4:3 В: 2:1	П: 2:0 В: 1:0
Укупно: П: 16:9 В: 10:5			

2.6. Филозофски факултет у Нишу

2.6.1. Студијски програм *Србистике* на Филозофском факултету у Нишу подразумева наставу из дијахронијских србистичких предмета током прве три године основних академских студија. Број часова предвиђен овим предметима дупло је мањи у односу на синхронију, а однос вежбања и предавања је идентичан (10:10). Међу понуђеним предметима два су изборна.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенски језик 1, 2</i> (1, 2: 2+2)	<i>Историја српског језика 1</i> (2: 2+2)	<i>Историја српског језика 2</i> (1: 2+2)	-
		<i>Историја српског књижевног језика</i> (2: 2+2)	
		<i>Историја српске ћирилице</i> (И, 1: 2+2)	
		<i>Историјски речници у дијалектном окружењу</i> (И, 1: 2+2)	
П: 6:4 В: 5:4	П: 6:2 В: 6:2	П: 4:4 В: 4:4	П: 6:0 В: 4:0
Укупно: П: 22:10 В: 19:10			

2.7. Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

2.7.1. На Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, на програму *Српски језик и књижевност* ситуација у погледу укупног броја часова из дијахронијских предмета готово је идентична оној у Нишу (10:9), али је њихов број три пута мањи у односу на предмете из синхроније. Овај програм подразумева три изборна дијахронијска србистичка предмета.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенски језик 1, 2 (1, 2: 2+2)</i>	<i>Историја српског језика 2 (1: 2+2)</i>	<i>Историја српског језика у дијалектном окружењу (И, 1: 2+1)</i>	-
<i>Историја српског језика 1 (2: 2+2)</i>	<i>Историја српског књижевног језика (2: 2+1)</i>	<i>Филолошка анализа старосрпских текстова (И, 1: 2+1)</i>	
	<i>Вук и савремени српски језик (И, 2: 2+1)</i>		
П: 4:6 В: 3:6	П: 8:4 В: 7:3	П: 8:0 В: 7:0	П: 9:0 В: 7:0
Укупно: П: 29:10 В: 24:9			

2.8. Државни универзитет у Новом Пазару

2.8.1. На овом је универзитету, на програму *Српска књижевност и језик*, дијахронија присутна током прве, треће и четврте године основних студија. Број часова на предметима из синхронијске србистике око три пута је већи у односу на дијахронију. Обавезна су два дијахронијска предмета, а остали имају статус изборних.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенски језик (1: 3+2)</i>	-	<i>Историјска прамајика српског језика (1: 2+2)</i>	<i>Историја писма и књије (И, 2: 1+2)</i>
		<i>Упоредна прамајика словенских језика (И, 2: 1+1)</i>	
П: 5:3 В: 6:2	П: 4:0 В: 4:0	П: 5:2 В: 6:2	П: 0:0 В: 0:0
Укупно: П: 14:5 В: 16:4			

2.9. Филолошки факултети у Никшићу

2.9.1. На Филолошком факултету у Никшићу, програмом *Српски језик и јужнословенске књижевности* настава из дијахронијске србистике реализује се током прве две године. Број часова предавања и вежбања уједначен је (10:11), а дијахроније је за око три пута мање у односу на синхронију.

1. година	2. година	3. година	4. година
<i>Старословенски језик 1, 2</i> (1, 2: 2+2)	<i>Историја српског језика 1, 2</i> (1, 2: 2+2)	-	-
<i>Савремени српски језик 1</i> (стандардизација и правопис) (1: 2+3)	П: 8:4 В: 8:4	П: 10:0 В: 10:0	
П: 8:4/6 В: 10:4/7			
Укупно: П: 26: 8/10 В: 28: 8/11			

3. ЗАКЉУЧАК

На основу свега наведеног може се закључити да је дијахронијска србистика у највећој мери заступљена на факултетима на којима се српски језик и српска књижевност студирају у оквиру засебних студијских програма или модула (у Београду – 36 часова, у Новом Саду – 34). Иако и на Факултету у Косовској Митровици постоје два засебна програма, број часова из дијахроније није већи у односу на, на пример, наставу у Нишу, Никшићу и Крагујевцу, где су програми обједињени и подразумевају око 20 часова.

Највећи број часова предавања из дијахроније предвиђен је програмом Српски језик и књижевност (филологија и лингвистика) на Филолошком факултету у Београду (24), а највећи број вежбања – на Филозофском факултету у Новом Саду (16). Поред тога, иако је реч о обједињеном програму за језик и књижевност, број часова из дијахроније на Филолошком факултету у Бањалуци прилично је велик (27), што сведочи о њеној доброј позиционiranости.

Обједињени подаци дати су у следећој табели:

Факултет	Студијски програм	Однос броја часова	Укупан број часова на дијахр. предметима
Филолошки факултет, Београд	СЈ и књиж. (филологија и лингвистика)	П: 56 (савр.) : 24 (ист.) В: 46 (савр.) : 12 (ист.)	36
Филозофски факултет, Нови Сад	СЈ и књиж.	П: 35 (савр.) : 18 (ист.) В: 29 (савр.) : 16 (ист.)	34
Филолошки факултет, Београд	СЈ и књиж. (филологија и настава)	П: 36 (савр.) : 18 (ист.) В: 30 (савр.) : 11 (ист.)	29
Филолошки факултет, Бања Лука	СЈ и књиж.	П: 26:16 В: 20:11	27
Филолошки факултет, Никшић	СЈ и јужносл. књ. (3+2)	П: 26:8/10 В: 28:8/11	21
Филозофски факултет, Ниш	Србистика	П: 22:10 В: 19:10	20
Филозофски факултет, Кос. Митровица	СЈ и књ.	П: 38:10 В: 38:10	20
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	СЈ и књ.	П: 29:10 В: 24:9	19
Филозофски факултет, Нови Сад	Српски као нематерњи и страни језик и књиж.	П: 9 В: 6	15
Филолошки факултет, Београд	СК и језик	П: 10 В: 5	15
Филолошки факултет, Бања Лука	Руски и СЈ и књиж.	П: 16:9 В: 10:5	14
Филозофски факултет, Нови Сад	СК и језик	П: 9 В: 4	13

језика и књижевности у образовном систему (гл. и одг. ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 103–121.

Милановић 2021: А. Милановић, „Настава српског језика у средњим школама”, у: *Ситуација српског језика и књижевности у образовном систему* (гл. и одг. ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 29–44.

DIACHRONY AT SERBIAN LANGUAGE DEPARTMENTS

Summary

The paper analyzes the status of diachronic subjects at Serbian departments in the Republic of Serbia, Republika Srpska, and the Republic of Montenegro. In order to gain insight into the extent to which diachronic subjects are present within individual study programs, an analysis of the syllabus was conducted, as well as the total number of classes and the relation of lectures to exercises.

It can be concluded that diachronic Serbian studies is most widely represented at faculties where Serbian language and Serbian literature are studied within separate study programs or modules (in Belgrade – 36 hours, in Novi Sad – 34). The largest number of diachrony classes is provided by the program Serbian Language and Literature (Philology and Linguistics) at the Faculty of Philology in Belgrade (24), and the largest number of exercises – at the Faculty of Philosophy in Novi Sad (16). Although there are two separate programs at the Faculty in Kosovska Mitrovica, the number of classes in diachrony is not greater than, for example, classes in Niš, Nikšić and Kragujevac, where the programs are united and include about 20 classes.

Keywords: diachrony, study program, Serbian studies.

Isidora G. Bjelaković, Aleksandar M. Milanović

Сања Ж. Ђуровић*

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију
Катедра за српски језик

САВРЕМЕНИ СРПСКИ ЈЕЗИК НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА**

Предмет рада јесте анализа обавезних предмета из области савременог српског језика на србистичким катедрама на ОАС на свих пет универзитета у Србији и на три србистичке катедре у Источном Сарајеву, Бањој Луци и Никшићу. Циљ рада јесте да се упоредном анализом наставних планова и програма представи степен (не)усаглашености програма србистике и да се дају препоруке за будуће акредитације које би требало да теже уједначеним програмима у којима се обавезни предмети подударају, док би се изузетност, другост и иновативност остваривала у оквиру изборних предмета.

Кључне речи: студијски програм, наставни план и програм, универзитет, факултет, српски језик.

1. Предмет рада јесте анализа обавезних предмета из савременог српског језика на студијским програмима србистике на ОАС на свих пет универзитета у Србији и на три србистичке катедре у Источном Сарајеву, Бањој Луци и Никшићу. С обзиром на чињеницу да се неки предмети различито третирају да ли су део дијахроније или синхроније, ми смо у дијахронију сврстали Старословенски, Историју српског језика, Историју српског књижевног језика, Упоредну граматику словенских језика, као и Дијалектологију српског језика, каква је пракса на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

Циљ рада јесте уочити сличности и разлике међу студијским програмима и дати сугестије и предлоге за усклађивање студијских програма србистике. У корпус истраживања укључене су листе предмета са пет универзитета у Србији: Универзитет у Београду, Филолошки факултет (студијски програм: Српски језик и књижевност – филологија и настава и Српски језик и књижевност

* sdjurovic74@gmail.com; sanja.djurovic@filum.kg.ac.rs

** Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, иновација и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години број 451-03-137/2025-03/ 200198).

– филологија и лингвистика¹⁾, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет (студијски програм: Језик, књижевност и култура, модули: Српски језик и књижевност и Српска књижевност и језик²⁾, Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет (студијски програм: Српски језик и књижевност³⁾, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет (студијски програм: Србистика⁴⁾ и Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет (студијски програм: Српски језик и књижевност и Српска књижевност и језик⁵⁾ и са три србистичке катедре на Филолошком факултету у Бањој Луци (студијски програм: Српски језик и књижевност), Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву (студијски програм: Српски језик и књижевност) и Филолошком факултету у Никшићу (студијски програм: Српски језик и јужнословенске књижевности). У разматрање су узети најновији акредитациони планови са свих пет универзитета у Србији, односно они који су били доступни на сајтовима факултета ван граница Србије.

2. Статус српског језика у образовном систему дуги низ година једна је од централних тема лингвиста са србистичких, али и других филолошких и нефилолошких факултета. Књига *Поједи на српско језичко образовање* (Ковачевић 2023), коју је приредила и поговор написала Милка Николић, на једном месту представља дугогодишњи рад и залагање Милоша Ковачевића за унапређење наставе српског језика и статуса српског језика уопште.

„Будући да се факултет дефинише као наставно-научна установа, настава и наука нужно су се у том читавом периоду морале прожимати. Смисао рада на факултету јесте преношење научних знања студентима. Студенти треба да овладају темељним србистичким садржајима, како би у свом будућем раду те садржаје могли успјешно преносити ученицима основних и средњих школа. [...]“

Наиме, наставе нема без науке, док наука може бити и без наставе. Та мисао ме водила у току читавог мог наставног и научног, односно наставно-научног рада. А њена је суштина да у настави не смије ненаучно добијати примат над научним, тј. да се у настави научне неистине не смију презентовати као истине. Друкчије речено, да оно што се у науци покаже као научна погрешка, то не смије бити наставно

1 Акредитоване 2022.

2 Акредитоване 2021.

3 Акредитоване 2021.

4 Акредитоване 2021.

5 Акредитоване 2021.

прихватљив садржај. Наука и настава не смију бити у раскораку, не смију бити супротстављене” (Ковачевић 2023: 6).

О непрестаном раду на унапређењу образовних стратегија у домену наставе српског језика и књижевности говоре у прилог резултати са претходне четири Интеркатедарске србистичке конференције, радови објављени у зборницима, као и усвојене Декларације.

О ситуацији на србистичким катедрама на универзитетима у Србији било је доста речи до сада. Овај рад биће само мали прилог анализи тренутне ситуације у вези са обавезним предметима савременог српског језика на србистичким катедрама, али и покушај да се у будућем раду наставни планови и програми што више уједначе и да студије србистике буду усклађене без обзира на ком се факултету у Србији студирају.

„Истина, имамо србистичке катедре које личе једна на другу, а имамо и оне које су удаљене до непрепознатљивости. Такво стање је неодрживо. Онај ко заврши Српски језик и књижевност (Српску књижевност и језик), може предавати Српски језик у Републици Србији, Републици Српској и Црној Гори. Остаје нејасно како су програми универзитетске наставе оволико удаљени, о чему смо детаљно говорили на Првој интеркатедарској србистичкој конференцији у Тршићу” (Брборић 2021а: 125–144).

„Ево једне пројекције. Ако би из једног универзитетског центра студент прешао у неки други, рецимо на четвртој години, лако се може десити да би му било признато једва 50% положених испита (три семестра), док би другу половину испита морао поново полагати. Овде имамо два важна елемента. Прво бисмо морали имати заједничке предмете, заједничке програме и заједничку литературу на основним (обавезним) предметима свих србистичких центара, где сличност не би смела бити спорна, уз мање разлике. Друга је ствар што би сваки србистички центар своју посебност могао показивати преко необавезних (изборних) предмета и курсева (Брборић 2021б: 141–142)” (Брборић 2023: 261–262).

Посебно питање јесте опадање интересовања за наставничка занимања уопште, па тако и за студије србистике и то је додатни разлог да се морамо заједничким снагама борити да се врати углед наставничким занимањима и интересовање за студије српског језика и књижевности.

„Пад интересовања изражен је у процентима. Узмимо пример Филолошко-уметничког факултета, Универзитета у Крагујевцу (ФИЛУМ-а): ако је 2012. године број уписаних студената био 60, а 2022.

18 то имплицира да је 18 уписаних студената 2022. године само 30% капацитета, што значи да је у 2022. години на ФИЛУМ-у уписано 70% мање студената у односу на 2012. годину. И на другим факултетима примећујемо тенденцију пада интересовања, коју када бисмо исказали процентима добили бисмо да је: у Крагујевцу за десет година 70% мање студената, у Београду 69% мање студената, у Нишу 71,4% мање студената, а у Приштини чак 80% мање уписаних студената” (Спасић–Тодоровић 2023: 178).

Наше младе колеге, дипломирани студенти србистике и филологије заинтересовани су за статус српског језика и књижевности, разумеју проблеме и предлажу како осавременити програме. Постоји традиционални приступ који мора бити темељ србистичких студија, али постоји и простор у оквиру изборних предмета да пратимо потребе друштва и тржишта.

„Сматрамо да не треба бити резистентан на модерне тековине, већ прихватити предлоге и иницијативе за реформу студијских програма уз настојање да се програми што више прилагоде потребама савременог друштва и образују кадар за тражена занимања. То се може постићи комбиновањем више смерова, увођењем неких нових савременијих изборних блокова којима би се студенти Српског језика оспособили за рад и били конкурентни на тржишту. Неки од предлога могли би бити: форензичка лингвистика, клинички лингвиста (дефектолог), копи и контент рајтери (copywriter и content writer), људи који имају талента да напишу квалитетну причу (storytelling) за игрице, односно компјутерску индустрију, оптимизовани текст за веб (а таквих је, верујемо, много међу студентима језика и књижевности), предмети и сарадња са другим департманима на којима би усмераваали младе који имају потенцијала да се баве односима с јавношћу, да пишу говоре за државнике и високе функционере и сл.” (Спасић–Тодоровић 2023: 184).

Непрестани рад на унапређењу наставе и наставних садржаја морају ићи у корак и са оспособљавањем наставног кадра да цео процес изнесе најквалитетније и најбоље могуће. И најбољи наставни план и програм може бити лош ако се лоше реализује, али и најлошији наставни план и програм може бити најбољи ако је професор изузетан стручњак, педагог, ако је мотивисан за рад и мотивисан да ученике/студенте мотивише за учење и напредовање. Компетенције у вези са српским језиком и књижевношћу јесу део опште културе и осликавају будућег интелектуалца који мора имати свест о значају доброг писања и говорења и да на тај начин ради на себи и свом образовању. Студенту не сме једини циљ бити да положи испит, првенствено циљ мора бити стицање знања и

повећање компетенција у вези са датим садржајем. Ту највећу улогу игра наставник.

„[...] добре наставе не може бити: а) без системског, критеријално хијерархизованог овладавања морфолошко-синтаксичком и стилистичком структуром српског језика, и б) без успјешне интерференције научне лингвистичке методологије и наставне методологије” (Ковачевић 2023: 9).

3. Корпус за анализу је прикупљен на основу планова и програма студијских програма на пет факултета у Србији и три факултета изван граница Србије на којима се србистика изучава. Анализа ће бити спроведена вишекритеријално укључујући разне параметре – листа предмета, укупан број предмета из савременог српског језика, заједнички предмети, као и они који се изузетно јављају, број часова предавања и вежбања, број ЕСПБ, распоред предмета по семестрима и сл.

Филолошки факултет у Београду има највише група: Српски језик и књижевност са два профила: филологија и настава и филологија и лингвистика, Српска књижевност и језик и Српска књижевност и језик са компаратистиком. Пошто је језик примаран на студијском програму Српски језик и књижевност са два профила тај наставни план и програм смо и анализирали. На студијском програму Српска књижевност и језик заступљена су четири обавезна предмета из савременог српског језика (Култура језичког изражавања (2+0), Основи акцентологије српског језика (1+2), Савремени српски језик 1 (2+2, двосеместрални) и Савремени српски језик 2 (2+2, двосеместрални)), а на студијском програму Српска књижевност са компаратистиком само три обавезна предмета из савременог српског језика (Основи акцентуације српског језика (1+2), Савремени српски језик 1 (2+2, двосеместрални) и Савремени српски језик 2 (2+2, двосеместрални)).

Филозофски факултет у Новом Саду на студијском програму Језик, књижевност и култура има два модула: Српски језик и књижевност и Српска књижевност и језик. Филозофски факултет у Косовској Митровици има два модула (профила): Српски језик и књижевност и Српска књижевност и језик. Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу има само један студијски програм: Српски језик и књижевност, а Филозофски факултет у Нишу студијски програм: Србистика.

Филолошки факултет у Бањој Луци, Филолошки у Никшићу и Филозофски у Источном Сарајеву имају по један студијски програм за српски језик.

3.1. На Филолошком факултету у Београду, на смеру Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика заступљено је највише обавезних предмета из савременог српског језика (укупно 25), а на смеру Српски језик и књижевност – филологија и настава укупно 13. У Новом Саду реализује се 16 обавезних предмета на групи Српски језик и књижевност и 8 обавезних предмета на групи Српска књижевност и језик; у Крагујевцу – 11 обавезних предмета; Нишу – 10; КМ – на смеру Српски језик и књижевност – 15, а на смеру Српска књижевност и језик – 8.

На Филозофском факултету у Источном Сарајеву реализује се 17 обавезних предмета из савременог српског језика, на Филолошком факултету у Бањој Луци 10, а на Филолошком факултету у Никшићу имамо само шест семестара и укупно 11 обавезних предмета из савременог српског језика.

3.2. Предмети и распоред предмета по семестрима

Анализирајући наставне планове и програме учачамо да је заједничка база предмета заступљена на свим факултетима, али често на различитим годинама студија и под различитим називима. То су:

- 1) Увод у општу лингвистику (БГ, КГ, НИ, КМ); Увод у лингвистику: темељи језика и темељи науке о језику (НС). Предмет је на првој или другој години студија. Реализује се и на Филозофском факултету у Источном Сарајеву (Увод у општу лингвистику), у Бањалуци (Увод у општу лингвистику) и Никшићу (Увод у лингвистику) и свуда у првом семестру.
- 2) Фонетика српског језика (БГ, КМ); Фонологија српског језика (БГ, КС); Фонетика и ортоепија српског језика (НС); Фонетика и фонологија српског језика (КГ); Фонетика са фонологијом (НИ). Предмети су на првој или другој години студија. На Филозофском факултету у Источном Сарајеву у првој години реализује се Фонетика српског језика и Фонологија српског језика; на Филолошком факултету у Бањалуци у другој години реализује се Фонологија и акцентологија српског књижевног језика и Фонетика српског језика, док се на Филолошком факултету у Никшићу у првој години реализује Савремени српски језик 2 (фонетика и фонологија).

- 3) Морфологија и творба речи српског језика (БГ; двосеместрални); Морфологија српског језика (НС); Морфологија српског језика (морфолошке категорије) (КГ); Морфологија и творба речи (КГ); Морфологија 1 и Морфологија 2 (НИ); Морфологија српског језика са творбом речи 1 и 2 (КМ). Предмети су на другој или трећој години. Морфологија српског језика реализује се на другој години у Источном Сарајеву и Никшићу (Савремени српски језик 3 (морфологија с практичним радом), а у Бањалуци на трећој години (Морфологија српског језика).
- 4) Синтакса српског језика (БГ; двосеместрални); Синтакса и семантика падежа (НС, КМ); Синтакса и семантика глаголских облика (НС, КМ); Синтакса и семантика просте реченице (НС); Синтакса и семантика сложене реченице (НС); Морфосинтакса српског језика (КГ); Синтакса реченице српског језика (КГ); Синтакса 1 и 2 (НИ); Синтакса просте реченице (КМ); Синтакса сложене реченице у српском језику (КМ). Предмети су на трећој или четвртој години студија. У Новом Саду имамо 4 предмета из Синтаксе и то у 5, 6, 7, и 8. семестру. У Београду је Синтакса двосеместрални предмет и носи 12 ЕСПБ. На трећој години се синтакса реализује у Источном Сарајеву (Морфосинтакса српског језика и Синтакса реченице) и у Никшићу (Савремени српски језик 5 (синтакса просте реченице) и Савремени српски језик 6 (синтакса сложене реченице)), док се у Бањалуци реализује на четвртој години (Синтакса српског језика 1 и Синтакса српског језика 2).
- 5) Стилистика (НИ); Лингвостилистика (БГ (1)); Лингвостилистика српског језика (КГ; КМ); Новинарска стилистика (БГ (2)). Занимљиво је да НС нема предмет из стилистике. Предмети су у 5. или 7. семестру. У Источном Сарајеву и Бањалуци реализују се по два предмета из стилистике, а у Никшићу један предмет. На трећој години у Никшићу (Лингвистичка стилистика), а на четвртој години у Источном Сарајеву (Лингвистичка стилистика српског језика и Функционална стилистика српског језика) и Бањалуци (Стилистика српског језика 1 и Стилистика српског језика 2).
- 6) Основи нормирања српског језика (БГ); Стандардизација српског језика (НС); Граматичка и стилистичка норма српског језика (КГ); Језичка култура (КГ); Ниш и КМ немају

предмете овог садржаја. Предмети су на трећој и четвртој години. У Источном Сарајеву на трећој години реализују се два предмета (Норме српског језика – систем и реализација и Језичка култура). У Бањалуци нема ниједног предмета овог типа, а у Никшићу је на првој години један предмет који, вероватно, има садржајних преклапања са овом групом предмета – Савремени српски језик 1 (стандардизација и правопис).

- 7) Лексикологија 1 и Лексикологија 2 (БГ); Лексикологија српског језика 1 и 2 (НС); Лексикологија српског језика (КГ); Лексикологија српског језика са лексикографијом (КМ); Ниш нема овај предмет. Предмет је свуда на трећој години. У Источном Сарајеву имамо један предмет на другој години – Творба и лексикологија српског језика, у Бањалуци на трећој години – Лексикологија српског језика и у Никшићу на трећој години – Лексикологија и лексикографија српског језика.

3.2.1. Предмети који су делимично заступљени:

- 1) Предмет *Правопис српског језика* заступљен је на свим факултетима осим на ФИЛУМ-у, где је имплементиран као саставни део предмета *Грамађичка и сћилисћичка норма српског језика*. Свуда је на првој години. Не постоји као посебан предмет ни на три факултета изван граница Србије осим у Никшићу на првој години у оквиру предмета Савремени српски језик 1 (стандардизација и правопис).
- 2) *Акцентолођија српског језика* није на свим факултетима обавезни предмет. Обавезни предмет је у Београду (слуша се два семестра), Нишу и Косовској Митровици.
- 3) *Лекђура и корекђура шексђа* је обавезан предмет на једном профилу (српски језик и књижевност – филологија и лингвистика) у Београду и у КМ на групи Српски језик и књижевност. У Крагујевцу је био изборни предмет у претходној акредитацији, а у новој акредитацији је садржајно уклопљен у предмет Језичка култура.
- 4) *Фразеолођија српског језика* (НС); *Фразеолођија* (БГ).
- 5) *Прађмађика и линђвисћика шексђа* (БГ (1)); *Прађмађика* (НИ).

3.2.2. Предмети који су специфични и јављају се изузетно у анализираним студијским програмима: *Деривађолођија српског језика* (НС); *Функционална љисменосћ* јавља се само у Београду. У Крагујевцу је овај предмет изборни на катедрама за стране филологије;

Увод у србистику постоји само на Филолошком факултету у Београду; *Орфографија и варијантност* – обавезни предмет само у Београду; *Практична лексикографија* (БГ – смер: филологија и лингвистика); *Теорија језика* (КГ); *Анализа дискурса* (НС).

3.3. Број часова на заједничким предметима који су заступљени на свим факултетима је приближно исти. Фонетика је свуда 2+2; Увод у општу лингвистику (2+0 (БГ); 2+1 (НС, КГ); 2+2 (НИ, КМ)); Морфологија свуда 2+2, само у Крагујевцу 2+3 (морфологија српског језика (морфолошке категорије)) и у Источно Сарајеву и Бањој Луци (3+2).

Највише варијантности и у називима предмета и фонду часова имамо на предмету Синтакса:

Назив предмета	Предавања	Вежбе	ЕСПБ
Синтакса српског језика (БГ, двосеместрални)	3П	2В	12
Морфосинтакса (КГ)	2П	2В	5
Синтакса реченице (КГ)	3П	3В	6
Синтакса и семантика падежа (НС, КМ)	2П	2В	5
Синтакса и семантика глаголских облика (НС, КМ)	2П	2В	5 (НС) 4 (КМ)
Синтакса и семантика просте реченице (НС)	2П	2В	4
Синтакса просте реченице (КМ)	2П	2В	4
Синтакса и семантика сложене реченице (НС)	2П	2В	4
Синтакса сложене реченице (КМ)	3П	2В	5
Синтакса 1 (НИ)	2П	2В	4
Синтакса 2 (НИ)	4П	3В	6
Морфосинтакса српског језика (Источно Сарајево)	3П	2В	6
Синтакса реченице (Источно Сарајево)	3П	2В	5
Синтакса српског језика 1 (Бањалука)	2П	2В	5
Синтакса српског језика 2 (Бањалука)	3П	2В	5
Савремени српски језик 5 (синтакса просте реченице) (Никшић)	2П	2В	6
Савремени српски језик 6 (синтакса сложене реченице) (Никшић)	2П	2В	6

Предмет Лингвостилистика 2П и 2В (БГ (1)); Лингвостилистика српског језика 2П и 1В у Крагујевцу и 2П и 2В у Косовској Митровици; предмет Стилистика изводи се у Нишу и има 2П + 1В; Новинарска стилистика има 2П и 2В (БГ (2)).

Предмет Лексикологија доследно свуда има 2П и 2В, али од 3 до 5 ЕСПБ.

Предмети из Норме српског језика под различитим називима имају већински 2П и 2В или 2П и 1В.

3.4. Број ЕСПБ по предметима

Број кредита по предметима је приближно исти, али нема потпуне подударности. Чудно је што се често поклапа број часова, али се не поклапа број кредита. Требало би уједначити број кредита заједничких предмета како бисмо олакшали студентима прелазе са факултета на факултет и поступак признавања испита. Одступања нису велика и реално је да се и кредити могу усагласити на нивоу свих факултета. На пример, Синтакса српског језика у Београду као двосемерални предмет носи 12 ЕСПБ, а у Крагујевцу два једносемерална предмета која се садржајно поклапају (Морфосинтакса и Синтакса реченице) носе у збиру 11 ЕСПБ.

Ако упоредимо ЕСПБ за Морфологију и творбу српског језика, која у Београду као двосемерални предмет носи 9 ЕСПБ, у Крагујевцу два једносемерална предмета која су садржајно подударна у збиру носе 9 ЕСПБ. У Новом Саду Морфологија и Дериватологија у збиру носе 10 ЕСПБ. У Нишу Морфологија 1 и 2 у збиру носе 9 ЕСПБ. У Косовској Митровици Морфологија 1 и 2 у збиру носе 10 ЕСПБ. Видимо да се ради о приближно истом броју кредита и не би представљало велики проблем да се они уједначе.

3.5. „Слободни семестри” у којима се не јавља ни један обавезни предмет из савременог српског језика постоји скоро на свим факултетима. У Београду и Крагујевцу је то други семестар јер су ту предмети из Дијакхроније. У Новом Саду само на модулу Српска књижевност и језик у осмом семестру. У Нишу у четвртном семестру, а у Косовској Митровици у седмом и осмом семестру на смеру: Српска књижевност и језик. У Источном Сарајеву нема слободних семестара, а у Бањалуци је то други семестар. У Никшићу нема слободних семестара, али је према плану из 2020. године, који је доступан на сајту факултета, студијски програм представљен кроз шест семестара.

3.6. Дипломски (завршни) рад предвиђен је наставним планом и програмом у Новом Саду и у Косовској Митровици, као и у Бањалуци, док остали факултети немају дипломски. Било би добро да се и ово уједначи на свим факултетима.

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Будуће акредитације треба да иду у правцу усаглашености обавезних предмета у оквиру студијских програма србистике и у погледу распоређености предмета по семестрима, броју часова и броју кредита, док изборни блокови могу бити разноврсни и прилагођени интересовањима и запослених наставника и интересовањима студената. Наставни планови и програми србистике треба да буду део националне стратегије и да се не раде на нивоу факултета већ да се прави заједнички план и програм за све србистичке катедре, да постоји уједначавање садржаја, да се унесе најновија литература која прати актуелна истраживања из свих области и да постоје заједничке стратегије реализације садржаја.

Највише обавезних предмета из савременог српског језика има на смеру: Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика на Филолошком факултету у Београду, са 25 обавезних предмета, док смер филологија и настава има 13 обавезних предмета. То је и очекивано јер се ради о специјализованом профилу. Треба скренути пажњу да и група Српска књижевност и језик која је, такође, наставнички профил, са само 4 обавезна предмета из савременог српског језика треба да се усклади са групом филологија и настава јер на тржишту рада имају исту проходност, а језичке компетенције су различите.

У Новом Саду има 16 обавезних предмета на модулу Српски језик и књижевност и 8 обавезних предмета на модулу: Српска књижевност и језик. Остали факултети имају од 10 (НИ), 11 (КГ) до 15 (КМ). Најмање обавезних предмета из савременог српског језика има КМ, смер: Српска књижевност и језик – 8. На Филозофском факултету у Источном Сарајеву реализује се 17 обавезних предмета из савременог српског језика, на Филолошком факултету у Бањој Луци 10, а на Филолошком факултету у Никшићу имамо само шест семестара и укупно 11 обавезних предмета из савременог српског језика.

Може се закључити да сви факултети имају приближно исту базу обавезних предмета из савременог српског језика и прате се лингвистички нивои по логичном следу: Увод у општу лингвистику, Фонетика са фонологијом, Морфологија и творба речи, Лексикологија, Синтакса, Стилистика.

Највише разлика има у оквиру Синтаксе. Филолошки факултет у Београду има двосеместралне предмете (Морфологију и Синтаксу)

и то је задржавање предболоњске добре праксе јер се ови предмети само вештачки деле на два једносеместрална предмета.

Потребно је уједначити распоред предмета по годинама, као и број кредита због евентуалних прелазака студената и признавања испита.

Необично је да само БГ, НС и КГ имају предмете из Норме и Језичке културе, док НИ и КМ немају, као и то што у НС нема Стилистике.

Без обзира на назив предмета и садржаје силабуса, сваки професор српског језика мора максимално искористити часове предавања и вежбања за развијање језичких компетенција. Све је мање испита који имају писмени и усмени део или само усмени и то није добро. Усмени испити су све ређи, а како очекивати онда повећање компетенција културе говора. Оцењивање засновано само на писменим испитима није пример добре праксе, јер се и писани и усмени говор морају подједнако неговати, усавршавати и унапређивати.

„Нажалост, данас имамо ситуацију да само појединци са развијеном свешћу о значају познавања сопственог језика, правила писања и говорења воде рачуна о језику, што указује на то да је освешћивање неопходно у правцу указивања на значај језичке културе, која је домен културе као и култура понашања, одевања, исхране и сл. Урушена медијска слика, која је некада била ослонац за добар пример говора и комуникације, данас осликава некултуру у сваком погледу, што је у добром делу и резултат дугогодишњег занемаривања културе говора” (Ђуровић–Петковић 2021: 149).

У будућем раду и стратегијама унапређења образовног профила професор српског језика и књижевности / српске књижевности и језика требало би сачинити заједнички оквир обавезних предмета из свих лингвистичких области. Другост, изузетност и иновативност треба остварити кроз групу изборних предмета и то „стварних” (активних) изборних предмета који ће студенту остављати могућност избора.

У контексту анализе предмета из области савременог српског језика неопходно је подсетити и на значај и потребу објављивања универзитетских уџбеника, потребу за континуираним праћењем нових научних резултата који би морали бити имплементирани у наставне садржаје и стално пратити и осавремењивати литературу како бисмо заиста предавали савремени српски језик.

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић 2021а:** В. Брборић, „Нека питања и проблеми србистике на србистичким катедрама”, у: *Стајанус српској језика и књижевности у образовном систему* (гл. и одг. ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 125–144.
- Брборић 2021б:** В. Брборић, „Размишљање о српском језику у седам тачака”, у: *Положај српској језика у савременом друштву – изазови, проблеми, решења* (зборник саопштења), Нови Сад: Матица српска, 57–63.
- Брборић 2023:** В. Брборић, „Српски језик у српском образовном систему”, *Српски језик XXVIII*, 255–269.
- Драгићевић 2015:** Р. Драгићевић, „Нека питања организације наставе српског језика као важан фактор очувања идентитета српског језика и културе”, *Узданица*, XII, 1, Јагодина, 131–145.
- Ђуровић–Петковић 2021:** С. Ђуровић, Ј. Петковић, „Изучавање српског језика на Универзитету у Крагујевцу”, у: Зборник радова са прве интеркатедарске србистичке конференције: *Стајанус српској језика и књижевности у образовном систему*, одржане у НОКЦ „Вук Караџић” у Тршићу (19–21. јун 2020), Београд: ЗУОВ, 145–151.
- Ковачевић 2012:** М. Ковачевић, „Статус српског језика на српским универзитетима”, *Филологија и универзитет* (тематски зборник радова), Наука и савремени универзитет 1, Ниш: Филозофски факултет, 13–24.
- Ковачевић 2023:** М. Ковачевић, *Поједи на српско језичко образовање*, приредила и поговор написала Милка Николић, Крагујевац: ФИЛУМ.
- Спасић–Тодоровић 2023:** Н. Спасић, М. Тодоровић, „Студијски програми српског језика (изазови и перспективе)”, у: Зборник радова са XVII међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, књига 1: *Србија и српски језик*, 169–187.

ИЗВОРИ

- Филолошки факултет, Универзитет у Београду: <https://fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije>
- Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijski-programi/osnovne-studije/studijski-programi/jezik-knjizevnost-i-kultura-2021>
- Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу: https://www.film.kg.ac.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=110&lang=sr
- Филозофски факултет, Универзитет у Нишу: <https://www.filfak.ni.ac.rs/studije/osnovne/srbistika>
- Филозофски факултет, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици: <https://pr.ac.rs/studije/studijski-programi/>
- Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/srpski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus>
- Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву: <https://ff.ues.rs.ba/osnovnom-programu-srpski-jezik-i-knjizevnost/>
- Филолошки факултет, Универзитет Црне Горе: <https://www.ucg.ac.me/studprog/23/2/1/2024-srpski-jezik-i-juznoslovenske-knjizevnosti-2020>

CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE IN SERBIAN STUDIES DEPARTMENTS

Summary

The subject of this paper was the analysis of mandatory courses in the field of contemporary Serbian language at Serbian Studies departments at undergraduate programs across all five universities in Serbia and at three Serbian Studies departments in Banja Luka, East Sarajevo, and Nikšić. The aim of this study is to provide a comparative analysis of the curricula and syllabi to assess the degree of (dis)alignment of Serbian studies programs, offering recommendations for future accreditations that should aim for standardized curricula where mandatory courses are harmonized, while excellence, diversity, and innovation can be achieved within the framework of elective courses.

In future work and strategies for improving the educational profile of a professor of Serbian language and literature / Serbian literature and language, a common framework of compulsory subjects from all linguistic areas should be created. Otherness, exceptionality and innovation should be achieved through a group of elective courses, namely real elective courses that will leave the student with the possibility of choice.

Keywords: study program, curriculum, university, faculty, Serbian language.

Sanja Ž. Đurović

**Прилог: Наставни предмети из области *Савремени српски језик* на
србистичким катедрама**

	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ	УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ	УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ	УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ	УНИВЕРЗИТЕТ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ
	Филолошки факултет	Филозофски факултет	Филолошко- уметнички факултет	Филозофски факултет	Филозофски факултет
	1) Српски језик и књижевност – филологија и настава 2) Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика	Језик, књижевност и култура 1) Српски језик и књижевност 2) Српска књижевност и језик	Српски језик и књижевност	Србистика	1) Српски језик и књижевност 2) Српска књижевност језик
I сем.	1) Увод у србистику (2+0, О, 3) Правопис српског језика (2+0, О,3) 2) Увод у србистику 1 (2+0, О, 3) Правопис српског језика (2+0, О, 3) Увод у општу лингвистику 1 (2+0, О, 3) Лингвистика јавне комуникације (2+0, О, 3)	1) Фонетика и ортоепија српског језика (2+2, О, 5) Правопис српског језика (1+1, О, 3) Увод у лингвистику: темељи језика и темељи науке о језику (2+1, О, 4) 2) Увод у лингвистику (2+1, О, 3) Стандардни српски језик: фонологија (2+1, О, 5)	Фонетика и фонологија српског језика (2+2, О, 4)	Увод у општу лингвистику (2+2, О, 4) Правопис (2+1, О, 3)	1) Увод у општу лингвистику (2+2, О, 5) Фонетика српског језика (2+2, О, 5) 2) Увод у општу лингвистику (2+2, О, 5)

II сем.	1) *нема предмета из савременог српског језика 2) Увод у лексикографију (2+2, О, 6) Увод у општу лингвистику 2 (2+0, О, 3)	1) Фонологија српског језика (2+2, О, 5) 2) Стандардни српски језик: морфологија (2+2, О, 4)	*нема предмета из савременог српског језика	Фонетика са фонологијом (2+2, О, 4)	1) Фонологија српског језика (2+2, О, 5) 2)*нема предмета из савременог српског језика
III сем.	1) Фонетика српског језика (2+2, О, 6) Акцентологија српског језика (2+2, О, -) 2) Фонетика српског језика (2+2, О, 6) Акцентологија српског језика (2+2, О, -) Лектура и коректура текста (0+3, О, 6)	1) Општа лингвистика 1: појмовник и синтематизација (2+1, О, 5) Морфологија српског језика (2+2, О, 5) 2) Стандардни српски језик: синтаксичке структуре и облици (3+1, О, 5)	Морфологија српског језика (морфолошке категорије) (2+3, О, 5) Увод у општу лингвистику (2+1, О, 3) Теорија језика (2+1, О, 3)	Акцентологија српског језика (2+2, О, 4)	1) Морфологија српског језика са творбом речи 1 (2+2, О, 5) Правопис српског језика (2+2, О, 4) 2) Савремени српски језик 1 (фонетика са фонологијом) (2+2, О, 6) Правопис српског језика (2+2, О, 4)
IV сем.	1) Акцентологија српског језика (2+2, О, 6) Функционална писменост (2+2, О, 3) 2) Акцентологија српског језика (2+2, О, 6) Функционална писменост (2+2, О, 3) Фонологија српског језика (2+2, О, 6)	1) Општа лингвистика 2: одабрани теоријски модели (2+1, О, 5) Дериватологија српског језика (2+1, О, 5) 2) Стандардни српски језик: синтакса и семантика падежних и реченичних форми (3+1, О, 5)	Морфологија и творба речи (2+2, О, 4)	*нема предмета из савременог српског језика	1) Морфологија српског језика са творбом речи 2 (2+2, О, 5) Основе академског писања (2+2, О, 4) 2) Савремени српски језик 2 (морфологија и творба речи) (2+2, О, 4) Основе академског писања (2+2, О, 4)

V сем.	1) Морфологија и творба српског језика (2+2, О, -) Лексикологија I (2+2, О, 3) 2) Морфологија и творба речи српског језика (2+2, О, -) Лексикологија I (2+2, О, 3) Лингвостилистика (2+2, О, 6)	1) Синтакса и семантика падежа (2+2, О, 5) Лексикологија српског језика I (2+2, О, 5) 2) Основи лексикологије српског језика (2+1, О, 3)	Лексикологија српског језика (2+2, О, 4) Грамагичка и стилистичка норма српског језика (2+2, О, 4)	Морфологија 1 (2+2, О, 4)	1) Синтакса и семантика падежа ау српском језику (2+2, О, 5) Лексикологија српског језика са лексикографијом (2+2, О, 5) 2) Савремени српски језик 3 (морфосинтакса) (2+2, О, 4) Лингвостилистика српског језика (2+2, О, 4)
VI сем.	1) Морфологија и творба речи српског језика (2+2, О, 9) 2) Морфологија и творба речи српског језика (2+2, О, 9) Лексикологија 2 (2+2, О, 6) Фразеологија (2+2, О, 6) Ортоеија и варијантност (2+2, О, 6)	1) Стандардизација српског језика (2+1, О, 3) Лексикологија српског језика 2 (2+1, О, 4) Синтакса и семантика глаголских облика (2+2, О, 5) 2) Развој српског језичког стандарда (2+1, О, 3)	Језичка култура (2+2, О, 5)	Морфологија 2 (2+2, О, 5)	1) Синтакса и семантика глаголских облика у српском језику (2+2, О, 4) Акцентологија српског стандардног језика (2+2, О, 3) 2) Савремени српски језик 4 (синтакса реченице) (2+2, О, 3)

VII сем.	1) Синтакса српског језика (3+2, О, -) Основи нормирања српског језика (2+2, О, 3) Прагматика и лингвистика текста (2+2, О, 6) 2) Синтакса српског језика (3+2, О, -) Основи нормирања српског језика (2+2, О, 3) Прагматика и лингвистика текста (2+2, О, 6) Новинарска стилистика (2+2, О, 6)	1) Синтакса и семантика просте реченице (2+2, О, 4) 2) Основе академског писања (1+2, О, 3)	Морфосинтакса српског језика (2+2, О, 5) Лингвостилистика српског језика (2+1, О, 3)	Синтакса 1 (2+2, О, 4) Стилистика (2+1, О, 3) Прагматика (2+1, О, 3)	1) Синтакса просте реченице у српском језику (2+2, О, 4) Лингвостилистика српског језика (2+2, О, 4) Лектура и коректура текста (1+2, О, 3) 2)*нема предмета из савременог српског језика
VIII сем.	1) Синтакса српског језика (3+2, О, 12) 2) Синтакса српског језика (3+2, О, 12) Практична лексикографија (2+0, О, 3)	1) Синтакса и семантика сложене реченице (2+2, О, 4) Анализа дискурса (2+2, О, 4) Фразеологија српског језика (2+1, О, 3) 2) *нема предмета из савременог српског језика	Синтакса реченице српског језика (3+3, О, 6)	Синтакса 2 (4+3, О, 6)	1) Синтакса сложене реченице у српском језику (3+2, О, 5) 2) *нема предмета из савременог српског језика
Дипл. рад	1) НЕ 2) НЕ	1) ДА (4 ЕСПБ) 2) ДА (4 ЕСПБ)	НЕ	НЕ	1) ДА (6 ЕСПБ) 2) ДА (5 ЕСПБ)

	УНИВЕРЗИТЕТ У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ	УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ	УНИВЕРЗИТЕТ ЦРНЕ ГОРЕ
	Филозофски факултет	Филолошки факултет	Филолошки факултет
	Српски језик и књижевност	Српски језик и књижевност	Српски језик и јужнословенске књижевности
I сем.	Фонетика српског језика (2+2, О, 5) Увод у општу лингвистику (2+1, О, 4)	Увод у општу лингвистику (2+0, О, 3)	Савремени српски језик 1 (стандардизација и правопис) (2+3, О, 6) Увод у лингвистику (2+2, О, 5)
II сем.	Фонологија српског језика (2+2, О, 5) Теорија језика (2+1, О, 4) Теорија писмености (2+0, О, 3)	*нема предмета из савременог српског језика	Савремени српски језик 2 (фонетика и фонологија) (2+3, О, 6)
III сем.	Морфологија српског језика (3+2, О, 6) Акцентологија српског језика (2+2, О, 5)	Фонологија и акцентологија српског књижевног језика (2+2, О, 5)	Савремени српски језик 3 (морфологија с практичним радом) (2+2, О, 5) Акцентологија и увод у дијалектологију српског језика (2+2, О, 4)
IV сем.	Творба и лексикологија српског језика (2+2, О, 6)	Фонетика српског језика (2+2, О, 5)	Савремени српски језик 4 (творба ријечи са практичним радом) (2+2, О, 5)
V сем.	Морфосинтакса српског језика (3+2, О, 6) Норме српског језика – систем и реализација (2+2, О, 5)	Лексикологија српског језика (2+2, О, 4) Морфологија српског језика (3+2, О, 5)	Савремени српски језик 5 (синтакса просте реченице) (2+2, О, 6) Лексикологија и лексикографија српског језика (2+2, О, 5) Лингвистичка стилистика (2+2, О, 4)
VI сем.	Синтакса реченице (3+2, О, 6) Језичка култура (2+2, О, 5)	Творба ријечи српског језика (2+2, О, 4)	Савремени српски језик 6 (синтакса сложене реченице) (2+2, О, 6) Фразеологија српског језика (2+2, О, 4)

VII сем.	Семантика (2+2, О, 5) Лингвистичка стилистика српског језика (2+2, О, 5)	Синтакса српског језика 1 (2+2, О, 5) Стилистика српског језика 1 (2+1, О, 4)	
VIII сем.	Функционална стилистика српског језика (2+2, О, 5) Лингвистика текста (2+1, О, 5) Социolingвистика (2+1, О, 5)	Синтакса српског језика 2 (3+2, О, 5) Стилистика српског језика 2 (2+2, О, 4)	
Дипл. рад	НЕ	ДА (8 ЕСПБ)	

Драгиша П. Бојовић*

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Депарتمان за србистику

СТАРИЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА

У раду су дате основне информације о месту старијих књижевности на србистичким катедрама у Србији, Црној Гори и Републици Српској. Реч је о оним књижевностима које захватају највећи хронолошки оквир у развоју српске књижевности (од усмене, преко старе, до књижевности ренесансе и рационализма). Поред тога што се указује на њихов статус у наставним програмима и значајну традицију у универзитетској настави, истиче се и најизраженији проблем: њихово различито именовање и делимично некомпатибилни садржаји.

Кључне речи: студијски програми, старије књижевности, називи предмета, садржаји.

Да би се стекао бар делимичан и коректан увид у стање наставе старијих књижевности на србистичким катедрама, неопходно је дати бар основне напомене о почецима те наставе на Београдском универзитету, који је, када је реч о филологији, био матичан многим универзитетима у Србији односно на простору некадашње Југославије. Под старијим српским књижевностима овде подразумевамо: средњовековну, народну и дубровачку (популарни назив). Овако их називамо условно јер је њихово именовање у студијским програмима србистичких катедара разнолико и далеко од уједначености. То није само одраз „болоњског процеса”, већ је добрим делом наслеђено из старијих студијских програма.

Темеље изучавању старијих књижевности на Великој школи у Београду поставили су у последњим деценијама XIX века Стојан Новаковић и Светислав Вуловић. Новаковић је 1876/77. године почео да предаје *Историју југословенске књижевности*, а Вуловић *Историју српске и југословенске лијературе* 1881/82. Замах развоју наставе књижевности даће почетком XX века Павле Поповић и Јован Скерлић. То се поклапа са временом преименовања Велике школе у

* dragisa.bojovic@filfak.ni.ac.rs

Универзитету Београду.¹ Као што је познато, Скерлић је предавао нову српску књижевност, а Поповић народну, стару и средњу. Изучавању сваке од ових књижевности Поповић је дао велики допринос. Према мишљењу Ђорђа Трифуновића Поповић и његов учитељ Светислав Вуловић утрли су пут књижевним истраживањима старе књижевности насупрот текстолошко-издавачком путу који се везује за Љубомира Стојановића (Трифунувић 1972: 6). Поповић није могао да се посвети само изучавању старе књижевности, а наследници на његовој катедри све мање су придавали пажње уметничкој страни најстаријих српских књижевних текстова, што је оставило последице на читав XX век. Још већи изазови пратили су статус тзв. средње књижевности како у универзитетској настави, тако и у историјама књижевности. Када је реч о српској народној књижевности, она је, захваљујући значају и великим ауторитетима који су је предавали, имала заслужено место уз повремене идеолошке упитности о њеном карактеру и пореклу.

Ове књижевности се данас предају на факултетима у Београду, Косовској Митровици (пре 1999. у Приштини), Новом Саду, Нишу, Крагујевцу, Источном Сарајеву, Бањој Луци, Никшићу и Новом Пазару.² На београдском Филолошком факултету постоје три студијска програма где су заступљене књижевности којима се овде бавимо. То су: Српски језик и књижевност, Српска књижевност и језик и Српска књижевност и језик са компаратистиком. У Косовској Митровици и Новом Саду на филозофским факултетима су: Српска књижевност и језик и Српски језик и књижевност. Тако је и на Филолошком факултету у Бањој Луци. На Филозофском факултету у Источном Сарајеву и Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу постоји студијски програм: Српски језик и књижевност. На Филолошком факултету у Никшићу програм се зове Српски језик и јужнословенске књижевности.³ На Филозофском факултету у Нишу студијски програм је именован као Србистика.⁴

1 Преглед наставе дат је у књизи: Грбић 2018.

2 Реч је о Државном универзитету на којем је постојао студијски програм Српска књижевност и језик. Тренутно је неакредитован и налази се у процесу поновне акредитације. Из тих разлога нећемо се посебно освртати на статус старијих књижевности.

3 Делимично ћемо се осврнути на статус старијих књижевности на студијском програму Црногорски језик и јужнословенске књижевности.

4 О обнови србистике види: Бојовић 2021.

Када је реч о старој српској књижевности која се назива и средњовековна,⁵ поред тога што се различито назива, није подједнако и садржајно сродно заступљена у поменутих студијским програмима.⁶ На Филолошком факултету у Београду она је углавном названа Средњовековна књижевност. За програме Српски језик и књижевност (прва година студија) и Српска књижевност и језик (друга година) предмет се зове Средњовековна књижевност, док се на програму Српска књижевност са компаратистиком (друга година) зове Историја средњовековне књижевности. Овде је у програму и додатни обавезни предмет Поетика средњовековне књижевности. Поетика је једносеместрални, као и сви изборни из ове области, док је главни предмет двосеместрални за сва три студијска програма.

Под називом Средњовековна књижевност она је заступљена на Филозофском факултету у Новом Саду. На студијском програму Српска књижевност и језик постоје два предмета: Поетика средњовековне књижевности и Писци средњовековне књижевности док се на студијском програму Српски језик назива Средњовековна књижевност. Садржај Поетике обухвата одреднице о одликама ове књижевности, као и три основне целине: Основи поетике средњовековне књижевности, Византијска књижевност као извор српских књижевних традиција и Старословенска књижевност. У садржај предмета који је назван Писци средњовековне књижевности уврштени су ови аутори: Свети Сава, Стефан Првовенчани, Доментијан, Теодосије, Архиепископ Данило и његови настављачи, Григорије Цамблак, Константин Филозоф, Патријарх Данило и Деспот Стефан Лазаревић. Једна наставна јединица посвећена је списима о кнезу Лазару и Косовском боју. Приметно је да у програму недостаје Теодосијево *Житије Светиої Пеїра Коришкої*, једно од најзначајнијих житије целокупне српске књижевности. Предмет Средњовековна књижевност на студијској групи Српски језик и књижевност настао је сажимањем два предмета са студијске групе Српска књижевност и језик. У практичну наставу су уврштена и дела преводне књижевности *Роман о Троји* и *Роман о Александру Великом*. Једносеместрални предмет се тако назива и на студијском програму Компаративна књижевност са теоријом књижевности.

5 Реч је о *првој* књижевности код Срба. О овом именовању видети: Наумов 2024; Бојовић 2024.

6 Информације о називима предмета и силабусима налазе се на сајтовима факултета и одатле су и преузети.

Садржај је идентичан предмету на студијској групи Српски језик и књижевност.

Слично је конципиран програм и на Филолошком факултету у Бањој Луци, на студијском програму Српски језик и књижевност. У првом семестру слуша се Српска средњовековна књижевност 1 (Поетика средњовековне књижевности), а у другом семестру Српска средњовековна књижевност 2 (Писци средњовековне књижевности). И садржаји су, у највећем делу, сродни. На идентичан начин описани су циљ и исход предмета. Осим што се на Филозофском факултету на Палама предмет другачије именује (Стара српска књижевност 1 и Стара српска књижевност 2), он по садржају кореспондира са новосадским и бањалучким концептом. Сличан приступ постоји и на Филозофском факултету Универзитета у Приштини (са привременим седиштем у Косовској Митровици). Два семестра је предвиђено за Стару српску књижевност 1 и Стару српску књижевност 2. У првој је садржај посвећен историографским, културолошким и поетичким питањима уз значајно присуство наставних јединица из рецепције библијске и светоотачке књижевности. Као и на неким другим факултетима у другој су наставне јединице о најзначајнијим писцима и делима ове литературе. На студијском програму Српски језик и књижевност у једном предмету, који се зове Преглед старијих српских књижевности, присутни су садржаји из средњовековне књижевности и књижевности од ренесансе до рационализма (у знатно мањем обиму).

На Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу за ову књижевност су, такође, предвиђена два семестра, с тим што је један семестар предвиђен за Средњовековну преводну књижевност, а други за Српску средњовековну књижевност. Предимензионирање само једног аспекта преводне књижевности (уз занемаривање књижевности Светих отаца), које је карактеристично за београдску медијевистику, заокружено је акредитацијом посебног предмета посвећеног овој књижевности на крагујевачком студијском програму Српског језика и књижевности.

Једина два факултета на којима је на студијским програмима овај предмет организован само у једном семестру јесу Филозофски факултет у Нишу (студијски програм Србистике) и Филолошки факултет у Никшићу (студијски програм Српски језик и јужнословенске књижевности). У Нишу се предмет зове Стара српска књижевност, а у Никшићу Српска средњовековна књижевност и

јужнословенски контекст.⁷ Особеност предмета на Филолошком факултету у Никшићу је та што, поред кључних писаца и дела, уводи у програм и регионалне теме као што су Барски епитафи, Ђурађ Црнојевић, Октоих првогласник, Јеромонах Макарије, Божидар Вуковић Подгоричанин и др.

Без обзира на назив књижевности (Средњовековна или Стара), он на већини студијских програма има и националну одредницу осим на факултетима у Београду и Новом Саду. У препорученој литератури доминирају дела Ђорђа Трифуновића, Милана Кашанина, Димитрија Богдановића и Радмиле Маринковић. Актуелни предавачи у литератури врло ретко наводе књиге својих колега са других факултета.⁸

Потпуну слику о настави ове књижевности допуњују изборни предмети од којих су неки на другим факултетима у статусу обавезних. Као што смо већ истакли, Средњовековна преводна књижевност је обавезни предмет на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, а статус изборног има на Филозофском факултету у Источном Сарајеву и Филолошком факултету у Бањој Луци. На овом факултету има још изборних предмета: Срењовековни књижевни ликови у ликовним представама, На маргини средњег вијека и Библијски мотиви у српској књижевности. На Филолошком факултету у Београду на више студијских програма постоји неколико изборних предмета: Поетика средњовековне књижевности и Историја средњовековне књижевности (Српска књижевност и језик са компаратистиоком), Основи археографије (Српски језик и књижевност), Рукописно наслеђе старе српске књижевности (Српска књижевност и језик), Реторика средњовековне књижевности (Језик, књижевност, култура; Српска књижевност и језик). На основним студијама Србистике на Филозофском факултету у Нишу постоје три изборна предмета: Свето писмо у старој српској књижевности, Свети Сава у српској књижевности и култури и Љубав у старој српској књижевности.

7 Скоро идентичан садржај заступљен је у предмету Средњовековна књижевност (без националне одреднице) на студијском програму Црногорски језик и јужнословенске књижевности.

8 О томе како предавати књижевност на универзитету видети: Вида Е. Марковић 1984. Када је реч о настави старе српске књижевности, Димитрије Богдановић сматра да се „на универзитету мора до краја развити свест о суштини, о 'семантичком набоју' старих текстова” (Богдановић 1984: 142). Говорећи о свом учитељу Светиславу Вуловићу 1933. године, Павле Поповић је истицао да тумачење ове књижевности не треба оставити само филолозима и људима без талента, „који у њој неће ништа видети, а само ће јој убити сваки интерес” (Поповић 2001: 145).

Књижевност која се колоквијално назива дубровачком у наставним плановима и програмима основних академских студија на србистичким катедрама углавном је именована као Књижевност од ренесансе до рационализма. На студијском програму Српска књижевност и језик Филолошког факултета у Београду назив предмета је управо овакав и студенти га слушају у трећем и четвртном семестру. На Српској књижевности са компаратистиком предмет се зове Историја књижевности ренесансе и барока (трећи и четврти семестар), а у четвртном семестру заступљен је и предмет који се зове Поетика књижевности ренесансе и барока. На српском језику и књижевности (трећи и четврти семестар) предмет се зове Преглед књижевности ренесансе и барока. Теоријска настава на овим предметима обухвата следеће програмске садржаје: преглед књижевности и поетике хуманизма у Дубровнику и Боки Которској; преглед ренесансног песништва и поетике појединих жанрова; књижевноисторијски преглед барокне литературе и поетике жанрова; осветљавање интертекстуалних повезаности с другим националним литературама ових раздобља. Овој књижевности посвећена су два семестра и на Филолошком факултету у Бањој Луци, али је она подељена на два предмета: Српска књижевност ренесансе (трећи семестар) и Српска књижевност барока (четврти семестар). На другим србистичким катедрама предмет је једносеместралан.

На Филозофском факултету у Новом Саду (студијски програм Српска књижевност и језик) предмет се зове Књижевност ренесансе и барока, а на Српском језику и књижевности: Српска књижевност 1. Ова књижевност је тако добила и своје национално обележје обухвативши писце од Јураја Шишгорића до Ивана Гундулића. На програму Компаративна књижевност са теоријом књижевности предмет се зове Књижевност старог Дубровника.

На Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву предмет се зове Књижевност ренесансе и барока, а на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу додата је и географска одредница, па је назван: Књижевност ренесансе и барока у Дубровнику и Боки Которској. На факултетима у Нишу и Косовској Митровици зове се: Књижевност од ренесансе до рационализма, а у Никшићу Српска књижевност од ренесансе ка класицизму и јужнословенски контекст. Наставним програмима овог предмета на скоро свим факултетима обухваћени су кључни писци и њихова дела: Илија Цријевић, Винко Прибојевић, Шишко Менчетић, Џоре Држић, Марко Марулић, Мавро Ветрановић, Петар Хекторовић, Никола Наљешковић,

Микша Пелегриновић, Марин Држић, Динко Рањина, Андрија Чубрановић, Динко Златарић, Антун Сасин, Хорације Мажибрадић, Паскоје Примовић, Стијепо Ђурђевић, Иван Гундулић, Џоно Палмотић, Игњат Ђурђевић. Када је реч о литератури, доминирају дела Мирослава Пантића, Злате Бојовић, Миховила Комбола, Павла Поповића, Драгољуба Павловића и других.⁹ На студијама србистике заступљен је мањи број изборних предмета из ове области.

Када је реч о народној књижевности, и она је на србистичким катедрама различито конципирана и именована. На студијским програмима Филолошког факултета у Београду (Српска књижевност и језик и Српски језик и књижевност) предаје се двосеместрални предмет Народна књижевност, а на Српској књижевности и језику са компаратистиком Књижевни фолклор 1 и Књижевни фолклор 2. Садржај теоријске наставе је усмерен на основне појмове проучавања усмене књижевности, најважније записе српске народне књижевности и књижевнотеоријски и књижевноисторијски приступ овој књижевности.

На Филозофском факултету у Новом Саду овај предмет је најзаступљенији на студијском програму Српски језик и књижевност, где се предаје три семестра: Увод у народну књижевност: поетика и рецепција, Жанрови народне књижевности 1 и Жанрови народне књижевности 2. На програму Српски језик и књижевност и Компаративна књижевност са теоријом књижевности једносеместрални је предмет Народна књижевност. На бањалучком Филолошком факултету и ова књижевност се изучава као национална – српска књижевност. У силабус Српске народне књижевности 1 улазе наставне јединице о записима, али највећи значај се придаје лирским и приповедним песмама. Српска народна књижевност 2 посвећена је епици, њеним песничким и прозним врстама. Сродни силабуси су на Филозофском факултету на Палама, па је ова књижевност, овде без националног предзнака, подељена на Народну књижевност 1 и Народну књижевност 2. Садржај Народне књижевности 1 и Народне књижевности 2 на Филозофском факултету у Косовској Митровици (Српска књижевност и језик) је другачије конципиран. У првом делу је поезија (лирска и епска), а у другом проза (говорне приповетке, говорне народне творевине и др.). На студијском програму Српски језик и књижевност двосеместрални предмет има националну одредницу и зове се Српски књижевни фолклор. На Филолошком факултету у Никшићу предмет обухвата један семестар и зове се

9 О овим изучаваоцима, као и о другим, видети књигу: Бојовић 2016.

Српска народна књижевност и јужнословенски контекст. Поред наставних јединица присутних у садржају сродних предмета на другим србистичким катедрама, обухвата и специфичне теме као што су: Специфичност црногорске тужбалице, Његош као сакупљач и антологичар народних пјесама, Муслиманска/бошњачка народна епика и слично.

На Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу народна књижевност је дефинисана као усмена, па су и једносеместрални предмети тако названи: Усмена књижевност (историја усмених записа) и Усмена поезика и жанрови. У Нишу је посебан предмет посвећен епској поезији, па се тако и назива: Народна епска поезија, а остали део фолклорног корпуса припада предмету Народна лирска поезија и народна проза.

Када је реч о изборним предметима, истичемо оне који су усмерени на изучавање фолклора у угроженим српским подручјима: на студијама у Косовској Митровици – Народна књижевност Косова и Метохије, а у Крагујевцу – Српска фолклорна и књижевна баштина у Хрватској. Уз повремено навођење библиографских јединица актуелних предавача, у литератури доминирају следећи аутори: Владан Недић, Видо Латковић, Радмила Пешић, Владимир Бован, Нада Милошевић Ђорђевић, Љубомир Зуковић и други.¹⁰

Можемо закључити да је статус старијих књижевности на србистичким катедрама задовољавајући (не рачунајући понеки изузетак). Пошто је реч о усменој и писаној књижевности којима започиње развој националне литературе, тај статус по овом значају им и припада. Сматрамо, међутим, да је потребно да дође до уједначавања назива предмета и до потпуне компатибилности садржаја и њихове заступљености по броју семестара. Тек тада се може говорити да су постигнути услови за прокламовану мобилност студената. И независно од овога, сматрамо да критеријуми обликовања програма, без обзира на мање регионалне специфичности, јесу универзални и засновани су на резултатима науке која се овим књижевностима бави скоро два века.

10 О развоју српске фолклористике видети: Карановић, Јокић 2014. Садржаји из народне књижевности постоје и у универзитетским програмима књижевности за децу. О томе видети: Шаранчић Чутура 2014.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1984:** Д. Богдановић, „Настава старе српске књижевности”, *Како предавати књижевности. Теоријске основе наставе*, приредио Александар Јовановић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 135–144.
- Бојовић 2002:** Д. Бојовић, „Идеје србистике и наставни програм Старе српске књижевности”, *Дело Пејтра Милосављевића и србистика*, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 316–322.
- Бојовић 2021:** Д. Бојовић, „Од обнове србистике до имена департмана”, *Philologia Mediana* 13, 55–63.
- Бојовић 2024:** Д. Бојовић, „Померање граница прве српске књижевности”, *Границе српске књижевности* (ур. проф. др Славко Петаковић), Београд: Завод за унапређење образовања и васпитања, 53–64.
- Бојовић 2016:** З. Бојовић (ур.), *Дубровачка књижевност у српској историји књижевности. Речник проучавалаца*, Београд: Филолошки факултет.
- Грбић 2018:** Б. Грбић, *Прејед наставе на Лицеју, Високој школи и Универзитету 1838–1914*, Београд: Универзитет у Београду.
- Карановић и Јокић 2014:** З. Карановић, Ј. Јокић (уредници), *Савремена српска фолклористика I*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Марковић 1984:** В. Е. Марковић, „Настава књижевности на универзитету”, *Како предавати књижевности. Теоријске основе наставе* (прир. Александар Јовановић), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 115–134.
- Наумов 2024:** А. Наумов, „Библија у Савином Житију Светог Симеона као предмет интересовања”, *Свети Сава и Доментијан* (ур. Драгиша Бојовић и Јелена Стошић), Ниш: Центар за црквене студије, 87–94.
- Поповић 2001:** П. Поповић, *Сћара српска књижевност*, (прир. Радмила Маринковић), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Трифуновић 1972:** Ђ. Трифуновић, „Предговор”, *Сћара књижевност*, приредио Ђорђе Трифуновић, 5–8.
- Шаранчић Чутура 2014:** С. Шаранчић Чутура, „Усмена књижевност у контексту Књижевности за децу као универзитетског наставног предмета”, *Савремена српска фолклористика I*, (ур. Зоја Карановић и Јасмина Јокић), Нови Сад: Филозофски факултет, 113–128.

OLD LITERATURES AT SERBIAN LANGUAGE DEPARTMENTS

Summary

The paper provides basic information about the position of old literatures at Serbian Language departments in Serbia, Montenegro and the Republic of Srpska. These are the literatures covering the largest chronological span in the development of Serbian literature (ranging from oral forms through old literatures, all the way to the periods of Renaissance and Rationalism). In addition to indicating their status in study programmes and significant tradition they have at university, the most critical problem is highlighted: differences in subject names and partially incompatible contents of study programmes.

Keywords: study programmes, old literatures, names of subjects, content.

Dragiša P. Bojović

Мина М. Ђурић*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за српску књижевност

са јужнословенским књижевностима

НОВА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА

Основни циљ овог истраживања јесте да се представе начини предметног организовања наставног градива нове српске књижевности на србистичким катедрама на којима се образују будући филолози, односно професори српског језика и књижевности. У компаративној анализи доступног материјала студијских програма, у прилогу који следи истичу се сродности, као и посебности сваког међу концептима предавања нове књижевности на србистичким катедрама, који се упоређују и са начинима организације наставе националних књижевности проучаване области у оквирима неких иностраних универзитетских центара. На основу проматраног материјала у раду се подвлачи значај изучавања нове српске књижевности у контексту промена поетичких парадигми, све уочљивијег присуства интердисциплинарних и компаративних приступа истраживањима и предавањима литерарних дела, подстицајности изборних курсева, као и јасно изражене отворености за теоријска и поетичка сагледавања и савремене српске књижевности.

Кључне речи: нова српска књижевност, србистичке катедре, програми.

Финале прве четвртине 21. века на српским и светским универзитетима и катедрама где се уписују студенти заинтересовани за изучавање књижевности и језика све претежније карактеришу генерације које су безмало од раног детињства емоционално и когнитивно стасавале окружене неким облицима електронских уређаја, путем којих су неминовно деловали и (не)посредни утицаји на перцепцију текста (уп. Коерник 2016).¹ Наведена чињеница имплицитно потврђује и увид у вези са тим колико је вероватно да ће и у будућности за праћења читалачких компетенција, навика, као и усавршавања литерарно-херменеутичких вештина, неопходне бити мултидисциплинарне перспективе сарадње наставника језика

* mina.djuric@fil.bg.ac.rs

1 У вези са истраживањима промена у начинима рецепције текста на које је неумитно утицала и електронска култура в. и: Вучковић, Стокић Симончић 2011: 7–12; Uspenski 2012: 73–80; Kar 2013; Гордић-Петковић 2015: 51–58; Недељков 2016: 99–112; Вранеш 2022: 361–381; Bruggink, Swart, Lee, Segers 2025 и др.

и књижевности и библиотекара са моделима рада психолога, неуролога, историчара медија, критичара уметности и других струка не би ли се успоставило поспешивање читалачких посвећености, пажње и фокуса (уп. Koeprnick 2016; Bruggink, Swart, Lee, Segers 2025). У ери генерацијског развоја све интензивније заступљених модуса дигиталног читања (уп. Koeprnick 2016; Baron 2015), један од основних парадокса осликан је у томе да баш грађа која припада новијој књижевности, неретко због ауторских права, није у могућности да буде доступна на електронским платформама нити се налази дигитално потхрањена (Kahle 2019). Стога, иако би примарно деловало као истински изазовно питање како се у савременом тренутку, у различитим универзитетским центрима, предаје и истражује књижевност која припада ранијим епохама (Atkinson 1996), имајући у виду бројне технолошке промене које неизоставно утичу и на правце сагледавања историјског тренутка и савременог доба, изузетно се подстичућим за промишљања постављају и тезе о начинима организовања наставе нове књижевности на универзитетском нивоу, који покатакд подразумевају и бројне искорак и поводом предметних дефинисања корпуса, заснованости издвајања поетичких особености одређеног периода, жанра или аутора, као и усклађивања са развијаним теоријским приступима у науци, уз уважавање заступљености компаративног и интердисциплинарног погледа на књижевност, интерпретирање књижевних дела из перспектива медијских, дигитализацијских, технолошких промена, а посебно кроз динамику протежности иновативних научних постулата и њихове примене у наставној пракси.

Узимајући све наведено у обзир, истраживачко интересовање овог рада подстиче проматрања у вези са питањем како су србистичке катедре одлучиле да се сусретну и суоче са неким од изазова овог миленијума који се нужно одражавају и на процесе читања (уп. Koeprnick 2016; Baron 2015; Bruggink, Swart, Lee, Segers 2025), а потом и које су концепте одабрале у приступима организацији наставног градива нове српске књижевности,² настојећи да очувају меритум целовитости периода, артикулисане посебности, као и снагу међупоетичких саговорништава како са претходним епохама, тако и у тежњи ка непрекидним стваралачким антиципацијама онога

2 ПОВОДОМ одређења нове српске књижевности и потенцијалних дискусија у односу на терминологију и периодизацијску концепцију в. и: Скерлић 1914; Поповић 1999; Поповић 2000; Радојичић 1964: 335–337; Деретић 1988: 155–160; Ковачевић 2015; Бојовић 2019 и др.

што можда може у литератури и у будућности да следи. Како би се наведене околности протумачиле, у наредним сегментима рада, а на основу јавно доступних материјала курикулума наставног градива и организације програма на основним студијама филолошких и филозофских факултета на којима се образују будући филолози, односно професори српског језика и књижевности, азбучним редом према местима универзитета, понудиће се анализе сродности, као и специфичности предочених предмета нове српске књижевности, чијим се истакнутим устројствима неминовно подвлачи сложеност проучавања обухваћених корпуса литерарних дела, те се увиђају инвентивни модели којима се очувањем кохерентности грађе расветљавају и особености сваке од области, што је подстицајно како за међусобне размене наставно-научних искустава, тако и за будућа усавршавања заинтересованих појединаца и колектива.

На Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, у оквирима програма Српски језик и књижевност, као обавезни предмети из тумачене области нове српске књижевности изучавају се Српска књижевност од барока до класицизма, Српска књижевност предромантизма, Српска књижевност романтизма, Српска књижевност реализма, Српска проза 20. вијека, Српска драма 20. вијека, Српска поезија 20. вијека, док су као изборни предмети понуђени Постмодерна књижевност и Српска књижевна критика и есејистика 20. вијека.³ То, дакле, значи да је предметна расподела градива нове српске књижевности начињена према доминантним периодима, жанровима, односно родовима и врстама нарочито у оквиру српске књижевности 20. века, при чему може да се уочи да је експлицитнија пажња у виду засебног међу обавезним предметима посвећена и двадесетовековној драми,⁴ као и да постоје додатне изборне прилике да се есеј и књижевна критика изучавају

3 Наставни план и програм Српски језик и књижевност, 1. циклус, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/srpski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus/nastavni-plan-i-program> (1. 1. 2025). Иначе, неретко су студијски програми србистичких катедара устројени тако да се корпус нове српске књижевности према одабраним жанровским карактеристикама, као и у односу на бројне интердисциплинарне иновативности, изучава са теоријских, компаративних, методичких и вишемедијалних аспеката на још неким од предмета профила који образују дипломиране филологе, односно професоре српског језика и књижевности, као и у оквиру одређених курсева на педагошким и учитељским факултетима, што додатно потврђује ширину наведене области и разноврсности потенцијалних наставних и научних приступа у односу и на савремени тренутак.

4 Српска драма 20. вијека, Српски језик и књижевност, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/wp-content/uploads/2019/04/Srpska-drama-20.-vijeka-%E2%80%93-srpski-2019.pdf> (1. 1. 2025).

и као посебна наставна грађа, и то кроз повезивања остварења 19. 20. и 21. века.⁵ Издвојен нагласак на изборном предмету који је већ у другом семестру треће године усмерен ка текстовима постмодерне културе пружа знатне могућности да се у корпус инкорпорирају и дела савремене српске књижевности, односно да се начини суптилан прелаз у сагледавањима поетика ауторских опуса који припадају границама 20. и 21. века, и то у поређењу са ствараоцима иностраних књижевности.⁶ Овако постављен курикулум који се тиче истраживања нове српске књижевности очито да пружа динамичност у концептима који су у целини гледано међусобно комплементарни, а који охрабрују поспешивање књижевноисторијских, књижевнотеоријских и књижевнокритичких знања, те подстичу непрекидна повезивања стечених увида поводом проматраних епоха.

Филолошки факултет Универзитета у Београду у процесима нове акредитације која се односи на студенте уписане од 2023. године, доноси и извесне промене у погледу организације предмета на студијским програмима на којима се проучава нова српска књижевност, а то су Групе Српски језик и књижевност (профил Филологија и настава⁷ и профил Филологија и лингвистика),⁸ Српска књижевност и језик,⁹ Српска књижевност и језик са компаратистиком¹⁰ и Општа

5 Српска књижевна критика и есејистика 20. вијека, Српски језик и књижевност, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/wp-content/uploads/2019/04/Srpska-knjizevna-kritika-i-esejistika-20.-vijeka-%E2%80%93-srpski-2019.pdf> (1. 1. 2025).

6 Постмодерна књижевност, Српски језик и књижевност, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/wp-content/uploads/2019/04/postmoderna-knjizevnost-srpski-2019.pdf> (1. 1. 2025).

7 Српски језик и књижевност – филологија и настава, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpski-jezik-i-knjizevnost/srpski-jezik-i-knjizevnost-filogija-i-nastava> (1. 1. 2025).

8 Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpski-jezik-i-knjizevnost/srpski-jezik-i-knjizevnost-filogija-i-lingvistika> (1. 1. 2025).

9 Српска књижевност и језик, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpska-knjizevnost-i-jezik/srpska-knjizevnost-i-jezik-upisani-od-2023> (1. 1. 2025).

10 Српска књижевност и језик са компаратистиком, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpska-knjizevnost-i-jezik-sa-komparatistikom/srpska-knjizevnost-i-jezik-sa-komparatistikom-upisani-od-2023> (1. 1. 2025).

књижевност са теоријом књижевности.¹¹ Што се назначене области изучавања тиче, међу обавезним курсевима на профилу Српски језик и књижевност – филологија и настава укључени су предмети Српска књижевност 18. и 19. века, Српска књижевност 20. и 21. века: књижевноисторијски појмови и Српска књижевност 20. и 21. века: преглед,¹² док на профилу Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика, као и у оквиру Групе Општа књижевност са теоријом књижевности, грађу наведене области захватају, према сразмерама целокупних студијских профила, курсеви Историја српске књижевности 3 и Историја српске књижевности 4.¹³ На Групи Српска књижевност и језик обавезни предмети у оквирима проматране области нове српске књижевности су Српска књижевност 18. и 19. века 1, Српска књижевност 18. и 19. века 2, Српска књижевност 20. века, Српска књижевност 21. века и Књижевноисторијски појмови у тумачењу српске књижевности 20. и 21. века, а изборни – Тумачење књижевног дела: савремена поезија, Семинар из српске књижевности 20. и 21. века, Тумачење књижевног дела: савремена проза, док су, између осталих, дела писаца нове српске књижевности уврштена и у корпусе предмета Класици српске књижевности, Интернет и књижевност у настави, Историја читања, Књижевност и етнологија.¹⁴ Група Српска књижевност и језик са компаратистиком као обавезне у контексту наведене области има предмете Поетика српске књижевности барока, просвећености, класицизма, предромантизма и романтизма, Његошева поетика, Поетика српског реализма, Генеза прозних облика у новој српској књижевности, Књижевност српског модернизма и авангарде, Књижевност српског

11 Општа књижевност са теоријом књижевности, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/jezik-knjizevnost-kultura/upisani-od-2023/opsta-knjizevnost-sa-teorijom-knjizevnosti> (1. 1. 2025).

12 Српски језик и књижевност – филологија и настава, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpski-jezik-i-knjizevnost/srpski-jezik-i-knjizevnost-filologija-i-nastava> (1. 1. 2025).

13 Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpski-jezik-i-knjizevnost/srpski-jezik-i-knjizevnost-filologija-i-lingvistika>; Општа књижевност са теоријом књижевности, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/jezik-knjizevnost-kultura/upisani-od-2023/opsta-knjizevnost-sa-teorijom-knjizevnosti> (1. 1. 2025).

14 Српска књижевност и језик, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpska-knjizevnost-i-jezik/srpska-knjizevnost-i-jezik-upisani-od-2023> (1. 1. 2025).

позног модернизма и постмодерне и Поетика савремене српске књижевности, а као изборни предмет, уз поменуте курсеве које у тој категорији има и Група Српска књижевност и језик, овде је убројен и предмет Есеј и путопис у српској књижевности 20. и 21. века.¹⁵ Овако организована грађа у доменима наставних области које тематизују нову српску књижевност показује јасно прокламовану намеру да се на факултетском нивоу истанчана пажња усредсреди ка сваком од праваца и у периоду од 18. века, али и да се отворено актуелизују испитивања савремене српске књижевности 21. века, као и да се додатно освести неопходност да се како поетички продубљено тако и књижевноисторијски засновано приступи литерарним правцима 18, 19, 20. и 21. века, не би ли се кроз конкретне примере аутора и опуса, у подробним херменеутичким анализама, сагледали динамични токови промена кроз деценије, али и учврстило књижевнотеоријско знање, које је вишеструко неопходно за прилежне интерпретације у интегралном компаративном приступу различитим жанровима нове, модерне и савремене литературе, као и целини знања српске књижевности 18, 19, 20. и 21. века.

На Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву, у оквирима програма Српски језик и књижевност, обавезни предмети проматране области су Новија српска књижевност (18. вијек), Српска књижевност романтизма, Српска књижевност реализма, Српска књижевност 20. вијека (проза), Српска књижевност 20. вијека (поезија) и Постмодерна српска књижевност, док су изборни Поезија предромантизма и романтизма, Српска модерна и авангарда, Савремена српска драма, Биографија у српској књижевности, Фантастика у књижевности и Филм и књижевност.¹⁶ У том смислу, а на основу наведених примера, запажа се извесна комплементарност између обавезних предмета у доменима проматраног програма, који настоје да кроз поетичке особености анализираних поетских и прозних текстова понуде сагледавање целине нове српске књижевности, док је очито да се изборни предмети додатно усредсређују на одређене формацијске, жанровске или медијске конкретности, при чему се као подстицајан

15 Српска књижевност и језик са компаратистиком, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpska-knjizevnost-i-jezik-sa-komparatistikom/srpska-knjizevnost-i-jezik-sa-komparatistikom-upisani-od-2023> (1. 1. 2025).

16 Српски језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву: <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-srpski-jezik-i-knjizevnost> (1. 1. 2025).

за продубљена изучавања издваја и жанр биографије, који може да се прати и дијахронијски и компаративно кроз различите периоде и нове српске књижевности,¹⁷ а то је и проучавалачки изузетно интригантан за дискусије из перспективе свестрано дисциплинарно постављених односа научноистраживачког и стваралачког рада, као и теоријских постулата који се и у новијим проучавалачким парадигмама неретко одлучују за истраживања жанра стваралачке биографије.

Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, на Одсеку за филологију, у контексту студијског програма Српски језик и књижевност, и то акредитације која важи од 2021. године, као обавезне у миљеу анализирани области нуди предмете Српска књижевност романтизма, Српска књижевност реализма, Модерна у српској књижевности, Српска авангардна књижевност, Српски модернизам, Постмодернизам у српској књижевности, док се међу изборним курсевима који дотичу аспекте наведеног корпуса дела налазе и Медијска култура (књижевност, филм, рокенрол, Гугл, ТВ), Хришћанство и савремена књижевност, Комедија, позориште, филм, Град у књижевности, Путопис у српској књижевности.¹⁸ Док су обавезни предмети установљени пре свега према доминантним поетичким карактеристикама и њиховој хронолошкој позиционираниости у контексту периода нове српске књижевности, што се кроз анализу постмодернистичких елемената у култури чини пријемчивим и отвореним и ка делима савремене литерарне сцене, изборни предмети, са једне стране, у подједнаком тону мотивишућих истраживачких подухвата и проучавалачког поверења следе токове нових медија и начине контекстуализације литерарних остварења у оквирима дигиталних технологија, а, са друге, издвајају се и они курсеви који омогућавају повезивање традиционалних слојева културне и духовне баштине са модерном и савременом књижевношћу, док се паралелно отварају простори и за компаративна изучавања интермедијалних перспектива драмских дела, међу којима је потенцијално актуелизована и ресемантизација питања о присуству грађе из периода од 18. до 20. века, и начина њених визуелних и сценских трансформација.

17 Биографија у српској књижевности, Српски језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву: <https://ff.ues.rs.ba/wp-content/uploads/2017/09/biografija-u-knjizevnosti.pdf> (1. 1. 2025).

18 Српски језик и књижевност, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу: https://drive.google.com/file/d/1reU6KZ0AaxhsAbSm_Gvr8u5V8FNGUOnO/view (1. 1. 2025).

Филозофски факултет Универзитета у Нишу, на основним академским студијама Србистике, у оквирима програма акредитованог 2021. године, међу обавезним курсевима који третирају и сагледаване области убраја и предмете Српски предромантизам, Српски романтизам, Српски реализам, Српска књижевност модерне и модернизма (до 1941), Српска књижевност неомодернизма (1941–1980), Савремена српска књижевност (после 1980), Тумачење књижевног дела, а међу изборним предметима и курсеве Српска комедија 19. века, Видови књижевне критике, Српски класици 20. века: Црњански, Андрић, Пекић, Киш, Књижевност краја 20. и почетка 21. века у друштвеном контексту, Увод у трансмедиијалне студије, Књижевни наратив 21. века и дигитална комуникација.¹⁹ Обавезни предмети на овом програму обједињују поетичке и хронолошке аспекте промена током векова које обухвата домен нове српске књижевности, те доприносе маркирању изучавања суптилних релација између опуса аутора који сачињавају својеврсне стваралачке трајекторије у трансформацијама у оквиру 20, односно између последњих деценија 20. и почетка 21. века, нарочито у потребама херменеутичких повезивања истакнутих дела различитих праваца, док се пак изборни предмети усредсређују на конкретније жанровске карактеристике, ауторе који представљају неколико кључних гласова српске књижевности 20. века, као и на извесне посебности што одражавају контекстуализацијске аспекте српске литерарне баштине 20. и 21. века, али и промене које су изазване постулатима нових технологија и утицајима, рефлектованим неумитно и на књижевне текстове, односно и кроз њих. Наведени укрштаји феноменолошких фокуса у понуђеним изучавањима сликовито представљају сусрете дивергентних уплива који се рефлектују како на савремени тренутак, тако и на моделе полифоних визура упућене ка тековинама нове српске књижевности.

На департману Филолошких наука Државног универзитета у Новом Пазару, у оквиру програма Српска књижевност и језик, међу обавезним предметима се издвајају и Српска књижевност XIX века 1, Српска књижевност XIX века 2, Српска књижевност XX века 1 – модерна, Српска књижевност XX века 2 – авангарда, Српска књижевност XX века 3 – од 1945. до 2000, а изборни курсеви су и Поетика интертекстуалних односа *усмено* – *писано*, Имагологија: слика другог у српској књижевности, Неомитологизам у српској

¹⁹ Србистика, Филозофски факултет Универзитета у Нишу: <https://drive.google.com/drive/folders/1xjExSTJk1DFug6q2CjlmKxXKuKBlhARp> (1. 1. 2025).

поезији XX века, Религијски подтекст савремене књижевности.²⁰ То, дакле, подразумева да се уз хронолошки поредак сагледавања одређених периода нове српске књижевности кроз неколико предмета, на засебним курсевима истраживање усредсређује на извесне тематско-мотивске, теоријске, односно интердисциплинарне аспекте, што указује како на значајне постулате поетичких тумачења нове српске књижевности, тако и на друштвено-историјске посебности и питања важности књижевног текста у назначеним истраживачким сферама о којима може да се дискутује и из компаративних перспектива.

На Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, у оквиру основних академских студија Језик, књижевност и култура, са акредитацијом од 2021. године, налазе се и следећи модули при којима су заступљени предмети нове српске књижевности – Српски језик и књижевност, Српски као нематерњи и страни језик и књижевност, Српска књижевност и језик, Компаративна књижевност.²¹ Тако су на модулу Српски језик и књижевност као обавезни у контексту тумачене области представљени и предмети Српска књижевност 1 и Српска књижевност 2, а као изборни Српска књижевност, култура и историја приватног живота,²² чему се на модулу Српски као нематерњи и страни језик и књижевност као изборни придружују и курсеви Јован Јовановић Змај – човек и дело и Слика традиције и традиционалне представе у српској књижевности.²³ На модулу Српска књижевност и језик као обавезни предмети се издвајају Књижевност српског барока и просветитељства, Српски класицизам и предромантизам, Српски романтизам, Српски реализам, Српска модерна и авангарда, Српски симболизам и рана модерна, Аутобиографије, мемоари и дневници у

20 Српска књижевност и језик, Филолошке науке Државног универзитета у Новом Саду: <https://www.dunp.np.ac.rs/wp-content/uploads/2022/kirikumul/ias/ias-srpsk-knjiz.pdf> (1. 1. 2025).

21 Језик, књижевност и култура, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijski-programi/osnovne-studije/studijski-programi/jezik-knjizevnost-i-kultura-2021> (1. 1. 2025).

22 Српски језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Srpski%20jezik%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf> (1. 1. 2025).

23 Српски као нематерњи и страни језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Srpski%20nematernji%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf> (1. 1. 2025).

српској књижевности 19. и 20. века, Савремена српска књижевност, Српска књижевност на филму, а изборни предмети су, уз претходно три поменута, и Библија и библијска традиција у српској култури и књижевности, Традиција барока у српском песништву, Српски грађански роман, Историја српског романа (1801–1900), Митска бића српског фолклора у усменој и писаној књижевности, Библијске књижевне врсте у српској књижевности 20. века, Песништво прве модерне, Теорија уметничког стварања Растка Петровића, Српски историјски роман у светлу нових теорија, Опус Борислава Пекића у светлу нових теорија романа, Постмодерна српска проза, Критичко читање српске прозе 21. века, Јеврејски архетип у српској књижевности, Књижевност у медијима, Српска књижевност и музика, Хипертекст у српској књижевности, Савремена српска фантастика, Критичко читање српске поезије 21. века, Поетика прозе Дубравке Угрешић и Давида Албахарија, Књижевност и позориште,²⁴ док су на модулу Компаративна књижевност као обавезни заступљени и предмети Српска књижевност 18. и 19. века у европском контексту, Српска књижевност 20. века у европском контексту, Модернистички роман, Савремена српска књижевност, а изборни предмети су и Опус Борислава Пекића у светлу нових теорија романа, те Српска књижевност, култура и историја приватног живота.²⁵ Изузетна разноврсност, посебно на плану изборних предмета, указује на широке могућности за истраживања поетичких особености одређеног периода и стваралаца нове српске књижевности према којима је могуће компаративно сагледавати српску културу у доменима европских и светских литература, као што је подржано и проматрање релација старијих и нове, модерне и савремене српске књижевности. Кроз изборне предмете додатно су истакнути и класици српске књижевности, наглашени временски интервали који баштине заједничку поетичку карактеристику, при чему се издваја и калеидоскоп интермедијалних приступа, као и извесне жанровске специфичности литерарних дела, што све указује и на изразиту заступљеност полиперспективности у истраживањима нове српске књижевности.

24 Српска књижевност и језик, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Srpska%20knjizevnost%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf> (1. 1. 2025).

25 Компаративна књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Komparativna%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf> (1. 1. 2025).

Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, према акредитацији предмета која важи од 2022. године, што се тиче области која је у фокусу овог рада, на студијском програму Српски језик и књижевност као обавезне баштини предмете Српски романтизам, Српски реализам и Српска књижевност 20. века, а као изборни курс Српски путопис 19. века,²⁶ док студијски програм Српска књижевност и језик поседује обавезне предмете Романтизам 1, Романтизам 2, Српски реализам 1, Српски реализам 2, Српска књижевност 20. века 1, Српска књижевност 20. века 2, Српска књижевност 20. века 3, Тумачење књижевног дела, као и изборне предмете Српски путописи 19. века, Комички жанрови српског реализма и Идеја прошлости у српској уметности новијег и савременог доба.²⁷ Пошто се кроз сегментираност обавезних предмета приступа токовима нове српске књижевности који подразумевају опусе великог броја писаца у вишевековним културним сферама, при чему се и слојевитим херменеутичким обрасцима усавршавају плуралистичке методе интерпретација појединачних текстова, кроз изборне курсеве активна је жанровски конкретизована, као и дијахронијски позиционирана интердисциплинарна перспектива упоредних читања дела различитих уметности, којима се, између осталог, континуирано повезује и традиција византијског наслеђа са неким од модерних и савремених естетичких тековина, осликавајући целине уметничких система и анализирајући аспекте нове српске књижевности у настави.²⁸

На Филолошком факултету Универзитета Црне Горе, на програму Српски језик и јужнословенске књижевности, од 2020. године међу обавезним предметима који се тичу нове српске књижевности укључени су и Српска књижевност просветитељства и романтизма и јужнословенски контекст, Поетика књижевног дјела П. П. Његоша, Књижевност српског реализма и јужнословенски контекст, Поетика књижевног дјела С. М. Љубише и С. Матавуља, Српска књижевност прве половине XX вијека и јужнословенски контекст,

26 Српски језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици: <https://docs.google.com/document/d/1nIzBhcToexN7ct3scn6qqT2HPf4nZHv/edit?tab=t.0> (1. 1. 2025).

27 Српска књижевност и језик, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици: https://docs.google.com/document/d/1B_fuapx2FjuLY3D64Sg0-GThZjaEttwr/edit?tab=t.0 (1. 1. 2025).

28 Идеја прошлости у српској уметности новијег и савременог доба, Српска књижевност и језик, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици: https://docs.google.com/document/d/16st1DP0GU8yA-Pho257Ue_BRyFffB-E-7/edit?tab=t.0 (1. 1. 2025).

Српска књижевност друге половине XX века и јужнословенски контекст, Савремена српска драма и јужнословенски контекст, Српска књижевност и филм, Поетика књижевног дјела Андрића и Црњанског, док је међу изборним предметима и Поетика књижевног дјела Борислава Пекића.²⁹ Уз домене контекстуалних и упоредних анализа које подразумевају јужнословенски миље, као и истраживање поетичких одлика појединачних писаца на студијском програму, додатно се истичу и засебни предмети посвећени изучавањима интермедијалних аспеката српске књижевности, чиме се неумитно наглашава и актуелност начина предавања нове српске књижевности у односу на тековине савременог тренутка, које су изузетно пријемчиве за иновативна испитивања.

Када се паралелно промотре студијски програми србистичких катедара на којима се изучава нова српска књижевност и школују будући филолози, односно професори српског језика и књижевности, може да се запази да је наставно градиво у оквирима предмета организовано тако да се настоји да се очува целовитост разумевања тумачених периода и епоха, што се пак рефлектује и на чињеницу да се домени назначеног корпуса све сувереније отварају и ка савременој књижевној грађи 21. века, а запажа се да одређени писци и поетички маркирани периоди запремају и засебне предмете, док се јачи интермедијални и интердисциплинарни аспекти, поготово у односу на теме које карактеришу промену медија у савременом добу, постављају као подстицајна теоријска упоришта у компаративним истраживањима српске књижевности, при чему није изостављен ни упоредни дијахронијски приступ, како међу предметима нове српске литературе, тако и у односу на текстове старије српске књижевности. Оваква врста свестраности у опсезима, комплементарност у усклађеностима у односу на предметност и уникатност при посебности у сваком од универзитетских центара чини се веома релевантном као потенцијална парадигма за развијања будућих проучавања нове српске књижевности, што отвара могућност поређења и са начинима предавања других националних књижевности ове области у неким иностраним научним и наставним центрима.

Тако се, на пример, у сагледавањима модела наставе нове енглеске књижевности на Универзитету у Оксфорду, где је организовано

²⁹ Српски језик и јужнословенске књижевности, Филолошки факултет Универзитета Црне Горе: <https://www.ucg.ac.me/studprog/23/2/1/2024-srpski-jezik-i-juznoslovenske-knjizevnosti-2020> (1. 1. 2025).

студирање у форми трогодишњих основних и потоњих мастер студија, уочава да је прва година основних студија утемељена тако да се после увода у изучавање енглеског језика и књижевности понуди својеврсни преглед ране енглеске средњовековне књижевности до 1350. године, затим књижевности између 1830. и 1910, а потом и литерарних токова од 1910. године до садашњег тренутка, не би ли онда студенти имали прилике да се одреде за два различита смера студијских програма на другој и трећој години, при чему је на једном од праваца снажнији нагласак на књижевности од Шекспира, као и на литерарним делима настајалим у периодима до 1550, 1660, 1760, 1830. године, те се нуди и нарочита могућност да се изабере и неки од двадесетак предмета, међу којима су и они што обухватају и одређене аспекте модерне и савремене књижевности на енглеском језику, а ту су и изучавање послератне британске драме, исписивање феминизма и анализа феминистичког писма, истраживање америчког романа после 1945, постколонијалне књижевности, књижевног есеја, филмске критике и сл., а други правац је интензивније усмерен на ранију енглеску књижевност и историју, са предметима који се тичу енглеске литературе до 1100, односно до 1550. године, уз друге сродне књижевности, као и историје енглеског језика до 1800. године, уз могућности за истраживање, између осталих, и предмета који обухватају рукописе, староирски, средњовековни велшки, археологију англосаксонске Енглеске, Шекспира, средњовековни француски итд.³⁰ Потом су на мастер студијама енглеске књижевности, које у односу на одабрани правац могу да трају од седам месеци до двадесет једног месеца, на Универзитету у Оксфорду уз смерове старијих књижевности до 1550, 1700, 1830, обухваћени и литерарни периоди енглеског језика и књижевности између 1830. и 1914, као и од 1900. до савременог тренутка, али и правци енглеских и америчких студија, односно светских књижевности на енглеском, те средњовековне енглеске књижевности, док се факултетски учествује и у мастер програмима студија рода, филмске естетике, компаративних студија и критичког превода.³¹ Тако се у оквиру мастер смерова енглеске књижевности који се тичу литературе између 1770. и 1830, 1830. и 1914, као и од 1900. године, међу потенцијалним изборима налазе и они који се баве питањима поезије и процватом критике у периоду од 1745. до

30 Course Structure, Undergraduate, Faculty of English, University of Oxford: <https://www.english.ox.ac.uk/about-the-course-undergraduate> (1. 1. 2025).

31 Masters Programmes, Graduate, Faculty of English, University of Oxford: <https://www.english.ox.ac.uk/masters-programmes#collapse385561> (1. 1. 2025).

1800. године, књижевним Лондоном у интервалу између 1820. и 1920. године, изучавањима плурализма и имагинације од романтизма до модернизма, као и књижевним наслеђем Хенрија Џејмса, а потом и стваралаштвом Т. С. Елиота, позориштем у 20. и 21. веку, релацијама модернизма и филозофије или књижевности и науке, и то од 1890. до садашњег тренутка и др.³² На основу оваквог прегледа може да се закључи да је за разлику од планирања наставе модерне и савремене англофоне књижевности која се на Универзитету у Оксфорду, осим у виду прегледа и појединих курсева на основним студијама, умногоме предлаже као концепт неколиких мастер смерова, књижевност од 18. до 21. века на србистичким катедрама, у истраживањима поетичких токова целине сваког од столећа, уз увођења примера проучавања и савремене књижевности, као и изборних курсева посвећених конкретним ауторима или проблемско-истраживачким правцима проматраних епоха, неизоставна матрица у хронологији предавања књижевних дела, заступљена углавном на вишим годинама основних студија, које су устројене као четворогодишње.

Одређени периоди нове руске књижевности представљени су предавањима и изучавањима на Катедри за историју руске књижевности³³ и на Катедри за историју најновије руске књижевности и савремени књижевни процес Московског државног универзитета,³⁴ при чему су на основним студијама прве наведене катедре као општи курсеви, уз увод у проучавање историје руске књижевности, потом правац опредељен за изучавање старе руске књижевности и методике наставе књижевности, и они који су усредсређени на 18. век, односно на трећине 19. века, као и на историју руске књижевне критике 18. и 19. века.³⁵ Међу специјалним семинарима Катедре за историју руске књижевности у летњем семестру 2024/2025. године обухваћени су и предмети који се баве стваралаштвом Тургенева и Гончарова у контексту руско-европских веза, али и делима Гогоља,

32 MSt English Language & Literature (1700–1830), MSt English Language & Literature (1830–1914), MSt English Language and Literature (1910–present day), Graduate, Faculty of English, University of Oxford: <https://www.english.ox.ac.uk/masters-programmes#collapse385591> (1. 1. 2025).

33 История кафедры, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: <https://www.philol.msu.ru/~istlit/index.html> (1. 1. 2025).

34 История кафедры, Кафедра истории новейшей русской литературы и современного литературного процесса, МГУ имени М. В. Ломоносова: <https://xxcentury.philol.msu.ru/%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%8f-%d0%ba%d0%b0%d1%84%d0%b5%d0%b4%d1%80%d1%8b> (1. 1. 2025).

35 Программы курсов, Бакалавриат, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: <https://www.philol.msu.ru/~istlit/courses.htm> (1. 1. 2025).

Љермонтова, Достојевског, Толстоја, Чехова, а затим и односима руске књижевности и елизабетанске драме, руским песницима 18. и прве половине 19. века у сагледавањима односа биографије и литерарних остварења, испитивањем руске књижевности друге половине 19. века у интернационалним проучавањима или рецепције старије руске књижевности код писаца нове литературе,³⁶ док су међу специјалним курсевима и они који се занимају за историју руске баладе, мистичке мотиве руске књижевности 19. века, руске преводе Шекспира у периоду од 18. до 21. века,³⁷ а изборни курсеви су посвећени и трансформацијским процесима у историји руске књижевности, те дискусијама поводом стварних и имагинарних путовања по словенским земљама у другој половини 19. века и др.³⁸ Дакле, док су профилем на Катедри за историју руске књижевности, уз курсеве старије руске литерарне културе, обухваћени и неки од периода нове литературе, предмети који се баве модерном и савременом руском књижевношћу кроз историју бивали су присутни и на Московском институту за филозофију, књижевност и историју, односно Московском државном универзитету, тј. проучавају се на катедри чији је време формирања и универзитетског ситуирања везано за 1940/1941. годину, и то примарно у својству „катедре савремене књижевности народа Совјетског Савеза” (данас Катедре за историју најновије руске књижевности и савремени књижевни процес), где је уз руску, била укључена и арамејска, украјинска и грузијска књижевност, са посебним предметима посвећеним делима Максима Горког и Владимира Мајаковског.³⁹ Из наведеног се запажа да је главнина студијског програма назначене катедре усмерена ка истраживањима модерне и савремене руске књижевности, што у односу на тренутак постанка програма може да се тумачи и у извесној потреби контрастног или пак и комплементарног односа

36 Спецсеминары Кафедры истории русской литературы, Бакалавриат, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: https://www.philol.msu.ru/~istlit/courses/courses_2025_s/sem_v_25.htm (1. 1. 2025).

37 Спецкурсы Кафедры истории русской литературы, Бакалавриат, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: https://www.philol.msu.ru/~istlit/courses/courses_2025_s/sk_v_25.htm (1. 1. 2025).

38 Курсы по выбору Кафедры истории русской литературы, Бакалавриат, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: https://www.philol.msu.ru/~istlit/courses/courses_2025_s/kpv_v_25.htm (1. 1. 2025).

39 История кафедры, Кафедра истории новейшей русской литературы и современного литературного процесса, МГУ имени М. В. Ломоносова: <https://xxcentury.philol.msu.ru/%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%8f-%d0%ba%d0%b0%d1%84%d0%b5%d0%b4%d1%80%d1%8b> (1. 1. 2025).

према претходним културним епохама, литерарним и катедрским парадигмама, о чему на Катедри за историју најновије руске књижевности и савремене књижевне процесе сведоче и предмети који обухватају проучавања историје руске књижевности краја 19. и почетка 20. века, прве, друге половине 20. века и савременог тренутка, историје књижевне критике и науке о књижевности краја 19. и почетка 20. века, али и савремене књижевности на руском језику изван граница земље, док се међу многим посебним курсевима и семинарима налазе и они посвећени Булгакову или Буњину, руској књижевности за децу у 20. веку, модернизму, авангарди, списатељицама Сребрног века, али и везама књижевности и мита у поезији и прози 20. века, религиозним и метафизичким аспектима руске књижевности 20. века, руског историјског романа 20. века, руске књижевности друге половине 20. века у контексту светске, симболизма, постсимболизма, футуризма у руској књижевности Сребрног века, а уврштени су и изборни курсеви попут оних намењених истраживањима увода у текстологију, руске књижевности у периоду тоталитаризма, књижевних процеса у Русији прве половине 20. века у мемоарима, дневницима, писмима, записима савременика и др.⁴⁰ На основу представљених параметара може да се закључи колико су два примера катедрских предавања руске књижевности на различите начине фокусирана на нову, модерну и савремену литературу, чиме се посебно указује на ширину и комплексност овог поља, а отварају се прилике и за детаљније приступе, уз наговештене могућности повезивања са неким од претходних епоха и парадигми, као што је то веома активно присутно на србистичким катедрама, чији су кључни предмети из књижевности дијахронијски постављени од старијих до сасвим савремене литературе и нуде честе прилике за упоредна сагледавања већ на основним четворогодишњим студијама у оквиру исте катедре или одсека.

Нова немачка књижевност на Хумболтовом универзитету контекстуализована је кроз предавања и проучавања у оквирима обавезних модула основних трогодишњих студија, међу којима су укључени и старији и новији периоди немачке књижевности, историја књижевности од њених почетака до 1650, затим литерарна дела између 1600. и 1850. године, односно од 1800. до данашњег тренутка, уз постулате науке о књижевности и култури и анализе

40 Бакалавриат, Кафедра истории новейшей русской литературы и современного литературного процесса, МГУ имени М. В. Ломоносова: <https://xxcentury.philol.msu.ru/%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%8f-%d0%ba%d0%b0%d1%84%d0%b5%d0%b4%d1%80%d1%8b> (1. 1. 2025).

текста и медија, као и изборне предмете где се налазе и проучавање књижевности у контексту, као и читања и тумачења предмодерне и модерне књижевности и др.⁴¹ За разлику од начина организовања на универзитетима англофоне и словенске културе који су били у пређашњем сегменту рада проматрани, начини предавања нове књижевности на Хумболтовом универзитету унеколико делују сроднији моделима организације наставе нове књижевности на србистичким катедрама, са континуирано заступљеном свешћу о потенцијалима дијахронијских приступа хронологији књижевне историје, али и могућностима избора посебних предмета који нуде конкретне анализе одређених литерарних феномена већ и у оквиру основних студија.

Према свим претходним анализама модела предметне организације градива приликом предавања нове српске књижевности на србистичким катедрама где се школују будући филолози, односно професори српског језика и књижевности, може да се закључи да је изузетно истакнут значај проучавања српске књижевности у контексту динамике промена поетичких парадигми кроз осликане епохе, као и да је наглашена освешћеност да се што више и интензивније укључују избори из опуса писаца који припадају оквирима корпуса савремене српске књижевности, односно да се на студијским нивоима додатно развијају интерпретативно-теоријски приступи подстицајни за појединачне стваралачке гласове, међу којима су и они новији. Такође, уз све претходно поменуто, може да се запази и да је кроз додатну изборност курсева на србистичким катедрама остварен и драгоцен простор посвећен истакнутим поетичким карактеристикама стваралаца, опуса и жанрова, при чему је рад неретко организован и из перспектива интердисциплинарних и компаративних упоришта, што умногоме сведочи и о плурализму методолошких приступа којима се тумачи нова, модерна и савремена српска књижевности. Поред свега у раду актуелизованог, успоставља се још један закључак и могући подстицај за будуће организације интердисциплинарних проучавања и предавања српске књижевности, а тиче се и потенцијалне идеје да се предмети попут прегледа српске књижевности (нешто што би, на пример, обухватало класике српске књижевности) и основа граматике и правописа српског језика, неумитно и изнова у потреби и вољи за продубљивањем међуобласних дијалога, понуде у изучавањима

41 Deutsche Literatur, Humboldt-Universität zu Berlin: <https://www.hu-berlin.de/de/studium/beratung/angebot/sgb/dtlit> (1. 1. 2025).

као могући саставни део курикулума свих филолошких и других друштвено-хуманистичких дисциплина, а такође да се прилагођено, у односу на профил, укажу као релевантни и факултетским центрима посвећеним другим наукама. Делује да би то могло, на једној страни, умногоме да подстакне и потоње иновативне моделе организације начина истраживања и предавања и нове српске књижевности, као и да далекосежно поспеши знања, умења и вештине других научних, наставних и стручних академских профила, чиме се свеукупно доприноси снажнијим прожимањима међу областима и успешнијим сарадничким саговорништвима у свестраном развоју друштва трећег миленијума.

ЛИТЕРАТУРА

- Бакалавриат, Кафедра историји новейшей русской литературы и современного литературного процесса, МГУ имени М. В. Ломоносова: <https://xxcentury.philol.msu.ru/%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%8f-%d0%ba%d0%b0%d1%84%d0%b5%d0%b4%d1%80%d1%8b> (1. 1. 2025).
- Биографија у српској књижевности, Српски језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву: <https://ff.ues.rs.ba/wp-content/uploads/2017/09/biografija-u-knjizevnosti.pdf> (1. 1. 2025).
- Бојовић 2019:** З. Бојовић, ур., *Периодизација нове српске књижевности: њоводом 150. годишњице рођења Павла Поповића*, Београд: САНУ.
- Вранеш 2022:** Б. Вранеш, „Српска мисао о књижевности у доба хипертекста”, *Књижевна историја*, год. 54, бр. 176, 361–381.
- Вучковић – Стокић Симончић 2011:** Ж. Вучковић, Г. Стокић Симончић, „Читање, кликање и мишљење у дигиталном добу”, *Читалишће: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, год. 10, бр. 19, новембар 2011, 7–12.
- Гордић-Петковић 2015:** В. Гордић-Петковић, „Култура странице, култура екрана: читање у доба интернета”, *Летњици Мајнице српске*, год. 191, књ. 496, св. 3, септембар 2015, 51–58.
- Деретић 1988:** Јован Деретић, „Када почиње нова српска књижевност?”, *Научни саставак слависта у Вукове дане*, год. 17, бр. 4, 155–160.
- Идеја прошлости у српској уметности новијег и савременог доба, Српска књижевност и језик, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици: https://docs.google.com/document/d/16st1DP0GU8yA-Pho257Ue_BRyFffBE-7/edit?tab=t.0 (1. 1. 2025).
- История кафедры, Кафедра истории новейшей русской литературы и современного литературного процесса, МГУ имени М. В. Ломоносова: <https://xxcentury.philol.msu.ru/%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%8f-%d0%ba%d0%b0%d1%84%d0%b5%d0%b4%d1%80%d1%8b> (1. 1. 2025).
- Језик, књижевност и култура, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijski-programi/osnovne-studije/studijski-programi/jezik-knjizevnost-i-kultura-2021> (1. 1. 2025).

Ковачевић 2015: Војо Ковачевић, *Нова српска књижевност: барок, просветијелство, класицизам*, Лакташи: Графомарк.

Компаративна књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijски%20programи/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Komparativna%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf> (1. 1. 2025).

Курс по выбору Кафедры истории русской литературы, Бакалавриат, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: https://www.philol.msu.ru/~istlit/courses/courses_2025_s/kpv_v_25.htm (1. 1. 2025).

Наставни план и програм Српски језик и књижевност, 1. циклус, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/srpski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus/nastavni-plan-i-program> (1. 1. 2025).

Недельков 2016: Г. Недельков, „Електронске књиге и нова димензија читања”, *Инфошкола: часопис за информатику и библиотекарство*, год. 16, бр. 1/2, 99–112.

Општа књижевност са теоријом књижевности, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fl.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/jezik-knjizevnost-kultura/upisani-od-2023/opsta-knjizevnost-sa-teorijom-knjizevnosti> (1. 1. 2025).

Поповић 1999: П. Поповић, *Нова књижевност, 2, Од Бранка до Шанџића*, приредио П. Палавестра, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Поповић 2000: П. Поповић, *Нова књижевност, 1, Од Доситеја до Вука и Стерије*, приредио Предраг Палавестра, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Постмодерна књижевност, Српски језик и књижевност, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/wp-content/uploads/2019/04/postmoderna-knjizevnost-srpski-2019.pdf> (1. 1. 2025).

Программы курсов, Бакалавриат, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: <https://www.philol.msu.ru/~istlit/courses.htm> (1. 1. 2025).

Радојичић 1964: Ђ. Сп. Радојичић, „Осамнаести век, када се нова српска књижевност рађала”, *Књижевност: месечни часопис*, год. 19, књ. 38, св. 4, април 1964, 335–337.

Скерлић 1914: Ј. Скерлић, *Историја нове српске књижевности (са 109 слика у тексту)*, Београд: Издавачка књижара С. Б. Цвијановића.

Спецкурсы Кафедры истории русской литературы, Бакалавриат, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: https://www.philol.msu.ru/~istlit/courses/courses_2025_s/sk_v_25.htm (1. 1. 2025).

Спецсеминары Кафедры истории русской литературы, Бакалавриат, Кафедра истории русской литературы, МГУ имени М. В. Ломоносова: https://www.philol.msu.ru/~istlit/courses/courses_2025_s/sem_v_25.htm (1. 1. 2025).

Србистика, Филозофски факултет Универзитета у Нишу: <https://drive.google.com/drive/folders/1xjExSTJk1DFug6q2CjlmKxXKuKBlhARp> (1. 1. 2025).

- Српска драма 20. вијека, Српски језик и књижевност, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/wp-content/uploads/2019/04/Srpska-drama-20.-vijeka-%E2%80%93-srpski-2019.pdf> (1. 1. 2025).
- Српска књижевна критика и есејистика 20. вијека, Српски језик и књижевност, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: <https://www.flf.unibl.org/wp-content/uploads/2019/04/Srpska-knjizevna-kritika-i-esejistika-20.-vijeka-%E2%80%93-srpski-2019.pdf> (1. 1. 2025).
- Српска књижевност и језик, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Srpska%20knjizevnost%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf> (1. 1. 2025).
- Српска књижевност и језик, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици: https://docs.google.com/document/d/1B_fuapx2FjuLY3D64Sg0-GThZjaEttwr/edit?tab=t.0 (1. 1. 2025).
- Српска књижевност и језик, Филолошке науке Државног универзитета у Новом Пазару: <https://www.dunp.np.ac.rs/wp-content/uploads/2022/kirikumul/ias/ias-srpsk-knjiz.pdf> (1. 1. 2025).
- Српска књижевност и језик са компаратистиком, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpska-knjizevnost-i-jezik-sa-komparatistikom/srpska-knjizevnost-i-jezik-sa-komparatistikom-upisani-od-2023> (1. 1. 2025).
- Српски језик и јужнословенске књижевности, Филолошки факултет Универзитета Црне Горе: <https://www.ucg.ac.me/studprog/23/2/1/2024-srpski-jezik-i-juznoslovenske-knjizevnosti-2020> (1. 1. 2025).
- Српски језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву: <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-srpski-jezik-i-knjizevnost> (1. 1. 2025).
- Српски језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Srpski%20jezik%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf> (1. 1. 2025).
- Српски језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици: <https://docs.google.com/document/d/1nIzBhcToexN7ct3scn6qqT2HPhf4nZHv/edit?tab=t.0> (1. 1. 2025).
- Српски језик и књижевност, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу: https://drive.google.com/file/d/1reU6KZ0AaxhsAbSm_Gvr8u5V8FNGUOnO/view (1. 1. 2025).
- Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpski-jezik-i-knjizevnost/srpski-jezik-i-knjizevnost-filogija-i-lingvistika> (1. 1. 2025).
- Српски језик и књижевност – филологија и настава, Филолошки факултет Универзитета у Београду: <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpski-jezik-i-knjizevnost/srpski-jezik-i-knjizevnost-filogija-i-nastava> (1. 1. 2025).
- Српски као нематерњи и страни језик и књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду: <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Srpski%20nematernji%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf> (1. 1. 2025).

- Atkinson 1996:** J. Atkinson, „How Do We Teach Pre-Twentieth-Century Literature?“, In: P. King and R. Protherough (eds.), *The Challenge of English in the National Curriculum*, London and New York: Routledge.
- Baron 2015:** N. S. Baron, *Words Onscreen: The Fate of Reading in a Digital World*, New York: Oxford University Press.
- Bruggink, Swart, Lee, Segers 2025:** M. Bruggink, N. Swart, A. van der Lee, E. Segers, *Teaching Reading Comprehension in a Digital World: Evidence-Based Contributions Using PIRLS and Digital Texts*, Cham: Springer.
- Course Structure, Undergraduate, Faculty of English, University of Oxford:
<https://www.english.ox.ac.uk/about-the-course-undergraduate> (1. 1. 2025).
- Deutsche Literatur, Humboldt-Universität zu Berlin:
<https://www.hu-berlin.de/de/studium/beratung/angebot/sgb/dtlit> (1. 1. 2025).
- Kahle 2019:** B. Kahle „Most 20th Century Books Unavailable to Internet Users – We Can Fix That“, *Internet Archive Blogs*, July 1, 2019: <https://blog.archive.org/2019/07/01/most-20th-century-books-unavailable-to-internet-users-we-can-fix-that> (1. 1. 2025).
- Koepnick 2016:** L. Koepnick, „Reading in the Digital Era“, *Oxford Research Encyclopedia of Literature*, August 31, 2016: <https://oxfordre.com/literature/view/10.1093/acrefore/9780190201098.001.0001/acrefore-9780190201098-e-2> (1. 1. 2025).
- Kar 2013:** N. Kar, *Plitko: kako Internet menja način na koji mislimo, čitamo i pamtimo*, prevod O. Strpić, B. Stojanović, Smederevo: Heliks, 2013.
- Masters Programmes, Graduate, Faculty of English, University of Oxford: <https://www.english.ox.ac.uk/masters-programmes#collapse385561> (1. 1. 2025).
- MSt English Language & Literature (1700–1830), MSt English Language & Literature (1830–1914), MSt English Language and Literature (1910–present day), Graduate, Faculty of English, University of Oxford: <https://www.english.ox.ac.uk/masters-programmes#collapse385591> (1. 1. 2025).
- Uspenski 2012:** I. Uspenski, „Hipertekst kao tekstualnost Interneta i modeli sajbercentričnog čitanja“, *AM: Art + Media: časopis za studije umetnosti i medija*, br. 1, 73–80.

NEW SERBIAN LITERATURE IN SERBIAN STUDIES DEPARTMENTS

Summary

The main goal of this research is to present the methods of organizing course content of the new Serbian literature in the departments of Serbian studies, where future philologists, that is, teachers of Serbian language and literature, are educated. The following appendix highlights the similarities and specificities among the various concepts of teaching new literature in Serbian studies departments through a comparative analysis of available teaching program materials. These are also compared to the methods of organizing the teaching of the national literature of the analyzed period at specific foreign university centers. Based on the observed material, the paper emphasizes the importance of studying new Serbian literature in the context of changes in poetic paradigms, the increasing presence of interdisciplinary and comparative approaches in research and teaching, the stimulating nature of elective courses, as well as the progressively clear articulation and realization of space for theoretical and

poetic reflections on contemporary Serbian literature. All of this is considered a valid foundation for future reflections regarding further models of organizing the teaching of Serbian literature throughout the decades of the 21st century, as well as the potential to connect literature teaching even more, at interfaculty levels, with other scientific and educational fields within the social sciences, humanities, and related disciplines.

Keywords: new Serbian literature, Serbian studies departments, curricula.

Mina M. Đurić

Марина С. Јањић*

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику

ИЗБОРНИ ЈЕЗИЧКИ ПРЕДМЕТИ НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА

Свака академска дисциплина има своје фундаменталне научне поставке које чине комплексну структуру, те тако и студијски програми србистичких катедара на свим универзитетима представљају збир обавезних и изборних језичких курсева којима се утемељује и заокружује научна област националне филологије. Јединствена и по значају водећа дисциплина, србистика захтева брижљиво креиран концепт студијског програма као главни предуслов квалитетне универзитетске наставе и темељне базе академског знања. Стога се поставља оправдано питање у којој мери су србистички студијски програми на државним универзитетима у Србији, Републици Српској и Црној Гори заиста компатибилни (а тиме посредно отварамо питање њиховог оптималног квалитета и валидности). Посебно је занимљиво питање изборних језичких предмета јер они представљају јако важну надградњу базне академске платформе коју чине обавезни курсеви.

Управо је ово питање у жижи нашег интересовања па се у раду бавимо испитивањем, пописом и поређењем изборних језичких предмета на студијским програмима србистике и отварамо питање њихове потенцијалне хармонизације међу србистичким катедрама у земљи и региону.

Кључне речи: изборни предмети, србистичке катедре, национална филологија.

1. УВОД

У ери повезивања и усаглашавања сродних студијских програма међу европским универзитетским центрима са циљем остваривања могућности ефективне мобилности студената и професора, оправдано постављамо питање усаглашености студијских програма српског језика и књижевности на филолошким факултетима унутар српске језичке заједнице. Иако дипломске студије србистике подразумевају интегрисане бечелор и мастер академске студије по моделу 4 + 1 (ОАС + МАС), основне академске студије остају база иницијалног образовања које мора квалитативно и квантитативно

* marina.janjic@filfak.ni.ac.rs

пружити оптимум знања будућим филолозима и професорима српског језика и књижевности. То је могуће само осигураном квалитетном и брижљиво урађеном структуром студијског програма на свим годинама основног академског образовања. То опет отвара питање компатибилности међу студијским програмима србистичких катедара на нашим универзитетима услед оправданог очекивања да постоји једна квалитетна и брижљиво утврђена базична структура која ће у начелу бити општеприхваћена и примењивана као универзални студијски концепт на свим универзитетима.

С циљем да расветлимо питање синхронизације изборних језичких предмета на србистичким катедрама, урадили смо упоредну анализу понуђених изборних блокова и евидентирали све понуђене језичке изборне курсеве. Упоредном анализом обухватили смо све србистичке катедре државних универзитета у Србији, Републици Српској и Црној Гори.

2. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА

Кренућемо од нашег најстаријег и најеминентнијег универзитета, тј. од Филолошког факултета Универзитета у Београду. Сходно својој традицији и угледу, Филолошки факултет по акредитацији из 2023. год. студентима нуди три србистичка студијска програма и то: *Српски језик и књижевност*, *Српска књижевност и језик* и *Српска књижевност и језик са компаративистиком*. Студијски програм *Српски језик и књижевност* има два модула: *Српски језик и књижевност – филологија и настава*, *Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика*.

На модулу *Српски језик и књижевност – филологија и настава* студентима су на располагању следећи изборни језички предмети: у првом и другом семестру Савремени страни језик П-1 и П-2, док се на трећем и четвртном семестру овим блоковима (П-3 и П-4) додају изборни блокови Јужнословенски језик 1 и 2. У петом семестру студентима су на располагању курсеви: Развој писма и Увод у комунологију 1, а у шестом: Историја српске ћирилице и Увод у комунологију 2. У седмом семестру нема изборних језичких предмета, док је највећи број понуђен у последњем семестру, и то: Стилистика срп. јез., Функционални варијетети срп. јез., Увод у лексикографију, Фразеологија, Ортоепија и варијантност, Фонологија срп. јез., Дијалекат и књижевни текст и Лектура текста.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ КУРС	ЕСПБ
1.	Савремени страни језик П-1	3
2.	Савремени страни језик П-2	3
3.	Савремени страни језик П-3	3
	Изборни јужнословенски језик 1	3
4.	Савремени страни језик П-4	3
	Изборни јужнословенски језик 2	3
5.	Развој писма	3
	Увод у комуникологију 1	3
6.	Историја српске ћирилице	3
	Увод у комуникологију 2	3
8.	Стилистика срп. јез.	6
	Функционални варијетети срп. јез.	6
	Увод у лексикографију	6
	Фразеологија	6
	Ортоепија и варијантност	6
	Фонологија срп. јез.	6
	Дијалекат и књижевни текст	6
	Лектура текста	3

Табела 1: *Изборни предмети на модулу Српски језик и књижевност – филологија и настава (ФФ Београд)*

На модулу *Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика* нуде се такође изборни блокови са страним језицима у прва четири семестра (П1–П4) и курс Језичка типологија у другом семестру. У петом и шестом семестру у понуди су Увод у комуникологију 1 и 2, седми је без понуђеног језичког изборног курса, а у осмом семестру понуђени су Стилистика српског језика и Функционални варијетети српског језика.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ КУРС	ЕСПБ
1.	Савремени страни језик П-1	3
2.	Језичка типологија	3
	Савремени страни језик П-2	3
3.	Савремени страни језик П-3	3
4.	Савремени страни језик П-4	3
5.	Увод у комуникологију 1	3
6.	Увод у комуникологију 2	3
8.	Стилистика српског језика	6
	Функционални варијетети срп. језика	6

Табела 2: *Изборни предмети на модулу Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика (ФФ Београд)*

На студијском програму *Српска књижевност и језик* такође остају изборни блокови са страним језицима у прва четири семестра (од П-1 до П-4), с тим што је у првом семестру у понуди Правопис српског језика, који ће се поновити у трећем и петом семестру. У другом семестру нуди се Функционална писменост, у шестом Основи археографије, у седмом Прагматика и лингвистика текста и Развој писма, а у осмом семестру нуди се изборни предмет Лектура текста.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ КУРС	ЕСПБ
1.	Правопис српског језика Савремени страни језик П-1	3 3
2.	Функционална писменост Савремени страни језик П-2	3 3
3.	Правопис српског језика Савремени страни језик П-3	3 3
4.	Савремени страни језик П-4	3
5.	Правопис српског језика Увод у комуникологију 1	3 3
6.	Основи археографије Увод у комуникологију 2	3 3
7.	Правопис српског језика Прагматика и лингвистика текста Развој писма	3 6 3
8.	Лектура текста	3

Табела 3: Изборни предмети на модулу Српска књижевност и језик
(ФФ Београд)

Српска књижевност и језик са компаративистичком следећи је студијски програм Филолошког факултета у Београду у коме се такође нуде изборни блокови са страним језицима у прва четири семестра (од П-1 до П-4), док су у другом семестру додатно у понуди и следећи изборни предмети: Дијалектологија српског језика и Култура језичког изражавања. У петом и шестом семестру то су: Увод у комуникологију 1 и 2, у седмом: Прагматика и лингвистика текста и Развој писма и у осмом Лектура текста.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ КУРС	ЕСПБ
1.	Савремени страни језик П-1	3
2.	Дијалектологија српског језика Култура језичког изражавања Савремени страни језик П-2	3 3 3

3.	Савремени страни језик П-3	3
4.	Савремени страни језик П-4	3
5.	Увод у комуникологију 1	3
6.	Увод у комуникологију 2	3
7.	Прагматика и лингвистика текста	6
	Развој писма	3
8.	Лектура текста	3

Табела 4: *Изборни предметни на модулу Српска књижевност и језик са компаратистиком (ФФ Београд)*

Што се тиче Филозофског факултета у Новом Саду, по акредитацији из 2021. године студијски програм *Језик, књижевност и култура* има четири модула и то: *Српски језик и књижевност*, *Српски као мајинерњи и странски језик и књижевност*, *Српска књижевност и језик* и *Компаративна књижевност*.

На модулу *Српски језик и књижевност* у првом семестру, поред изборног блока са страним језицима који је у понуди у прва четири семестра, понуђени су и следећи изборни курсеви: Усмено и писмено изражавање у академском окружењу, Српски језик: основи језичке културе и писмености, Језик и култура. У другом семестру нуде се: Вештина комуникације, Српска средњовековна писменост. У петом семестру изборни предмети су: Савремени правци у лингвистици, Актуелне теме у англистичкој лингвистици, Савремена лингвистичка русистика: комуникативно-семантичка синтакса, Теренска лингвистика, Глаголи: морфолошке специфичности и лексикографска презентација, Општа лингвистика 3: контекстуална лингвистика и један блок славистичких језика (СФ – бира се руски, македонски или словеначки језик), који се наставља и у наредном семестру. У седмом: Социолингвистика образовања, Лингвистика текста, Увод у лексикографију, Дикција и јавни наступ, Употребна вредност прозодијске норме, Медијска писменост, Енглеско-српски језички контакти, а у осмом семестру постоји само један изборни предмет и то: Основи лексичке семантике.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ КУРС	ЕСПБ
1.	Усмено и писмено изражавање у академском окружењу	3
	Српски језик: основи језичке културе и писмености	3
	Језик и култура	3
	Страни језик (изборни блок за све студијске групе – бира се 1 предмет)	3
2.	Вештина комуникације	3
	Српска средњовековна писменост	3
	Страни језик	3
3.	Страни језик	3
4.	Страни језик	3
5.	Савремени правци у лингвистици	5
	Актуелне теме у англистичкој лингвистици	5
	Савремена лингвистичка русистика: комуникативно-семантичка синтакса	5
	Теренска лингвистика	5
	Глаголи: морфолошке специфичности и лексикографска презентација	5
	Општа лингвистика 3: контекстуална лингвистика	5
	СФ – бира се руски, македонски или словеначки језик	3
6.	СФ – бира се руски, македонски или словеначки језик	3
7.	Социолингвистика образовања	3
	Лингвистика текста	3
	Увод у лексикографију	3
	Дикција и јавни наступ	3
	Употребна вредност прозодијске норме Медијска писменост	3
	Енглеско-српски језички контакти	3
8.	Основи лексичке семантике	3

Табела 5: Изборни предметии на модулу Српски језик и књижевност (Филоз. фак. НС)

Модул *Српска књижевност и језик* има сличан инвентар изборних предмета, само мало сужен. Разлике нема у прва четири семестра, а у петом се нуде: Савремени правци у лингвистици, Актуелне теме у англистичкој лингвистици, Савремена лингвистичка русистика: комуникативно-семантичка синтакса, Словеначки јез., Македонски јез. Разлика је тек у седмом семестру, где се нуди само један курс и то:

Креативно писање дигиталних жанрова и копирајтинга и у осмом Основи говорничких вештина.

Модул *Компјаративна књижевност* у својим изборним блоковима има исту, али још суженију понуду изборних језичких предмета у односу на претходна два модула.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ КУРС	ЕСПБ
1.	Усмено и писмено изражавање у академском окружењу	3
	Српски језик: основи језичке културе и писмености	3
	Језик и култура	3
	Страни језик (изборни блок за све студијске групе – бира се 1 предмет)	3
2.	Вештина комуникације	3
	Српска средњовековна писменост	3
	Страни језик	3
3.	Страни језик	3
4.	Страни језик	3
5.	Савремени правци у лингвистици	3
	Актуелне теме у англистичкој лингвистици	3
	Савремена лингвистичка русистика: комуникативно-семантичка синтакса	3
	Македонски језик, Словеначки језик	3
6.	Македонски језик, Словеначки језик	3
7.	Креативно писање дигиталних жанрова и копирајтинга	3
8.	Основи говорничких вештина	3

Табела 6: *Изборни предмети на модулу Српска књижевност и језик (Филоз. фак. НС)*

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ КУРС	ЕСПБ
1.	Усмено и писмено изражавање у академском окружењу	3
	Српски језик: основи језичке културе и писмености	3
	Језик и култура	3
	Страни језик (изборни блок за све студијске групе – бира се 1 предмет)	3

2.	Вештина комуникације	3
	Српска средњовековна писменост	3
	Страни језик	3
3.	Страни језик	3
4.	Страни језик	3
5.	Савремени правци у лингвистици	3
	Актуелне теме у англистичкој лингвистици	3
	Савремена лингвистичка русистика:	3
	комуникативно-семантичка синтакса	
	Страни језик	3
6.	Страни језик	3
7.	Страни језик	3
8.	Страни језик	3

Табела 7: Изборни *предмети* на модулу Компаративна књижевност
(Филоз. фак. НС)

На Филозофском факултету Универзитета у Нишу студијски програм *Србистика* у првом семестру студентима омогућава избор следећих језичких предмета: Правци у лингвистици, Српска антропонимија, Основе академског писања и додатно један изборни блок са неколико страних језика. У другом семестру реч је о изборним курсевима под називом: Акустичка фонетика и Језик у медијима, а ту је поново изборни блок са више страних језика. У трећем семестру изборни предмети су: Јавни говор и јавни наступ; Анализа академског дискурса; у четвртом Дијалекат у књижевном делу, Лингвистика текста, као и изборни блок Страни језик. У петом семестру срећемо се са следећим изборним предметима: Историја српске ћирилице; Увод у лексикологију; Увод у лексикографију, Историјски речници у дигиталном окружењу; Вештина писања. Изборни предмети у шестом семестру су: Српски језик и језичка политика, Продуктивни типови творбе у српском језику, Семантика у студијама граматике и у осмом: Лектура и коректура, Синтакса српског језика у формалном кључу. У шестом семестру је у понуди изборни методички блок, а унутар њега изборни предмет Говорна култура у настави, који се превасходно бави језичком културом.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ	ЕСПБ
1.	Правци у лингвистици	4
	Српска антропониимија	4
	Основе академског писања	4
	Страни језик	4
2.	Акустичка фонетика	3
	Језик у медијима	3
	Страни језик	3
3.	Јавни говор и јавни наступ	3
	Анализа академског дискурса	3
4.	Дијалекат у књижевном делу	3
	Лингвистика текста	3
	Страни језик	3
5.	Историја српске ћирилице	3
	Увод у лексикологију	3
	Увод у лексикографију	3
	Историјски речници у дигиталном окружењу	3
	Вештина писања	3
6.	(Говорна култура у настави)	3
7.	Српски језик и језичка политика	4
	Продуктивни типови творбе у српском језику	4
	Семантика у студијама граматике	4
8.	Лектура и коректура	3
	Синтакса српског језика у формалном кључу	3

Табела 8: Изборни предметни на Србистици (Филоз. фак. Ниш)

На Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу сусрећемо студијски програм *Српски језик и књижевност* са следећим изборним предметима: у првом и другом семестру Филозофија језика 1 и 2, Страни језик, док је у трећем семестру у понуди само један изборни блок са страним језицима. У четвртном су то: Вук и савремени српски језик, Морфематика српског језика, Страни језик, а у петом: Историја српског језика у дигиталном окружењу, Филолошка анализа старосрпских текстова, Беседништво, књижевност и медији. Изборни курсеви у шестом семестру: Акцентологија српског језика, Ортоепија српског језика; седмом: Креативно писање, креативна неписменост, а у осмом: Лингвистика текста, Прагматика, Функционална стилистика српског језика, Српски језик у медијима.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ	ЕСПБ
1.	Филозофија језика 1 Страни језик	3 3
2.	Филозофија језика 2 Страни језик	3 3
3.	Страни језик	3
4.	Вук и савремени српски језик Морфематика српског језика Страни језик	3 3 3
5.	Историја српског језика у дигиталном окружењу Филолошка анализа старосрпских текстова Беседништво, књижевност и медији	3 3 3
6.	Акцентологија српског језика Ортоепија српског језика	3 3
7.	Креативно писање, креативна писменост	3
8.	Лингвистика текста Прагматика Функционална стилистика српског језика Српски језик у медијима	3 3 3 3

Табела 9: Изборни предметни на програму Српски језик и књижевност
(ФИЛУМ Крајњевац)

Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици има два србистичка студијска програма и то: *Српски језик и књижевности* и *Српска књижевности и језик*. Док се као и на претходно наведеним студијским програмима изборни блок са страним језицима нуди у прва четири семестра, у другом семестру у понуди су и изборни курсеви: Правци у лингвистици, Развој писма; у трећем су то: Функционални варијетети српског језика и Примењена лингвистика, а у четвртном: Језичка типологија, Лингвистика јавне комуникације, Језичке норме. Долазимо до петог семестра са следећим изборним предметима: Фразеологија српског језика, Српски језик у јужнословенском и балканском контексту, Језичка политика и језичко планирање, Дијалекатска лексикографија, Увод у лингвистичку географију. У шестом семестру студенти могу бирати: Основе дикције или Културу изражавања, а у седмом у потенцијални избор улазе: Новинарска стилистика, Лингвистика књижевноуметничког текста, Језик и стил писаца са Косова и Метохије. И на крају, у осмом семестру у понуди су: Дијалекти српског језика у књижевности и Увод у ономастику.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ	ЕСПБ
1.	Страни језик	3
2.	Страни језик	3
	Правци у лингвистици	3
	Развој писма	3
3.	Страни језик	3
	Функционални варијетети српског језика	3
	Примењена лингвистика	3
4.	Страни језик	3
	Језичка типологија	3
	Лингвистика јавне комуникације	3
	Језичке норме	3
5.	Фразеологија српског језика	3
	Српски језик у јужнословенском и балканском контексту	3
	Језичка политика и језичко планирање	3
6.	Основи дикције	3
	Култура изражавања	3
7.	Новинарска стилистика	3
	Лингвостилистика књижевноуметничког текста	3
	Језик и стил писаца са Косова и Метохије	3
8.	Дијалекти српског језика у књижевности	3
	Увод у ономастику	3

Табела 10: *Изборни предметии на програму Српски језик и књижевност*
(Филоз. фак. КМ)

Сасвим очекивано, на студијском програму *Српска књижевност и језик* је идентична, али драстично редукована понуда изборних језичких предмета.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ	ЕСПБ
1.	Страни језик	3
	Српски језик у јужнословенском и балканском контексту	3
2.	Страни језик	3
	Основи дикције	3
	Култура изражавања	3
3.	Страни језик	3
4.	Страни језик	3
5.	Примењена лингвистика	3
	Језичка политика и језичко планирање	3
	Језик и стил писаца са Косова и Метохије	3

Табела 11: *Изборни предметии на програму Српска књижевност и језик*
(Филоз. фак. КМ)

Државни универзитет у Новом Пазару у оквиру Департмана за филолошке науке у понуди има један студијски програм посвећен националној филологији: *Српска књижевност и језик*. На овом студијском програму у понуди су следећи изборни језички предмети: у шестом семестру Језичка култура, Језик алхамијадо књижевности и Упоредна граматика словенских језика (са по 3 бода). У наредном семестру у изборном блоку понуђени су курсеви: Савремене теорије језика и Норма језика (са по 5 бодова).

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ КУРС	ЕСПБ
6.	Језичка култура	3
	Језик алхамијадо књижевности	3
	Упоредна граматика словенских језика	3
7.	Савремене теорије језика	5
	Норма језика	5

Табела 12: *Изборни предметни програми Српска књижевност и језик (ДУ Нови Пазар)*

На Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву студијски програм *Српски језик и књижевност*, као и претходни факултети, нуди изборне блокове страних језика у прва четири семестра, поред којих у другом семестру има у понуди изборни курс Вук и савремени језик, а у трећем Ортоепија и ортографија, Језик и писмо, а у четвртном Књижевни језици код Срба, Србистика. У петом семестру наилазимо на изборне предмете: Упоредна граматика словенских језика и Језик мас-медија, док се у шестом нуде: Психоллингвистика и Прагматика; у седмом: Лексикографија, Жаргонизми и неологизми у језику и књижевности, Култура говора и осмом семестру изборни курс: Лектура и коректура текста.

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТ	ЕСПБ
1.	Страни језик	2
2.	Страни језик	2
	Вук и савремени језик	2
3.	Страни језик	2
	Ортоепија и ортографија	2
	Језик и писмо	2
4.	Страни језик	2
	Књижевни језици код Срба	2
	Србистика	2

5.	Упоредна граматика словенских језика Језик мас-медија	3 3
6.	Психоллингвистика Прагматика	5 5
7.	Лексикографија Жаргонизми и неологизми у језику и књижевности Култура говора	4 4 4
8.	Лектура и коректура текста	3

Табела 13: *Изборни предметии на студијском програму Српски језик и књижевност (Филоз. фак. Источно Сарајево)*

Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци има студијски програм *Српски језик и књижевност*, у оквиру кога се изборни језички курсеви сусрећу у другом семестру и то су: Страни језик и Историја писма, књига и библиотека (неактиван), потом у трећем Ортографија (неактиван), у четвртм: Филолошка анализа српскословенских текстова (неактиван). Пети семестар доноси следеће изборне предмете: Ономастика и Српскословенска лексика (неактиван), Српско-словеначке језичке паралеле и Стилистика драмског текста (неактиван) и преостаје још Лингвистика текста (неактиван без нумерисаног бр. семестра).

СЕМЕСТАР	ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТ	ЕСПБ
2.	Страни језик	4
	Историја писма, књига и библиотека (неактиван)	3
3.	Ортографија (неактиван)	3
4.	Филолошка анализа српскословенских текстова (неактиван)	2
5.	Ономастика	3
	Српскословенска лексика (неактиван)	3
	Српскословеначке језичке паралеле	3
	Стилистика драмског текста (неактиван)	3
?	Лингвистика текста (неактиван)	3

Табела 14: *Изборни предметии на студијском програму Српски језик и књижевност (Филоз. фак. Бања Лука)*

Када је реч о Филолошком факултету Универзитета у Црној Гори, у оквиру студијског програма *Српски језик и јужнословенске књижевности* нема активних изборних језичких предмета.

Прегледности ради, у следећој табели показаћемо заступљеност најфреквентнијих изборних предмета по факултетима, с напоменом да смо под наведеним називом подразумевали и курсеве сличне садржине.

Назив курса	ФФ БГД	Филоз. НС	Филоз. НИ	Филоз. КМ	ФИЛУМ КГ	Филоз. ИС	Филоз. БЛ	ДУ НП
Лингвистика текста	X	X	X	/	X	X	X	/
Развој писма	X	/	/	X	/	X	X	/
Вештина комуникације	X	X	/	/	/	/	/	/
Дијалекат и књижевни текст	X	/	X	X	/	/	/	/
Лектура текста	X	/	X	/	/	X	/	/
Језик у медијима	/	X	X	/	X	X	/	/
Ортоеписја српског језика	X	/	/	/	X	X	/	/
Култура изражавања	X	X	/	X	/	X	/	X
Правци у лингвистици	/	X	X	X	/	/	/	/
Основи говорничких вештина	/	X	/	/	X	/	/	/
Историја српске ћирилице	X	/	X	/	/	/	/	/

Табела 15: Заступљеност истих или сродних изборних предмета по факултетима

3. ЗАКЉУЧАК

На основу изведене анализе можемо констатовати следећа запажања:²

Изборне блокове савремених страних језика има већина србистичких програма, док су код неких студијских програма страни језици у понуди у изборном блоку са осталим србистичким

2 Није било могуће урадити квантификацију због различитих наслова за курсеве сличне предметности, због удвајања сродних области или због преклапања двеју граничних области.

предметима. Међу студијским програмима нема ама баш никакве усаглашености када је реч о квантитету и квалитету понуђених страних језика. Другим речима, не постоји јединствен критеријум у вези са избором и бројем понуђених страних језика, нити је уједначен број изборних блокова у којима се нуде страни језици: најчешће их је четири и заступљени су у прва четири семестра ОАС-а. Негде су у понуди само светски језици, а негде и додатно мањи или већи број словенских језика.

Када је реч о изборним курсевима и изборним блоковима српског језика и лингвистике, потпуно је неуједначен број и самих изборних блокова, као и број понуђених курсева унутар њих. У неким програмима нема ни једног изборног блока у семестру, у неким по један, а у другим има по 2 изборна блока са различитим бројем предмета. И не само изборних блокова, већ у неким програмима нема у сваком семестру, па ни на свакој години, понуђен изборни предмет из области националне лингвистике. Такође, неуједначен је број ЕСПБ-а за изборне курсеве и креће се у широком распону од 2 до 6 бодова. Неретко се дешава да чак и у оквиру једног изборног блока стоје курсеви са различитим бројем ЕСПБ-а. Подразумева се да слични изборни блокови на различитим факултетима имају различите бројеве поена. Остаје нејасно по којим критеријумима један те исти изборни курс на неком факултету има незамислива 2 бода, а на другом може имати и 6 бодова?

Уочили смо и неуједначен статус курсева међу факултетима – неки обавезни предмети на једном представљају изборне предмете на другом факултету и обрнуто (нпр. Стилистика, Прагматика, Увод у лингвистичку географију, Ортографија, Акцентуација, Норма...). Осим тога, неки изборни курсеви се јављају на неким факултетима на основним студијама, а на другим на мастеру. Приметили смо и да је значајан број понуђених изборних језичких предмета заправо неактиван.

Но, оно што је из ових табела сасвим јасно јесте да не постоји јединствени изборни курс (са идентичним или бар приближним насловом) који се јавља на свим студијским програмима србистике.

На основу свега можемо закључити да огроман број различитих изборних курсева несумњиво представља филолошко богатство. Захваљујући њима факултети остварују своју посебност и аутентичност, а у позадини тога најчешће стоји кадровско утемељење и лично интересовање за поједине области филолошких предмета. Међутим, било би неопходно оволику разуђеност квалитативно и

квантитативно хармонизовати како би обавезни курсеви могли бити надограђени неопходним кровним научним конструкцијама. Та хармонизација никако не би морала бити и унификација, већ путоказ ка научним темама које би предметни професори обликовали у светлу својих истраживачких интенција.

Подсетимо се на крају да је један од основних услова за остваривање квалитета студијског програма управо његова модернизација и усаглашавање са универзитетским центрима на подручју Европске уније: „Студијски програми треба да пруже савремен и препознатљив оквир квалификација. Хармонизација и компатибилност студијских програма у европском образовном простору је не само претпоставка прихватања међународних стандарда квалитета, већ и мобилности студената и наставника” (Процедуре за остваривање квалитета 2014: 2).

ИЗВОРИ

- Универзитет у Београду, Филолошки факултет: <https://www.fl.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije> (посећено 3. 2024)
- Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет: <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijski-programi/osnovne-studije/studijski-programi/srpska-filologija-srpski-jezik-i-knjizevnost-2015> (посећено 3. 2024)
- Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет: http://filum.kg.ac.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=110&lang=sr (посећено 3. 2024)
- Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/srpski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus> (посећено 3. 2024)
- Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет: <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-srpski-jezik-i-knjizevnost> (посећено 3. 2024)
- Универзитет Црне Горе, Филолошки факултет: <https://www.ucg.ac.me/studprog/23/2/1/2023-srpski-jezik-i-juznoslovenske-knjizevnosti-2020> (посећено 3. 2024)
- Универзитет у Нишу, Филозофски факултет: <https://www.flfak.ni.ac.rs/studije/osnovne/srbistika> (посећено 3. 2024)
- Државни универзитет у Новом Пазару, Филолошке науке, Српска књижевност и језик: <https://www.dunp.np.ac.rs/ias-srpska-knjizevnost-i-jezik> (посећено 3. 2024)
- Процедуре за остваривање квалитета Универзитет у Крагујевцу: 2014. https://kg.ac.rs/Docs/Procedure_z_a_obebedjenje_kvaliteta.pdf (посећено 3. 2024)

AUXILIARY AND ELECTIVE LANGUAGE COURSES AT SERBIAN STUDIES DEPARTMENTS

Summary

Each academic discipline has its own fundamental scientific premises that represent a complex structure, and thus the study programs of Serbian departments represent a set of mandatory and elective language courses that establish and round off the scientific field of national philology. A unique and in all respects leading scientific discipline of national importance, national philology requires a carefully created concept of the study program. A justified question arises to what extent the Serbian study programs at state universities in Serbia, the Republic of Srpska and Montenegro really match. The issue of elective language courses, which are a very important upgrade of the basic platform consisting of mandatory courses, is particularly interesting. Therefore, the paper deals with the examination, inventory and comparison of elective language courses and raises the question of their potential unification and harmonization among Serbian departments in the country and the region.

Keywords: elective courses, Serbian departments, national philology.

Marina S. Janjić

Вељко Ж. Брборић*

Валентина М. Илић**

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

МЕТОДИЧКИ ПРЕДМЕТИ И СТУДЕНТСКА ПРАКСА НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА

У овом раду анализира се статус методичких курсева на акредитованим програмима основних академских студија србистике на државним универзитетима у Србији, Републици Српској и Црној Гори. Актуелни подаци добијени су теренским истраживањем уз примену анкетне методе. Попуњени анкетни листови пристигли су из универзитетских центара на којима се студира србистика. Сви добијени подаци су анализирани уз примену дескриптивно-компаративне методе. Представљени су број и дистрибуција обавезних и изборних методичких курсева и методичких пракси по семестрима, с поређењем њихових назива и обавезне литературе. Резултати указују на неједнак број обавезних курсева, број часова, неуједначену дистрибуцију по семестрима, као и на разлике у списковима обавезне литературе. Међу обавезним курсевима највише различитости има у планирању и спровођењу методичких пракси. Највећи диспарат пак, како је и очекивано, забележен је међу изборним методичким курсевима према свим анализираним курикуларним параметрима.

Кључне речи: Методика наставе, србистика, основне академске студије, Србија, Република Српска, Црна Гора.

1. УВОД

1.1. Услед неусаглашене разуђености савремених студија славистике, које све више постају интердисциплинарне, у славистичкој литератури се истиче потреба за поређењем сродних славистичких студијских програма како у једној земљи, тако и на интернационалном плану. У том смислу „[б]ило би добро подстицати праксу методичких састанака и дискусија о садржају наставних планова и програма, као и размену гостујућих предавача” (Иванова 2020: 74, превод је наш). Када је реч о студијама србистике

* brboricv@fil.bg.ac.rs

** valentina.ilic@fil.bg.ac.rs

на српским универзитетима, М. Ковачевић је истакао да би било „неопходно организовати конференцију [...] на којој би се разматрали проблеми универзитетске наставе српског језика и књижевности” (2012: 18). Идући у корак са овом важном идејом, и сами смо на *Првој ињеркайедарској србистичкој конференцији у Тршићу 2020.* године упозорили на превелику неуједначеност студијских програма србистике у Србији, Републици Српској и Црној Гори, којој је моментум дала Болоњска декларација усвојена у првој деценији 21. века. Уочене разлике у називима и садржајима курсева, броју часова, литературе и броју ЕСПБ указују на неопходност за усаглашавањем студија на србистичким катедрама, и то уједначавањем – у максимално изводљивој мери – 2/3 предмета (Брборић 2021).³

1.2. Студије србистике су на свим универзитетима у Србији, Републици Српској и Црној Гори организоване као двопредметне студије српског језика и књижевности, који на неким универзитетима стоје у равноправном („А”–„А”), а на неким у хијерархизованом („А”–„Б”) односу (Ковачевић 2012: 17). Без обзира на доминацију језика или књижевности, одн. њихов равноправни положај, већина студената који похађају ове студијске групе припремају се за професорски (наставнички) позив.⁴ Да би се њихова знања и вештине обликовала у складу са одабраним позивом, методика наставе мора бити, према М. Николићу, „суштински чинилац” њиховог образовања: „Без познавања и усвајања методике, без умесне и стваралачке примене њених метода, радних начела и поступака, наставник не може бити стручан у своме позиву, па неће моћи ни успешно да обавља наставу” (Николић 2012: 7). О значају методичких курсева на студијама које образују професионалне наставнике читамо и у савременој руској литератури. Пишући о студијама математике, Е. В. Галијева и Л. Н. Јевелина наводе да поред тога што је студент спреман да самостално изнесе све теоријске информације које се тичу научног садржаја, он мора да је „у стању да предвиди све могуће потешкоће у њиховом

3 У домаћој литератури има запажања која се тичу неуједначености на нивоу појединачних предмета на наставничким (учитељским) студијским програмима. Тако, на пример, З. Опачић примећује разнородност корпуса у проучавању књижевности за децу и указује на потребу за унифицирањем садржаја овог предмета у националном и регионалном, али и општесловенском контексту кроз успостављање заједничке славистичке платформе (Опачић 2020: 119).

4 На Филолошком факултету Универзитета у Београду у оквиру групе Српски језик и књижевност бира се један између два студијска модула – 1) филологија и настава или 2) филологија и лингвистика. По правилу се за први, наставнички, модул определи већина студената.

разумевању и усвајању”, те да уз помоћ одговарајућих метода осмисли најрационалније и најефикасније приступе у преношењу знања (Галиева и Евелина 2023: 19, превод је наш). Ове ауторке истичу да је методика отуда *приоријетна* дисциплина у професионалном образовању наставника.⁵ Дајући преглед и анализу методичких курсева на националним катедрама Филолошког факултета у Београду, Н. Шошо и В. Илић наглашавају да изучавајући методичку литературу „студенти својим лингвистичким и књижевним знањима дају нову перспективу и размишљају о различитим путевима њиховог преношења који би обезбедили ученицима поуздана, функционална и трајна знања и вештине из српског језика и књижевности” (2020: 166).

1.3. Наведени практични разлози којима се образлаже значај методичких предмета на студијама које образују будуће наставнике имају и своју теоријску потпору. Иако је поникла на педагогији и дидактици, методика наставе је данас научна дисциплина утемељена у струци, односно науци чијом се наставном примени бави. Износећи различита теоријско-методолошка схватања методике као науке, В. Милатовић закључује да „савремено конституисање методике наставе језика и књижевности проистиче из њеног научног утемељења на сазнањима предметне струке, [шт]о је први и основни сегмент њене слојевите структуре, [која] не проистиче из педагошко-дидактичких садржаја, већ из природе самог језика и саме књижевности” (2019: 20). Да методика у контексту славистике има своје традиционално упориште потврђује и чињеница да је рад на Првом међународном славистичком конгресу у Прагу (1929) био подељен на три секције: историјско-књижевну, лингвистичку и педагошко-методолошку (Белић 1929: 161). Ту чврсту спрегу између методике наставе језика и књижевности, са једне стране, и саме науке о језику и науке о књижевности, са друге, у оквиру Међународног славистичког комитета данас потврђује и негује Комисија за наставу словенских језика, књижевности и култура, чији чланови на конференцијским заседањима сваке године претресају актуелна питања, проблеме и токове наставе језика, књижевности и култура у словенском свету.

5 У томе мишљењу ауторке нису усамљене. И други руски аутори залажу се за богаћење методичких садржаја на студијама математике, који би студенте, будуће наставнике, оспособили за успешну наставну примену математике (в. Аллагулова 2014).

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА И ОПИС АНКЕТНОГ ЛИСТА

За потребе овог истраживања спроведено је теренско емпиријско истраживање у априлу и мају 2024. године анкетном методом. Да бисмо прикупили поуздане податке за ову анализу, саставили смо анкетни лист и послали их наставницима на методичким предметима на универзитетима у Републици Србији, Републици Српској и у Црној Гори. На нашу адресу пристигли су попуњени анкетни листови са следећих србистичких катедара филолошких, одн. филозофских факултета: из Београда, Новог Сада, Крагујевца, Ниша, Косовске Митровице; Бањалуке, Пала; Никшића. Повратне информације из Новог Пазара нисмо добили, па смо за ову прилику прегледали податке који се налазе на официјелном сајту Државног универзитета у Новом Пазару.⁶

Анкетни лист имао је пет целина: 1) Заглавље – односи се на назив и седиште универзитета, као и на назив катедре; 2) Подаци у вези са **методичким предметима** на **основним** академским студијама; 3) Подаци у вези са методичким предметима на **мастер** академским студијама; 4) Подаци у вези са методичким предметима на **докторским** академским студијама; 5) Подаци у вези са педагошким и стручним праксама, које су постале доминантније у актуелним акредитационим захтевима у односу на раније захтеве. У анкетном листу тражени су подаци из последњег (актуелног) акредитационог циклуса.

За сваки ниво студија, уз назив студијске групе (одн. профила), требало је попунити **називе** свих методичких предмета и дати податке о томе да ли је реч о **обавезним** или **изборним** курсевима, у којим **семестрима** их студенти похађају, који број часова предавања и вежбања имају на недељном нивоу, те која је обавезна **литература** за припремање испита из тих предмета.

Што се стручних и педагошких пракси тиче, прикупљени су подаци о томе на ком нивоу студија их студенти похађају и у ком семестру, који су њихови називи, да ли су обавезне или изборне, у којим институцијама се обављају, колико сати је за њих предвиђено, као и то да ли су за њих надлежни предметни наставници са Методике.

На крају анкетног листа наставници су могли указати и на још неке појединости које сматрају важним у вези са наставом Методике на студијским групама на којима предају.

6 <https://www.dunp.np.ac.rs/ias-srpska-knjizevnost-i-jezik/> (датум посете: 2. 6. 2024).

3. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ ПРИКУПЉЕНИХ ПОДАТАКА

3.1. *Студијски програми србистике на основним академским студијама*⁷

Од девет универзитетских центара који су обухваћени нашом анализом, на шест универзитета постоји само по један студијски програм српског језика и књижевности, на два постоје по два студијска програма – један у чијем је фокусу српски језик, а други у чијем је фокусу српска књижевност, док на београдском Филолошком факултету постоје три студијска програма.

Табела 1: *Студијски програми србистике на универзитетима у Републици Србији, Републици Српској и Црној Гори*

1) Ниш	1. Основне академске студије србистике
2) Подгорица (Никшић)	1. Српски језик и јужнословенске књижевности
3) Пале	1. Српски језик и књижевност
4) Бањалука	1. Српски језик и књижевност
5) Крагујевац	1. Српски језик и књижевност
6) ДУ Нови Пазар	1. Српска књижевност и језик (ИАС)
7) Приштина (Косовска Митровица)	1. Српски језик и књижевност 2. Српска књижевност и језик
8) Нови Сад	1. Српски језик и књижевност 2. Српска књижевност и језик ⁸
9) Београд	1. Српски језик и књижевност (01) 2. Српска књижевност и језик (05) 3. Српска књижевност и језик са компаратистиком (06)

3.2. *Обавезни методички курсеви на основним академским студијама*

На већини универзитета на основним академским студијама србистике методички курсеви су обавезни. Сви су једносеместрални, а њихови називи су прилично уједначени. Разлике се јављају у броју обавезних курсева (тима и у броју часова) и њиховој дистрибуцији по семестрима. Такође, разлике су забележене и у списковима обавезне литературе. Прецизне податке представимо прегледно у табелама 2, 3, 4 и 5.

7 Због ограниченог простора, за ову прилику представимо методичке предмете на основним академским студијама.

8 На Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду поред наведена два србистичка студијска модула, постоји и трећи модул: Српски као нематеријни и страни језик и књижевност, али он за ову прилику није у фокусу нашег истраживања.

Табела 2: *Дисциплинација обавезних методичких курсева по семестрима на ОАС*

Напомена: Обојена су поља семестара у којима студенти слушају обавезни методички курс. Уколико је број курсева у једном семестру већи од један, то је истакнуто у загради у том пољу.

Београд (01)		Београд (05)		Београд (06)		Нови Сад (Срп. језик и књ.)		Нови Сад (Срп. књ. и језик)		ДУ Нови Пазар	
1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
3.	4.	3.	4.	3.	4.	3.	4.	3.	4.	3.	4.
5.	6.	5.	6.	5.	6.	5.	6.	5.	6.	5.	6.
7.	8.	7.	8.	7.	8.	7.	8.	7.	8.	7.	8.
										9.	10.

Крагујевац		Косовска Митровица (оба модула)		Ниш		Никшић		Пале		Бањалука	
1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
3.	4.	3.	4.	3.	4.	3.	4.	3.	4.	3.	4.
5.	6.	5.	6.	5. (2)	6.	5.	6.	5.	6.	5.	6.
7.	8.	7.	8.	7.	8.			7.	8.	7.	8.

Табела 3: *Број часова предавања и вежбања на обавезним методичким курсевима по семестрима на ОАС*

Напомена: У одговарајућем пољу семестра наведен је на првом месту број часова предавања, а затим број часова вежбања (П+В). Укупан број часова наведен је у последњем реду сваке кућице.

Београд (01)		Београд (05)		Београд (06)		Нови Сад (Срп. језик и књ.)		Нови Сад (Срп. књ. и језик)		ДУ Нови Пазар	
2+2	2+2	2+2	2+2	2+2	2+2						
2+2		2+2				2+2	2+2	2+2	2+2	2+2	2+2
6+6		6+6		4+4		4+4		4+4			
										4+4	

Крагујевац		Косовска Митровица (оба модула)		Ниш		Никшић		Пале		Бањалука	
			2+0	3+1; 3+1					2+2		3+3
2+1	2+2	2+2						2+2		1+5	
4+3		4+2		6+2		0+0		4+4		4+8	

Табела 4: *Називи обавезних методичких курсева по семестрима на ОАС*

Семестар Град	5.	6.	7.	8.
Београд (01, 05)	Увод у методiku наставе	Методика наставе српског језика	Методика наставе књижевности ⁹	
Београд (06)	Увод у методiku наставе	Методика наставе књижевности и српског језика		
Нови Сад (Срп. језик и књижевност)			Методика наставе српског језика и књижевности 1	Методика наставе српског језика и књижевности 2
Нови Сад (Срп. књ. и језик)			Методика наставе књижевности и српског језика 1	Методика наставе књижевности и српског језика 2
ДУ Нови Пазар			Методика наставе српског језика и књижевности	Учење и настава
Крагујевац			Методика наставе српског језика и књижевности 1	Методика наставе српског језика и књижевности 2
Косовска Митровица (оба модула)		Увод у методiku наставе српског језика и књижевности	Методика наставе српског језика и књижевности	
Ниш	Увод у методiku наставе српског језика; Методика наставе књижевности			
Пале		Методика наставе српског језика и књижевности 1	Методика наставе српског језика и књижевности 2	
Бањалука		Методика наставе српског језика и књижевности 1	Методика наставе српског језика и књижевности 2	

Прегледом назива методичких курсева на основним академским студијама закључује се да су они прилично уједначени, уз неколико

⁹ На студијској групи Српска књижевност и језик (05) редослед последња два курса је другачији: у 6. семестру похађају Методiku наставе књижевности, а у 7. семестру Методiku наставе српског језика.

специфичности. Када се сви сагледају, могу се издвојити бар три запажања:

- 1) Курсеви који представљају *увод* у методику као научну дисциплину јављају се само у Београду, Нишу и Косовској Митровици.
- 2) Само у Београду (за групе 01 и 05) и Нишу курс из методике наставе језика одвојен је од курса методике наставе књижевности. У свим другим центрима именом су обједињени настава језика и књижевности (Београд за групу 06, Нови Сад, Нови Пазар, Крагујевац, Косовска Митровица, Пале и Бањалука).
- 3) Једино се на Државном универзитету у Новом Пазару као обавезан предмет јавља Учење и настава, који је педагошко-дидактичко-методички и као такав нема пандан међу обавезним курсевима на другим универзитетима.

Табела 5: *Обавезна лиџераиура на обавезним меиодичким курсевима на ОАС*

Напомена: У Табели 5 наводимо само по прве три библиографске јединице из списка обавезне литературе за сваки предмет.

Семестар Град	5.	6.	7.	8.
Београд (01)	1. М. Николић, Меиодика настиаве српској језика и књижевности; 2. П. Илић, Српски језик и књижевност у настиавној теорији и пракси; 3. С. Маринковић, Меиодика креативне настиаве српској језика и књижевности			
Београд (05)	1. М. Николић, <i>Меиодика настиаве српској језика и књижевности;</i> 2. Љ. Бајић, Одабране настиавне интиерпратиације; 3. Д. Росандић, Меиодика књижевност одгоја и образовања.	1. М. Николић, <i>Меиодика настиаве српској језика и књижевности;</i> 2. Љ. Бајић, Меиодички пристиуи збирци прииоведне прозе; 3. Љ. Бајић, Књижевно дело Боришава Ситанковића у настиави.	1. М. Николић, <i>Меиодика настиаве српској језика и књижевности;</i> 2. М. Николић, Настиава иисмености; 3. М. Николић, Стилске вежбе.	

Семестар Град	5.	6.	7.	8.
Београд (06)	1. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 2. Љ. Бајић, Одабране наставне интерпретације; 3. Д. Росандић, <i>Методика књижевности одјоја и образовања.</i>	1. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 2. Љ. Бајић, Књижевно дело Бориса Станковића у настави; 3. З. Мркаљ, На часовима српског језика и књижевности.		
Нови Сад (Срп. језик и књижевност)			1. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси;</i> 2. Љ. Петровачки, Синтакса у настави српског језика и књижевности; 3. Љ. Петровачки и Г. Штасни, <i>Методичке апликације. Планирање, пројектовање и припремање наставе српског језика и књижевности.</i>	1. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси;</i> 2. Љ. Петровачки, Методичка истраживања у настави српског језика и књижевности; 3. Љ. Петровачки и Г. Штасни, <i>Методичке апликације. Планирање, пројектовање и припремање наставе српског језика и књижевности.</i>
Нови Сад (Срп. књ. и језик)			1. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси;</i> 2. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 3. О. Радуловић (2009), Одабране књижевне интерпретације: приручник за тимназије и средње школе.	1. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 2. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси;</i> 3. Д. Росандић (1986), Методика књижевности одјоја и образовања.

Семестар Град	5.	6.	7.	8.
ДУ Нови Пазар			1. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 2. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној тео- рији и пракси.</i>	
Крагујевац			1. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 2. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној тео- рији и пракси;</i> 3. Д. Вељковић Станковић, <i>Комуникатив- ни приступи у настави српског језика.</i>	1. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 2. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној тео- рији и пракси;</i> 3. Љ. Бајић, <i>Ода- бране наставне интерпретације.</i>
Косовска Митровица (оба модула)		1. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној тео- рији и пракси;</i> 2. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 3. Љ. Петровач- ки, Г. Штасни, <i>Методичке апликације. Планирање, програмирање и управљање наставе српског језика и књижев- ности.</i>	1. М. Николић, <i>Методика наставе српског језика и књижевности;</i> 2. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси;</i> 3. В. Брборић, <i>Правовис српског језика у наставној практици.</i>	

Семестар Град	5.	6.	7.	8.
Ниш	1. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност</i> у наставној теорији и пракси; 2. М. Јањић, <i>Настава јадежа</i> у теорији и пракси; 3. М. Јањић, <i>Савремена настава јоворне културе</i> у основној школи. ----- 1. М. Николић, <i>Методика настава</i> српског језика и књижевности; 2. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност</i> у наставној теорији и пракси; 3. Д. Росандић, <i>Методика књижевне одгоја</i> и образовања.			
Пале		1. М. Николић, <i>Методика настава</i> српског језика и књижевности	1. П. Илић, <i>Српски језик у наставној теорији</i> и пракси; 2. Б. Брчкало, <i>Методички приручници</i> лирске јесми у основној школи.	
Бањалука		1. М. Николић, <i>Методика настава</i> српског језика и књижевности; 2. Д. Росандић, <i>Методика књижевне одгоја</i> и образовања; 3. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност</i> у наставној теорији и пракси.	1. М. Николић, <i>Методика настава</i> српског језика и књижевности; 2. Д. Росандић, <i>Методика књижевне одгоја</i> и образовања; 3. П. Илић, <i>Српски језик и књижевност</i> у наставној теорији и пракси.	

Преглед обавезне литературе за полагање обавезних методичких предмета на србистичким катедрама наводи на закључак да су универзитетски уџбеници Милије Николића – *Методика настави српског језика и књижевности* – и Павла Илића – *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси* – и поред данашње застарелости у појединим сегментима, примарне библиографске јединице на свих осам универзитета, на којима су на основним србистичким студијама методике обавезни предмети (Београд, Нови Сад, Крагујевац, Ниш, ДУ Нови Пазар, К. Митровица, Пале и Бањалука). Уџбеника П. Илића једино нема на списковима литературе студијских група српске књижевности у Београду. На трећем месту по учесталости јављања у самом врху обавезне литературе је монографија Д. Росандића – *Методика књижевности од оца и образовања*, коју налазимо на пет од дванаест студијских група. Оно што прве три јединице обавезне литературе на свакој студијској групи чини специфичним јесу монографије и радови професора који предају тим студијским групама или пак монографије и радови београдских или новосадских методичара, које ће се јавити на списковима у другим центрима. На свим студијским групама све библиографске јединице су домаћег порекла.¹⁰

3.3. Методичка пракса (хоспитовање) на основним академским студијама

У овом одељку представимо резултате анализе статуса часова Методичке праксе, под којом овде подразумевамо праћење часова у школама са припремом и реализацијом испитног часа. Овај аспект студијског програма показао се као најнеуједначенији међу обавезним методичким курсевима на србистичким катедрама.

10 Овде убрајамо и *Методику књижевности од оца и образовања* Драгутина Росандића.

Табела 6: *Методичка пракса* (хоспитовање са држањем испитној часа)
на основним студијама србистике – називи и дистрибуција курсева по
семестрима

Семестар Град	4.	5.	6.	7.	8.
Београд (01)					Методичка пракса, Педагошка пракса 3
Београд (05)					Методичка пракса
Београд (06)				Методичка пракса	
Бањалука				Хоспитовање у основним и средњим школама	
ДУ Нови Пазар					Методика наставе српског језика и књижевности са методичком праксом
Пале			[Методика наставе српског језика и књижевности 1]	[Методика наставе српског језика и књижевности 2]	
Ниш			Педагошка пракса 2 (језик)		Педагошка пракса 3 (књижевност)
Косовска Митровица (оба модула)			Педагошка пракса 2 (праћење часова)	Педагошка пракса 3 (праћење и држање часова)	
Крагујевац	Стручна пракса у васпитно-образовној установи 1 (праћење часова)		Стручна пракса у васпитно-образовној установи 2 (праћење часова)		Стручна пракса у васпитно-образовној установи 3 (праћење и држање часа)
Нови Сад (Срп. језик и књ., Срп. књ. и језик)					
Никшић					

На основу података из Табеле 6 (уз увид у књиге предмета наведених на официјелним сајтовима факултета) можемо закључити

да у дистрибуцији часова методичке праксе и њиховом именовању влада највећа неравнотежа. Прво – од **девет** универзитетских центара методичку праксу на ОАС има **седам** универзитета (док преостала два – у Новом Саду и Никшићу – методичку праксу имају само на МАС). Друго – у оквиру седам универзитетских центара са методичком праксом на основним студијама србистике појављују се три модела: (1) Предмет је у целини посвећен методичкој пракси (хоспитовању) и носи то име (Београд, Бањалука и Нови Пазар); (2) Методичка пракса изводи се у оквиру теоријских академских методичких предмета (Пале) и (3) Методичка пракса реализује се под именом Педагошка пракса или Стручна пракса (Ниш, К. Митровица, Крагујевац и Београд за студијску групу 01).¹¹

У Новом Саду и Никшићу методичка пракса реализује се само на МАС. У Новом Саду на сва три МАС студијска профила (*Српски језик и књижевност*, *Српска књижевност и језик* и *Српски као мајинерњи и сирани језик и књижевност*) предмет носи назив *Школска пракса – хоспитовање*. У Никшићу се методичка пракса (праћење часова у школи и држање испитног часа) реализује у оквиру три теоријска методичка предмета (*Основе методике наставе језика и књижевности*, *Методика наставе српског језика са школским радом*, *Методика наставе књижевности са школским радом*).

Све методичке праксе, било да их студенти похађају на ОАС или МАС, имају статус обавезних предмета. Оно што их суштински разликује јесте број часова које студенти држе у школи (један, два, пет, или чак десет).

3.4. Изборни методички курсеви на основним академским студијама

У броју изборних курсева на ОАС запажа се прилична неуједначеност, што се одражава на изразиту дисперзију у њиховој дистрибуцији по семестрима. Потврђена је и очекивана разноврсност у садржајима изборних курсева, а самим тим и обавезне литературе. Сви изборни методички курсеви су једносеместрални. Број часова на недељном нивоу на њима је или 2 (Београд, Нови Сад, Крагујевац, Пале) или 4 (Ниш, К. Митровица, ДУ Нови Пазар).

11 Актуелни акредитациони стандарди НАТ-а (Стандард 5, в. <https://www.nat.rs/wp-content/uploads/2021/05/03-PRAVILNIK-STUD.-PROGRAMI-2021-PRECISCEN-TEKST.pdf>) налажу реализацију педагошких (и стручних) пракси на основним и мастер студијама, па се на многим новоакредитованим студијским програмима јављају предмети Педагошка (и Стручна) пракса 1, 2, и 3 на ОАС. У табели су наведени они који подразумевају праћење школских часова са држањем испитног часа.

Табела 7: *Дистрибуција и број изборних методичких курсева у односу на обавезне по семестрима*

Напомена: Изборни курсеви означени су знаком ✓ у одговарајућим пољима. Уколико је тај број курсева већи од један, то је истакнуто у загради у том пољу. Осенчена поља означавају обавезне методичке курсеве (без пракси) у наведеним семестрима.

Београд (01)			Београд (05)			Београд (06)			Нови Сад (Срп. језик и књ.)		Нови Сад (Срп. књ. и језик)		ДУ Нови Пазар	
1.	2.		1.	2.		1.	2.		1.	2.	1.	2.	1.	2.
3.	4.		3.	4.		3.	4.		3.	4.✓	3.	4.✓	3.	4.
5.	6.		5.5.✓	6.6.✓		5.5.✓	6.6.✓		5.✓	6.	5.	6.✓	5.	6.
7.	8.	8.✓	7.	8.		7.	8.		7.	7.✓	8.	7.	8.	8.✓
													7.	7.✓
													9.	10.

Крагујевац			Косовска Митровица (оба модула)			Ниш		Никшић		Пале			Бањалука	
1.	2.		1.	2.		1.	2.	1.	2.	1.	2.		1.	2.
3.	4.		3.	4.		3.	4.	3.	4.	3.	4.		3.	4.
5.	6.		5.	6.6.✓(2)		5.(2)	6.✓(4)	5.	6.	5.	6.	6.✓	5.	6.
7.	8.	8.✓(2)	7.	8.✓(3)		7.✓(2)	8.	7.	8.	7.	8.		7.	8.

Како је и очекивано, број и дистрибуција изборних курсева на студијама србистике на истраженом ареалу прилично је неуједначен:

- На појединим студијским групама нема **ниједног** изборног методичког курса (Никшић и Бањалука).
- По **један** изборни курс постоји у Београду за групе 01 (*Српски језик и књижевност*), на Палама и на ДУ у Новом Пазару.
- По **два** изборна курса постоје у Београду за групе 05 (*Српска књижевност и језик*) и 06 (*Српска књижевност и језик са компаративистиком*), Крагујевцу и Косовској Митровици (за групу *Српска књижевност и језик*).
- По **три** изборна курса постоје у Новом Саду и Косовској Митровици (за групу *Српски језик и књижевност*).
- Највише изборних методичких курсева има на студијама србистике у Нишу – чак **шест**.

Табела 8: *Називи изборних методичких курса по семестрима на ОАС*

Семестар Град	4.	5.	6.	7.	8.
Београд (01)					Методика наставе практичне комуникације
Београд (05, 06)		Изборни курс из методике наставе књижевности и српског језика	Уџбеници у савременој настави Српског језика и књижевности		
Нови Сад (Срп. језик и књижевност)	Васпитно-образовни рад 1	Васпитно-образовни рад 2		Васпитно-образовни рад 3	
Нови Сад (Срп. књиж. и језик)	Васпитно-образовни рад 1		Васпитно-образовни рад 2		Васпитно-образовни рад 3
ДУ Нови Пазар				Нове наставне методологије	
Крагујевац					Језичка култура у настави; Наставни приступ жанровима.
Косовска Митровица (оба модула)			(а) – <i>Српска књижевност и језик</i> Методички системи у настави језика; Методички приступи књижевно-метничким текстовима		(б) – <i>Српски језик и књижевност</i> Методички системи у настави језика; Методички приступи књижевно-метничким текстовима; Методика наставе српског као страног језика.
Ниш			Говорна култура у настави; Методика наставе српског као завичајног; Наставно проучавање романа; Дигитални медији у настави књижевности и језика.	Нормативна граматика у настави; Пројектна метода у настави књижевности.	

Семестар Град	4.	5.	6.	7.	8.
Пале			Проблемска и стваралачка настава језика		

Прегледом назива изборних методичких курсева лако се закључује да један део њих има назив општијег карактера (нпр. *Изборни курс из методике наставе књижевности и српског језика*, *Методички приручници књижевноуметничким текстовима*, *Нормативна граматика у настави*, и др.), док је други део курсева, бар номинално, нешто специфичнији и тиме разноврснији (нпр. *Уџбеници у савременој настави Српског језика и књижевности*, *Пројектна метода у настави књижевности*, *Дијалогни медији у настави књижевности и српског језика*, итд.).

На наредном дијаграму представљамо укупан број изборних методичких курсева на студијама србистике на истраживаном подручју према области на коју се односе – језички, књижевни или општи (и језички и књижевни или методичко-дидактички). Језичко-методички и општеметодички су по броју уједначени (7), док је нешто мање оних који су везани само за наставу књижевности (4). У области језичко-методичких јављају се и два курса посвећена настави српског као страног/завичајног језика.

Разноврсност изборних методичких курсева очекивано је условила и шири опсег литературе специфичне за сваки од курсева. У списковима које смо у анкетним листовима добили од наставника са методичких предмета запажа се да је и овде заступљена само домаћа литература, мада на многим местима освежена је савременијим библиографским јединицама.

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Преглед и анализа података добијених на анкетним листовима у вези са називима методичких предмета, њиховим статусом, распоредом по семестрима, бројем часова и обавезном литературом наводи на закључке које можемо формулисати кроз **шест циљева**, чија реализација би довела до веће уједначености програмâ основних академских студија србистике у Србији, Републици Српској и Црној Гори:

- 1) Потребно је усагласити дистрибуцију методичких обавезних курсева по семестрима, а на оним студијским групама на којима их нема било би значајно увести их.
- 2) Уједначити број часова предавања и вежбања на обавезним предметима, јер су те вредности данас на студијама србистике прилично различите.
- 3) Нужно је одвојити предмете *Методике наставе језика* и *Методике наставе књижевности* у оним универзитетским центрима, односно на студијским програмима, на којима су оне обједињене под једним именом – *Методика наставе српског језика и књижевности* (или обратно). Реч је о разноврсним научним дисциплинама које условљавају и сасвим друкчије методолошко-методичке приступе и поступке. То би допринело квалитету наставе методике, а једновремено и хармонизацији студијских програма на пољу методике.
- 4) Будући да у будућности можемо очекивати продукцију све разноврсније методичке литературе, захтев за уједначавањем спискова литературе у свим србистичким центрима тешко се може испунити. Ипак, потребно је да они задрже макар део заједничких јединица, какав данас претежно имају. Преглед литературе указује на недостатак и истовремено потребу за савременијом општом методичком литературом, како лингводидактичком, тако и књижевнодидактичком, са којом би били упознати студенти свих србистичких центара.
- 5) Методичке праксе требало би уравнотежити на три поља: ниво студија на којима се реализују (ОАС/МАС), номинација курсева и број одржаних студентских часова у школама.¹²

¹² Иако број самосталних часова студената реално зависи логистике која је условљена бројем студената у генерацији и бројем школа које учествују у Методичкој пракси, требало би макар тежити да се постојеће значајне разлике у броју одржаних часова, уколико је могуће, смање.

- 6) Када је реч о изборним курсевима, требало би тежити не нужно њиховом предметном уједначавању – јер у њима леже специфичности србистичких центара – већ квантитативном уједначавању, по броју изборних могућности које студијске групе имају по семестрима.

ЛИТЕРАТУРА

- Аллагулова 2014:** И. Н. Аллагулова, „Современные тенденции развития математического образования будущего педагога в вузе”, *Современные проблемы науки и образования*, № 2, Сетевое издание: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=12558> (датум посете: 13.11.2024).
- Белић 1929:** А. Белић, „Први конгрес словенских филолога у Прагу 1929. г. од 6–13. октобра”, *Јужнословенски филолоџ VIII*, Београд, 160–178.
- Брборић 2021:** В. Брборић, „Нека питања и проблеми србистике на србистичким катедрама”, у: *Сѣйаѣу сръској језика и књижевности у образовном сисѣму: зборник радова са Прве инѣеркаједарске сръбистичке конференције*, одржане у НОКЦ „Вук Караѣић” у Тршићу 19–21. јуна 2020. године (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 125–144.
- Галиева и Евелина 2023:** Е. В. Галиева, Л. Н. Евелина, „Методика обучения – какова еѣ роль в образовании и как еѣ оценить”, *Вестник Самарского университета. Естественнаучная серия*, 29 (3), Самара, 18–23. DOI: <https://doi.org/10.18287/2541-7525-2023-29-3-18-23>
- Иванова 2020:** Ц. Иванова, „Между традиционната и модерната концепция за сла-вистично образование в университетите: предизвикателства, реализация и перспективи”, у: *Положај словенских језика, књижевности и кулѣура на универзитетима у свѣту: окурили сѣо Комисије за насѣаву словенских језика и књижевности Међународној комитетѣ славистиѣ* (ур. Љиљана Бајић и др.), Београд: Филолошки факултет, 65–77. DOI: https://doi.org/10.18485/mks_knsjkk_polozej.2020.ch4
- Ковачевић 2012:** М. Ковачевић, „Статус сръпског језика на сръпским универзитетима”, у: *Филологиѣа и универзитетѣ: ѣематѣски зборник радова* (ур. Бојана Димитријевић), Ниш: Филозофски факултет, 13–25.
- Милатовић³ 2019:** В. Милатовић, *Метѣодика насѣаве сръској језика и књижевности* – у млађим разредима основне школе, Београд: Учительски факултет.
- Николић⁶ 2012:** М. Николић, *Метѣодика насѣаве сръској језика и књижевности*, Београд: Завод за уѣбенике.
- Опачић 2020:** З. Опачић, „Књижевност за децу и младе као академска дисциплина”, у: *Положај словенских језика, књижевности и кулѣура на универзитетима у свѣту: окурили сѣо Комисије за насѣаву словенских језика и књижевности Међународној комитетѣ славистиѣ* (ур. Љиљана Бајић и др.), Београд: Филолошки факултет, 107–122. DOI: https://doi.org/10.18485/mks_knsjkk_polozej.2020.ch7
- Станковић Шошо и Илић 2020:** Н. Станковић Шошо и В. Илић, „Настава методике сръпског језика и књижевности на Филолошком факултету Универзитета у Београду”, у: *Положај словенских језика, књижевности и кулѣура на универзитетима у свѣту: окурили сѣо Комисије за насѣаву словенских језика и књижевности Међународној комитетѣ славистиѣ* (ур. Љиљана Бајић и др.), Београд: Филолошки факултет, 134–168. DOI: https://doi.org/10.18485/mks_knsjkk_polozej.2020.ch9

ИЗВОРИ

Анкетни лист: Анкетни листови које су попунили наставници Методике на србистичким катедрама у Новом Саду, Београду, Крагујевцу, Нишу, Новом Пазару, Косовској Митровици (Приштини), Никшићу (Подгорици), Бањалуци и са Пала.

METHODOLOGICAL SUBJECTS AND STUDENT TEACHING PRACTICE AT SERBIAN LANGUAGE DEPARTMENTS

Summary

This paper analyzes the status of methodical courses in accredited programs of basic (first grade) academic studies in Serbian language and literature at state universities in Serbia, Republic of Srpska, and Montenegro. The current data were obtained through field research using the survey method. Completed questionnaires arrived from university centers where Serbian studies are taught. All obtained data were analyzed using the descriptive-comparative method. The number and distribution of compulsory and optional methodical courses and methodical practices by semester are presented, with a comparison of their titles and required literature. The results indicate an unequal number of compulsory courses, number of classes, uneven distribution across semesters, as well as differences in the lists of compulsory literature. Among the compulsory courses, the greatest diversity is in the planning and implementation of teaching practice. The greatest disparity, as expected, was recorded among optional methodological courses according to all analyzed curricular parameters.

Keywords: Teaching methodology, Serbian studies, basic academic studies, Serbia, Republic of Srpska, Montenegro.

Veljko Ž. Brborić, Valentina M. Ilić

Сања Ј. Париповић Крчмар*

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српску књижевност

ПОМОЋНИ И ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ НА СРБИСТИЧКИМ КАТЕДРАМА (КЊИЖЕВНИ)

Идентификација понуде изборних предмета на србистичким катедрама има за циљ потенцијално усаглашавање студијских програма, а уједно и препознавање пропуста, нелогичне прерасподеле и недоследности. Јукстапонирањем схеме изборних предмета са различитих универзитета и катедри/одсека, предочиће се не само њихова бројност, позиција и фреквентност, него ће се транспарентним начинити и који наставни план / програмска структура тендира амплификацији, а који је у свом базичном концепту симплификован.

Кључне речи: књижевни изборни предмети, србистика, студијски програм.

УВОД

Сагледавање понуде изборних предмета у студијским програмима на србистичким катедрама подразумева увид у све филолошке, филозофске, учитељске и педагошке факултете у Републици Србији, Републици Српској и Црној Гори. То би, дакле, значило увид у структуру актуелних програма на одсецима који су примарно језички, а потом и књижевни, као и обрнуто, програма којима је доминантно књижевно подручје у контакту са лингвистичким. Поједини факултети имају ову поделу на два одсека, тј. две катедре, док има и оних код којих је јединствен студијски програм, тачније обједињен, те у том случају већином је на иницијалној позицији у номенклатури студијског програма српски језик, а потом књижевност. Када говоримо о филолошким и филозофским факултетима који имају овакве студијске програме, помињемо укупно њих девет:

1. Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
2. Филолошки факултет Универзитета у Београду
3. Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу (ФИЛУМ)

* sanja.paripovic@ff.uns.ac.rs

4. Филозофски факултет Универзитета у Нишу
5. Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
6. Депарتمان за филолошке науке Универзитета у Новом Пазару
7. Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци
8. Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Пале
9. Филолошки факултет у Никшићу Универзитета у Црној Гори

Сврха оваквог прегледа није само у идентификацији понуђених предмета и осврту на њихову спецификацију, мада је и то један од елементарних задатака са дугорочним циљем усаглашености структуре студијских програма, већ је садржана с једне стране, и у препознавању пропуста, мањкавости, нелогичне прерасподеле и недоследности, а с друге стране у поступном усмеравању студената за надолазеће профилисање. Јукстапонирањем схеме изборних предмета са различитих универзитета и катедри/одсека, предочиће се не само њихова бројност, позиција и фреквентност, него ће се транспарентним начинити и који наставни план / програмска структура тендира амплификацији, а који је у свом базичном концепту симплификован. Напомињемо да се ово односи искључиво на изборне предмете, пошто помоћних предмета на србистичким катедрама не можемо рећи да има.

Засебно је питање како заступљености изборних блокова, тако и броја предмета у њима, као и потребе њиховог умножавања усклађеног са годинама студија. Тачније, да ли је оправдано број књижевних изборних предмета увећавати са сваком наредном годином студија, што би значило да у 4. години имамо највећу понуду, или она треба да је уједначена? У том светлу, подстицајно је питање да ли је боља већа понуда у изборном блоку у којем се бира од свих понуђених један или је опција са редукованим обимом (рецимо да се од понуђених два или три предмета бира један) кориснија/сврсисходнија? Ту не треба пренебрегнути чињеницу да се у првом случају деси да мноштво књижевних предмета остане без својих полазника, чак и у неколико студијских година, јер се бира само један предмет од рецимо 10 у блоку, што студенте последично оставља ускраћеним за познавање неких нпр. општијих теоријских предмета, јер се при одабиру налазе према својим афинитетима за поетике појединих писаца или обраде мотива из различитих области. Неспорно је да такве предмете, које прескоче при оваквом одабиру,

могу и факултативно слушати, али чињеница јесте да их је и у том случају веома мали број. Ови подаци из праксе, о којима једнако треба водити рачуна при прављењу програма, афирмативно говоре о сведеном моделу са 3 до 4 понуђена предмета; тачније, да је ипак делотворнији концепт изборних блокова мањег обима уједначен кроз све четири године студија.

У радовима оваквог типа за комплетну слику свакако је неминован статистички удео. Књижевни изборни предмети на сваком факултету биће представљени схематски, као додатак овим запажањима, првенствено прегледности ради. Такав приказ садржаће називе предмета и њихову разврстаност у структури студијског програма, чиме ће се једновремено лако запазити како еквиваленција међу њима, тако и иновативност код појединих. Дакле, овакав регистар треба начинити продуктивним/делатним за израду узорног модела који ће уравнотежити понуду на катедрама.

1. ФАКУЛТЕТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1.1. *Филозофски факултети Универзитета у Новом Саду*

На ФФУНС од 2021. године имамо аутентичан студијски програм који обједињује све филолошке одсеке – Језик, књижевност и култура, а под његовим окриљем три србистичка модула: Српски језик и књижевност, Српски као нематерњи и страни језик и књижевност и Српска књижевност и језик.

У оквиру модула **Српска књижевност и језик** ОАС изборни предмети понуђени су од 1. семестра. У складу са називом студијског програма, има више предмета који акценат стављају на поимање културе, док је књижевни аспект само део или пак пропратни сегмент, да не кажемо да је у илустративној функцији. Приметна је прогресија изборних књижевних предмета са годином студија, као и пораст фонда часова (са 2+0 на 2+1), али је дискутабилан дефицит на 2. години, који није узрокован већим бројем обавезних предмета у 3. и 4. семестру. У 6. семестру се коначно уводе изборни књижевнотеоријски предмети! Сасвим је легитимно констатовати да би се поједини теоријски изборни предмети могли наћи на 2. години студија, јер су логичан наставак усвајања теоријског знања са прве године и у складу су са обавезним предметима током 3. и 4. семестра (попут Прегледа поезике и Методологије проучавања књижевности), чиме би се како избалансирала дистрибуција, тако и надокнадио недостатак. Исто се тако уочава и да групи са 3. године

студија, када су сви предмети конципирани на општијем плану и у дијахроном пресеку, не припада предмет који сагледава појединачно стваралаштво и није теоријског усмерења (нпр. предмет насловљен: Ј. Ј. Змај – човек и дело).

Од 4. године студија поједини предмети усмерени су на представљање статуса сегмената предмета и начина њихове интерпретације у основној и средњој школи/настави. Дакле, ствара се повезница усвојеног и применљивог. Књижевност се повезује са другим медијима (музика, филм, позориште), што доприноси увиђању функционалности и амплификацији области, као и њеној широкој примени. Структура изборних предмета се сужава до појединачних поетика, мотивских обрада, генолошких одредница... чиме се омогућава потенцијално профилисање у наредној образовној фази и тендира иницирању одабира теме/области за мастер рад. Оно што не остаје незапажено је да се на модулу Српска књижевност и језик стваралаштво 21. века сагледава искључиво преко изборних предмета!

У оквиру модула **Српски језик и књижевност** (као и **Српски као нематерњи и страни језик и књижевност**) ОАС изборни предмети понуђени су од 1. семестра и структурно су истоветни са модулом Српска књижевност и језик све до 4. семестра. Евидентно је да је готово једнак број језичких предмета на књижевности и књижевних на језику, што говори о егзистенцијалној повезаности ова два програма, те складној коегзистенцији самих одсека. Посебно је важно истаћи да су књижевне теорије на језичком модулу заступљене преко више предмета у различитим изборним блоковима (Методологија проучавања књижевности, Савремени правци у проучавању књижевности...), што је, чини се, допринос овако осмишљеног кровног пројекта са три појмовна пункта (језик, књижевност, култура).

1.2. *Филолошки факултет и Универзитет у Београду*

На ФФУБГ у оквиру две катедре: Српска књижевност са јужнословенским књижевностима и Српски језик са јужнословенским језицима, имамо три студијска програма по акредитованом плану од 2023. године.

Катедра за **Српску књижевност са јужнословенским књижевностима** спроводи студијске програме: Српска књижевност и језик и Српска књижевност и језик са компаратистиком.

На самом почетку првог програма (Српска књижевност и језик) позитивно ће нас изненадити што се на списку предмета у изборном блоку 1. семестра налази научно-стручни предмет Стих и стил. Чињеница је да предмета попут овог, као рецимо и предмета Књижевни канон, недостаје на ФФУНС; тамо је предмет Стих понуђен тек на докторским студијама. Већ и овај податак наговештава да принципи креирања изборних блокова у програму нису исти као на србистичким катедрама на ФФУНС, уз очекивања да су и формулације предмета, као и њихове спецификације, другачије дизајниране. Може се закључити не само да има мање изборних блокова (по један, док у Новом Саду има више изборних блокова по семестру, посебно од 3. године), па је тиме и понуда књижевних предмета мања, него и да се предмети понављају у различитим годинама студија, а не само у једном семестру те студент више не може да их изабере. Овакво начело мањег избора и репетиције (која се може чинити и непотребно честа) има своје предности: омогућава се да све понуђено буде и слушано током четворогодишњег циклуса; да се одабир прилагоди сазнајној способности и достигнутој скали зрелости, јер није студент 1. године једнако когнитивно спреман за понуђен предмет колико можда за пар година; води и сигурнијем профилисању и бољем планирању у складу са интересовањима.

На другом студијском програму (Српска књижевност и језик са компаратистиком) избор се повећава, предмети су општији и ретко су појединачни писци у фокусу! Дакле, предмети нису конципирани у зависности од области истраживачког интересовања предавача (што је приметно у програмима на србистичким катедрама у Новом Саду). Доста предмета је одређено као научно-стручни (НС).

На **Катедри за српски језик са јужнословенским језицима** имамо студијску групу Српски језик и књижевност, у оквиру које је Филологија и настава и Филологија и лингвистика. Не само што су изборни блокови оскудни, са мало предмета, него уопште нема књижевних предмета! Ако рачунамо предмет Културна историја Срба као књижевни, онда је он једини понуђен само на првој години у оба семестра, и то у првом моделу (Филологија и настава). Сва је прилика да је у овом случају потребна боља сарадња два одсека по питању равномерности изборних књижевних предмета.

1.3. *Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу (Филум)*

ФИЛУМ у оквиру Одсека за филологију има две засебне катедре, за српску књижевност и за српски језик, међутим студије језика и књижевности су обједињене истим студијском програмом: **Српски језик и књижевност** (2021). Интересантно је да су изборни предмети понуђени само на 3. и 4. години студија, што би значило да у првом академском циклусу, тј. за све четири године студија, почев од 5. семестра, има укупно 10 изборних књижевних предмета, готово равномерно семестрално распоређених. На први поглед учиниће нам се недовољно, међутим, један темељнији осврт показује једну потпуно другачију слику. Предмети су, наиме, структурирани по компаративном систему, односно налазе се у појмовној релацији, што отвара могућност генерализација и пружа одабир појединачног у тематски широком репертоару. Рецимо, такви су предмети који су утемељени на појмовним одредницама попут: дигитализација/књижевност/култура; хришћанство/књижевност; беседништво/књижевност/медији; библија/књижевност/култура; комедија/позориште/филм. Овакво дефинисање изборних предмета са акцентом на књижевности чини овај програм иновативним/упечатљивим/оригиналним. Извесно је да садржајно богатство ових предмета може да надомести већу понуду. Комбинацијом предмета са конкретним тежиштем (нпр. ренесансна/барокна драма у Дубровнику, град/путопис у српској књижевности, Толкин) и општеобразовних предмета у последње две године студија постиже се добра припремљеност за наредни академски ниво.

1.4. *Филозофски факултет Универзитета у Нишу*

ФФУН спроводи на Департману за србистику истоимени студијски програм – **Србистика** (2021. године), у којем су и језик и књижевност. Књижевни предмети у изборним блоковима крећу од 1. године студија и подједнако су распоређени током четворогодишњег циклуса. Укупно 16 књижевних предмета за све 4. године студија! У овом плану нема понављања предмета у изборним блоковима, а понуда хронолошки доследно прати програм. С обзиром на интегрисан програм (и језик и књижевност), оно што не може да се оствари обавезним предметима, реализује се изборним и тако уцеловљује спознаја о кључним питањима у српској књижевности. Ако пратимо попис предмета и упоредимо га са студијским програмом у Крагујевцу, који је исто обједињен (језик и

књижевност), нешто је бројнија понуда, а и структура је усклађенија програмској схеми обавезних предмета. Базирани су на канонске писце у дијакронији, као и на жанровске категорије у општијем светлу и одређеном контексту. Књижевност 21. века изучава се, као и у Новом Саду, преко изборних предмета. Свеукупно може се установити да је остварен добар баланс књижевнотеоријског и књижевноисторијског.

1.5. Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

ФФКМ има две одвојене катедре: **Катедра за српску књижевност и језик** (2022) **Катедра за српски језик и књижевност** (2022). У оба студијска програма мало је изборних блокова и мало изборних предмета по блоковима (углавном 2/3). Оно што изненађује је да је готово исти број изборних књижевних предмета у програмима обе катедре. Тачније, не изненађује што на језику има толико предмета, али је забрињавајуће што је у програму катедре за књижевност понуђено само 6 изборних књижевних предмета и то тек од 4. , а закључно са 5. семестром! У односу на претходно поменуте одвојене књижевне катедре (у Новом Саду и Београду), програм у Косовској Митровици, мора се признати, делује веома поједностављено/упрошћено. То што се, рецимо, књижевност 21. века уопште не изучава није дискутабилно, али јесте то што је на Катедри за српску књижевност предмет Методологија проучавања књижевности изборни предмет! Овакав предмет може бити изборни само на катедрама за језик, а на књижевним не би смео да се нађе у структури изборних предмета, већ на списку обавезних.

1.6. Дејарџман за филолошке науке Универзитета у Новом Пазару

Студијски програм **Српски језик и књижевност** ОАС има осам изборних блокова распоређених од 1. године студија, са узлазном тенденцијом понуђених изборних група, али не и предмета у њима јер сваки блок чине два предмета, без обзира на године студија. Тако налазимо само један књижевни изборни предмет (Револуционарна поезија) у овом четворогодишњем програму, и то на првој години, док на свим осталим годинама студија, у два или три изборна блока, није у понуди ниједан. Наиме, очито је да је програм конципиран тако да изборни предмети готово уопште не буду у вези са изучавањем језика и књижевности.

2. ФАКУЛТЕТИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

2.1. Филолошки факултети Универзитета у Бањој Луци

Спроводи се обједињен студијски програм **Српски језик и књижевност**, са мало изборних блокова и мало изборних предмета по блоковима (по 2 предмета)! Понуђени су од 2. године и свеукупно их је осам! Интенционална је растерећеност завршних семестара изборним предметима јер се пажња упућује, односно претендује на дипломски рад. Планом се отвара и питање хронологије, рецимо зашто је изборни предмет о постмодерној књижевности у 6. семестру, када се изучава реализам; логичније би било да се он нађе у понуди на 4. години.

2.2. Филозофски факултети Универзитета у Источној Сарајеву, Пале

Катедра за србистику факултета на Палама такође има обједињен студијски програм **Српски језик и књижевност**, али уједначен број књижевних изборних предмета по годинама. Особеност овог програма је у могућности изучавања фантастичне књижевности и стваралачког сустицања књижевности и филма, што једино још, од свих поменутих факултета, нуди и Филозофски факултет у Новом Саду.

3. ФАКУЛТЕТ У ЦРНОЈ ГОРИ

Филолошки факултет у Никшићу Универзитета у Црној Гори спроводи студијски програм: **Српски језик и јужнословенске књижевности** (2020) у оквиру којег нема изборних блокова, а једини понуђен изборни предмет је на 4. години – Поетика књижевног дјела Борислава Пекића.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Упоредна анализа студијских програма на србистичким катедрама по питању заступљености изборних књижевних предмета може расветлити више аспеката. Примера ради, осим дистинктивног обима понуде изборних предмета у различитим акредитованим универзитетским програмима, ни листа изборних студијских подручја није усаглашена по питању одређења предмета (ознаке су различите на различитим студијским програмима (ТМ, СА...); исто тако, изостанак појединих круцијалних књижевнотеоријских

предмета (попут, рецимо, Методологије проучавања књижевности који би требало да садржи сваки студијски програм на свим србистичким катедрама као обавезан или, у крајњем случају, као изборни) назнака је потенцијалних мањкавости у савладавању свих осталих књижевних предмета. Дакле, оваквим аналитичким приступом недвојбено се највише транспарентним чини конгруентност програма. Но, надасве остаје упитно и да ли је заиста неопходно тендирати усаглашености или је крајње прихватљиво, готово пожељно, одржати разноврсност планова и понуда.

ЛИТЕРАТУРА

- Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду:
<https://www.ff.uns.ac.rs>, приступљено 6. 5. 2024.
- Филолошки факултет Универзитета у Београду:
<https://www.fil.bg.ac.rs>, приступљено 6. 5. 2024.
- Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу:
<https://filum.kg.ac.rs>, приступљено 6. 5. 2024.
- Филозофски факултет Универзитета у Нишу:
<https://www.filfak.ni.ac.rs>, приступљено 6. 5. 2024.
- Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици:
<https://fifa.pr.ac.rs>, приступљено 6. 5. 2024.
- Департман за филолошке науке Универзитета у Новом Пазару:
<https://uninp.edu.rs>, приступљено 6. 5. 2024.
- Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци:
<https://www.unibl.org>, приступљено 6. 5. 2024.
- Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву:
<https://ff.ues.rs.ba>, приступљено 6. 5. 2024.
- Филолошки факултет у Никшићу Универзитета у Црној Гори:
<https://www.ucg.ac.me/fil>, приступљено 6. 5. 2024.

SUBSIDIARY AND ELECTIVE COURSES AT SERBIAN LANGUAGE DEPARTMENTS (literary)

Summary

Besides reviewing the offer of elective courses in current study programmes at Serbian Language departments at all faculties of philology and philosophy in the Republic of Serbia, the Republic of Srpska and Montenegro, and in addition to identifying the courses on offer and outlining their specifications, our attempt was to highlight the omissions, deficiencies, illogical redistributions and inconsistencies. By

juxtaposing the schemas for elective courses at various universities and departments, we emphasised not only their number, position and frequency, but also shed light on which curriculum / programme structure tends to be amplified, and which one is simplified at its conceptual core. The comparative analysis of study programmes at Serbian Language departments under the criterion of how represented elective literature courses are can bring out multiple aspects, with programme congruence being undeniably the most transparent one. However, it still remains questionable whether it is absolutely necessary to aim towards compatibility or it is quite acceptable, if not desirable, to maintain the diversity of plans and offers.

Keywords: literary elective courses, Serbian Language studies, study programmes.

Sanja J. Paripović Krčmar

Илијана Р. Чутура*

Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука, Јагодина
Катедра за филолошке науке

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ У ПРОГРАМИМА ОБРАЗОВАЊА УЧИТЕЉА**

У раду се анализирају структура и садржаји студијских програма за образовање учитеља са аспекта заступљености и усаглашености садржаја из области српског језика и књижевности. Циљ истраживања је детектовање оних елемената студијских програма, како у области обавезних, тако и у области изборних предмета, које би требало усагласити с обзиром на захтеве професије учитеља. Анализа је проведена за програме државних универзитета у Србији и Републици Српској, уз осврт на програм Филозофског факултета у Никшићу (где предмети садрже одредницу „црногорски-српски, босански, хрватски језик“). Такође, дат је и осврт на доступне податке студијских програма приватних високошколских установа у Србији.

Кључне речи: српски језик, књижевност, образовање учитеља, структура студијског програма, садржај студијског програма, исходи.

1. У Републици Србији учитељи се образују на следећим државним универзитетима, односно факултетима: Факултет за образовање учитеља и васпитача (Универзитет у Београду), Педагошки факултет у Сомбору (Универзитет у Новом Саду), Педагошки факултет у Ужицу и Факултет педагошких наука у Јагодини (Универзитет у Крагујевцу), Педагошки факултет у Врању (Универзитет у Нишу), Учитељски факултет у Призрену (привремено седиште у Лепосавићу) Универзитета у Приштини (Косовска Митровица). На Универзитету у Новом Саду постоји и Учитељски факултет на мађарском наставном језику (Суботица), чије програме нећемо анализирати на начин на који ћемо то чинити са програмима других учитељских факултета. На приватне високошколске установе на којима су акредитовани програми за образовање учитеља даћемо краћи осврт у посебном одељку рада. У Републици Српској учитељи се образују на Педагошком факултету у Бијељини (Универзитет у Источном Сарајеву) и на Филозофском факултету у Бањој Луци. У

* ilijana.cutura@gmail.com

** Реализацију овог истраживања суфинансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-65/2024-03/200140).

Црној Гори, у оквиру учитељског студија на Филозофском факултету Универзитета Црне Горе, заступљени су предмети који садрже одредницу „црногорски-српски, босански, хрватски језик”.

С обзиром на различите називе факултета, на њих ћемо у овом раду, у циљу економичности, углавном реферисати именима градова у којима се налазе.

1.1. Државни факултети који имају студијске програме за образовање учитеља настали су истовремено (започели су са радом 1993. године), укидањем педагошких академија и формирањем учитељских факултета. Због тога су сви учитељски факултети осим факултета у Београду и учитељског студија у Бањој Луци дислоцирани у односу на универзитетске центре којима припадају.

Готово све педагошке академије биле су наследнице учитељских школа, тако да данашњи државни факултети на којима се образују учитељи баштине изузетно дугу традицију, а њихово оснивање неретко је проистицало из судбоносних историјских дешавања. На пример, сомборска учитељска школа пресељена је из Сент Андреје 1816. године, Српска краљевска мушка учитељска школа у Јагодини основана је 1898. године посебним законом и указом краља Александра Обреновића, а Учитељска школа у Ужицу (прва генерација уписана 1919. године) настала је због недостатка народних учитеља који су у огромном броју пострадали у ратовима почев од 1912, нарочито у Великом рату, заменивши на положајима изгинуле офицере.

1.2. Сходно томе да су учитељски факултети настали, дакле, истовремено, њихови програми креирани су једнообразно и били су у потпуности уједначени. Каснијим изменама, које су проистицале из процена потреба друштва, али и из кадровске (наставничке) структуре, јављају се разлике у садржајима, предметима и заступљености одређених области. Ипак, структура свих студијских програма за образовање учитеља одговара консекутивном моделу: прве две године углавном су резервисане за базичне дисциплине, а на трећој и четвртој години студија изучавају се методике свих заступљених предмета. Када је у питању сама структура студијских програма, образовни профил не пружа простор за већа одступања и измене. Реч је о интердисциплинарним студијама које нужно прате подручја заступљена у програму за млађе разреде основне школе, тако да су обавезна подручја директно везана за наставу српског језика и књижевности, математике, природе и друштва, ликовне,

музичке и физичке културе. Самим тим, највећи број обавезних предмета и даље је исти на свим факултетима, што укључује и предмете из педагошке и психолошке области.

2. Када је реч о садржајима из области српског језика,¹ усаглашеност је изузетно висока. По правилу, садржаји су подељени у два једносеместрална предмета, Српски језик 1 (на првој години студија) и Српски језик 2 (на другој). Одступа једино програм Факултета педагошких наука у Јагодини, где је Српски језик двосеместрални предмет (по актуелном програму, почев од школске 2021/2022. године). Број часова незнатно варира (4 или 5 недељно). Судећи по овом прегледу, али и по прегледу садржаја и литературе, могло би се рећи да број ЕСП бодова не одражава право радно оптерећење студената, тј. да се додељује уз одређени степен произвољности при акредитацији.

2.1. Када су у питању садржаји предмета, на свим студијским програмима видљиво је да је реч о рекапитулацији основношколског и средњошколског градива: у обавезним предметима Српски језик 1 и 2 (и Српски језик на ФПНЈ, Јагодина) нема садржаја који нису заступљени на ранијим нивоима образовања, нити има садржаја који би били специфичније везани за образовање учитеља. Једина разлика међу студијским програмима је у расподели садржаја у оквиру предмета Српски језик 1 и 2 и у детаљности формулација. Упоредни преглед доносимо у Табели 1 и Табели 2 (једино представљамо Факултет педагошких наука по семестрима ради упоредивости и боље прегледности):

СРПСКИ ЈЕЗИК 1				
	Семе- стар	Број часова	Број ЕСПБ	Садржаји
Лепосавић	1.	2+2	5	I Општа питања, порекло српског језика, историја српског језика, Вукова реформа II фонетика и фонологија III морфологија, творба, лексикологија IV правопис

1 Највећи број студијских програма био нам је доступан на веб-сајтовима факултета. У случајевима када су неки подаци недостајали, добијали смо их од колега, којима се овом приликом захваљујем на одговорима и послатим материјалима.

СРПСКИ ЈЕЗИК 1				
Београд	?	2+2	6	I Општа питања, порекло српског језика, историја српског језика, Вукова реформа II фонетика и фонологија III морфологија, творба IV синтакса V правопис VI култура изражавања
Ужице	1.	3+1	3	I Општа питања, порекло српског језика, историја српског језика, Вукова реформа II фонетика и фонологија III морфологија, творба, лексикологија IV правопис
Сомбор	1	2+3	5	I Развој књижевног језика код Срба II фонетика и фонологија III морфологија, творба, лексикологија IV правопис
Врање	1	2+2	5	I Општа питања, порекло српског језика, историја српског језика, Вукова реформа II фонетика и фонологија III правопис
Бања Лука	1.	3+2	6	I Општа питања, порекло српског језика, историја српског језика II фонетика и фонологија
Бијељина	1.	3+2	6	I Општа питања, порекло српског језика, историја српског језика, Вукова реформа II фонетика и фонологија III правопис
Јагодина		2+2	6 (укупно)	I Општа питања, порекло српског језика, историја српског језика, Вукова реформа II фонетика и фонологија III морфологија, творба IV правопис

СРПСКИ ЈЕЗИК 2				
	Семе- стар	Број ча- сова	Број ЕСПБ	Садржаји
Лепосавић	2.	2+2	5	I синтакса II правопис
Београд		2+1 (исказано као 1+0.5)	3	I творба, лексикологија (различити аспекти), лексикографија
Ужице		2+2	3	I синтакса II правопис
Сомбор		2+2	4	I лексикологија II синтакса
Врање		2+2	5	I морфологија, творба, лексикологија II синтакса
Бања Лука	2.	3+2	6	I морфологија, творба, лексикологија II синтакса
Бијељина	2.	2+3	6	I морфологија, творба II синтакса
Јагодина	4.	2+2	6 (укупно)	I синтакса II правопис

Како се из прегледа види, обавезни предмети Српски језик 1 и Српски језик 2 обухватају, сагледани у целини, исте области, односно све области заступљене у основношколској и средњошколској настави. Разлика је у њиховом распореду по предметима (семестрима), с тим да овај распоред упућује и на повећану пажњу која се посвећује појединим областима. У неким програмима (Лепосавић, Сомбор, Ужице, Јагодина) синтакси је дато посебно место јер је издвојена у засебан предмет уз мање области (правопис везан за синтаксички ниво или лексикологија). Ово решење вероватно прати заступљеност синтаксе у млађим разредима основне школе (гласовне промене уче се у старијим разредима основне школе, а морфологија је у млађим разредима заступљена врстама променљивих речи, основним глаголским облицима и разликовањем променљивих и непроменљивих речи). Студијски програм Факултета за образовање учитеља и васпитача (Београд) разликује се у односу на све остале јер у једном семестру (Српски језик 1) садржи области које су у осталим програмима расподељене на два предмета (семестра), док је предмет Српски језик 2 посвећен творби, лексикологији (према

програму се може закључити да се овој области посвећује већа пажња у односу на друге факултете) и лексикографији. И овакав распоред и заступљеност области показује одређену паралелу са заступљеношћу области у млађим разредима основне школе, будући да творба и лексикологија имају значајно место у програмима од првог до четвртог разреда основне школе.

Оно што, међутим, остаје нејасно, јесте и кључно питање: да ли су програми за образовање учитеља уједначени или нису? Башчаревић (2021: 182–183) истиче да је уједначеност ниска, али само на основу података о броју часова и броју изборних предмета. Слично истиче и Ђуркин (2021: 197): „Пристап настави српског језика није уједначен ни када су у питању учитељски и педагошки факултети”. Ковачевић (2012) види и једну сличност – да је српски језик најчешће заступљен двама обавезним једносеместралним предметима. Иако је Ковачевић представио податке о програмима који су у међувремену најмање два пута реакредитовани, те су неки од њих и измењени, ово се, како смо већ навели, није изменило. На основу дужине трајања обавезних предмета и прегледа њихових садржаја, склонили смо томе да закључимо да су студијски програми за образовање учитеља у Србији и Републици Српској релативно усаглашени. Оно у чему се они разликују јесте, како смо већ истакли, распоред садржаја по семестрима и већа или мања пажња која се посвећује одређеним сегментима. Разлика је и у детаљности формулација елемената садржаја, али њу сматрамо техничком јер донекле проистиче и из разлика стандарда и образаца, па је, на пример, садржај предмета на Педагошком факултету у Бијељини представљен по седмицама и са компликованијим прорачуном оптерећења студената. Највећа разлика је у броју ЕСП бодова (од 3 до 6), који треба да буду одраз оптерећења студента. Међутим, јасно је, и на основу садржаја и на основу броја часова на недељном нивоу, да се ЕСП бодови „додељују” предметима са одређеном дозом произвољности.

И увид у обавезну и препоручену литературу показује веома сличну матрицу. Иако су наставници неких факултета у силабусима дали ширу листу препоручене литературе, обавезна литература је суштински иста: средњошколска граматика (Станојчића и Поповића или Станојчићева) обавезна је на свим факултетима, као и актуелно издање Правописа. Исто смо приметили и у програмима који су важили 2014. године (Чутура 2014). Остала литература на неким факултетима је обавезна, али већина уџбеника и приручника, тамо где је назначено, спада у допунску или ширу литературу. Можемо

претпоставити и да се, имајући у виду предвиђено трајање предмета, број часова и садржаје, и не очекује од студента да заиста користи сву наведену литературу.

2.2. Дакле, из свега што у програмима стоји, без упуштања у то шта се заиста од исписаних садржаја и литературе обрађује, можемо закључити:

- да су обавезни садржаји граматике српског језика за образовање учитеља исти;
- да је трајање граматичких предмета исто (два семестра), те да је и број часова релативно уједначен (4 или 5 по предмету, са само једним изузетком са 3 часа недељно);
- да настава граматике српског језика за учитеље у Србији и Републици Српској представља убрзану рекапитулацију основношколског и средњошколског градива;
- да се готово никако не успоставља директна веза између будућег занимања студената и наставног садржаја.

Трећи наш закључак није новина – он је већ истицан на основу сличних анализа и искустава и утисака професора. Тако, на пример, Ђукић пише о статусу србистике на Педагошком факултету у Бијељини: „У првој години кроз једносеместралне предмете *Српски језик 1* (опште особине језика, историјски развој српског језика, основе фонетике, језичка норма српског језика, тј. правопис) и *Српски језик 2* (морфологија, лексикологија и синтакса), укратко се изучавају системскограматички садржаји свих језичких нивоа. Зашто укратко – зато што оптерећеност наставног плана не оставља простора за више и зато што се сматра да бруцоши имају довољно (пред)знања да могу 'проћи' кроз краћи и уопштени курс" (Ђукић 2021: 208). Ђукић даље закључује да резултати провера знања и искуства са наставе показују „да је предзнање бруцоша лоше и да ствара проблеме јер приморава предметне наставнике да објашњавају основне ствари па цијели курс личи на површно 'изучавање' појединих дијелова граматике српског језика које није довољно за будуће професоре разредне наставе" (Исто). И заиста, садржаји програма обавезних граматичких предмета показују да се дато стање – свесно или несвесно – прихватило од стране универзитетских наставника, те се у „књигама предмета”, међу исходима и циљевима, налазе и следеће формулације: „уознавање са основним² општелингвистичким терминима, и са подацима о мјесту српског

2 Истицање наше, И. Ч.

језика међу осталим језицима у свијету на основу општеприхваћених научних класификација” (Бања Лука); усвајање основних података о развоју писмености код Срба до данас” (Бања Лука); „управни говор” (Јагодина); „усвајање српске стандарднојезичке норме” (Лепосавић) итд. Све наведено у потпуности подржава закључке Р. Драгићевић (2021: 16–18) о неуспелој, а оквирно добро постављеној, концепцији „концентричних кругова”. Уколико се у првом кругу не усвоје функционална и активна, трајна знања, сваки наредни круг „пада у воду” и знање се једноставно не може проширивати јер му недостаје разумевање темељне основе. Милановић (2021: 33) са овог аспекта анализира прелаз из основне у средњу школу, односно обим градива из одређених дисциплина: „На основу увида у постојеће планове и програме, чини се да је глобална идеја при одређивању корелација између наставе у основној и средњој школи управо и била да се базично градиво усвојено на nižем нивоу школовања прошири на вишем. Има ли, међутим, концентричних кругова у обиму градива из наведених лингвистичких дисциплина?”³ Тако се и настава српског језика, после пуних дванаест година школовања, за студенте – будуће учитеље одвија у бесконачном кругу понављања базичних чињеница и правила основне писмености.

Наш четврти закључак, да у програмима за образовање учитеља изостаје директна веза између садржаја граматике и професије за коју се студенти школују за сада ће овде остати констатација. Надамо се да би ова констатација, ипак, могла послужити као подстрек да се испитају могући модели интеграције методичких и граматичких садржаја и њихови потенцијални ефекти на мотивацију студената, квалитет и трајност њиховог знања.

2.3. Постоји и један од кључних елемената у којима се студијски програми за образовање учитеља разликују. Наиме, неки од њих садрже и трећи обавезни предмет који покрива област културе изражавања (два факултета), на неким је то предмет у статусу изборног (три факултета), а у програма три факултета га нема.

3 Милановић закључује да је овај однос различит у различитим дисциплинама и поддисциплинама, те да је негде релативно задовољавајући.

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА			
	Обавезни	Изборни	Нема
Лепосавић			*
Београд			*
Ужице	<i>Култура изражавања</i> 2 ЕСПБ, 2+1 час наставник књижевности и наставник методике српског језика		
Сомбор		<i>Култура јовора са рејорицом</i> 6 ЕСПБ, 2+2 наставник књижевности	
Врање		<i>Култура изражавања</i> 3 ЕСПБ, 1+1 наставник српског језика	
Бања Лука	<i>Култура јовора и писмености</i> 4 ЕСПБ, 2+1 наставник српског језика и наставник књижевности		
Бијељина		<i>Култура јовора</i> 3 ЕСПБ, 1+1 наставник српског језика	
Јагодина			*

Оваква неусаглашеност студијских програма за образовање учитеља свакако заслужује пажњу, тим пре што је значај културе изражавања у млађим разредима основне школе изузетно велики:

„На крају првог циклуса образовања од ученика се очекује да правилно изговара све гласове, да чита правилно и изражајно, са разумевањем, да усмено прича, препричава, описује, напамет говори краће текстове и, на крају, да буде способан да несметано учествује у различитим комуникационим ситуацијама у свакодневном животу. То пред учитеља поставља озбиљан задатак – указати на основе области говорне културе на оном нивоу који ће бити ученицима разумљив и једноставан за усвајање” (Весић 2022: 38).

Ако имамо у виду ограниченост (по трајању и обиму) обавезних предмета из области српског језика на свим програмима на којима се образују будући учитељи, лако је закључити (и препоручити) да је потребно увести један обавезни предмет из области културе изражавања.

Други проблем тиче се садржаја предмета и тамо где су заступљени у програмима образовања учитеља. А он је веома сличан као проблем формулисања исхода и циљева за Српски језик (1, 2): од студената се очекује минимум који апсолутно није примерен универзитетском нивоу образовања, што опет упућује на закључак да смо се помирили са ниским очекивањима, и то тако ниским да се не може говорити о томе да у овој области уопште имамо циљеве (на пример: „Кроз наставу Културе изражавања студенти се оспособљавају да правилно и јасно говоре и пишу”). Свакако, студенте учитељских факултета не би требало да оспособљавамо за оваква „постигнућа”, него за рад на развијању културе изражавања ученика. Уколико проблем са изражавањем свршених средњошколаца постоји, треба га решавати у претходним фазама образовања, о чему говори Токин:

„Писмено изражавање у старијим разредима основне школе и у средњим школама само формално је задржало врло високо место, док је у настави оно потиснуто другим садржајима и неретко сведено само на рад који се односи на четири писмена задатка. Кроз истраживање смо приказали да у оквиру програмских захтева у области језичке културе влада неусаглашеност на више нивоа, коју прати мали број часова језичке културе и проблеми у вредновању, јер у сам начин оцењивања писменог изражавања ученика нису (или нису у потпуности) укључени исходи, стандарди и описници/дескриптори” (Токин 2023: 31).

На крају, још једна неусаглашеност видна је у садржајима предмета. На неким студијским програмима он више нагиње реторици, на неким се понављају садржаји других предмета, на неким укључује стилистику итд.

2.4. Изузетно „шаренило” влада у понуди изборних предмета, што није мана ових студијских програма. Међу њима ћемо издвојити:

- (а) изборне предмете чији садржаји не би смели бити изборни, већ би се морали савладати у оквиру обавезних;
- (б) изборне предмете који су директно везани за српски језик;
- (в) изборне предмете који нису директно везани за српски језик, али развијају знања и вештине које у учитељском послу могу допринети квалитету наставе српског језика.

Нећемо давати потпуну листу свих изборних предмета на свим факултетима чије програме разматрамо, већ ћемо се ограничити на давање примера у репрезентативном броју.

2.4.1. Поред већ разматраних предмета у области културе изражавања, навешћемо примере изборних предмета чији садржаји не би требало да буду изборни, већ би се морали савладати у оквиру обавезних.

У Ужицу то су *Правопис српског језика* (6 ЕСПБ) и *Лексиколоџија српског језика* (6 ЕСПБ). Оба предмета су на истој изборној позицији, што значи да студент може бирати или један или други. Осим тога, садржаји оба предмета морали би бити – а по програму и јесу – интегрисани у обавезне садржаје, односно предмете, с тим да садржаји предмета *Лексиколоџија српског језика* вероватно продубљују исходе обавезног предмета Српски језик 1. У Београду је у понуди изборни предмет *Правопис и књижевнोजезичка норма* (3 ЕСПБ), који садржајем предвиђа и историјски преглед, као и нешто шире теоријске увиде, али и основна знања („Основни узуси у вези са употребом великих слова”). Сличан је и садржај изборног предмета чији га назив не квалификује у ову групу – *Теорија језичке норме* (Бања Лука). Изборни предмет у Београду је и *Синтаксис и реченице – методички аспекти*, чији садржаји би требало да буду покривени обавезним садржајима из методичких предмета. У Врању, уз изборни предмет *Култура изражавања* (3 ЕСПБ) постоји и изборни предмет *Правопис српског језика* (3 ЕСПБ), међу чијим је циљевима „оспособљавање студената за писано изражавање у складу са правописним правилима и њихову примену у наставном раду”.

Посебно је споран изборни статус предмета који покривају методичку почетног читања и писања с обзиром на то да је потпуно јасно да је описмењавање један од најзначајнијих послова учитеља.

2.4.2. Друга група изборних предмета које издвајамо по овом критеријуму јесу они предмети који су директно везани за изучавање српског језика. То су, на пример, *Стилистика* (Сомбор), *Функционална стилистика* (Бијељина), *Лектура и коректура текста* (Београд), *Форме учивости у српском језику* (Београд).

2.4.3. У трећу групу сврстали смо изборне предмете у чијим се садржајима језичка питања изучавају из визуре других дисциплина и предмете који нису директно везани за област српског језика, али могу допринети унапређењу знања и компетенција важних за учитељски посао. Међу њима је на највећем броју факултета заступљена *Реторика* (Врање, Лепосавић, Бања Лука, Сомбор), односно, са методичким предзнаком *Методика дикције и реторике* (Београд).

Остали предмети овог типа су *Дјечије језичко сиваралашиџво* (Бања Лука), *Лијепо писање* (Бања Лука), *Технике лепог писања* (Врање) (према доступним садржајима реч је превасходно о калиграфији, али укључен је и историјат писма). Заступљени су и слични предмети чији је фокус на књижевноуметничком стилу, попут *Казивање уметничкој шекспира* (Београд), *Увод у теорију и праксу позоришне уметности* (Београд), *Сиваралачке активности у настави српског језика и књижевности* (Београд), *Извођачке вештине 1 и 2*, који укључују и неговање правилног говора у беседништву, казивању стихова и сл. (Јагодина).

Од предмета који су само посредно везани за област српског језика, најчешће је заступљен обавезни предмет *Комуниколоџија*, те предмет у којем доминира ликовна уметност *Сценска и луткарска уметности*.

Студенти бирају изборне предмете према афинитетима, а, како смо показали, није изузетак да су предмети из области српског језика на истој изборној позицији, што ограничава могућност да их студент похађа. Донекле се разликује концепт који се годинама примењује на факултету у Јагодина, а по којем студенти на трећој и четвртој години студија бирају предметно подручје у оквиру којег ће се додатно усавршавати. Та подручја кореспондирају са школским предметима, осим у случају Пројектног учења. Од акредитације 2021. године, предметно подручје везано за српски језик и књижевност измењено је тако да је фокус језичког сегмента предметног подручја на настави српског језика као страног и нематерњег (два предмета у трећој и два у четвртој години: *Методика наставе српског као нематерњег језика* (5 ЕСПБ), *Методика са основама филолошког језика* (5 ЕСПБ), *Теорија језика у контакту* (6 ЕСПБ) и *Методички практикум наставе српског као нематерњег језика* (6 ЕСПБ)).

3. У пољу књижевности, запажа се да су у готово свим студијским програмима заступљена два обавезна предмета – један који је општи и један који обрађује књижевност за децу. У следећој табели дајемо преглед обавезних предмета:

	Предмет	Семестар	ЕСПБ	Број часова
Ужице	Књижевност	3. и 4.	6	2+2
	Књижевност за децу	5. и 6.	4	2+1
Бијељина	Књижевност	3.	8	3+3
	Књижевност за дјецу	4.	8	3+3
Сомбор	Основе теорије књижевности	3.	3	2+1
	Књижевност за децу	5.	3	2+1
Бања Лука	/	/	/	/
	Књижевност за дјецу	3.	6	2+2
Јагодина	Увод у проучавање књижевности	2.	5	2+2
	Књижевност за децу	3. и 4.	5	2+1
Лепосавић	Књижевност	4.	5	3+1
	Књижевност за децу	5.	3	4+2
Враће	Књижевност	3.	4	2+2
	Књижевност за децу	5.	5	2+1
Београд	Увод у тумачење књижевности	3.	6	2+2
	Књижевност за децу и младе	5.	6	2+1

Како се из прегледа види, једино у Бањој Луци нема општер предмета (да га тако условно означимо с обзиром на различите називе). У програму постоји предмет *Теорија књижевности* (4. семестар, 1+1 час), али он има статус изборног предмета и алтернира са предметима *Методика рада у вишеразредном одјељењу* и *Лијепо писање* (што смањује избор предмета из области које разматрамо, с обзиром на то да *Лијепо писање* може привући студента заинтересованог за језик и књижевност).

Дужина трајања, број часова и ЕСП бодова показују знатно већу неуједначеност у односу на обавезне предмете из области српског језика. Оба предмета су свуда једносеместрална осим у Ужицу (оба двосеместрална) и Јагодини (двосеместрални је *Књижевност за децу*). Број часова на годишњем нивоу (код једносеместралних предмета дељен је са 2 ради упоредивости) варира између 1,5 и 4, а број ЕСП бодова је од 3 до 8 (и за један и за други предмет).

3.1. Иако је логично да се прво усвоје општетеоријска знања, а да се потом настави са изучавањем књижевности за децу, већ сами

називи предмета понегде сугеришу да је њихова концепција таква да студенти заправо понављају оно што су радили у претходном школовању. Лексеме у насловима попут *основе* (Сомбор) и *увод* (Јагодина) упућују на овакав закључак, који се недвосмислено потврђује и увидом у програме. У Ужицу је циљ предмета „упознавање студената са природом књижевности и науке о књижевности, стицање општих знања из теорије књижевности и разумевање специфичности развојних етапа српске књижевности”. Слично је на свим факултетима, те ћемо навести само још један пример који то илуструје: „Студент треба да буде припремљен за доживљај и лакше одређење структуре књижевног дела, оспособљен за препознавање књижевних родова и врста...” (Врање). Дакле, програми обавезних предмета из области књижевности предвиђају да студенти, после завршене основне и средње школе, још једном треба да се упознају са природом књижевности или да се (тек) на факултету оспособе за препознавање књижевних родова.

Програм обавезног предмета *Књижевности* Педагошког факултета у Бијељини дат је по седмицама (колоквијумске седмице смо уклонили): 1. Увод у појам књижевности. Књижевност у систему умјетности. Писац-дјело-читалац; 2. Наука о књижевности: теорија књижевности, историја књижевности, књижевна критика; 3. Књижевни родови и књижевне врсте. Појам жанра; 4. Лирика, род и врсте. Версификација: стих, ритам, метар, прозоидија; врсте стиха и строфе; 5. Стил и стилске фигуре; 6. Епика. Епика у стиху и епика у прозним облицима. Прелазне врсте; 7. Епска народна пјесма, жанровске одлике. Косовски циклус. Балада и романса; 9. Роман, приповијетка, новела – жанровске карактеристике; 10. Историја књижевности. Типови српске књижевности; 11. Средњовјековна књижевност. Поезија и житија. Трагови ренесансе и барока; 12. Народна књижевност. Усмени прозни облици. Бајка; 13. Модерна српска књижевност. Развој књижевних стилских формација; 14. Српска драма и њени творци. Развој позоришне умјетности; 15. Српска књижевна критика и критичари. Овакво представљање програма, по седмицама, најочигледније одсликава проблем брзог „прелажења” садржаја: за сваки од наведених блокова издвојено је шест часова (3+3), што значи да се за толико часова, илустрације ради, обрађује средњовековна књижевност, као и модерна књижевност.

У Никшићу су заступљени обавезни предмети *Увод у теорију књижевности*, *Књижевности за дјецу* и *Књижевности за дјецу и омладину*, при чему се садржаји књижевности комбинују са

методичким. Тако се међу исходима предмета *Књижевности за дјецу* наводи да ће студент након полагања испита бити у могућности да „планира подстицајне наставне ситуације за функционално упознавање дјеце са књижевношћу”, „препознаје и примјењује терапијску функцију дјечије књижевности током различитих развојних фаза дјеце и младих”, „развија вјештине успјешног посредовања између књижевног текста и реципијента”.

3.2. Међу изборним предметима на више факултета заступљени су предмети из области историје српске књижевности: *Прејлед српске књижевности* (Ужице), *Историја српске књижевности* (Врање), *Увод у историју српске књижевности 1* и *Увод у историју српске књижевности 2* (Јагодина). Предмет *Историја књижевности* (Бијељина) полази од основа историје светске књижевности и даје посебан осврт на српску средњовековну књижевност, дубровачку књижевност, просветитељство, романтизам, реализам и модерну у српској књижевности. Напомињемо да се и у оквиру општег предмета из књижевности програмима предвиђа периодизација (Бијељина, Лепосавић) односно „поетичке одлике књижевних епоха и праваца” (Сомбор).

За разлику од ових предмета, постоје и предмети општег карактера који су специфични за један факултет. Навешћемо пример Педагошког факултета у Ужицу, где су у програму за образовање учитеља у трећем и четвртном семестру присутни изборни предмети (оба са по 6 ЕСПБ) *Увод у тумачење књижевних дела* и *Тумачење књижевног дела*.

3.2.1. На већини факултета заступљени су и предмети који нису „строго” књижевног и језичког садржаја, али такве садржаје укључују. То су предмети различитих назива и садржаја, везани за драмску/сценску уметност, а неки имају јасан методички фокус: *Драматизација књижевног текста за децу* (Врање), *Увод у теорију и праксу позоришне уметности 1, 2* (Београд), *Основе сценске уметности* (Београд), *Сценска уметност – методички аспект* (Београд), *Увод у позоришну уметност* (Сомбор), *Сценска умјетност* (Бијељина), *Драма и покрећ* (Београд).

3.2.2. Уже, специфичније теме из области књижевности уобличене су у изборне предмете пре свега на Факултету за образовање учитеља и васпитача у Београду, где се, поред већ наведених изборних, нуди велики број оваквих предмета: *Тумачење Библије 1 и 2*, *Млади јунак*

у савременом српском роману за децу и младе, *Појам и одређење ауторске дајке, Слика дејства у српској књижевности 20. века*. Уз њих се могу сврстати и предмети који су примарно методички или укључују и методички аспект или, као у последњем случају, и други (страни) језик: *Лектира у разредној настави* (Врање), *Сиваралачке активности у настави српског језика и књижевности* (Београд); *Теорија књижевности у разредној настави* (Београд), Компаративна анализа књижевних текстова на енглеском и српском језику у настави (Сомбор).

3.2.3. На крају, издвајамо и изборне предмете који су везани за историју, културу, уметност и сл., односно који могу помоћи студентима у разумевању културно-историјског контекста. Међу њима има општих предмета, предмета везаних за српску историју, културу и друштво, али и посве специфичних:

- (а) општи: *Историја* (Бања Лука), *Историја културе и уметности* (Јагодина), *Историја религије* (Сомбор);
- (б) српска историја, култура и друштво: *Српска култура у европском контексту* (Београд), *Културна историја Срба* (Бијељина), *Историја српског друштва* (Сомбор), *Историја српске културе* (Сомбор), *Завичајна географија* (Бијељина);
- (в) ускоспецифични: *Етно-културна историја Буњеваца* (Сомбор).

4. У трећој и четвртој години студија обавезни предмети су методички. Њима се овде нећемо детаљније бавити, осим што примећујемо да је на свим студијским програмима заступљен један у трећој, а други, током којег студенти држе часове у школама, у четвртој години. Неусаглашеност се пре свега односи на садржаје методике почетног читања и писања. Они су негде издвојени у засебан обавезни предмет, на већини факултета интегрисани су у два обавезна предмета, а већ смо наводили пример њиховог издвајања у изборни предмет, што свакако није у сагласности са компетенцијама којима треба да резултира учитељски студиј. Изборни методички предмети, укључујући и оне који обједињују методичке и граматичке / књижевне садржаје, су – као и остали изборни предмети – углавном разнолики и неуједначени. Како смо их већ укључили у анализу предмета из области језика и књижевности, ни на њих се овде нећемо враћати.

5. Иако смо у раду разматрали само програме на државним факултетима, напоменућемо да су у Србији акредитована и

два студијска програма за образовање учитеља на приватним високошколским установама – на Универзитету Едуконс (програм се реализује у Тутину) и на Академији за хумани развој (Београд, бивша Висока школа за социјални рад). На ова два студијска програма, према доступним подацима на сајтовима установа, српски језик је заступљен са по једним једносеместралним предметом. Предмет *Српски језик* на Универзитету Едуконс обухвата фонетику и морфологију (и то не комплетну). Потпуно изостају синтакса и лексикологија, иако је синтакса доминантна у млађим разредима основне школе.⁴ У литератури се, осим уџбеника из граматике и Правописа, нашла и монографија о српском романтизму, што можемо објаснити само непажњом. Наставник који је наведен на сајту је доктор књижевности, са референцама из књижевности. За разлику од ове установе, Академија за хумани развој, до одржавања интеркатедарске конференције, није имала на сајту програме предмета, већ само распоред предмета по годинама и семестрима. Једини предмет из области српског језика је такође једносеместрални и има назив *Основе српског језика у васпитно образовном контексту*. На нашу молбу да добијемо силабусе и информацију ко предаје предмете из области српског језика и књижевности, мејлом смо добили одговор да је програм тек акредитован и да ће ове информације бити доступне касније. Без обзира на то, рецензентским комисијама које оцењују студијске програме (а у којима није нужно наставник српског језика, књижевности или методике српског језика и књижевности) требало би, верујемо, обезбедити документ о минималним садржајима за ове дисциплине, посебно уколико дође до усаглашавања и хармонизације студијских програма државних факултета.

6. Из проведене анализе, која свакако није ни довољно обухватна ни довољно детаљна, можемо извести неколико закључака:

- (1) обавезни садржаји граматике српског језика (два једносеместрална или један двосеместрални предмет), књижевности (један општи предмет на већини факултета и обавезни предмет *Књижевност за децу* или *Књижевност за децу и младе*) и методике српског језика и књижевности (на трећој и четвртој години студија) су усаглашени у великој мери;

4 О важности наставе синтаксе и проблемима везаних за ову област у школама в.: Драгићевић 2007; Зељић 2006; Зељић 2015; Мићић 2016; Николић–Петковић 2018; Петровачки 2023; Ковачевић 2023.

- (2) настава граматике српског језика и општег предмета из књижевности за учитеље у Србији, Републици Српској (и Црној Гори, судећи по доступним подацима) представља убрзану рекапитулацију основношколског и средњошколског градива, при чему се на тим предметима најчешће не успоставља никаква директна веза између будућег занимања студената и наставног садржаја;
- (3) предмети *Култура изражавања* (различно именована) и *Методика ђочейној чийања и љисања* имају потпуно различит статус који варира од обавезног, преко изборног, па до тога да их нема (или нема садржаја у оквиру других предмета или су они инкорпорирани у друге предмете); с обзиром на њихову важност у структури програма образовања учитеља, треба започети дискусију о њиховом макар генералном усаглашавању;
- (4) изборни предмети су изразито различити тако да су готово неупоредиви;
- (5) број ЕСП бодова у великом броју случајева (посебно изузев Универзитета Црне Горе, где се оптерећење студената обрачунава прецизније) додељује се предметима са мањом или већом дозом произвољности.

На крају, за програме образовања учитеља и у Србији и у Републици Српској и у Црној Гори важи исто што Драгићевић (2015) утврђује за образовање уопште: српски језик у образовном систему ни издалека нема статус какав имају матерњи језици у другим државама. Пристајање на то да студенти током претходног (дванаестогодишњег) школовања нису овладали неким од основних знања, те да на нивоу универзитетског образовања треба да обнављају основношколско градиво, неминовно доводи до утиска, како каже Милановић (2021: 30), „да се бескрајно вртимо у круг и са критикама и са саветима у вези са наставом српског језика”.

ЛИТЕРАТУРА

- Башчаревић 2021:** С. Башчаревић, „Смернице за побољшање статуса српског језика на учитељским (педагошким) и осталим факултетима”, у: *Сйаишус српској језика и књижевности у образовном сисџему* (зборник радова са Прве инџеркаџедарске срдисџичке конференције, одржане у НОКЦ „Вук Караџић” у Тршићу 19–21. јуна 2020. године) (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 181–191.
- Весић 2022:** Љ. Весић, „Говорна култура у настави српског језика”, *Иновације у настави* 35/2, 30–40.

- Драгићевић 2021:** Р. Драгићевић, „Питања српског језика и књижевности у основној школи”, у: *Стајтус српској језика и књижевности у образовном сисџему* (зборник радова са Прве инџеркајџедарске србисџичке конференције, одржане у НОКЦ „Вук Караџић” у Тршићу 19–21. јуна 2020. године) (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 13–27.
- Драгићевић 2015:** Р. Драгићевић, „Нека питања организације наставе српског језика као важан фактор очувања идентитета српског језика и културе”, *Узданица* XII/1, 117–129.
- Драгићевић 2007:** Р. Драгићевић, „Проблеми наставе граматике у четвртом разреду”, *Иновације у настави* 20/1, 75–66.
- Ђукић 2021:** С. Ђукић, „Статус србистике на Педагошком факултету у Бијељини”, у: *Стајтус српској језика и књижевности у образовном сисџему* (зборник радова са Прве инџеркајџедарске србисџичке конференције, одржане у НОКЦ „Вук Караџић” у Тршићу 19–21. јуна 2020. године) (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 205–219.
- Ђуркин 2021:** В. Ђуркин, „Статус српског језика на Педагошком факултету у Сомбору”, у: *Стајтус српској језика и књижевности у образовном сисџему* (зборник радова са Прве инџеркајџедарске србисџичке конференције, одржане у НОКЦ „Вук Караџић” у Тршићу 19–21. јуна 2020. године) (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 193–204.
- Зељић 2015:** Г. Зељић, „О скуповима речи у основношколској настави синтаксе”, *Иновације у настави* 28/4, 37–43.
- Зељић 2006:** Г. Зељић, „Садржаји из синтаксе у нижим разредима основне школе”, *Иновације у настави* 19/1, 45–54.
- Ковачевић 2023:** М. Ковачевић, *Пољеди на српско језичко образовање*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу.
- Ковачевић 2012:** М. Ковачевић, „Статус српског језика на српским универзитетима”, у: *Наука и савремени универзитет 1, Образовање и савремени универзитет* (ур. Бојана Димитријевић), Ниш: Филозофски факултет, 13–16.
- Милановић 2021:** А. Милановић, „Настава српског језика у средњим школама”, у: *Стајтус српској језика и књижевности у образовном сисџему* (зборник радова са Прве инџеркајџедарске србисџичке конференције, одржане у НОКЦ „Вук Караџић” у Тршићу 19–21. јуна 2020. године) (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 29–44.
- Мићић 2016:** В. Мићић, *Синџакса љросџе реченице у разредној настави*, Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду.
- Николић–Петковић 2018:** М. Николић, Ј. Петковић, *Настава српској језика у конџексџу савремених линџивисџичких љроучавања*, Крагујевац: ФИЛУМ.
- Петровачки 2003:** Љ. Петровачки, „Циљеви, задаци и исходи у настави синтаксе”, *Српски језик* VIII/1–2, 427–438.
- Токин 2023:** М. Токин, „(Не)важност писменог изражавања у настави”, *Меџодички видици* 14/2, 15–36.
- Чутура 2014:** И. Чутура, „Српски језик у програмима за образовање учитеља у Србији”, у: *Српски језик, књижевност и кулџура у љроцесу евроинџеџрација* (ур. Милош Ковачевић и Драган Бошковић), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 271–286.

SERBIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN TEACHER EDUCATION PROGRAMS

Summary

The paper analyzes teacher education study programs from the aspect of representation and harmonization of content in the field of Serbian language and literature. The aim of the research is to detect those elements of study programs, both in the field of compulsory and elective subjects, that should be harmonized with regard to the requirements of the teaching profession. We have concluded that the mandatory content of Serbian grammar, literature, and methodology of Serbian language and literature is largely consistent. On the other hand, the subjects in the field of Speech Culture (differently named) and Methodology of Initial Reading and Writing have completely different status (from compulsory, to elective, to the point where they are not separate subjects). The elective subjects are extremely different, so they are almost incomparable.

Keywords: Serbian language, literature, teacher education, structure of the study program, content of the study program, learning outcomes.

Ilijana R. Čutura

Јелица Р. Стојановић*

Универзитет Црне Горе

Филолошки факултет

Студијски програм за

српски језик и јужнословенске књижевности

СТАТУС СРПСКОГ ЈЕЗИКА У СИСТЕМУ ЦРНЕ ГОРЕ (ЈЕЗИЧКИ ПРЕДМЕТИ)

Циљ рада је да прегледно, по етапама, прикаже какав је био однос законодавства и власти с обзиром на именовање језичких предмета у основној и средњој школи, као и на Универзитету Црне Горе и на Филолошком факултету.

Кључне ријечи: српски језик, „црногорски језик”, Устав Црне Горе, закони, уџбеници, школски систем, историјска перспектива.

У раду нећемо детаљније говорити о статусу српског језика у основним и средњим школама зато што се о томе исцрпно писало, прије свега Веселин Матовић (који је и радио у школи, па је о томе имао детаљнији увид) (Матовић 2014), у новије вријеме и Јелена Газдић (2023: 110–125). Подсјетићемо се крупних потеза. Процеси потискивања имена за језик – српски најприје су почели у школском систему у марту 2004. године (када су умјесто назива наставног предмета – Српски, почетком љетњег распуста, Министарство и Савјет донијели одлуку да се за назив наставног предмета уведе назив Матерњи, а у заградама да стоји [српски, црногорски, хрватски, бошњачки]), те да се опет на крају школске године по жељи родитеља, ученика и сл. уписује једно од четири „имена” (односно „одредница за назив предмета” – према образложењу Министарства). Године 2010. у наставној пракси прихваћен је назив за наставни предмет Црногорски-српски, босански, хрватски језик и књижевност.¹ Завод за уџбенике и наставна средства је на брзину, прије званичног прихватања четвороименог назива међу политичким партијама,

* jelicast@yahoo.com

1 „Član 4. Polazeći od Ustava Crne Gore, koncepta građanske države, a imajući u vidu istu lingvističku osnovu crnogorskog i srpskog jezika, nastavnim planom i programom obezbjeđuje se nastava iz predmeta sa nazivom: crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost” [...], те да ће се обезбиједити „изучавање специфичности матерњих језика”, а за израду наставног плана и програма Министарство ће „formirati posebnu komisiju od eksperata za sva četiri jezika”.

за наставни предмет одштампо пред почетак школске године уџбенике на којима је писало само Црногорски језик. Уз то, примани су „кадрови” бивше власти који су користили и форсирали термин „црногорски језик”, тако да нам већ дуже школу завршавају ученици који су у (пре)великом броју усвојили овакав назив.

Године 2013. године Уставни суд, на захтјев Матице црногорске, пресудио је да настава треба да се изводи само на „службеном језику”.² Пред почетак школске 2017. године „усвојени” су нови планови и програми. Углавном, и поред четвороименог назива предмета, у програмима је исфорсирано и примијењено само име „црногорски језик” или „службени језик” (у складу са ранијим наименовањем уџбеника).

У школама није усаглашен назив наставног предмета (који је, какав такав, четвороимени) са оним што је на корицама уџбеника (а на корицама уџбеника пише „Црногорски”). Прије него што је постигнут договор између партијско-политичких структура о оваквом називу предмета, на брзину су одштампани уџбеници на чијим корицама је писало „црногорски језик”, и они су, мимо свих договора, наметнути школском систему: „Члан 4. *Polazeći od Ustava Crne Gore, koncepta građanske države, a imajući u vidu istu lingvističku osnovu crnogorskog i srpskog jezika, nastavnim planom i programom obezbjeđuje se nastava iz predmeta sa nazivom: crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost*”³, те да ће се обезбиједити

2 У пресуди се каже: „Из одредаба члана 13 Устава којима је прописано да је службени језик у Црној Гори црногорски, да су ћирилично и латинично писмо равноправни и да су у службеној употреби и српски, босански, албански и хрватски језик, не произилази уставноправно допуштење законодавцу за успостављање другачијег правног положаја службеног језика и осталих језика у службеној употреби, у било којој области па ни у процесу општег образовања у државним установама, односно конкретнoг уређења извођења наставе на тим језицима.” И даље: „Уставни суд је утврдио да је законодавац прекорачио границе уставних овлашћења, јер је поред обавезе извођења наставе на црногорском језику непосредно установио обавезу извођења наставе у установи на једном од језика у службеној употреби – српском”, те да је тиме: „дерогирао уставно начело о црногорском језику као једином службеном у Црној Гори”, итд. (Матовић 2014: 144).

3 На томе се није завршило. У новим уџбеницима на сцену је ступило и изостављање (тачније речено, избацивање) српских писаца (као и сваког предзнака *српски* испред српских писаца који су остали у програмима), који су раније били адекватно заступљени, почевши од Светог Саве па даље, а надомјештени су писцима за које већина, или сви, дипломирани нијесу никад чули (и нијесу на неком губитку јер се ради, скоро без изузетка, о писцима са веома скромним умјетничким дометом). Притом се избјегава да се српским писцима упише национални предзнак, не само онима са простора Црне Горе већ и онима са простора Србије, док се, нпр., хрватским писцима предзнак изричито наглашава.

„izučavanje specifičnosti maternjih jezika”, а за израду наставног плана и програма Министарство ће „formirati posebnu komisiju od eksperata za sva četiri jezika”.⁴ Комисија је формирана, али је због разних опструкција престала са радом (није се могло кренути са почетка, односно експертска комисија је запела већ код азбуке...). Од тада, седам година, до скоро, ученици су похађали наставу без усвојених (било каквих) планова и програма (што је својеврсни апсурд и прекршај). Власт је потом, по свом нахођењу, формирала комисију (једнострану) која је усвојила, на брзу руку, планове и програме. Црногорска јавност је сазнала нешто о томе тек када је стигла реакција од хрватских званичника због преузимања (тј. крађе) хрватских планова и програма за поједине предмете (који су скинути са веб-сајта хрватског Завода за школство). Том приликом је преписано, како се показало, и до 80% садржаја. „Bivši predsjednik Ekspertske grupe koja je radila na reformi obrazovanja u Hrvatskoj Boris Jokić je za podgoričke medije kazao da je crnogorski Zavod za školstvo 'kopirao dobar deo hrvatskih kurikuluma – iz fizičkog vaspitanja, istorije, geografije, pa i crnogorskog jezika.’” Како из „црногорског језика”, посебно је питање. Борис Јокић је овај чин „nazvao nemoralnim i nečasnim što je hrvatski kurikulum 'preuzet' bez konsultovanja onih koji su radili na novom školskom programu i nadležnih u Hrvatskoj, koji je prošao javnu raspravu, ali još uvek nije postignut dogovor o početku njegove primjene. Jokić je kazao da očekuje reakciju Hrvatske 'kako bi zaštitila intelektualni rad oko 500 ljudi koji su učestvovali u pisanju reforme’” (Завод 2017).⁵ Ови новоусвојени планови и програми убрзо су скинути са сајта Завода за школство, под изговором лекторисања.

4 Новембра 2011. формирана је и Комисија за израду програма за наставни предмет црногорски-српски, босански, хрватски језик и књижевност, коју су чинили „представници све четири стране”, али, како се показало у пракси и како се види из реаговања представника за српски језик (видјети: *Аналитика* 2012), протагонисти власти у комисији добили су задатак и покушавају да наметну „норму црногорског језика”, а да српски језик и његове говорнике маргинализују, како у наставној пракси тако и шире. Није се, у расправи, отишло даље „од азбуке”. Комисија је застала са радом већ дуже вријеме, а у школама и даље о(п)стају уџбеници на којима пише Црногорски језик. Дакле, пројекат усмјерен против српског језика (не)промишљено се, систематично и постојано спроводи под диригованим централизованим механизмима власти у Црној Гори.

5 Министарство просвете Црне Горе затражило је данас од црногорског Завода за школство одговор поводом navoda да су планови и програми из појединих предмета у реформисаном програму образовања Црне Горе копирани из предлога хрватске реформе образовања. „Kako je reč o nadležnosti ekspertskih tela Zavoda, a ne o sveobuhvatnoj obrazovnoj politici, zatražićemo zvanično izjašnjenje ove institucije. Materija je usko stručna i zato nećemo zauzimati ad hoc stavove”, саопштено је из Министарства Телевизији Црне Горе (TVCG).

Углавном, и поред четвороименог назива предмета, у програмима је исфорсирано и примијењено само име „црногорски језик” или „службени језик” (у складу са давним наименовањем уџбеника). Иако у чл. 11 Општег закона о образовању стоји да се настава, поред службеног црногорског, изводи и на језицима у службеној употреби, те је назив наставног предмета Црногорски-српски, босански, хрватски, наставници се обавезују да наставу планирају на црногорском језику: у Програму за трогодишњу стручну школу: „Ученик се оспособљава за јасно, разумљиво, правилно усмено и писано споразумијевање на црногорском језику”; „учећи црногорски језик”; а као циљ се истиче: „ученик стиче позитиван однос према црногорском језику”, са исходом да „примијени језичку норму црногорског језика”, итд.

У програму за основне школе углавном се употребљава термин „стандардни језик” (= црногорски), али задатак исхода је да: „ученик разумије улогу и положај црногорског језика”, итд. (Завод за школство Црне Горе). Намјере су више него јасне: свуда исфорсирати име „црногорски језик”, а већински српски потпуно елиминисати из службене и јавне сфере.

Посебан проблем су уџбеници, који су пуни фалсификата и неистина. Из школских програма су по замишљеном идеолошком принципу (видјети: Матовић 2012) изостављени (= избачени) српски писци или им је редукована заступљеност (Свети Сава, Доментијан, народне пјесме косовског циклуса, Десанка Максимовић, Матија Бећковић...). Уз то, умјесто оног што је суштина њиховог дјела, дају се одломци који су „неутрални”, тј. не помиње се „српство”. У уџбеницима, приликом давања биографских података, изоставља се предзнак српски. Предзнак „српски” нарочито се изоставља код писаца са простора Црне Горе, који су сами себи давали српски предзнак (Његош, Никола I Петровић, Стефан Митров Љубиша, итд.).

Hrvatska ministarka obrazovanja Blaženka Divjak je na pitanje da li je hrvatski program obrazovanja bio zaštićen kao intelektualna svojina, kazala da će sa pravnom služбом razmotriti sve opcije i korake, preneli su crnogorski mediji” (Завод 2017).

Zavod za školstvo Crne Gore ranije je negirao navode da je deo programa prepisan iz Hrvatske, ali je priznao da u programu fizičkog vaspitanja ima „dosta podudarnosti sa hrvatskim kurikulumom koji nije zaživeo”. Po navodima Zavoda problem je nastao zbog „tehničkog propusta”, jer je na sajtu te crnogorske institucije objavljen „program koji nije finalni, zbog čega nije navedena literatura koja je tom prilikom korišćena” (www.vijesti.me).

Посебан проблем је Универзитет Црне Горе. Посљедњим Статутом Универзитета Црне Горе у Правилима докторских студија унијет је појам службеног језика:

„Izveštaji, ocjena i druga dokumentacija, kao i doktorska disertacija odnosno doktorski umjetnički projekat, pišu se na službenom jeziku i na engleskom jeziku ako je lice koje se ne služi službenim jezikom član komisije [...]”⁶ Doktorska disertacija odnosno doktorski umjetnički projekat izrađuje se i brani na jeziku na kojem se realizuje studijski program doktorskih studija.

Doktorska disertacija se može napisati i braniti na engleskom jeziku i ako se doktorske studije ne realizuju na engleskom jeziku, pod uslovom da studijski program to omogućava i da članovi komisije za ocjenu i odbranu vladaju tim jezikom, pri čemu se pravi prošireni apstrakt na službenom jeziku [...]

Izveštaji, ocjena i druga dokumentacija, kao i doktorska disertacija odnosno doktorski umjetnički projekat, pišu se na službenom jeziku i na engleskom jeziku ako je lice koje se ne služi službenim jezikom član komisije i učestvuje u postupku prijave, izrade ili odbrane doktorske disertacije kao završnog dijela studijskog programa koji se realizuje na službenom jeziku.”

На Филолошком факултету назив наставног предмета Српски језик је 2018. године на студијским програмима за стране језике (Енглески, Руски, Француски, Италијански, Њемачки), мимо било какве регуларне процедуре, преименован у Црногорски језик. Студијски програм за српски језик и јужнословенске књижевности је реаговао и према Вијећу Филолошког факултета и према Ректорату Универзитета Црне Горе. Тим поводом је на Вијећу Филолошког факултета изгласано да се промијени назив наставног предмета. Тако стоји у записнику сједнице. Али декан то није даље

6 „Na osnovu člana 87 stav 5 Zakona o visokom obrazovanju („Službeni list CG”, br. 44/2014) i člana 140 Statuta Univerziteta Crne Gore, Senat Univerziteta Crne Gore, na sjednici održanoj 26. februara 2015. godine, donosi

PRAVILA DOKTORSKIH STUDIJA [...]

Član 11

Doktorska disertacija odnosno doktorski umjetnički projekat izrađuje se i brani na jeziku na kojem se realizuje studijski program doktorskih studija.

Doktorska disertacija se može napisati i braniti na engleskom jeziku i ako se doktorske studije ne realizuju na engleskom jeziku, pod uslovom da studijski program to omogućava i da članovi komisije za ocjenu i odbranu vladaju tim jezikom, pri čemu se pravi prošireni apstrakt na službenom jeziku [...]

Izveštaji, ocjena i druga dokumentacija, kao i doktorska disertacija odnosno doktorski umjetnički projekat, pišu se na službenom jeziku i na engleskom jeziku ako je lice koje se ne služi službenim jezikom član komisije i učestvuje u postupku prijave, izrade ili odbrane doktorske disertacije kao završnog dijela studijskog programa koji se realizuje na službenom jeziku [...]”.

прослиједио према Универзитету (о овоме в. Томић 2023: 74–93). И данас се предмет на свим страним студијским програмима предаје под називом Црногорски језик.

Оно што је у формално-правном дијелу српски језик и задржао („језик у службеној употреби”, „уклопљеност” и сабијеност у оквиру четвороименог назива наставног предмета) све ове године се покушавало смањити и уништити, прећутати и игнорисати, свакодневно, у пракси. Тако је у основним и средњим школама, а посебно тежак положај српског језика је на Универзитету Црне Горе и Филолошком факултету. И то у формално-правном дијелу. Научни и историјски аспект остављамо по страни, јер знамо да се на просторима Црне Горе увијек говорио српски језик и да се српским именом и називао. Српски језик је, и данас према Уставу Црне Горе, у службеној употреби, а службена употреба треба да подразумијева готово све. Службена употреба језика и писма, према уставима и законима, подразумијева све што је у сфери државног и јавног сектора, тј. рад: државних органа, градова и општина, установа, предузеће и других организација када врше јавна овлашћења; употреба у усменом и писаном општењу органа и организација међусобно, као и са странкама, односно грађанима; вођење поступака за остваривање и заштиту права; издавање јавних исправа, исписивање назива мјеста и других географских назива, назива тргова и улица, фирми, објављивање јавних позива, обавјештења, упозорења за јавност, исписивање јавних натписа, итд. Што се тиче Устава и закона, и поред промјене власти, ништа се није промијенило. Уџбеници су такође остали исти. Једино што је видљива промјена јесте враћање ћирилице у називима јавних установа, путоказа, улица.

ЛИТЕРАТУРА

Аналитика 2012: www.yihr.me, Podgorica, maj 2010. godine.

Бојовић 2014: Д. Бојовић, „Методе потискивања српског језичког идентитета у Црној Гори”, у: *Српски језик и ћирилица. Основе српског идентитета* (ур. Момчило Вуксановић), Подгорица: Књижевна задруга Српског народног вијећа, 26–32.

Вијести онлајн: Jokić: Nemoralan i nečastan postupak Zavoda za školstvo, 23. 8. 2017, 7.22 (preuzeto januara 2018), www.vijesti.me/.

Газдић 2023: Ј. Газдић, „Историја српског језика у образовном систему Црне Горе”, у: *Оловна времена у Црној Гори (1990–2020): узроци и њосљедице* (прир. Јелена Газдић и Душан Крцуновић), Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 110–125.

Граматика 2010: А. Ćirgić, I. Pranjковић и Ј. Silić, *Gramatika crnogorskoga jezika*, Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore.

Завод 2017: Zavod za školstvo, datum objave: 5. 7. 2017, 10.47.

Лепосавић 2017: В. Лепосавић, *Ухваћени у вршењу својих ђрава: ђемајска збирка есеја*, Београд–Никшић: Јасен – Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.

Ковачевић 2012: М. Ковачевић, „О актуелном правопису и граматичи „црногорског језика“, у: *Српско језичко наслеђе на ђросјору данашње Црне Горе и српски језик данас*, Зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Херцег Новом 20–23. априла 2012 (ур. Јелица Стојановић и др.), Подгорица – Нови Сад: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори – Матица српска у Новом Саду, 303–323.

Матовић 2012: В. Матовић, *Ноћ дујих маказа: ђојискивање српској идентитетима у црногорским ујденицима за језик и књижевност*, Подгорица–Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори – Актив професора српског језик и књижевности – Октоих.

Недељник: nedeljnik.rs, <https://www.nedeljnik.rs/video-ovo-je-nova-crna-gora-na-koju-cete-se-morati-nauciti-evo-samo-minut-ili-kako-su-drustvene-mreze-ispratile-poraz-ukanovicevog-dps-a/>.

Томић 2023: Л. Томић, „Феномен разграђивања српске језичке и књижевне традиције у Црној Гори“, у: *Оловна времена у Црној Гори (1990–2020): узроци и ђосведице* (прир. Јелена Газдић и Душан Крцуновић), Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 74–93.

Стојановић 2014: Ј. Стојановић, „Актуелни процеси у вези са писмом и језиком у Црној Гори – задаци науке и језичке политике“, у: *Српски језик и актуелна ђишања језичке ђолијике*, Зборник Института за српски језик САНУ II (гл. ур. Срето Танасић), Београд: Институт за српски језик САНУ, 151–167.

СТАТУС СЕРБСКОГО ЯЗЫКА В СИСТЕМЕ ЧЕРНОГОРИИ (ЯЗЫКОВЫЕ ПРЕДМЕТЫ)

Резюме

В данной работе последовательно представлен обзор отношения законодательства и власти к наименованию языковых предметов в начальной и средней школе, а также в Университете Черногории и на Филологическом факультете. Мы пришли к выводу, что даже то, что сербский язык формально сохранил в правовом смысле (как «язык в официальном употреблении» или один из четырёх компонентов в названии предмета), на практике все эти годы стремились уменьшить, уничтожить, замолчать и игнорировать, несмотря на то, что большинство населения всё это время выбирало именно сербский язык. Такая ситуация наблюдается в начальных и средних школах, а особенно тяжёлое положение сербского языка — в Университете Черногории и на Филологическом факультете. Что касается Конституции и законов, несмотря на смену власти, никаких изменений не произошло. Учебники также остались прежними — в них отсутствует название «сербский язык». Единственное видимое положительное изменение — это возвращение кириллицы в названия государственных учреждений, указателей и улиц.

Ключевые слова: сербский язык, «черногорский язык», Конституция Черногории, законы, учебники, школьная система, историческая перспектива.

Елица Р. Стојановић

Горан М. Радоњић*

Универзитет Црне Горе

Филолошки факултет

Студијски програм за српски језик и јужнословенске књижевности

КАКО ПРЕДАВАТИ ПОСЕБНО СРПСКО ИСКУСТВО У КЊИЖЕВНОСТИ (И У ЦРНОЈ ГОРИ)

У раду се као важан аспект наставе српске књижевности данас истиче указивање на контексте унутар којих се тумаче појединачни текстови. Узевши да књижевност саопштава људско искуство, српска књижевност може се схватити као медиј за представљање једног посебног искуства, нашег, а и средство да се оно разумије и сачува. На примјеру наставе на различитим нивоима у Црној Гори илуструје се значај контекста, и то двоструког: контекста у који се смјештају текстови, и контекста у коме се проучавање одвија. Афирмише се став да предавати текст као дио српске књижевности значи узети у обзир колико текст и његов аутор учествују у грађењу онога што чини посебно српско искуство.

Кључне ријечи: настава, српска књижевност, искуство, заједница, контекст.

Када се говори о настави српске књижевности на универзитету данас, онда, осим општих циљева наставе, ваља имати у виду и један специфичан, који произлази управо из тог одређења да се предаје једна посебна књижевност. То је у вези, наравно, са питањима о природи књижевности и о њеној функцији, а онда и са питањима зашто проучавамо књижевност и зашто проучавамо српску књижевност.

Припадам онима који, упркос свему, бране као примарну димензију књижевности њену естетску димензију, па мој одговор на та питања увијек, колико год био комплексан, мора нагласити прије свега тај аспект. Такође, српска књижевност неодвојива је од других књижевности, са којима гради цјелину која се зове свјетска књижевност.

Ако, као једно од одређења књижевности, узмемо и да она саопштава неко важно људско искуство, које је и индивидуално и колективно, онда и настава књижевности треба то да узме у обзир и да одговори на питање како да то искуство учини дијелом своје

* gmradonjic@yahoo.com

активности. Одговор на то питање могао би се наслутити у вези са приступом Лоренса Бјуела. У разговору са Радојком Вукчевић, поводом своје књиге Сан о великом америчком роману (2014), Бјуел наводи да се велики амерички роман „мора схватити као комплементарни скуп периодичних 'скрипата'” за представљање, како он каже, „дистинктивног карактера националног искуства Сједињених Држава” (Вукчевић 2019: 200). Термин „скрипата” Бјуел у самој књизи одређује као „шаблоне за приче” („templates for storylines”), „рецепте”, и каже да су временом „еволуирали и преобразили се” (Бјуел 2014: 6). Велики роман неке књижевности, дакле, јесте начин да се представи једно посебно национално искуство. Обје компоненте су истакнуте, жанровска и веза са сопственом заједницом. Исто тако, „скрипта” су комплементарна, јер узета заједно чине једно цјеловито искуство, и актуелизују се у разним временима и у разним варијантама. Бјуел истиче и да су нека од „скрипата” формирана „у координацији са другим књижевностима свијета, прије свега европским” (Вукчевић 2019: 200).

Роман ту можемо схватити као синегдоху за књижевност. Према томе, као и америчка и друге књижевности, српска се књижевност може схватити и тако, као медиј за представљање једног посебног искуства, нашег, а и средство да се оно разумије и сачува. Другим ријечима, проучавајући српску књижевност ми откривамо и преиспитујемо себе као заједницу, сазнајемо о себи, и обезбјеђујемо своје постојање и трајање.

Приступ Лоренса Бјуела заснива се на новијим теоријама и преиспитивању неких кључних појмова у науци о књижевности, као што су појмови класика и канона. Можемо, међутим, за концепцију те врсте наћи неке ослонце и у нашој традицији. У том погледу, иако је настао прије четири деценије, зборник *Како предавају књижевност: теоријске основе наставе* (1984), који је приредио Александар Јовановић, са прилозима неких од водећих тадашњих тумача и професора на нашем простору, пун је инспиративних увида који нису изгубили на актуелности. Тако, у уводном тексту Јовановић уочава да између наставе у средњој школи и наставе на универзитетима постоји двострук однос; „С једне стране, школујући будуће наставнике, изграђујући њихов однос према литератури, факултет битно утиче на наставу књижевности у средњој школи”; „С друге стране, приступ књижевности у средњој школи непосредно утиче на факултетску наставу: она мора да започне тамо где је претходна стала” (Јовановић 1984: 15). Осим из

перспективе наставника, двострукоост се уочава и из перспективе студента. Студент доноси појмове, принципе, вредновање и приступ појединачним текстовима и књижевности као цјелини, при чему су неки јасно дефинисани, а неки су више имплицитни, и онда се све то подвргава преиспитивању. Како каже Јовановић: „Однос према књижевности који је млад човек усвојио у средњој школи, и због којег се одлучује управо за студије књижевности, на факултету се, потом, потврђује или обеснажује, делимично или у целини” (Исто).

На првим часовима на факултету суочавамо се, зато, са основним питањима о књижевности и о сврси њеног проучавања, а та питања, говорећи из личног искуства, доживљавају промјене. Некад се на првим часовима јављало питање зашто проучавати књижевне текстове, користити неке термине, приступати са одређених теоријских позиција, а не само уживати у пјесмама, причама, романима или драмама.¹ Ваљало је тада и образложити и показати примјером да тумачење доприноси бољем разумијевању и доживљавању књижевног текста. У новије вријеме све више у први план долази питање зашто читати, а прије свега зашто такву дјелатност изабрати као професију. Другим ријечима, ако је некад у првим сусретима са студентима ваљало бранити потребу да се учи наука о књижевности, и прије свега то да знања из књижевне теорије, историје и критике неће наудити подразумијеваној љубави према Књижевности него је увећати, сада истовремено треба помоћи студентима да оправдају свој избор студија и позива. Питање о томе студентима данас долази од околине, некад у суровом виду, а некад као савјет да читалачку активност треба оставити за доколицу. Говори нам та тенденција о стању у коме се налази наша култура, и не само наша. Један од разлога за такво стање у томе је што се већ дуго деградира хуманистика уопште, а афирмише се стицање техничких и предузетничких вјештина које ће младим људима, наводно, бити неопходне како би опстали на тржишту. Указати на то да техника толико брзо напредује да је врло могуће да ће садашњи новоуписани студенти по запошљавању наићи на технологију која још није измишљена, као и на то да није баш најлогичније да нас предузетништву поучава неко ко сам није предузетник, а и да не живимо да бисмо битисали на тржишту – само је дио одговора. Исто тако, дио је одговора и рећи да ће нам књижевност живот учинити садржајнијим, те да ће заједница увијек имати потребу за људима који

1 Тим питањем бавио се, рецимо, Волфганг Кајзер у уводу књиге *Језичко уметничко дело* (Кајзер 1973: 7–8).

се разумију у књижевност, не само због потребе за описмењавањем у елементарном и у вишем смислу, него и због многих знања и вјештина које стичемо управо читањем. Најзад, бранити читање и проучавање књижевности подразумеијева и одбрану хуманистике уопште. То подразумеијева и указивање на још један значај који настава књижевности има за заједницу. Заједница, између осталог, почива на неком заједничком искуству, на заједничкој спознаји себе и свијета, а то искуство и спознаја најбољи свој израз налазе у књижевности. Тако долазимо до још једног аргумента у прилог проучавању књижевности: да бисмо открили ко смо, и као појединци и као заједница, треба да проучавамо књижевност.

Можда се није тешко сложити око таквог става. Проблем настаје када га треба конкретизовати у настави. Ту се онда открива и специфичност данашње ситуације у Црној Гори. Могло би се рећи, у Црној Гори се, осим на Студијском програму за српски језик и јужнословенске књижевности, не изучава српска књижевност. На неким мјестима, као што су неки курсеви на другим студијским програмима на Универзитету Црне Горе, и у основној и средњој школи, уче се неки српски писци, негдје више, негдје мање, али се не уче као дио неке цјелине која се зове српска књижевност. У црногорском контексту нарочито је видљиво: може се изучавати неки писац, или неки текст, али ако се у тумачењу уопште не помиње којој књижевности припада, или, још драстичније, ако му се та припадност одриче или мијења, па се чак говори како то није српски писац него нечији други – онда то није проучавање српске књижевности.

Како то изгледа у пракси види се из програма за црногорске средње и основне школе. Године 2017. односно 2020. – при чему имамо у виду да је у том периоду дошло до највеће радикализације и напада на идентитет људи и на угрожавање људских права – усвојен је важећи програм за предмет који има назив Црногорски-српски, босански, хрватски језик и књижевност, за основну школу односно за општу гимназију, гдје се у оба програма као први циљ наводи да се ствара „личност свјесна сопственог идентитета и идентитета свог народа, односно националне или етничке групе” – за основну школу, односно личност „свјесна личног и националног идентитета” – за општу гимназију.²

2 Програми за предмет Црногорски-српски, босански, хрватски језик и књижевност доступни су на: <https://www.gov.me/cyr/dokumenta/bf3401d9-435d-4122-8df0-325c06ca9c14> (основна школа, усвојен у јулу 2017. године) и на: <https://www.gov.me/cyr/dokumenta/74d3f366-c3e3-40fe-9d5b-ed1e56a2054a> (општа гимназија, усвојен у јулу 2020. године).

Поставља се питање како ће ученик научити да цијени своју културу и унутар ње своју књижевност када се српска књижевност у програму не помиње. Јасно је да ту од стављања у контекст српске књижевности нема ништа. У најбољем случају, или најмање лошем, препуштено је самим наставницима да, упркос програму, посвете пажњу и таквом приступу.

Неко би рекао да је бављење неким текстовима или писцима, па макар и такво, ипак боље него да се уопште не изучавају. Међутим, могло би се рећи и супротно. По аналогiji, је ли горе у изучавању књижевности не поменути ниједном ниједан увид из феминистичке перспективе, или тумачити текстове са намјером да се покаже како је „наратив о женској угрожености” лажан и смишљен против „нас”? Или, како би се та наопака логика примијенила на неке друге теме и приступе, рецимо на тему холокауста, на тему Гулага, на тему расне опресије итд.?

Зато таква оријентација, која је очито снажно подстакнута идеологијом и национализмом, има вишеструко лоше посљедице. На једној страни, некој заједници се отима нешто што је за њу и за њен идентитет важно (јер, наравно, тешко да се неко сукобљава око лоших или просјечних текстова и њихових твораца), док се на другој страни конструише неки други идентитет и заснива на погрешној, лажној интерпретацији. И у ширем смислу је то са тешким посљедицама, јер се негира важна функција језика – споразумијевање, па и разумијевање другог, као и књижевности – умјесто да она буде повод за дијалог са неким, и за проналажење неких заједничких тема, вриједности, искуства и погледа на свијет, настава производи антагонизам. Затим, то оспоравање нечијег идентитета спроводи се и тако што се онима који тај оспорени идентитет носе намеће одређена инфериорност, па и сумња у себе. Нарочито се то односи на младе који су изложени таквом дејству, који упоређују оно што им се намеће као званична и научно прихваћена истина – која то, наравно, није – са оним што сазнају код куће или на другим мјестима. Очигледна је и борба за позицију ауторитета.

Да наведем један другачији примјер. Постоје на Универзитету Црне Горе курсеви који обрађују, између осталих, драме Ђуре Јакшића (*Јелисавейша, књеиња црнојорска*), Лазе Костића (*Максим Црнојевић*), Његоша (*Горски вијенац, Лажни цар Шћепан Мали*) и Николе Петровића (*Балканска царица*), односно Риста Ратковића (*Зорај*), Борислава Пекића (*Корешјоденција и Генерали или сродство по оружју*) и Жарка Команина (*Пелиново*). С обзиром на речено, да

ли је изненађење што ти курсеви имају назив Црногорска драма и позориште?

Примјетна је важност контекста, и то двоструког: контекста у који се смјештају текстови, и контекста у коме се проучавање одвија. Различита теоријска питања се постављају, међу њима о томе када, и под којим условима, изучавање неког писца, или неке групе писаца постаје изучавање српске (или неке друге, свеједно) књижевности. Један од задатака наставе, и то посебно на универзитетском и на средњошколском нивоу, јесте указивање на тај двоструки контекст, а и његово преиспитивање. Сам карактер наставе зависи од приступа. Тим темама се може прићи или уз аксиоматски постављене идеолошке ставове, или уочавањем стварних и потенцијалних недоумица и проблема, или пак игнорисањем те проблематике. Показатељ идеолошки усмјереног приступа јесте наметање неког контекста као јединог, и без икаквог проблематизовања.

Насупрот таквом приступу био би онај о коме говори Лоренс Бјуел. Донекле слично њему, Миливој Солар је, у поменутом зборнику из 1984. године, говорећи о циљевима наставе књижевности, издвојио управо двоструко искуство, искуство појединих народа и човјечанства. „Настава књижевности требало би да се оријентира према оном искуству књижевности које је повијесно релевантно како за поједине народе тако и за човјечанство, према искуству које даје такве спознаје какве народи нису могли постићи изван књижевности, какво се не може 'пренијети' изван постојања управо књижевног у књижевности” (Солар 1984: 61). Искуство о коме се ту говори комплексно је и јесте нека врста збира искустава која имају међусобне сличности и разлике. Тако се наставом успоставља веза садашњег искуства са некадашњим. Како каже Вида Е. Марковић, „Својственост је књижевности као *предмета*, ако се адекватно третира, да указује на везу која постоји између искуства прошлости и преокупација садашњости сваке генерације слушаца” (Марковић 1984: 117, истакла ауторка).

Искуство је промјенљиво, и оно је у сталном преиспитивању. Тако новој генерацији искуства старијих могу бити вишеструко од користи. Она може своје преокупације боље да разумије ако их упореди са преокупацијама ранијих генерација, па можда у њима нађе и неке сличности, које јој некад могу понудити и потенцијалне излазе из недоумица. Таквим сагледавањем успоставља се и чува и континуитет и осјећање припадности широј заједници. Нова генерација тако учи и о себи и о својој заједници, па открива и да

постојенекесталнепреокупације–условљенеразличитимфакторима, политичким, друштвеним, културолошким, географским итд. – као и неке које су плод специфичних историјских ситуација. Неке од преокупација дио су општих, европских и свјетских преокупација, или духа неког времена, а неке се могу показати као модификоване нашем ситуацијом или сасвим њом одређене.

Таква концепција има у виду да је дискурс српске књижевности, како каже Слободан Владушић, и националан и хуманистички: „националан зато што текстови који спадају у њен домен обједињује језик (српски) и заједничко осећање њених аутора било да је оно исказано имплицитно или експлицитно; хуманистички зато што вредновање није утемељено на идеолошким или економским мерилима, дакле на оном што обезличује човека, већ на оригиналности његове личности и његовим стваралачким врлинама” (Владушић 2022: 146).

Важна је ту и личност самог наставника. Чак и када се прокламује некакав „неутралан” и „објективан” приступ, удаљен од етичких питања и питања вриједности, показује се да је то неоствариво. „Свидело нам се то или не, ми смо парадигме сопствених вредности, рекламе сопствене етике, што је посебно приметно кад настојимо да подржавамо образовање ослобођено етике и неоптерећено вредностима”, каже Тони Морисон (Морисон 2024: 62).

Димитрије Богдановић у зборнику из 1984. године наглашава још један битан аспект наставе књижевности, који би се могао одредити као развој личности, а који утиче и на развој читаве заједнице:

„Главни циљ наставе старе српске књижевности морао би да буде, бар по нашем схватању, успостављање историјске везе – а то значи, пре свега, историјске свести – младих генерација са средњовековном културом српског народа као специфичним остварењем византијско-европске и уопште европске цивилизације. То значи да је ова настава двоструко у служби хуманистичког образовања: као средство за упознавање и откривање свога цивилизацијског, европског идентитета, на првом месту, а потом као спознају свога националног идентитета, ради формирања и неговања пуне националне свести у њеном хуманистичком, европском, и у крајњем резултату наднационалном виду. Национална свест, како се мени чини, не почиња на ономе што раздваја, не састоји се у самодовољној, солипсистичкој самосвести; она је, супротно томе, свест о своме зрелом и равноправном учешћу у животу и култури једне цивилизације и једне заједнице народа каква је у нашем случају европска, а у новија времена и светска заједница. Задатак је наставе старе српске књижевности и савлађивање онога

историјског јаза који је настао и продубљивао се од петнаестог до деветнаестог века, добрим делом као узрок или повод извесном комплексу инфериорности, од којег се ни данас, као народ, нисмо у довољној мери ослободили” (Богдановић 1984: 137).

Од више важних аспеката истакнимо следеће: наставом се успоставља веза са сопственом културом, испитује се идентитет своје заједнице, која се разумије као дио шире, европске и свјетске заједнице, дакле као дио човјечанства. То су све аспекти који се могу примијенити на наставу било које епохе у српској књижевности. Такво виђење у складу је са Гетеовим појмом свјетске књижевности у којој све националне књижевности имају равноправан статус. Далеко смо, наравно, од тог идеала, па у настави морамо правити ограничен избор репрезентативних текстова, а тако ће бити и надаље. То је наговјестио Иво Тартаља: „Књижевно дело ће се у школама будућности вероватно све више узимати у свестрано разматрање као строго изабрани пример извесне историјске појаве од ширег значаја за разумевање књижевности” (Тартаља 1984: 89). Разумије се, ваља имати у виду и да у проучавање великих и репрезентативних дјела свјетске књижевности буде укључен и поглед на неке појаве из српске књижевности и културе. Исто тако, увијек је корисно подсјетити студенте на Елиотову мисао да се традиција не може наслиједити, већ се мора стећи великим трудом.

На крају, остаје као критеријум да ли је у питању настава неке књижевности, па, ако се хоће, да ли је то, у нашој средини, ваљана настава књижевности – да ли се текстови стављају и у контекст књижевности којој припадају. Предавати неки текст као дио српске књижевности значи и узети у обзир колико тај текст и његов аутор учествују у грађењу онога што чини посебно српско искуство. Ако то имамо у виду, предајемо српску књижевност.

ЛИТЕРАТУРА

- Бјуел 2014: L. Buell, *The Dream of the Great American Novel*, Cambridge, MA, London: Harvard University Press.
- Богдановић 1984: D. Bogdanović, „Nastava stare srpske književnosti”, u: *Kako predavati književnost* (priredio Aleksandar Jovanović), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 135–144.
- Владушић 2022: С. Владушић, „Канон српске књижевности у универзитетској настави”, Интеркатедарска српистичка конференција. *Канон српске књижевности: зборник радова са Друге интеркатедарске српистичке конференције, одржане у НОВКЦ „Вук Караџић” у Трипићу 18–20. јуна 2021. године*, 141–153.
- Вукчевић 2019: Р. Вукчевић, *Разговором кроз Америку*, Нови Сад: Академска књига.

- Јовановић 1984:** A. Jovanović, „Uvodne napomene: Protivrečnosti nastave književnosti”, u: *Kako predavati književnost* (prir. Aleksandar Jovanović), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 7–19.
- Кајзер 1973:** В. Кајзер, *Језичко уметничко дело*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Морисон 2024:** Т. Морисон, „Како вредности могу да се подучавају на универзитету”, *Поља*, бр. 548, јул-август 2024, 59–62, Превела Аријана Лубурић Цвијановић.
- Марковић 1984:** V. E. Marković, „Nastava književnosti na univerzitetu”, u: *Kako predavati književnost* (prir. Aleksandar Jovanović), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 115–134.
- Солар 1984:** М. Solar. „Svrha nastave književnosti”, u: *Kako predavati književnost* (prir. Aleksandar Jovanović), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 56–61.
- Тартаља 1984:** Ivo Tartalja. „Uvođenje u književnost – kao problem, opet nov”, u: *Kako predavati književnost* (prir. Aleksandar Jovanović), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 77–89.

HOW TO TEACH THE SPECIFIC SERBIAN EXPERIENCE IN LITERATURE (AND IN MONTENEGRO)

Summary

The paper emphasizes referring to contexts within which individual texts are interpreted as an important aspect of teaching Serbian literature today. Assuming that literature communicates human experience, Serbian literature could be understood as a medium for representing the specific Serbian experience, and as a means to understand and preserve it. Some examples from various levels of teaching literature in Montenegro are used to illustrate the twofold importance of context: the context within which the texts are situated, and the context in which the study is taking place. One of the teaching tasks, particularly at the university and high school levels, is to refer to those contexts, and to challenge them. Teaching literature establishes a connection with one's own culture, it explores the identity of one's own community, which is considered as part of the wider, European and global community, therefore as part of humanity. It is argued that to teach a text as a part of Serbian literature means to take into consideration the extent to which the text and its author participate in the construction of what constitutes the specific Serbian experience.

Keywords: teaching, Serbian literature, experience, community, context.

Goran M. Radonjić

Нина З. Говедар*

Универзитет у Бањој Луци

Филолошки факултет

Катедра за србистику

СТАТУС СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Значајан дио српске књижевности настаје на просторима ван Републике Србије и од аутора који су поријеклом из других крајева. У том смислу, допринос цјелокупној српској књижевној продукцији, али и статус српске књижевности уопште у Републици Српској мора бити сагледан из једног ширег угла који подразумева констатовање прилика и развоја савремене књижевне сцене, али и односа институција према књижевном стваралаштву у Републици Српској. У овом раду циљ нам је да одговоримо на питања да ли и на који начин институције (министарство, универзитети, институти) оснажују књижевно стваралаштво у Републици Српској, каква је позиција књижевности у образовним оквирима (на свим нивоима образовања), те шта су тренутно највећи изазови када је српска књижевност у Републици Српској у питању.

Кључне ријечи: књижевност на универзитетима, наставни програми, писци из Републике Српске, институције, савремена књижевност.

1. СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ – ГРАНИЦЕ, ОКВИРИ И ОДРЕЂЕЊЕ

Говорити о српској књижевности, а не укључити сав географски простор на коме се говори и пише српским језиком, значило би драстично окрњити и сузити сам појам српског књижевног стваралаштва. Књижевност на српском језику врло се живо развија и на просторима изван Републике Србије као подразумејеване матице — првенствено у Босни и Херцеговини¹ и Црној Гори, али и у Хрватској и другим земљама у региону, посебно у пограничним регијама у којима је присутност српског становништва историјска константа (Румунија, Мађарска). Иако се припадност одређеном националном књижевном корпусу најчешће дефинише посредством језика на коме је дјело писано, на нашим просторима формирањем

* nina.govedar@flf.unibl.org

1 Више о статусу српске књижевности у Босни и Херцеговини види у: Говедар 2024: 199–214.

тзв. политичких језика (црногорски, бошњачки/босански) овакво одређење је додатно усложњено. Премда се у лингвистичком смислу ради о једном језику (што је став који подржава већина српских, хрватских, бошњачких и црногорских лингвиста, како испред Одбора за стандардизацију српског језика наводи Срето Танасић²), чињеница да библиотечке базе попут *Cobiss*-а праве формалну разлику у својим каталозима између српског језика и његових варијанти, те да се у овом процесу врло често дешавају грешке, тј. да се по аутоматизму ауторима који долазе нпр. са простора Босне и Херцеговине приписује босански језик³, а ауторима из Црне Горе црногорски језик⁴, додатно усложњава ствар у вези са дефинисањем српске књижевности, те дефинисањем њеног распона и аутора, тј. дјела која јој припадају. Тако је понекад неопходно, кад говоримо о ауторима књижевности писане на српском језику, имати на уму не само географски простор или културну средину из које писци долазе него и њихово лично опредјељење, интимни осјећај припадности једној књижевности и једном језику, односно експлицитно изнесене ставове о својој припадности националној књижевности. Оваква појава, истини за вољу, није ништа ново на нашим просторима⁵.

- 2 У тексту „Политички језици против српског: Одговор Одбора за стандардизацију српског језика Заводу за унапређивање образовања и васпитања” објављеном у Вечерњим новостима 9. 11. 2021. године: <https://www.novosti.rs/kultura/vesti/1053077/politicki-jezici-protiv-srpskog-odgovor-odbora-standardizaciju-srpskog-jezika-zavodu-unapredjivanje-obrazovanja-vaspitanja>.
- 3 Рад Нине Говедар (Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци) „Гонзо или рађање литературе из бунта” објављен 2016. године у зборнику радова са научног скупа *Српски језик, књижевности, уметности X*, одржаног на Филолошком факултету Универзитета у Крагујевцу 23–25. октобра 2015. године у *Cobiss* систему који се користи у Републици Србији класификован је као рад на босанском језику, премда је већина других радова и публикација истог аутора класификована под српски језик. Види: <https://plus.cobiss.net/cobiss/sr/sr/bib/515437486> [приступљено 21. 1. 2025. године].
- 4 Као текстови на црногорском језику у истом систему класификована су поједина издања дјела Петра Петровића Његоша (види: <https://plus.cobiss.net/cobiss/sr/sr/bib/36527376> или <https://plus.cobiss.net/cobiss/sr/sr/bib/28233476> приступљено 21. 1. 2025. године], ако и дјела из савремене српске књижевности попут збирке поезије Милице Бакрач (<https://plus.cobiss.net/cobiss/sr/sr/bib/34605584> [приступљено 21. 1. 2025. године]).
- 5 Сјетимо се случаја Меше Селимовића који је осјетио потребу да своју припадност српској књижевној традицији експлицира у писму Српској академији наука и умјетности: „Потичем из муслиманске породице из Босне, а по националној припадности сам Србин. Припадам српској литератури, док књижевно стваралаштво у Босни и Херцеговини, коме такође припадам, сматрам само завичајним књижевним центром, а не посебном књижевношћу српскохрватског језика. Једнако поштујем своје поријекло и своје опредељење, јер сам везан за све оно што је одредило моју личност и мој рад. Сваки покушај да се то раздваја, у било какве сврхе, сматрао бих злоупотребом свог основног права загарантованог Уставом” (Поповић 1988: 145).

Питање идентитета писаца који долазе из мултикултуралних средина, мултинационалних заједница, вишеконфесионалних породица, писаца у расејању и аутора из дијаспоре само је једно од питања због кога концепт српске књижевности, како у историјском, тако и у савременом пресеку, ипак тражи комплекснију дефиницију од оне да је у питању књижевност писана на српском језику. Разматрајући питање граница и обухватности српске књижевности, Ненад Николић експлицитно констатује да „језик није критеријум нације, а нарочито не националне књижевности” (2024: 24).

Са друге стране, ако, природно, кренемо од те најопштије (иако не и најсвеобухватније дефиниције), врло брзо ћемо видјети да се простор стварања српске књижевности и данас шири ван граница државе Србије и да је неопходно, посебно када говоримо о савременој књижевној продукцији, имати на уму књижевност која на српском језику настаје на просторима Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније, Мађарске, Румуније, али и свих оних земаља које нису у непосредном окружењу, а у којима писци стварају књижевност на српском језику.

2. СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Говорећи о књижевницима који на српском језику стварају на подручју Босне и Херцеговине и Републике Српске, треба истаћи запажене успјехе које су у посљедњих неколико година постигли аутори попут Стеве Грабовца (НИН-ова награда 2023. године за роман *Послије забаве*), Лане Басташић, Берислава Благојевића, Тање Ступар Трифуновић, Горана Дакића итд., те чињеницу да се и у Републици Српској и у Србији све чешће дјела аутора из Републике Српске објављују у великим (регионалним) издавачким кућама и значајнијим тиражима.

На институционалном нивоу, о развоју и промоцији књижевности у Републици Српској, те подстицању књижевног, али и књижевнонаучног стваралаштва, бригу воде Министарство просвјете и културе, Одјељење књижевности и умјетности Академије наука и умјетности Републике Српске, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци и Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, односно њихове катедре за србистику, Одјељење за књижевност Андрићевог института, Завод за уџбенике и наставна средства, те матичне и народне библиотеке широм Републике Српске. Значајан број писаца окупљен је око Удружења књижевника Републике Српске и његових локалних подружница.

Ипак, институционална подршка књижевној продукцији недовољна је да компензује релативно мали број издавачких кућа, високе трошкове припреме рукописа и штампе, промотивне активности у вези са новим издањима и промоцију домаће књижевности у сваком другом смислу.

У вези с тим, значајне су годишња награда за најбољи необјављени роман „Златна сова” коју од 2013. године додјељује Завод за уџбенике и наставна средства Источно Ново Сарајево, као и награда за најбољи необјављени роман за дјецу „Совица”, која се додјељује од 2019. године. Најзначајнија књижевна награда у Републици Српској је, свакако, „Кочићева књига”, установљена 1992. године, а коју једном од четири годишња лаурета награде „Кочићево перо” додјељује Задужбина „Петар Кочић” (Бања Лука – Београд).

Иако је у смислу чланства у Удружењу издавача Републике Српске пријављено тридесетак издавача⁶, велики број њих није континуирано активан на пољу књижевне продукције. Будући да су због ограничених буџета, изостанка системске институционалне подршке и плана развоја књижевне дјелатности и продукције у Републици Српској издавачи вишеструко ограничени⁷, њихово дјеловање своди се највећим дијелом на издавање домаћих аутора.⁸ Завод за статистику Републике Српске биљежи да је у 2023. години⁹ 112 регистрованих издавача објавило укупно 541 наслов у форми књиге (у укупном тиражу од 1 240 235 примјерака). Од тога, 116 наслова (у укупном тиражу од 48 580 примјерака) штампано је из области „лингвистика, филологија и књижевност”, али није познат

6 Удружење издавача Републике Српске је 2022. године бројало 34 члана, иако је велики број њих, према ријечима предсједника удружења, Ненада Новаковића, у том тренутку био неактиван. Извор: <https://www.nezavisne.com/kultura/knjizevnost/Nenad-Novakovic-za-Nezavisne-Sajmovi-knjiga-nas-vracaju-u-normalu/735971> [приступљено 13. 3. 2024].

7 Велики проблем за издавачке куће у Републици Српској представљају законски прописи према којима се књиге царине по истој стопи као и сва остала роба, а издавачи нису ослобођени ни плаћања поштарине за слање својих добара. Због свега тога, излазак издавача из Републике Српске на тржиште Србије и региона представља додатан пословни изазов и онемогућује издавачима из Републике Српске равноправно учешће на највећем дијелу тржишта.

8 Лиценцим издаваштвом бави се свега неколико издавачких кућа у Републици Српској (међу којима се издваја мала, али врло продуктивна кућа — „Имприматур” из Бање Луке), што је, такође, важан податак у вези са комерцијалним аспектом издаваштва.

9 Посљедња година за коју су обрађени подаци у Статистичком годишњаку Републике Српске за 2024. годину: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2024/StatistickiGodisnjak_2024_WEB.pdf [приступљено 15. 3. 2025].

податак колико је наслова стручног и научног карактера, а колико из домена лијепе књижевности.

Министарство просвјете и културе на годишњем нивоу објављује позив за суфинансирање пројеката из области издавачке дјелатности¹⁰, као и јавни конкурс за откуп књига за матичне и народне (заједничке) библиотеке¹¹. Набавка књига за факултетске библиотеке у оквиру јавних универзитета у надлежности је самих библиотека као подорганизационих јединица, али у попуњавању њиховог фонда свакако значајну улогу имају постојање обавезе достављања обавезних примјерака свих универзитетских издања, донације професора и студената, као и поклоњени легати. Са друге стране, библиотеке основних и средњих школа су у много лошијем положају, будући да су за одржавање и проширивање њиховог фонда задужене саме школе, а да су материјална средства којима оне располажу врло ограничена. Ово у пракси доводи до проблема са увођењем новијих наслова за дјецу и младе у наставни програм, јер је тај програм касније немогуће реализовати у наставном процесу због недостатка или недовољне доступности књига.

3. СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У УНИВЕРЗИТЕТСКОМ КОНТЕКСТУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Српска књижевност се у Републици Српској у универзитетском контексту изучава у оквиру два матична студијска програма (Српски језик и књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци и Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву), двопредметних студијских програма Руски и српски језик и књижевност на ова два универзитета, студијских програма Општа књижевност и театрологија и Библиотекарство и српски језик и књижевност (Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву), те неколико студијских програма чији исходи условљавају познавање (српске) књижевности, као што су предшколско

10 Као илустрацију, наводимо податак да је у 2024. години подрано 18 пројеката укупним износом од око 42 000 КМ, односно у просјеку око 2 300 КМ по пројекту. Подаци преузети са веб-странице Министарства просвјете и културе: https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/Documents/Pjeseње%0%суфинансирању%пројеката%у%области%издавачке%дјелатности%у%2024.%години_472856970.pdf [приступљено 15. 3. 2025].

11 У 2024. години, конкурсом за 2023. и 2024. годину откупљена су укупно 43 наслова 18 различитих издавача са територије Републике Српске. Подаци преузети са веб-странице Министарства просвјете и културе: https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/Documents/Резултати%Јавног%конкурса%за%откуп%књига%у%Републици%Српској_254923119.pdf [приступљено 15. 3. 2025].

васпитање и учитељски факултети (Учитељски студиј и Предшколско васпитање на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, те студијски програми Разредна настава и Предшколско васпитање на Педагошком факултету Универзитета у Источном Сарајеву).

На студијском програму Предшколског васпитања изучава се у једном семестру Књижевност за предшколску дјецу као обавезни предмет, док изборни предмети из књижевности нису предвиђени. На студијском програму Учитељског студија изучава се Књижевност за дјецу као обавезни предмет, такође у једном семестру, док се као изборни предмет нуди само Теорија књижевности. Студијски програми за које бисмо очекивали да користе директне бенефите које проучавање књижевности може да има на развијање ширег погледа на предметност самог студија (попут журналистике, историје, педагогије или психологије) не нуде ниједан предмет у оквиру кога би се студенти бавили изучавањем књижевности. На страним филологијама примарно се изучавају књижевности језика који студенти уче, те се српска књижевност у силабусима ријетко појављује чак и као предмет компаративног или контрастивног приступа. Текстови из корпуса српске књижевности на страним филологијама најчешће се користе као предлошци за вјежбе превођења.

Јасно је, стога, да изучавање књижевности, а посебно српске књижевности, истакнуто мјесто има само на матичним катедрама, а на свим осталим се она изучава спорадично. Ипак, заинтересованост студената за студиј књижевности и језика већ годинама је у опадању¹², што указује на озбиљне изазове са којима се србистика као научна и наставна дисциплина суочава.

Сви наведени србистички студијски програми засновани су на хронолошком принципу, што значи да се студенти прво упознају са најстаријим књижевним епохама (средњовјековна и народна књижевност), а потом у хронолошком слиједу стичу знања о осталим књижевним епохама. Овакав концепт студијског програма у сагласности је са већином програма на сродним студијским групама у региону. Ипак, управо је овакво устројство наставног програма повод

12 И није у питању само студиј књижевности него студирање уопште; што своје оправдање, дијелом, има и у политичким и социјалним узроцима – неповољном положају просвјетних радника у друштву, ниским примањима, генералним незадовољством начином живота и животним стандардом, неповјерењем у јавне институције, масовном иселавању, повољним условима школовања у земљама у региону (Словенија, Аустрија, Мађарска), али и другачијем ставу нових генерација према формалном образовању.

за бројне расправе, како у вези са универзитетским, тако и у вези са средњошколским наставним програмима. Наиме, у незваничним анкетама и разговорима са студентима, као један од највећих изазова у првог године студирања на Студијском програму српског језика и књижевности, издваја се управо велики број дијахроних предмета, односно коментари да се у првој години не сусретну ни са чим „због чега су уписали факултет”. Постоји извијесна дискрепанција између програма у завршним разредима средњих школа и гимназија и онога што се бруцошима нуди на почетку студија књижевности и језика. У програмима за трећи и четврти разред средњих стручних школа и гимназија (што је вријеме када се већина средњошколаца одлучује за даљи смијер свог образовања) налазе се углавном дјела из савремене свјетске и српске књижевности, док се на првој години студија студенти сусрећу углавном са дјелима која су и језички и садржајем далеко од онога што је већину њих мотивисало да се, када је у питању студиј, одредје баш за област књижевности.

Иако ни у ком случају нема мјеста преиспитивању важности предмета који се баве изучавањем старијих књижевности, поставља се питање да ли би другачији концепт студија, у коме би се поетике и дјела старијих епоха уводили на каснијим студијским годинама, када студенти већ овладају одређеном методологијом тумачења књижевних дјела, дали боље резултате и повећали заинтересованост студената за студиј књижевности. У овим дискусијама често се поставља питање да ли је сврсисходно бавити се са студентима тумачењем новије књижевности, уколико нису савладали „основе”: библијску, античку и средњовјековну књижевност. А то питање произилази из једног сасвим разумљивог угла гледања на ствари: куда год посегнемо у новију књижевност, пронаћи ћемо мотиве из старијих књижевности које ваља препознати, а затим и протумачити њихову позицију и улогу да бисмо свестраније тумачили предметно дјело. Са потпуном свијешћу о томе колико су ови међусобни утицаји важни, вјерујемо да није немогуће читати Горски вијенац или поезију Бранка Радичевића без одслушана два семестра народне књижевности, или тумачити Опсаду цркве Св. Спаса или Златно руно без два семестра средњовјековне или античке књижевности. Ниче у својим предавањима под називом О будућности наших образовних установа тврди да настава матерњег (њемачког) језика треба гимназијалцима и студентима да понуди исто толико научности у приступу материји колико и античке студије, јер се у датој констелацији образовања научни основи стичу првенствено изучавањем старијих епоха:

„Ако латинске и античке студије не могу ученика да одушеве за далеку антику, начин на који се њима приступа у њему ипак буди осећај за науку, жељу за строгом узрочношћу у сазнању, жудњу за проналажењем и откривањем” (1997: 98). Дакле, образовни систем је некада упориште научног метода видео у античким студијама које због временске дистанце и дуге истраживачке традиције гарантују научност и објективност приступа, али савремена књижевна наука данас омогућава нам научност у приступу, строгост у процјењивању и терминолошку прецизност независно од периода који проучавамо.

Управо у том смислу говорећи, можда је сврсисходније студентима понудити компаративни приступ онда када је то међу дјелима различитих књижевних епоха најфункционалније — када се у новијим књижевностима „оживљавају” елементи старих поетика, попут жанровских карактеристика (сонет у ренесанси и у поезији 20. вијека), доминантних мотива (пренос мотива из области флоре и фауне из народне у савремену књижевност или мотива из античке митологије у поезију романтизма), специфичних литерарних поступака (актуелизовање мотива пронађеног и приређеног рукописа у дјелима постмодернизма), типских ликова (из античке у класицистичкој драми), стилских поступака (манир „плетенија словес” у српској постмодерној књижевности) итд. На тај начин би се, компаративним увођењем мотива, одломака или цјеловитих дјела из поменутих старијих књижевности, постигло свестрано разумијевање новијих књижевних дјела, у складу са постављеним циљевима и исходима наставног програма, а студенти би не само раније усвајали значајна сазнања о међусобној повезаности, утицајима и преплитањима између различитих књижевних епоха и поетика, те динамици књижевних кретања кроз историју, него би се у њихов доживљај књижевне историје увела одређена доза динамике која би, вјерујемо, имала утицаја и на њихов каснији приступ материји у наставном контексту, тј. у позицији наставника књижевности. Овакав приступ, такође, значајно доприноси развоју критичког мишљења и концептуалног знања (Говедар 2025: 24). Старије књижевности, у том случају, своје би мјесто нашле на вишим студијским годинама, када би и студенти имали зрелији и свестранији приступ књижевности, више књижевнотеоријског и књижевноисторијског знања, али, чини нам се најбитнијим, и више читалачког искуства и искуства у тумачењу књижевног текста. Још у свом *Умијећу интeрпрeтације* (1955) Штајгер пише о узајамном дјеловању чулног и доживљајног (читалачког искуства у сусрету са

текстом), с једне, и историјског и филолошког приступа књижевном дјелу, с друге стране. Росандић (2005: 234–235) ово тумачи као задатак интерпретације да утисак „прочисти и подигне до разумске спознаје”.

Други велики изазов са којим се суочавају оба ова студијска програма (СП српског језика и књижевности на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци и Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву) јесте питање изучавања савремене српске књижевности. Наиме, у том хронолошком низу књижевних епоха, посљедњи заступљен период је српска књижевност 20. вијека, која је на Филолошком факултету у Бањој Луци заступљена са три обавезна једносеместрална предмета: Српска проза 20. вијека (са фондом часова 4+3), Српска поезија 20. вијека (са фондом часова 3+2) и Српска драма 20. вијека (са фондом часова 2+1), док на Филозофском факултету у Источном Сарајеву предмети Српска књижевност 20. вијека (проза) и Српска књижевност 20. вијека (поезија) имају фондове 2+2 часа. Савремена српска драма је изборни предмет са фондом часова 2+0, али су у другим семестрима понуђени и изборни предмети Српска модерна и авангарда (2+0) и Постмодерна српска књижевност (2+0). На овај начин, иако смо већ дубоко у 21. вијеку, из наставног програма готово у потпуности су изостављена најсавременија дјела српске књижевности, тј. дјела настала након 2000. године. Могућност за читање и проучавање дјела написаних у посљедњих 20-ак година пружа се, наравно, кроз одређене изборне предмете, али сада је већ осјетно да изостаје системски приступ изучавању књижевних појава из посљедње двије или три деценије. С обзиром на нужну опширност програма ових предмета, у наставној пракси се често јавља и проблем недостатка времена за изучавање свих дјела и књижевних појава које су силабусима предвиђене. Сходно распореду наставног времена и устројству семестра, односно наставних и других обавеза, поједина дјела и аутори управо са краја прошлог вијека, односно она дјела која би требало да студентима обезбиједе свијест о (дис)континуитету развоја савремене српске књижевности буду тек летимично обухваћена предавањима и вјежбама. То се, једним дијелом, надомјешћује изборним предметима у оквиру којих студенти имају прилику да читају избор из савременог српског књижевног стваралаштва, што у сваком случају није довољно да системски освијетли токове (нај)новије српске књижевности, нити да студенте припреми за самостално читање и изучавање нових

дјела у осавремењеним наставним програмима за основну и средње школе.

Трећи велики изазов са којим се сусреће српска књижевност у универзитетском контексту у Републици Српској јесте питање увођења аутора из Босне и Херцеговине у наставне програме на свим нивоима образовања. Загледани у матицу, аутори наставних програма се у великој мјери ослањају на темеље постављене у Републици Србији, што само по себи доприноси уједначености излазних профила и мобилности како студената, тако и наставног кадра, али са друге стране такав приступ у други план поставља ствараоце из Босне и Херцеговине, односно велики број тзв. завичајних писаца који су, прије свега, културолошки значајни за читав простор Босне и Херцеговине. На Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци постоји изборни предмет под називом „Српска књижевности 19. вијека у БиХ”, док на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву не постоји сличан предмет. Такође, у оквиру предмета који се баве српском књижевношћу 20. вијека изучавају се писци из Босне и Херцеговина коју су дио канона српске књижевности (Петар Кочић, Бранко Ћопић, Алекса Шантић, Јован Дучић, Светозар Ђоровић), док нека друга, регионално важна имена, остају у другом плану или се уопште не спомињу.

У овом смислу, наставни програми за основну (посебно) и средњу школу напреднији су од универзитетских програма, тј. више пажње обрађају и на савремене ауторе и на ауторе са подручја БиХ. Тако су у програме за основну школу уврштена дјела Јове Чупића, Вида Вукелића, Берислава Благојевића, Драгана Кулићана, Ранка Рисојевића, Ранка Павловића, Предрага Бјелошевића, Ђуре Дамјановића и других, док се ниједно од ових имена не налази у силабусима за предмете из савремене или српске књижевности 20. вијека на универзитетима. Иако је јасно да је критеријум литерарне вриједности једног дјела ултимативни критеријум за увођење неког књижевног дјела у универзитетске програме, актуелизација и контекстуализација одређених књижевних појава, посебно када су оне значајне у контексту регионалне културне или различитих књижевних струја, важне су за оспособљавање студената за касније самостално праћење, читање и тумачење дјела из домена савремене књижевне продукције на локалном, регионалном и националном нивоу.

4. СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У ШКОЛСКИМ ПРОГРАМИМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

У програмима за основну школу српска књижевност заступљена је у далеко већем проценту од свих других књижевности, посебно у нижим разредима. Тако се у првом разреду, у оквиру предметне области Говор, изражавање и стварање¹³ у програму наводи списак дјела углавном домаћих аутора, али и текст Семјона Когана, као и избор бајки и басни који највећим дијелом подразумева интернационалне нарative (Црвенкапа, Три прасета, Бамби и сл.). У другом разреду од 23 програмом предвиђена текста четири не припадају српској књижевности. У наредним разредима број дјела предвиђених за обраду се повећава, али однос дјела из српске књижевности према дјелима осталих књижевности остаје у сличном омјеру. Примјетно је да је у већини разреда број страних писаца већи у дијелу који се тиче „лектире”. У деветом разреду, од 59 наставних јединица из области књижевности, јавља се укупно пет дјела свјетске књижевности и исто толико аутора са простора Југославије (Весна Парун, Иван Цанкар, Антун Б. Шимић, Мак Диздар, Иван Горан Ковачић). У програму четворогодишњих средњих стручних школа већи број дјела из свјетске књижевности примјетан је само у другом разреду, и то у темама „Књижевност старог вијека (антика)” и „Хуманизам и ренесанса, барок и класицизам”. Врло је сличан распоред и у трогодишњим средњим стручним школама, уз примјетно повећање присуства страних аутора у односу на домаће у лекторском избору у оба програма.

Од 38 наставних јединица предвиђених програмом за први разред гимназија њих 15 посвећено је дјелима свјетске књижевности. Програм за други разред предвиђа обраду 36 наставних јединица, од чега је 14 аутора свјетске и регионалне (Франце Прешерн) књижевности. У трећем разреду планирана је обрада 38 наставних јединица, од чега 14 дјела аутора свјетске књижевности и шест дјела регионалне (хрватске) књижевности. У четвртом разреду списак је најскромнији, са 32 наставне јединице, од чега осам дјела свјетске књижевности и два дјела писаца из БиХ и региона (Мак Диздари Ранко Маринковић). Заступљеност српске књижевности процентуално је, дакле, најмања у наставним програмима за гимназије, а највећа у

13 Основно образовање у Републици Српској траје девет година, а први разред има улогу припремне године и настава се не изводи у оквиру појединачних предмета, него предметних области Моја околина, Говор, изражавање, стварање и Ритмика, спорт, музика.

програмима за основну школу. Оријентисаност средњих стручних школа ка канону српске књижевности у складу је са мањим бројем часова предвиђених наставним планом у односу на гимназије. Такође, наставни циљеви стручних школа, који су усмјерени на усвајање практичних и теоријских стручних знања, оправдавају већу усмјереност на најважнија дјела српске књижевности, односно упознавање са каноном српске књижевности, у односу на општеобразовне установе попут гимназија, које су, у правилу, усмјерене на остваривање свестранијих и комплекснијих циљева у домену друштвених и хуманистичких наука.

Важно је, такође, скренути пажњу на чињеницу да су програми за основну школу, осим што су усмјеренији ка српској књижевности, у већој мјери отворени за дјела савремених аутора. За разлику од универзитетских програма о којима је било ријечи у претходном поглављу и програма за средње школе (у којима су дјела савремене продукције прије изузетак него правило), основношколски програми у овом смислу дјелују најсавременије. То се посебно истиче када је у питању књижевност за дјецу, па су се тако у програму нашла дјела: Ђуре Дамјановића, Вида Вукелића, Ранка Павловића, Предрага Бјелошевића, Берислава Благојевића, Јове Чулића, Ранка Рисојевића, Горана Петровића, Уроша Петровића итд., при чему је највећи број наведених аутора из Републике Српске. У програмима за средње стручне школе такође се налазе дјела савремених српских књижевника (Драган Тепавчевић, Ранко Рисојевић, Ђорђо Сладоје, Милица Бакрач), већином из Републике Српске. У дјелима предвиђеним за обраду у гимназијама међу најсавременија спадају дјела Горана Петровића (први и четврти разред разред) и Владимира Тасића (четврти разред). Допунама програма у четвртном разреду предвиђена је посебна цјелина која се односи на тематику Првог и Другог свјетског рата, страдање Срба, Јевреја и Рома у тим ратовима, геноцид и превенцију геноцида, а у оквиру које се изучавају дјела Боре Капетановића, Јована Бабића, Мирослава Максимовића, Филипа Давида и Петра Матовића.

5. ЗАКЉУЧАК

Сагледавајући положај српске књижевности у Републици Српској кроз институционалне, образовне и културне оквире, указали смо на комплексност и вишеслојност односа између књижевне продукције и друштвених околности у којима она настаје и развија се. Показали смо да се српска књижевност, генерално говорећи,

не може посматрати изоловано од ширег културолошког, језичког и политичког контекста, те да њено одређење превазилази просту дефиницију књижевности писане на српском језику. Присуство политичких језика, утицај библиотечких и институционалних пракси и лична идентитетска одређења самих писаца додатно компликују питање припадности и дефинисања књижевног корпуса.

Указали смо на постојање релевантних културних и научних установа које у извјесној мјери подстичу и афирмишу књижевно стваралаштво, али и на бројна ограничења која отежавају њихов утицај, посебно у домену издаваштва, промоције и одрживости књижевне продукције. Ограничени буџети, недостатак системске стратегије и законска рјешења која не иду у прилог издаваштву додатно ограничавају популаризацију (савремене) српске књижевности код шире публике. Ипак, постојање награда попут „Златне сове” или „Кочићеве књиге” показује да постоји свијест о значају промоције домаће књижевности.

У домену високог образовања, српска књижевност заузима централно мјесто на матичним катедрама, али је њено присуство на осталим студијским програмима минимално. Као један од главних изазова популаризације студија књижевности издваја се хронолошко устројство студијских програма, које не омогућава довољно простора за изучавање савремене књижевности на нижим годинама, што најчешће не одговара интересовањима и потребама студената. Показано је да би другачији, тематски конципиран или компаративни приступ могао да омогући динамичније и функционалније изучавање књижевности различитих периода. Посебно је наглашена потреба за системским укључивањем аутора из Републике Српске у универзитетске курикулуме, што би омогућило афирмацију завичајног књижевног наслеђа и допринијело његовом свестранијем вредновању унутар српске књижевности у цјелини.

Анализом наставних програма за основну и средњу школу уочено је да основношколски програми, иако оријентисани углавном на српску књижевност, показују највећу отвореност према савременим ауторима, нарочито онима из Републике Српске. Насупрот томе, гимназијски програми, будући више оријентисани ка општијим циљевима филолошких и друштвених дисциплина, процентуално мање заступају дјела српске књижевности, посебно савремене, док програме средњих стручних школа одликује већа усмјереност на канонска дјела, што је у складу са њиховом стручном оријентацијом и мањим бројем часова књижевности.

Узимајући све наведено у обзир, може се закључити да српска књижевност у Републици Српској посједује снажан потенцијал за даљи развој, али да је њена пуна афирмација условљена системским и координисаним дјеловањем институција, установа културе и образовања. Неопходна је јасна стратегија која ће препознати важност домаће књижевне продукције, посебно у контексту њеног укључивања у образовне програме и афирмације аутора чији је рад културолошки релевантан за читав српски национални и културни простор.

ЛИТЕРАТУРА

- Говедар 2024:** Н. Говедар, „Српска књижевност у универзитетском контексту у Босни и Херцеговини”, у: *Границе српске књижевности, зборник са Четврте интеркалendarске српистичке конференције, одржане у НОКЦ „Вук Караџић” у Тришћу 23–25. јуна 2023. године* (ур. Славко Петаковић), Београд: Завод за унапређење образовања и васпитања, 199–214.
- Говедар 2025:** Н. Говедар, *Жанрови у настави књижевности: улога жанрова у развоју критичког мишљења*, Бања Лука: Филолошки факултет.
- Николић 2024:** Н. Николић, „Границе српске књижевности”, у: *Границе српске књижевности, зборник са Четврте интеркалendarске српистичке конференције, одржане у НОКЦ „Вук Караџић” у Тришћу 23–25. јуна 2023. године* (ур. Славко Петаковић), Београд: Завод за унапређење образовања и васпитања, 13–40.
- Ниче 1997:** Ф. Ниче: *О будућности наших образовних установа*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Поповић 1988:** Р. Поповић, *Живот Меше Селимовића*, Београд: БИГЗ.
- Росандић 2005:** D. Rosandić, *Metodika književnog odgoja*, Zagreb: Školska knjiga.

THE STATUS OF SERBIAN LITERATURE IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Summary

This paper examines the status of Serbian literature in the Republic of Srpska within institutional, educational, and cultural frameworks. It emphasizes that Serbian literature cannot be viewed solely through the lens of national borders or linguistic criteria, due to the complex sociopolitical context and the emergence of so-called political languages. The study explores how various institutions—ministries, universities, institutes, and publishers—support literary creation and dissemination, while highlighting the challenges posed by limited funding and infrastructure. In the context of higher education, the research identifies the marginalization of contemporary and regional authors in university curricula, stressing the need for more dynamic, thematic, and comparative approaches. The study also notes a stronger representation of Serbian literature in primary education, particularly of contemporary writers from the Republic of Srpska, compared to secondary and university programs.

The paper concludes that although Serbian literature in the Republic of Srpska shows significant potential, its full affirmation depends on coordinated institutional support and a clear strategic framework that includes the integration of regional authors into educational programs and the wider literary canon.

Keywords: literature at universities, curricula, authors from the Republic of Srpska, institutions, contemporary literature.

Nina Z. Govedar

Дијана М. Црњак*

Универзитет у Бањој Луци

Филолошки факултет

Катедра за србистику

СРБИСТИКА У ЗАГРЕБУ: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СТУДИЈСКИХ ПРОГРАМА

У раду се бавимо актуелним положајем српског језика и књижевности у високошколском образовном систему Хрватске и из те перспективе анализирамо одабране дијелове студијских програма јужне славистике на Филозофском факултету Свеучилишта у Загребу.

Кључне ријечи: српски језик и књижевност, студијски програми, јужна славистика.

1. С распадом СФРЈ и проглашењем хрватског језика службеним у Републици Хрватској 1990. године, српски је постао језик националне мањине, у складу с новим правним статусом Срба у Хрватској. Према Маринковић–БогUTOвац (2017), положај српског језика и књижевности у образовном систему Хрватске најјасније се сагледава анализом законског оквира, модела образовања српске националне мањине, статуса српског језика и књижевности у школским уџбеницима, те наставе српског језика и књижевности у високошколским установама.¹

1.1. Иако законски оквир² Србима гарантује право на васпитање и образовање на српском језику и писму, а тамо гдје Срби чине бар

* dijana.crnjak@flf.unibl.org

- 1 Наше бављење датом темом, као и наше претходно истраживање (Црњак 2019), на које ћемо се ослањати у уводном дијелу овога рада, знатно су олакшала истраживања Д. Маринковића, В. Карлић и Д. БогUTOвац у којима су се бавили заступљеношћу српског језика и књижевности у образовном систему Хрватске, српским као језиком националне мањине и концептуализацијом књижевно-језичке традиције Срба у Хрватској (в. Маринковић 2007; Маринковић–Карлић 2013; БогUTOвац–Карлић 2014; Маринковић–Карлић 2015; Карлић 2018; Маринковић–БогUTOвац 2017).
- 2 Законски оквир утврђен је Уставним законом о правима националних мањина (2002), Законом о упораби језика и писма националних мањина (2000), те Законом о одгоју и образовању на језику и писму националних мањина (2000) и у складу је са Повељом Европске уније о основним правима (2000).

трећину становника и равноправну службену употребу српског језика и писма, пракса је неријетко другачија. Када су, на пример, на државним институцијама у Вуковару примијенили овај члан закона постављањем двојезичних табли, оне су разбијене, а потом и укинute измјенама градског статута. Након што је попис из 2021. показао да је број Срба у Вуковару пао испод једне трећине, ускраћено им је право на двојезичност у називима улица и јавних институција.

1.2. Право на васпитање и образовање Срби у Хрватској остварују на основу три законски утемељена модела школовања: према моделу А (који се примјењује у источној Славонији, Барањи и западном Срему, те у Српској православној опћој гимназији Кантакузина Катарина Бранковић у Загребу) цјелокупна настава изводи се на српском језику и ћириличном писму, уз обавезно учење хрватског језика и писма; према моделу Б настава (само основношколска) изводи се двојезично: природна група предмета на хрватском, а друштвена група предмета на српском језику и писму; модел Ц (заступљен у другим дијеловима Хрватске) подразумијева извођење наставе на хрватском, уз додатне часове намијењене његовању српског језика и културе. Иако, према закону, у школама с наставом на српском језику и писму треба да предају наставници из реда српског народа или наставници друге националности који потпуно владају српским језиком и писмом, „Анализа одгоја и образовања на језику и писму српске националне мањине у Републици Хрватској” (2015: 8) показала је да се у пракси често лажирају конкурси, те наставу обављају некомпетентне особе. Уз то, стално опада број ученика српске националности који похађају ове моделе. Наиме, због „стигматизације припадности, нарочито српској мањинској заједници” (Исто: 8), млади припадници српске националности теже асимилацији, тј. потпуном језичком идентификовању с већинском заједницом (в. Маринковић–Карлић 2013: 238).

1.3. Истраживање Богутовац и Карлић у вези са заступљеношћу србистичке језичке и књижевноисторијске проблематике у хрватским гимназијским уџбеницима из предмета Хрватски језик 2014. показало је да је јужнословенски контекст хрватског језика и књижевности углавном изостављен и да су хрватско-српски језички, књижевни и културни односи редуковани на њихове конфликтне аспекте (Богутовац–Карлић 2014: 375).

1.4. Једина високошколска установа у Хрватској на којој се изучавају српски језик, књижевност и култура јесте Филозофски

факултет Свеучилишта у Загребу, односно Катедра за српску и црногорску књижевност.³ У периоду 1990–1998. српски језик се не изучава, србистичке књижевно-културолошке теме обрађују се у склопу факултетских изборних колегијума и семинара, а „одазив студената на такав облик наставе био је изузетан и по броју уписаних студената и по њихову ангажману” (Маринковић 2007: 93).

2. Студије српског језика и књижевности на Катедри за српску и црногорску књижевност поново су покренуте академске 1998/1999. године.

2.1. Као што се може видјети из наредне табеле, студенти који су као један од усмјерења бирали србистуку на преддипломским (основним) студијама јужне славистике одређивали су се за србистичке језичке и књижевне колегијуме, језичке и књижевне колегијуме другог модула (бугаристика, македонистика, словенистика), опште и заједничке јужнославистичке колегијуме, те изборне колегијуме на нивоу одсјека или факултета (према Маринковић–Богутовац 2017).⁴

1. година основног студија	
I семестар	II семестар
Увод у јужнославенско језикословље	Фонологија српског језика
Увод у студиј српског језика, књижевности и културе	Увод у студиј јужнославенских књижевности
Језичне вјежбе из другог јужнославенског језика 1	Језичне вјежбе из другог јужнославенског језика 2
Основна граматика другог јужнославенског језика 1	Основна граматика другог јужнославенског језика 2
Колегији с других одсјека	Колегиј из друге јужнославенске књижевности

3 Катедра је основана 1874. као Катедра за филологију славенску, сљедеће академске године из ње се издваја Катедра за хрватски и српски језик и књижевност, потом слиједи неколико преименовања и промјена организацијског статуса: од 1956. ради под називом Семинар за српску књижевност, 1960. преименована је у Катедру за српску књижевност, а од 1980. носи данашњи назив. О историјату студија српског језика и књижевности од формирања Мудрословног факултета 1874. до данас в. детаљније Латковић 2024.

4 У међувремену верификовани модул наставничког усмјерења за будуће професоре – предаваче српског језика, књижевности и културе у школама – није активиран, иако је ријеч о јединим студијама језика и књижевности најбројније националне мањине у Хрватској (више у Маринковић–Богутовац 2017). Остале националне мањине имају стручне студије: Свеучилиште у Пули – Предшколски одгој на хрватском и италијанском, Свеучилиште у Осијеку – Мађарски језик, Мађарски језик и књижевност.

2. година основног студија	
III семестар	IV семестар
Морфосинтакса српског језика	Лексикологија српског језика
Српска књижевност: српска поезија 19. в.	Српска књижевност: српска приповијетка 19. в.
Језичне вјежбе из другог јужнословенског језика 3	Језичне вјежбе из другог јужнословенског језика 4
Колегиј из друге јужнословенске књижевности	Колегиј из друге јужнословенске књижевности
Основе поредбеног словенског језикословља	
3. година основног студија	
V семестар	VI семестар
Хисторија српског језика	Дијалектологија српског језика
Српска књижевност: поетика српске модерне и авангарде	Српска књижевност: српска драма
Језичне вјежбе из другог јужнословенског језика 5	Језичне вјежбе из другог јужнословенског језика 6
Колегиј из друге јужнословенске књижевности	Колегиј из друге јужнословенске књижевности
Модерне теорије повијести књижевности	Поредбене анализе

На преддипломском студију студенти су, дакле, похађали сљедеће србистичке колегијуме: Увод у студиј српског језика, књижевности и културе, Хисторију српског језика, Фонологију српског језика, Дијалектологију српског језика, Лексикологију српског језика, Морфосинтаксу српског језика, Српску поезију 19. вијека, Српску приповијетку 19. вијека, Поетику српске модерне и авангарде и Српску драму.

Када је ријеч о циљевима појединих предмета, Хисторија српског језика настоји упознати студенте с историјским развојем српског књижевног језика од почетка писмености до данас и оспособити их за анализу изворних текстова и критичко читање литературе; Фонологија српског језика омогућује овладавање знањима о функционисању фонолошког и прозодијског система стандардног српског језика; предмет Дијалектологија српског језика, између осталог, упознаје студенте са дијалектолошком сликом српског говорног подручја, те обиљежјима српских дијалеката на свим језичким нивоима; на часовима Лексикологије српског језика студенти се упознају с обиљежјима лексичког система савременог

српског језика; а Морфосинтакса српског језика омогућава „усвајање темељних морфолошких и синтактичких појмова, разумијевање граматичке структуре српског језика и овладавање морфолошком и творбеном анализом ријечи те морфосинтаксичком анализом реченице”. Што се тиче предмета из српске књижевности, у силабусима је наведено како је њихов циљ омогућити студентима стицање темељних увида у развој српске поезије и приповијетке 19. вијека, српске литературе и књижевне критике модерне и авангарде и српске драмске литературе, те их оспособити за интерпретацију репрезентативних дјела и опуса појединих аутора.⁵

2.2. Међутим, на нивоу цијелога факултета 2024. године проведена је реформа и она је захватила и Студиј јужнославенских језика и књижевности. Настава по новом програму и под новим називом – Јужнославенски студији – започета је ове академске године, при чему је старим студентима омогућено да заврше студиј по старом програму.⁶ У наредној табели може се ишчитати гдје је традиција настављена, а гдје су, с друге стране, уведене значајније промјене.

1. година основног студија	
I семестар	II семестар
1. Обавезни колегији	1. Обавезни колегији
Увод у јужнославенске студије	Јужнославенске књижевности 1: опћа и поредбена повијест
Јужнославенски језици у успоредби	
Тјелесна и здравствена култура	Тјелесна и здравствена култура
2. Колегији с унутрашњом изборношћу: језик	2. Колегији с унутрашњом изборношћу: језик
Сувремени бугарски језик 1	Сувремени бугарски језик 2
Сувремени македонски језик 1	Сувремени македонски језик 2
Сувремени словенски језик 1	Сувремени словенски језик 2
3. Страни језик за академске потребе 1	3. Страни језик за академске потребе 2
4. Слободна изборност	4. Слободна изборност

5 Више в. на https://www.ffzg.unizg.hr/programi/dok/juzna-slavistika_preddiplomski.pdf; приступљено 10. 2. 2025.

6 В. https://www.ffzg.unizg.hr/slaven/juzslav/wp-content/uploads/2024/07/Ju%C5%BEnoslavenski-studiji-strategija-izlazna-i-prijelazna-2024_2025.pdf; приступљено 10. 2. 2025.

2. година основног студија	
III семестар	IV семестар
1. Обавезни колегији	1. Обавезни колегији
Јужнословенске књижевности 2: интерпретације	Јужнословенске књижевности 3: казалиште и филм
Конструкцијска граматика јужнословенских језика	Јужнословенски језици: значење и пријевод
Тјелесна и здравствена култура	Тјелесна и здравствена култура
2. Колегији с унутрашњом изборношћу: језик	2. Колегији с унутрашњом изборношћу: језик
Сувремени бугарски језик 3	Сувремени бугарски језик 4
Сувремени македонски језик 3	Сувремени македонски језик 4
Сувремени словенски језик 3	Сувремени словенски језик 4
	3. Књижевни семинар
	Читања јужнословенских књижевности 1
	Читања јужнословенских књижевности 2
3. Слободна изборност	4. Слободна изборност
3. година основног студија	
V семестар	VI семестар
1. Обавезни колегији	1. Обавезни колегији
Приступ проучавању блискородних књижевности	Јужнословенски језици и њихови варијетети
Поредбена повијест јужнословенских језика	Завршни испит из јужнословенских студија
2. Колегији с унутрашњом изборношћу: језик	2. Колегији с унутрашњом изборношћу: језик
Сувремени бугарски језик 5	Сувремени бугарски језик 6
Сувремени македонски језик 5	Сувремени македонски језик 6
Сувремени словенски језик 5	Сувремени словенски језик 6
	3. Колегији с унутрашњом изборношћу: књижевни семинар
	Читања јужнословенских књижевности 1
	Читања јужнословенских књижевности 2
3. Слободна изборност	4. Слободна изборност

Иако бисмо очекивали да су нови јужнословенски студији усмјерени на проучавање језика, књижевности и култура које чине најнепосреднији контекст матичне културе, а истовремено су и

културе националних мањина, из табеле је видљиво да нови програм не садржи посебне колегијуме из језика и књижевности најбројније националне мањине у Хрватској. Поред мноштва часова језичких вјежби из других јужнословенских језика (македонског, словеначког и бугарског), дио студија су и различити јужнославистички колегијуми, који ће се на неки начин поредбено бавити и србистичком проблематиком. У којој ће то мјери бити, не можемо сазнати на основу исхода учења, који се, у најкраћем, своде на следеће: усвајање темељних лингвистичких појмова и теоријских приступа, те њихову примјену у тумачењу јужнословенских језика; поређење обиљежја и категорија јужнословенских језика на граматичком и семантичком нивоу, посебно у односу на матерњи језик; усвајање знања о књижевноисторијским раздобљима и основним књижевностилским формацијама у јужнословенским књижевностима с обзиром на хрватску књижевност; интерпретацију књижевних текстова и културних феномена коришћењем основних књижевноисторијских и књижевнотеоријских знања; тумачење друштвено-историјског развоја јужнословенских језика, књижевности и култура, те њихове односе примјеном темељних метода проучавања сродних култура у матичном и ширем европском оквиру; способност да се критички и аргументовано расправља о савременој научној и стручној литератури из подручја властите струке и осталих друштвено-хуманистичких наука итд.⁷

Ту информацију не пружају нам ни циљеви појединих предмета. Тако ће Увод у јужнославенске студије упознати студенте „с основним језикословним појмовима и терминима те савременим начинима проучавања јужнославенских језика и њихових специфичности, сажето представити и повијест славистичких истраживања, с посебним нагласком на хрватске и јужнославенске слависте”, један од главних циљева предмета Јужнославенски језици у успоредби јесте „усвајање темељних лингвистичких појмова те овладавање главним обиљежјима јужнославенских језика кроз њихову успоредбу на свим језичним ралинама”; Конструкцијска граматика јужнославенских језика помоћи ће студентима да овладају „темељним поставкама конструкцијских приступа језику на примјеру јужнославенских језика уз провођење поредбених корпусно потпомогнутих истраживања језика”; Јужнославенски језици: значење и пријевод упознаће студенте са основним појмовима лексикологије, лексикографије и семантике, како би стечена знања примијенили

7 <https://theta.ffzg.hr/ECTS/Studij/Index/14459>; приступљено 10. 2. 2025.

при прикупљању, класификовању и анализирању језичке грађе, правилном служењу рјечницима, корпусима и другим језичким ресурсима, те превођењу са страних јужнословенских језика на матерњи; Поредбена повијест јужнословенских језика приближиће студентима појмове и термине поредбеног језикословља, посебно појмовне парове језичке разноликости и језичке сродности, језичког простора и времена, синхроније и дијахроније, док колегијум Јужнословенски језици и њихови варијетети има два средишња циља: упознавање студената с раслојеношћу јужнословенских језика на различите врсте језичких варијетета, те усвајање темељних дијалектолошких, социолингвистичких и лингвостилистичких појмова и њихову примјену у тумачењу јужнословенских језика и њихових варијетета. С друге стране, предметом Јужнословенске књижевности 1: опћа и поредбена повијест носиоци колегијума ће у историјском слиједу „проблемски представити поједина раздобља јужнословенских књижевности и књижевноповијесне феномене у ширем културолошком и друштвеном контексту – како с обзиром на матичну, хрватску књижевност и културу тако и унутар књижевности еуропског културног круга”, док се синхронијски пресјеци детаљније разрађују у оквиру Јужнословенских књижевности 2: интерпретације. Јужнословенске књижевности 3: казалиште и филм обухватају поредбени преглед позоришне и филмске умјетности у јужнословенским културама и смјештају их у шири, европски контекст. У силабусу предмета Приступи проучавању блискосродних књижевности наведено је да се „уз разраду методолошких питања националне повијести књижевности и регионалне (књижевне) компаратистике дају основни увиди у културне и књижевне суодносе јужнословенске 'међукњижевне заједнице', с особитим нагласком на књижевности полицентричнога, али сродног језичног подручја”. Циљ предмета Читања јужнословенских књижевности 1 јесте анализа изабраних репрезентативних текстова из јужнословенских књижевности с обзиром на њихова жанровска одређења у заданом контексту, док се у оквиру Читања јужнословенских књижевности 2 анализирају изабрани текстови из јужнословенских књижевности с обзиром на књижевностилске формације.

3. Када је ријеч о актуелном двогодишњем дипломском (тј. мастер) студију јужне славистике, он укључује два смјера – језичко-преводиљачки и књижевно-интеркултурни. На оба смјера студенти слушају језички предмет Српски језик: језик – култура – друштво, а на књижевно-интеркултурном смјеру и књижевне колегијуме у

вези са стваралаштвом најзначајнијих српских писаца: Васко Попа и српско пјесништво, Поетика Андрићевих романа, Поетика прозе Данила Киша, Поетика Милоша Црњанског и др.⁸

Ипак, будући да је основни студиј јужне славистике радикално промијењен, бар када је у питању изучавање српског језика и књижевности, исто ће се догодити и са мастер студијем, тј. и он ће бити конципиран по сличном принципу. Прилично је извјесно да ће реформисани програм дипломског студија, чији се почетак извођења предвиђа након што прва генерација заврши студиј по новом преддипломском програму, укључивати изборни модул Српски језик, књижевност и хрватско-српски културни односи,⁹ који ће бити намијењен студентима Јужнословенских студија, али и студентима других мастер студија на Филозофском факултету у Загребу.

4. Да закључимо. У првом дијелу рада бавили смо се актуелним положајем српског језика и књижевности у образовном систему Хрватске, узимајући у обзир сљедеће аспекте: законски оквир, постојеће моделе образовања српске националне мањине, статус српског језика и књижевности у школским уџбеницима, те наставу српског језика и књижевности у високошколским установама. Поменули смо да досадашњи покушаји едукације наставника разредне наставе и предшколског васпитања за извођење наставе из српског језика, књижевности и културе нису уродили плодом за најбројнију националну мањину у Хрватској, иако су језичка права у Хрватској у тијесној вези са заштитом права мањина, тј. представљају неизоставан дио основних људских права, загарантованих законским оквиром у Хрватској и описаних у Повељи ЕУ о основним правима. Уз то, високошколско изучавање србистике у Хрватској одвијало се једино на Катедри за српску и црногорску књижевност Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу. Сада је укинута могућност студирања српског језика и књижевности у облику какав је раније постојао и изучавање српског језика, књижевности и културе на основном студију могуће је само у склопу поредбених јужнославистичких колегијума. Ускоро ћемо видјети шта ће у том погледу донијети мастер студиј. У сваком случају, положај србистике у Хрватској искристалисаће се у најскоријој будућности.

8 <http://www.ffzg.unizg.hr/slaven/juzslav/studij/diplomski-studij/izvedbeni-plan/>; приступљено 10. 2. 2025.

9 Програм модула још увијек није јавно доступан.

ЛИТЕРАТУРА

- Анализа 2015:** Analiza odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu srpske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, http://www.sdf.hr/publikacije/manjinsko_obrazovanje_analiza.pdf (приступљено 30. 1. 2025).
- Богutowaц–Карлић 2014:** D. Bogutovac i V. Karlič, „Zastupljenost i metodička obrada srpskog jezika i književnosti u hrvatskim gimnazijskim udžbenicima”, u: *Vyuja jihoslovanskyh jaziku a literatur v dnešni Evrope* (ur. Elena Krejčova i Pavel Krejči), Brno: Občanske sdruženi Porta Balkanica, 367–375.
- Закон о одгоју 2000:** „Закон о одгоју и образовању на језику и писму националних мањина у Републици Хрватској”, *Narodne novine*, 51/200, <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx> (приступљено 30. 1. 2025).
- Закон о упораби језика 2000:** „Закон о упораби језика и писма националних мањина у Републици Хрватској”, *Narodne novine*, 51/200, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_05_51_1128.html (приступљено 30. 1. 2015).
- Карлић 2019:** V. Karlič, „Serbian as a Minority Language in Croatia”, u: *Zbornik Drage Roksandića* (ur. Damir Agičić, Hrvoje Petrić, Filip Šimetin Šegvić), Zagreb: FF Press, 935–949.
- Латковић 2024:** I. Latković, „Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti”, u: *150 godina Filozofskoga fakulteta* (ur. Nevena Škrbić Alempijević i Stjepan Damjanović), Zagreb: FF Press, 443–456.
- Маринковић 2007:** D. Marinković, „Čitati Crnjanskog u Zagrebu”, u: *Fantom slobode*, 2 (ur. Nenad Popović), Zagreb: Durieux, 88–102.
- Маринковић–Богutowaц 2018:** D. Marinković i D. Bogutovac, „Srpski jezik i književnost u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske”, u: *Hrvatski prilozi 16. međunarodnom slavističkom kongresu* (ur. Stipe Botica, Marija Malnar Jurišić, Davor Nikolić, Josipa Tomašić, Ivana Vidović Bolt), Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 81–90.
- Маринковић–Карлић 2013:** D. Marinković i V. Karlič, „Konceptualizacije književno-jezične tradicije Srba u Hrvatskoj”, u: *A tko to ide? Hrvatski prilozi 15. Međunarodnom slavističkom kongresu* (ur. Marija Turk), Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatsko filološko društvo, 229–241.
- Маринковић–Карлић 2015:** D. Marinković i V. Karlič, „Studij srpskog jezika u Zagrebu danas”, u: *Srpski jezik u nastavi u Republici Hrvatskoj*, Naučni skup o manjinskoj nastavi u Republici Hrvatskoj „Nastava srpskog jezika. Retrospektiva i perspektiva” (održan 22. 10. 2015), Zagreb: Srpska pravoslavna opća gimnazija Kantakuzina Katarina Branković (izlaganje s naučnog skupa, rukopis).
- Уставни закон 2002:** „Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina”, *Narodne novine*, 155/02, <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310287.html> (приступљено 30. 1. 2025).
- Црњак 2019:** Д. Црњак, „Србистика у Загребу: положај, перспективе и ставови студената”, у: *Српски језик и српско писмо данас* (зборник радова с истоименог научног скупа, одржаног 3. 11. 2017. у Бањој Луци), Научни скупови, књ. XV, Одјељење књижевности и умјетности, књ. 24 (ур. Рајко Кузмановић, Драгољуб Мирјанић и Слободан Реметић), Бања Лука: АНУРС, 157–174.

SERBIAN STUDIES IN ZAGREB: COMPARATIVE ANALYSIS OF STUDY PROGRAMS

Summary

In this paper, we addressed the current position of the Serbian language and literature within the higher education system of Croatia. We analyzed selected parts of the South Slavic studies programs at the Faculty of Philosophy in Zagreb from this perspective. In the undergraduate program, students have attended the following Serbian-related courses up to this academic year: Introduction to the Study of Serbian Language, Literature, and Culture, History of the Serbian Language, Phonology of the Serbian Language, Dialectology of the Serbian Language, Lexicology of the Serbian Language, Morphosyntax of the Serbian Language, Serbian Poetry of the 19th Century, Serbian Short Story of the 19th Century, Poetics of Serbian Modernism and Avant-garde, and Serbian Drama. In 2024, a reform was carried out at the Faculty level, affecting the South Slavic studies program. Although the new South Slavic studies focus on the study of languages, literatures, and cultures that form the immediate context of the native culture, and at the same time are the cultures of national minorities, the new program does not include specific courses on the language and literature of the largest national minority in Croatia – the Serbian one. All of this further complicates the position of the Serbian community in the Republic of Croatia.

Keywords: Serbian language and literature, study programs, South Slavic studies.

Dijana M. Crnjak

Миланка Ј. Бабић*

Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
Катедра за србистику

СТАТУС СРПСКОГ ЈЕЗИКА НА ДРЖАВНОМ УНИВЕРЗИТЕТУ У НОВОМ ПАЗАРУ

Тенденција да се у оквиру наставног плана Српска књижевност и језик на Државном универзитету у Новом Пазару промовише статус „босанског језика” као посебног лингвистичког феномена врло је уочљива и у последње вријеме се отворено проводи кроз ревизије постојећег студијског програма на тај начин што се паралелно са предметима који се тичу историје и система српске књижевности и историје и норме српског језика убацују и предмети са бошњачким етикетирањем и том етикетирању прибављеним садржајима. У раду се скреће пажња на супротстављеност идеолошке концепције наставног плана научним критеријумима србистике и неоправданост њеног потискивања ревизијом садржаја предмета на начин да се непобитне научне чињенице србистике прекњижавају и представљају као да су отете од младе „боснистике”.

Кључне ријечи: српски језик, српска књижевност, бошњачка књижевност, идентитет.

Вишеименост стандардног језика (и/или језика у јавној употреби) на подручју бивше Југославије посљедица је реализовања политичких циљева њених државотворних етничко-конфесионалних заједница, које на симболичкој представи о важности идентификовања имена језика и народа (језика и нације¹) настоје да одрже представу о својој аутентичности. За афирмацију тих тежњи у осамостаљеним републикама бивше државе задужене су све институције друштва, а посебно високошколске установе, односно факултети који школују професоре националног језика и књижевности. Професори националног језика и књижевности су дио система који креира однос према језику генерација које подучавају, преносећи им на факултету стечена знања о датом језичком систему и његовој историји. Тако се анализом наставних планова и програмских садржаја филолошких и

* milanka.babic@ffuis.edu.ba

1 Код Бошњака је уочљива тенденција промовисања босанске нације у којој би се у босанском језику објединили и Срби као Босанци православци и Хрвати као Босанци католици.

педагошких факултета у разним из Југославије издвојеним државама може добити мноштво података о актуелном стању српског језика не само на универзитетима него и у ширем друштвено-политичком контексту. Зато се статус српског језика и на Државном универзитету у Новом Пазару треба посматрати на основу:

- садржаја и структуре наставног плана и
- интерпретације имена језика у уџбеницима и литератури која се програмима језичких предмета препоручује.

Оба та аспекта на Државном универзитету у Новом Пазару, у краткој историји изучавања српског језика и књижевност, врло су варијабилна и показују тенденцију да се наставни план и садржајем и називом језика и књижевности преобрази у складу са националним интересима Бошњака, тј. да се провлачењем кроз још увијек актуелни студијски програм Српске књижевности и језика што већег броја предмета са називом босанског језика и бошњачке књижевности осамостали и такав студијски програм. Повремене трансформације студијског програма Српска књижевност и језик у том правцу дешавају се под притиском захтјева који перманентно долазе из бошњачких политичких партија и Бошњачког националног вијећа, који дјелују у Рашкој области, па тај наставни програм постепено прераста у студијски програм за босански језик. То је врло уочљиво и у актуелном и у наставном плану који у процесу посљедње акредитације није позитивно оцијењен, па већ двије академске године (2023/2024. и 2024/2025) на том студијском програму на ДУНП-у нема уписа нових генерација студената. Након неуспјешне акредитације припремљено је више варијанти новог наставног плана и програма, па морам напоменути да ми најновија није доступна јер сам у тренутку у коме сам имала увид у те различите верзије реаговала на његов садржај, изненадивши се да је у њега удјенуто девет предмета из бошњачке књижевности и босанског језика у оквиру студијског програма који се и даље зове Српска књижевност и језик, па је програм склоњен од оних који с тим иновацијама нису сагласни.

У актуелном студијском програму у називима језичких предмета нема имена босанског за језик – или су општелингвистички предмети или они који прате систем српског језика са називима Стандардни српски језик I (Фонетика), Стандардни српски језик II (Морфологија), Стандардни српски језик III (Синтакса) или, на пример, Историјска граматика српског језика, односно Методика српског језика и књижевности. У оквиру трију наведених предмета

из савременог језика, систем српског језика једва да се успије представити студентима, јер су у питању једносеместрални предмети – у новом наставном плану предвиђено је да се те области изводе у оквиру двосеместралних предмета, што је добар помак ка заштити и његовању српског језика.

У називу и садржају књижевних предмета скоро да је статус бошњачке књижевности равноправан са српском. У првој години – од националних књижевности заступљене су: *Усмена књижевност*, са врло специфичним наставним планом без иједне десетерачке епске пјесме, без Вука у изворима и литератури, а ту је и *Српска средњовековна књижевност* – за коју је немогуће на сајту ДУНП-а наћи силабус или испитна питања. Према опису предмета од стране студената, може се закључити да професор који је Бошњак обрађује текстове са стећака и сл. елементе које он сматра бошњачким средњовјековљем.

У другој години су предмети: *Књижевност од ренесансе до рационализма* – без одреднице српска, *Књижевност за децу и омладину* (обрађују се српски писци) и *Српска књижевност XIX века I*; ту су и општеобразовни предмети националног карактера: *Културна историја Срба* и *Културна историја Бошњака*, врло великодушно паралелно дати, па није згорег припоменути да на бошњачким универзитетима у БиХ нема предмета *Културна историја Срба*; нуди се и изборни предмет *Српска и бошњачка национална култура у европском контексту*.

У трећој години националне књижевности иду паралелно, као: *Српска књижевност XIX века II* и *Бошњачка књижевност XX века I*; *Српска књижевност XX века I* и *Бошњачка књижевност XX века II*, а један од понуђених изборних јесте и *Језик алхамијадо књижевности* – шта год то значило у оквиру система српске књижевности, задатог самим студијским програмом.

У четвртој години су предмети: *Српска књижевност XX века II – Авангарда* и *Српска књижевност XX века III – од 1945. до 2000.*, а у понуди је и изборни *Књижевност јужнословенских народа на иоучењу XXI века*.

У петој години изборни предмети из књижевности су: *Религијски контекст савремене књижевности* и *Неомитологизам у српској поезији XX в.*; *Имагологија* – слика друштва у српској књижевности и *Поетика интертекстуалних односа усмено* – писано; *Сатирија*

бошњачка књижевност и Савремено књижевно стваралаштво у рашком и санџачком крају.

Оно што је мени увијек било чудно у акредитованом наставном плану, а што остаје и у новом који тек треба да се акредитује, јесте везано за осврт на неке од наведених предмета. Наиме, предмет *Усмена књижевност* садржи опширан увод о формулативности усменог стваралаштва, информацију о родовима и врстама усмене књижевности, детаљнију разраду народне лирске поезије по врстама, осврт на „Вукову и савремене класификације усмене епике”, у оквиру које је акценат на прозним формама – приповијеткама, баснама, бајкама, скаскама и легендама, новелама и малим формама (пословице, питалице, загонетке, бројанице, брзалице, благослови, клетве, заклетве). Помињу се бугарштице, помињу се и Вукови пјевачи, али се не обрађује десетерачка епска поезија – која је незаобилазна када је у питању српско епско наслеђе, и то из великог броја културолошких разлога и великог утицаја на савремену српску књижевност.

У силабусу предмета *Бошњачка књижевност XX вијека* изучава се и дјело Османа Ђикића, који се јавно изјашњавао као Србин, па је због тога од стране аустроугарских власти у БиХ избачен из петог разреда гимназије и наставио школовање у Београду, а ту је и осуђени усташа Алија Наметак, након Другог свјетског рата осуђен на 15 година, а одлежао девет, због тога што је „служио окупатору и усташком покрету. Учествовао у пљачки и распоdjели отете имовине Срба и Јевреја”² – како се наводи у пресуди. Наравно и Едхем Мулабдић, коме је због контаката са вођама НДХ такође суђено након рата, а остао је чак и без пензије. Но можда је то застарјело, можда више није битно у земљи Србији, али тешко да би промакао четник у наставном плану бошњачког универзитета у БиХ!

Предмет *Савремено књижевно стваралаштво у рашком и санџачком крају* занимљив је најприје по томе што – колико ми је познато – у Србији званично не постоји никаква санџачка регија, а санџачки крај припада Рашкој области или регији, а онда и по томе што проучавати у посебном предмету књижевност неког краја такође је мимо узуса за издвајање наставног предмета, јер је то тема која има ниво семинарског или евентуално мастерског рада (није никада нико издвојио у наставном плану предмет нпр. о београдској књижевност, мада би се ту имало много шта проучавати). Осим тога,

2 „Alija Nametak je djelovao u periodu NDH: Bio je sluga okupatora”, <https://oslobođenje.ba>, 29. 1. 2021, приступљено 19. 6. 2024.

занимљив је и силабус у коме се српски писци постављају у сразмјери пет (Слободан Ракитић, Милисав Савић, Ристо Ратковић, Миодраг Булатовић, Мирослав Ђуровић) напрема тринаест „санџачких”: Тамил Сијарић, Исмет Реброња, Мухамед Абдагић, Хусеин Башић, Зувдија Хоџић, Рефик Личина, Синан Гуџевић, Ибрахим Хаџић, Фатима Муминовић, Асмир Кујовић, Енес Халиловић, Саладин Будџовић и Самир Садиковић. Тако се из тог омјера и назива предмета да закључити да је за српске писце дат географски појам „рашки крај”, али да тај исти крај у бошњачком схватању географског лоцирања писаца које сматрају својим има да се зове „санџачким”.

Силабус предмета *Књижевност јужнословенских народа на јоучејку XXI века* показује да се под јужнословенским писцима подразумијевају Срби и писци муслимани, па се као „препоручени аутори” наводе: „Светислав Басара, Слободан Владушић, Асмир Кујовић, Фарук Шехић, Ана Ристовић, Ненад Јовановић, Милена Марковић”, потом један Македонац – Никола Маџиров, један босанскохерцеговачки Словенац – Јосип Ости, и један Хрват – Марко Погачар, али нема ниједног бугарског аутора.

Занимљив је и предмет који је на студијском програму Васпитач у предшколским установама истиснуо предмет *Српски језик II*, а зове се *Хисторија писма, књије и дидлиотекарсџива* – именован очито мимо стандарда српског језика као обавезног, и уз то са хрватском као основном литературом, и то из 1951. године (Zvonimir Kulundžić: *Historija pisama, materijala i instrumenata za pisanje*, Zagreb 1951), као и додатном (Aleksandar Stipčević: *Povijest knjige*, Zagreb 1985, 2006; Minka Memija: *Bosanski vijesnici*, Sarajevo 1995).

Разлог мога реаговања поводом новог наставног плана који је упућиван на акредитацију били су прије свега предмети: *Историја босанској језика, Српска и бошњачка национална култура у евројском контексту и Старија бошњачка књижевност*, моје примједбе не тичу се политике нити људских права, него науке. Језик који изучавамо под различитим именима један је те исти по свим лингвистичким критеријумима и не могу постојати његове двије различите историје јер једна другу поништавају. Тамо гдје се учи *Историја српској језика* (и народног и стандардног), не учи се и не може се учити *Историја босанској језика*. Не постоји *Историја босанској језика* која не поништава *Историју српској језика*. У тој њиховој историји се учи да је нпр. *Повеља кулина Бана* (1189), која је писана народним српским језиком и српском уставном ћирилицом, у ствари писана *босанским језиком и босанчицом*, тј. брзописном

ћирилицом, која се у Босни појављује тек више од вијека након *Повеље*! У тој назови историји се фалсификује све што је српска наука давно утврдила, удара се директно не само у темеље србистике као науке³ него и других наука као што су историја, етнографија, палеографија и сл. Ради се, дакле, о истим писаним споменицима предстандардног идиома и истој историји стандардизације од времена Вука Караџића, па све до деведесетих година XX вијека, када Бошњаци мијењају неке елементе у правописној норми. Ствар је чисте пропаганде или идеологије предавати онда и *Историју српског језика* и *Историју босанског језика* истим студентима, али и дозволити да се у оквиру студијског програма који се зове Српска књижевност и језик предаје под босанским називом фалсификована историја српског језика и његове стандардизације⁴. Будући да једна другу поништавају, не могу обје бити науке. И предмет *Српска и бошњачка национална култура у европском контексту* може да покаже само како Бошњаци у књижевности прекњижавају сва дјела српских писаца из БиХ у бошњачка (или босанска, што је једно те исто у суштини), јер те двије културе се могу компарирати само од деведесетих година XX вијека, од када Бошњаци постоје као народ, а свако компарирање у ранијим периодима подразумева и одговарајуће национално или конфесионално име садашњих Бошњака – њихово паушално именовање поништава научни карактер универзитетског учења, који мора бити заступљен у наставном предмету.

3 Српска лингвистика не сматра да је босански језик лингвистички равноправан српском, односно сматра да се ради о преименованом српском језику или – у најбољем случају – о „сарајевској варијанти српског књижевног језика – када се докаже његова варијантност” (Ковачевић 2003: 162; в. још и: Маројевић 1998: 23).

4 С. Халиловић тако сматра да је босански језик одвајкада наднационални језик Босне и Херцеговине и свих „који се njиме služe, bez obzira na nacionalnu pripadnost”, при чему „bosanski standard različitim od hrvatskog i srpskog ne čine samo njegova bošnjačka dionica i ona koja se ne da podvesti pod nacionalne sheme, nego i druge dvije, koje se uvjetno mogu označiti kao *hrvatski bosanski* i *srpski bosanski*. Naime, jezik Hrvata odnosno Srba u BiH, i kad se doživljava i naziva *hrvatski* odnosno *srpski*, nije isto što i *hrvatski* u Hrvatskoj ili *srpski* u Srbiji (tj. 'srbijski' srpski; o novim varijantnim mogućnostima u srpskom v. Radovanović 2001: 174). Може ли се у назив *bosanski jezik* 'učitavati' други садржај? Наравно да може, али за тако шта није довољна једна волја, или двије волје: у Босни и Херцеговини за то су потребне три волје. Заједнички босански стандард, опћепосански, могу израдити само заједно сви који се njиме služiti, tj. сви Bosanci. Dakle, споменута супротност између територијалног и етничког принципа сама ће се по себи разријешити ако се босански Хрвати и Срби придруже сусједима у нормирању босанског стандарда и врате се вишестолетном имену свог језика (које су напустили углавном у другој половини XIX ст., када се из Хрватске и Србије босанским католицима и православцима намећу хрватске и српске националне идеје с циљем образовања хрватске и српске нације унутар босанског друштва)” (Халиловић 2014: 257–258).

Од језичких предмета у новом наставном плану најмање је упитан *Правопис српској и босанској језика*. Односно, боље би било да је назван *Правопис српској и језика бошњачкој народа* – нама је у Републици Српској ближа и мање нас угрожава та номинација него ова која се употребљава у Србији са признавањем босанског језика као мањинског. По мом схватању, још би боље и једино исправно било да се зове *Норме српског језика*, па да се уз српску ради и бошњачка норма. На бошњачким универзитетима у БиХ на којима се изучава студијски програм који се зове *Босански, хрватски и српски језик и књижевност* – српски језик изучава се само кроз предмет *Норма језика*. Такође није упитан ни неки преглед књижевног стваралаштва босанскохерцеговачких муслимана прије но што су постали Бошњаци, као ни *Бошњачка књижевност XX вијека* или *Савремена бошњачка књижевност*, јер постоји велики број писаца који припадају књижевности тог народа, али то свакако нису ни Меша Селимовић ни Скендер Куленовић или пак Иво Андрић, јер су се они изјаснили за живота да припадају српској књижевности. С друге стране посматрано, нико опет не може забранити Бошњацима да их изучавају, нити брани, али је апсурдно да се у студијском програму Српске књижевности и језика на ДУНП-у нпр. Меша Селимовић учи и у оквиру *Српске књижевности XX века III* и у оквиру *Бошњачке књижевности XX века II*. Поставља се питање шта се у оквиру тог студијског програма убраја у канон српске књижевности и како се он тумачи. И уопште, показује се да је учење и српског језика и српске књижевности на ДУНП-у подвргнуто идеологизацији и политизацији које се проводе на штету науке.

У суштини, по мом схватању, предмети из историјских периода језика и књижевности, означени као *босански језик* и *бошњачка књижевност*, немају везе са науком, јер у тим периодима Бошњаци као народ нису постојали – свако навођење тога имена подразумевало је његову регионалну одређеност, али све то има везе са настојањима Исламске заједнице Босне и Херцеговине, Бошњачког националног вијећа и бошњачких националних програма да се преко ДУНП-а у Србији, у Рашкој области, на крају србистика замијени боснистиком, као једном од најтврђих повезница мањинске заједнице србијанских Бошњака на тзв. зеленој трансверзали која води до њихових сународника у Босни и Херцеговини. Надлежна министарства Србије дала су томе несумњиво велики допринос додјељивањем статуса мањинског језика босанском, а потом усвајањем наставних планова и програма за учење босанског језика као националног у школама са

бошњачком већином, гдје се одавно и учи.⁵ Но ни та чињеница није пресудна да се наставни план Српска књижевност и језик на једном државном универзитету Србије доводи у питање ревизијом садржаја који се тичу историје српског језика и историје српске књижевности на начин да се непобитне научне чињенице србистике прекњижавају и представљају као да су отете од младе „боснистике” – студент који је том сукобу изложен доводи се у ситуацију да се опредјељује коме и чијој научној интерпретацији ће повјеровати.

ЛИТЕРАТУРА

- Ковачевић 2003:** М. Ковачевић, „Србистика и статус тзв. босанског језика”, у: *Српски језик и српски језици* (ур. Милош Ковачевић), Београд: СКЗ–БИГЗ, 138–162.
- Маројевић 1998:** Р. Маројевић, „Српски језик и славистика”, *Србистика*, I/2–3, 3–40.
- Халиловић 2014:** S. Halilović, „Jezička stvarnost u Bosni i Hercegovini”, *Radovi*, knj. XVII, 243–260.
- Хоџић 2018:** J. Hodžić, *Bosanski jezik*, Sarajevo: Simurg media – Internacionalni univerzitet u Sarajevu.
- <http://www.dunp.np.ac.rs>, приступљено 14. 6. 2024.
- <https://oslobodjenje.ba>, 29. 1. 2021, приступљено 19. 6. 2024.

STATUS OF THE SERBIAN LANGUAGE AND LITERATURE AT THE STATE UNIVERSITY IN NOVI PAZAR

Summary

The multinominal nature of the standard language in the territory of the former Yugoslavia is a consequence of the political goals realization of its ethnic communities, which, based on a symbolic representation of the importance of identifying the names of languages and peoples, strive to maintain a representation of their authenticity. All institutions of society are responsible for affirming these aspirations, especially higher education institutions, that is, faculties that train professors of the national language and literature, since it is they who create the attitude towards the language of the generations they teach, transmitting to them knowledge about a given language system and its history. These tendencies are also very noticeable within the Bosniak community in

5 И сами бошњачки лингвисти изненађени су и задовољни статусом босанског језика у Србији: „U Srbiji je, začudo, na neki način najbolji status bosanskog jezika u obrazovanju, jer je srbijansko obrazovanje na bosanskom jeziku jedno od najbolje organizovanih manjinskih obrazovanja uopće, pa bosanski uči već više od 15 000 učenika. Dodamo li ovome sporazum između Bošnjačkog nacionalnog vijeća i tamošnjeg Ministarstva obrazovanja i nauke po kojem je uz podršku Zavoda za udžbenike Republike Srbije odobreno štampanje svih potrebnih udžbenika, a prethodno su službeno odobreni i pripadajući planovi i programi, možemo konstatirati da je tu već sav pripremini posao uspješno završen [...] da bi u konačnici, prešli na uvođenje kompletnog obrazovanja na bosanskom jeziku školske 2013/2014. godine” (Хоџић 2018: 120–121).

Serbia, and are also reflected in the efforts to promote the status of the Bosnian language as a separate linguistic phenomenon within the curriculum of the Serbian literature and language at the State University in Novi Pazar.

Keywords: Serbian language, Serbian literature, Bosniak literature, identity.

Milanka J. Babić

Невена П. Варница*

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност

СРПСКА ДРАМСКА КЊИЖЕВНОСТ 20. И 21. ВЕКА

Рад се бави разматрањем статуса савремене српске драмске књижевности у универзитетској настави и потенцијалним могућностима за њено изучавање, али не искључиво као засебног предмета, већ као инкорпорираних наставних јединица у оквирима обавезних и изборних предмета на свим годинама основних студија. Показује се да је драмско стваралаштво најзначајнијих аутора 20. и 21. века и те како атрактивно студентима и важно у изучавању историје српске књижевности од најранијих времена до данас. Дела драмских аутора попут Љубомира Симовића, Душана Ковачевића и Милене Марковић могу да иновативан и студентима пријемчив начин да осветле канонизована дела народне књижевности, средњовековне књижевности и она која следе, све до савременог доба.

Кључне речи: драмска књижевност, драма, позориште, српски драмски писци, српска књижевност 20. века, српска књижевност 21. века.

На Одсеку за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду, планом и студијским програмом акредитованим 2015. године, предвиђена су два предмета која су у вези са драмском књижевношћу. То су *Рефлекси усмене књижевности у српској драми 20. и 21. века* и *Драмска књижевност у наставним програмима*¹ и оба се налазе у изборним блоковима у последњем, осмом семестру, док је најновијом акредитацијом, оном из 2021. године, у настави један – такође изборни предмет у последњем семестру – под називом *Књижевност и позориште*². Из академске године у годину, показало се, владало је велико интересовање за ове предмете када би били понуђени. То, заправо, не чуди када знамо да је драма – ма у ком облику или виду представљена или проучавана – увек вид

* nevena@ff.uns.ac.rs

1 <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijски%20programi/2015/OAS/Srpska%20knjiz%20OAS%202015.pdf>

Приступљено 1. фебруара 2025.

2 <https://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijски-programi/osnovne-studije/studijски-programi/jezik-knjizevnost-i-kultura-2021>

Приступљено 1. фебруара 2025.

књижевности који нуди низ прилика за анализе, интерпретације, динамично представљање и тумачење, те гледање различитих извођења у позоришту.

Са дефиницијом драме и драмом као једним од три основна књижевна рода, који обухвата све врсте драмске књижевности (в. Rečnik 1992: 148), студенти се сусрећу током целокупног школовања, од основног, преко гимназијског, до теорије књижевности на почетку универзитетског образовања. Приликом промишљања ове теме, стечен је утисак да је драмске књижевности – како из српске, тако и из светске књижевности – неупоредиво више лектиром предвиђене током основне и средње школе него на факултетима. Драмска књижевност, како се зна, има изузетно велики потенцијал, што би сигурно потврдили они наставници и професори који се детаљније њоме баве и посвећују јој више пажње (најчешће услед сопствених наклоности и афинитета) током свих нивоа школовања и студија. Међутим, сагледавајући данас статус драмске литературе у настави, сусрели смо се са два, можемо рећи, врло велика проблема³. Анкетирајући ученике и наставнике⁴, истина узорак није био велики, па не можемо да генерализујемо, сазнали смо да је велики део драмских дела, која се налазе у лектири за основну и средњу школу у Србији, доступан на различитим интернетским платформама у виду до сада снимљених филмова, ТВ снимака позоришних представа, аматерских снимака различитих непрофесионалних и професионалних извођења и слично. Нажалост, ретки су они који ће у целости прочитати драму *Балкански шшијун* Душана Ковачевића, јер ће већина посегнути за филмском верзијом са Данилом Батом Стојковићем у главној улози. Да ли је то једноставно тако и да ли би требало овакво стање прихватити, да ли би ову појаву требало посматрати као рефлекс времена у којем живимо и помирити се са њом, или потенцијална решења за променом постоје? Са сличним изазовом сусрели смо се и током неколико академских година држања курсева о драми у универзитетској настави. Као што је напред већ речено, студенти Филозофског факултета у Новом Саду имају могућност да у последњем семестру студија српске књижевности бирају и предмет у вези са драмском књижевношћу у настави. Планом и програмом предвиђено је неколико репрезентативних аутора и њихових драмских дела, како оних из светске књижевности од

3 Наведени проблеми свакако су из домена, пре свега, методике наставе књижевности и језика, али их је ауторка рада маркирала и навела као потенцијалне теме и за будућа разматрања.

4 За потребе овог рада.

антике до данас (*Антигона* од Софокла, *Тврдица* од Ж. Б. Молијера, Шекспирове трагедије *Ромео и Јулија* и *Хамлет*, Гогољев *Ревизор*, Бекетова драма апсурда *Чекајући Годоа*), тако и из српске књижевности (*Кир Јања* Јована Стерије Поповића, *Госпођа министарка* Бранислава Нушића, *Код вечиће славине* Момчила Настасијевића, као и дела по избору Александра Поповића, Душана Ковачевића). То су, дакле, дела која су предвиђена за читање и у основним и средњим школама, било у целини или у одломку, те су студентима завршне године већ добро позната. Због тога, нажалост, наши млади академски грађани често сматрају да не морају да их прочитају изнова, пошто је довољно да се присете некада прочитаног текста и да се ослоне на запамћено. Готово увек, неопходан је додатни напор професора да их мотивише на поновно читање неопходно за тумачење и интерпретацију. У томе од помоћи може да буде позориште – уколико је дати драмски текст постављен на сцену и изводи се на редовном репертоару. С тим у вези, изнели бисмо наша искуства и указали на други потенцијални проблем.

Често се увиђа, са једне стране, да студенткиње и студенти олако схватају понуђени програм и размишљају по принципу „то ћемо лако, већ све знамо” или пак, са друге стране, да са одређеном дозом досаде (тешко је ово изрећи, али несумњиво је, тренутно, тако) посматрају списак понуђених дела, која су махом већ читали или о њима слушали. Зато, као неко ко држи предавања и вежбе из *Драмске књижевности у наставним програмима*, а чији је предмет *Књижевност и позориште* акредитован и биће активан од идуће академске године, својим полазницима најчешће понудим да сами бирају дело одређеног драмског писца које није уврштено у обавезни списак литературе. И, на почетку, евидентно је присутан ентузијазам, износе се одличне, креативне идеје; али на крају – са жаљењем морамо да констатујемо – сви прибегну лакшем начину и своје семинарске радове ураде о познатим и надасве препознатљивим делима. Ту својеврсну контрадикторност можемо илустровати на следећи начин: ретко ко ће се, на пример, прихватити да пише или излаже о драми *Кумови* или *Свети Георгије убија аждаху* Душана Ковачевића иако постоје и различита издања и филмови (примери урађених радова на мање познатим делима могу се навести једноцифреним бројем), него ће прибећи, могућно и линијом мањег отпора или услед других факултетских обавеза, анализирању Ковачевићеве драме *Марайонци ирче почасни круи* и/или *Балкански швијун* јер о њима постоји низ проверених извора и литературе за цитирање. Дакле,

студенти на самом почетку траже нешто ново, другачије, али на крају прибегавају старом и познатом. Ову тезу можемо илустровати још једним примером из светске књижевности – мало ко се до сада прихватио да анализира Јонескове драме, иако је Ежен Јонеско подједнако инспиративан и вредан аутор као и Семјуел Бекет – које већ посматрамо као ауторе различитог жанровског репертоара и представнике „модерног моралитета” (Jovanov 2015: 15).

Теза коју у овом раду постављамо и заступамо јесте следећа – низ, пре свега српских писаца током историје књижевности од 19. века, а нарочито током 20. па и 21. века, има низ неканонизованих драмских дела која би се изврсно уклопила у предмете попут Средњовековне или Народне књижевности. Када говоримо о елементима драмског, уочавамо их управо у делима Јована Стерије Поповића, Лазе Костића, Ђуре Јакшића, потом Борислава Михајловића Михиза или Љубомира Симовића. Име оца српске комедиографије везује се, првенствено, за наслове попут *Покондирена тиква*, *Тврдица* и *Родољубци*. То јесу неизоставна дела, али сматрамо да би се и трагедије из каснијег периода његовог стваралаштва добро уклопиле у контекст управо наведених изучавања књижевности средњег века. То су комади попут *Смрти Сидефана Дечанског* и *Владислав*, а у овом контексту можемо навести и драмско дело *Бој на Косову* Љубомира Симовића или *Је ли било кнежеве вечере* Виде Огњеновић. На овај начин постигла би се динамизација и симултаност предмета наставе из различитих периода, на којима инсистира и савремена методика. Тиме би се већ на првој години, али и наредним годинама основних студија, указало на значај компаративног метода, као и на актуелност појединих тема код писаца у различитим временским периодима. Јован Стерија Поповић, учило би се – што је такође надасве значајно – имао је различиту перцепцију током свог времена, потом током каснијих деценија деветнаестог века, а „нарочито битно различиту током двадесетог века” (Радоњић 2006: 6), што би допринело да студенти критички и у ширем, како синхронијском, тако и дијахронијском виду сагледавају националну књижевност. На другој години, рецимо, може се – указујући на вредности Вилијама Шекспира – дати пример Јелисавете, јунакиње драме Ђуре Јакшића, која је чак у појединим сегментима успелије портретисана него Леди Магбет енглеског барда⁵.

5 О овоме је написан и 2024. године одбрањен завршни мастер рад. Видети: https://remaster.ff.uns.ac.rs/materijal/punirad/Zavrzni_rad_Natasa_Provci_MAS_SKJ_20240916E3W.pdf
Приступљено 10. 4. 2025.

Надаље, сличан принцип применљив је и на пољу изучавања народне књижевности и традиционалне културе. Борислав Михајловић Михиз аутор је драма са историјским и епским предлошцима – *Краљевић Марко* и *Бановић Сјџрахина* – а Љубомир Симовић аутор је једног од најбољих послератних драмских текстова – *Хасанагиница*. Можда је илузорно претпоставити да би сви полазници прочитали понуђена дела, али свакако би се сва наведена, али и остала по том принципу, природно уклопила у програме наставе старијих епоха српске и светске књижевности које се изучавају махом на нижим годинама основних студија. Па зашто онда чекати сам крај и завршне семестре пред апсолвирање? У засебан курс о драми, сматрамо, природно би било уврстити управо ауторке и ауторе који су тренутно активни у позоришном животу и наши су савременици – попут Милене Марковић, Маје Пелевић, Филипа Грујића или Тијане Грумић.

Свесни смо да главни „камен спотицања” може да представља недовољно чврст суд времена и питање у вези са канонизовањем одређених стваралаца и њихових дела, али, можемо чак одговорно да тврдимо, данашње генерације веома добро реагују на драмске опусе и позоришне представе које су настале на основу текстова наведених аутора. Милена Марковић, на пример, данас актуелна из више разлога⁶, може да се посматра као песникиња и да се изучава стиховни и версификацијски сегмент у њеном досадашњем опусу, њене драме даље могу да се тумаче из угла повезивања на стилском, језичком и тематско-мотивском плану са лириком, а такође и на феноменолошком плану – као слика једног времена и контекста у којем су генерацијске драме поменуте списатељице настајале и адаптиране за позорницу. По овом потоњем принципу, можда мало мање актуелна, јесте и Биљана Србљановић. Дакле, савремене ауторке и ауторе можда бисмо могли посматрати као део једног тзв. динамичког канона, јер они неоспорно јесу актуелни сада; но, за њих не знамо на који начин ће поднети суд времена, али данас представљају нешто што је живо, интригантно и свеже на књижевно-театарској сцени.

Иако нас књижевни теоретичари драме подсећају на то да је драма првенствено књижевни род и истичу овај сегмент инсистирајући на томе да су писане због тога да би подједнако биле и читане и

6 Добитница неколико Стеријиних награда и других домаћих и интернационалних награда за драмски рад, а Нинову награду за 2021. годину добила је за поему *Деца* и изабрана је за дописну чланицу Српске академије наука и уметности 2024. године.

извођење, а театролози, драматурзи и теоретичари позоришта сматрају да постављена представа представља јединствено и целовито уметничко дело које би требало да функционише мимо осталих елемената, мишљења смо да је подједнако важан и један и други сегмент. Зашто се фокусирати само на једном? И књижевни и сценски карактер једног драмског текста свакако би био интригантан и требало би га имати на уму и искористити и у настави.

Још једно питање сматрамо важним и неопходним да се истакне. Требало би имати на уму управо извођачки карактер једног написаног дела. Инспиративно би било искористити ту спрегу театра као позоришне институције, академија драмских уметности (а универзитетски центри попут оног у Београду, Новом Саду, Косовској Митровици или Бањој Луци имају и драмске департмане при академијама уметности), аматерских група и драмских секција⁷ са факултетима на којима се изучавају теорија и историја књижевности, али и друге хуманистичке дисциплине. И спрам тога, било би добро увек оставити део простора отвореним за она дела која су у датом тренутку актуелна, а настала су према литерарним предлошцима светских и домаћих списатеља. Када је реч не само о драмским текстовима, него и о адаптацијама романа и прозних дела уопште, скренули бисмо пажњу на то да је на српским сценама већ готово преко две деценије уочљив тренд да се романи у стиховима или они у прози постављају на сцену и да веома добро кореспондирају са публиком и критиком, те да имају врло дуг репертоарски стаж. Такве представе су *Проклећа авлија* Крушевачког позоришта у режији Небојше Брадића – премијерно изведена 1999. године – потом у истој режији, али у Београдском драмском позоришту, представа *Злајно руно* из 2005, или пак новије – *Голманов сйрах од ђенала* (2021) у Српском народном позоришту, а у драматизацији и режији Ане Ђорђевић, *Беснило* у извођењу Народног позоришта у Сомбору (2023) и *Фауст* (2023) у „Београдском драмском позоришту – обе у режији Бориса Лијешевића, као и најновија – *Мајсјор* и *Марјаријта* из 2024. године у „Народном позоришту” у Београду, под редитељском палицом Урбана Андраша. Овим не само што би се студентима пружила могућност да прочитано дело виде у другачијем тумачењу и кроз другачији медиј, него бисмо се сви, на један нов начин, прилагодили времену у којем живимо.

7 Неретко, међу студентима у свакој генерацији има оних који већ дођу на студије са различитим искуствима рада у секцијама или учешћима на рецитаторским, драмским, новинарским такмичењима. Више о томе видети: Бјељац 2013.

За крај, опет само као тезу и питање за размишљање, износимо став да би – однедавно актуелне – стручне праксе као део обавезне наставе и активности, могле да се обављају управо у различитим институцијама везаним за позоришну уметност (театрима, позоришним музејима, редакцијама и библиотекама) и да се на тај начин профилишу и стасају нове генерације театролога, позоришних критичара и других делатника, а мимо до сада доминирајућих просветних дисциплина.

ЛИТЕРАТУРА

Бјељац 2013: М. Бјељац, *Школска сцена (драмска, луткарска, новинарска, литеарна и рецитаторска)*, Београд: Eduka.

Радоњић 2006: М. Радоњић, *Стерија у ојлегалу XX века*, Нови Сад: Позоришни музеј Војводине – Матица српска.

*

Jovanov 2015: S. Jovanov, *Teorija dramskih žanrova*, Novi Sad: Pozorišni muzej Vojvodine.

RKT 1992: *Rečnik književnih termina*, Beograd: Nolit.

SERBIAN DRAMATIC LITERATURE OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

Summary

The paper deals with the status of contemporary Serbian dramatic literature in university teaching and potential opportunities for its study, but not exclusively as a separate subject, but as incorporated teaching units within the framework of mandatory and elective subjects in all years of undergraduate studies. It is shown that the dramatic work of the most significant authors of the 20th and now 21st centuries is both attractive and important in the study of the history of Serbian literature from the earliest times to the present day. The works of playwrights such as Ljubomir Simović, Dušan Kovačević, and Milena Marković can provide an innovative and student-friendly way to illuminate canonized works of folk literature, medieval literature, and those that follow up to the modern era.

Keywords: dramatic literature, drama, theater, Serbian playwrights, 20th-century Serbian literature, 21st-century Serbian literature.

Nevena P. Varnica

Саша М. Ђукић*

Универзитет у Источном Сарајеву
Педагошки факултет у Бијељини

СТАТУС СРБИСТИКЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ (језички предмети)

Српски језик у студијским програмима Универзитета у Источном Сарајеву и Универзитета у Бањој Луци изучава се: а) као предмет србистике, б) као научна област србистике на педагошким факултетима, в) као наставни предмет(и) на страним филологијама, и као г) наставни предмет нефилолошких факултета. У раду се анализира статус српског језика на универзитетима у Републици Српској са аспекта квалитативне и квантитативне заступљености српског језика као предмета србистике и српског језика као наставног предмета на страним филологијама. Квалитативна анализа је усмјерена на инвентар (лингвистичких) и садржај предмета српског језика који се изучавају на датом студијском програму, а квантитативна показује број часова, број ЕСП бодова и статус предмета. Анализа није обухватила статуса српског језика као научне области србистике на педагошким факултетима, будући да је она већ реализована у посебном раду, као ни анализу статуса српског језика на нефилолошким факултетима, будући да је на њима српски језик врло мало заступљен (кроз неки од изборних предмета) или га готово уопште нема.

Кључне ријечи: српски језик (србистика), Република Српска, универзитетска настава, силабуси.

Рад се тематски, а дјелимично и методолошки, надовезује на два претходна истраживања – *Статус српског језика на српским универзитетима* М. Ковачевића и на рад *Статус србистике на Педагошком факултету у Бијељини* С. Ђукића. Први рад (Ковачевић 2012), одређујући статус српског језика на државним универзитетима у Републици Србији и Републици Српској, послужио је као оријентир за правце у којима ће ићи ово истраживање, а други рад (Ђукић 2021), својим компаративним приступом, одређује метод за утврђивање пресека стања српског језика по питању наставних планова (силабуса) на нивоу универзитетске наставе у Републици Српској.

* sasa.djukic@pfb.ues.rs.ba

СРПСКИ ЈЕЗИК КАО ПРЕДМЕТ СРБИСТИКЕ У СТУДИЈСКИМ ПРОГРАМИМА

Студијски програм¹ за српски језик остварује се на Филозофском факултету (Катедра за српски језик и књижевност) у Палама и на Филолошком факултету (Студијски програм српског језика и књижевности) у Бањој Луци. Оба факултета студијске програме изводе на сва три студијска циклуса. На оба факултета научне области и језика и књижевности равноправно су заступљене, тј. нису хијерархизоване као што је то случај, на пример, на Филолошком факултету у Београду, гдје се јављају студијски програми *Српски језик и књижевност* и *Српска књижевност и језик*, у којима се предност даје филолошким знањима српског језика или, у другој варијанти, изучавању књижевнотеоретских наука и српске књижевности.

У наредним табелама приказана је квалитативна и квантитативна ситуација језичких предмета² у склопу србистике на оба факултета.

СРПСКИ ЈЕЗИК НА ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ У ПАЛАМА

На *Катедри за српски језик и књижевност* Филозофског факултета у Палама студијски програм траје осам семестара (240 ЕСП бодова) и окончава се одбраном завршног рада, после чега дипломирани студент ове катедре стиче звање дипломираног професора српског језика и књижевности. Научне области из језика и књижевности су кроз предметну наставу равноправно заступљене: и то са 22 обавезна и 13 изборних предмета из области језик³ и 18 обавезних и 17 изборних предмета из области књижевности. Осим ових, студенти имају још два предмета која припадају педагошкој

- 1 Анализа је утемељена на основу званичних садржаја наставних планова који су објављени на сајтовима наведених факултета, а који су као извори наведени на крају рада.
- 2 Под језичким предметима се подразумевају предмети који се везују за лингвистику као научну област. Односно, мисли се на подлингвистичке области које су добиле статус предмета на филолошким студијама. Нпр. у студијским филолошким програмима морфологија, као област лингвистике, изучава се као самосталан предмет, док у програмима професора разредне наставе (учитеља) морфологија је уз творбу ријечи, лексикологију и синтаксу, само дио предмета Српски језик 2.
- 3 Својом предметношћу *Методика наставе српског језика и књижевности* 1 и 2 припадају у обе научне области, и језик и књижевност. Будући да постоје *Методика 1* и *Методика 2*, у расподјели овог предмета један је уврштен у језичку област, а други у област књижевности.

групи предмета (*Педагоџија* и *Психолоџија*) и настави страног језика (избор из понуђена три страна језика).

Инвентар језичких предмета српског језика на *Каџедри за срџски језик и књижевности* је следећи:

Предмети	Семестар	Фонд часова (п+в)	Статус предмета	ЕСПБ ⁴ (ECTS)
Старословенски језик	1	2+2	О	4
Фонетика српског језика	1	2+2	О	5
Увод у општу лингвистику	1	2+1	О	4
Фонологија српског језика	2	2+2	О	5
Теорија језика	2	2+2	О	4
Историја српског језика	2	2+2	О	4
Вук и савремени српски језик	2	1+0	И	2
Морфологија српског језика	3	3+2	О	6
Историја српског књижевног језика	3	2+2	О	5
Акцентиологија српског језика	3	2+2	О	5
Ортоеџија и ортографија	3	2+0	И	2
Језик и писмо	3	2+0	И	2
Творба и лексикологија српског језика	4	3+2	О	6
Дијалектологија српског језика	4	2+2	О	5
Књижевни језици код Срба	4	2+0	И	2
Србистика	4	2+0	И	2
Морфосинтакса српског језика	5	3+2	О	6
Норме српског језика – систем и реализација	5	2+2	О	5
Упоредна граматика словенских језика	5	2+1	И	3
Језик мас-медија	5	2+1	И	3
Синтакса реченице	6	3+2	О	6
Језичка култура	6	2+2	О	5
Методика наставе српског језика и књижевности 1	6	2+2	О	5
Психолингвистика	6	2+0	И	2
Прагматика	6	2+0	И	2
Семантика	7	2+2	О	5
Лингвистичка стилистика српског језика	7	2+2	О	5
Методика наставе српског језика и књижевности 2	7	2+2	О	5

4 ЕСПБ (ECTS) јесте бодовна вриједност сваког предмета исказана у складу са Европским системом преноса бодова.

Лексикографија	7	2+1	И	4
Жаргонизми и неологизми у језику и књижевности	7	2+1	И	4
Култура говора	7	2+2	И	4
Функционална стилистика српског језика	8	2+2	О	5
Лингвистика текста	8	2+1	О	5
Социolingвистика	8	2+1	О	5
Лектура и коректура текста	8	2+2	И	3

Табела 1: *Квалификациони и квантитативни приказ језичких предмета српског језика на Катедри за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Палама*

СРПСКИ ЈЕЗИК НА ФИЛОЛОШКОМ ФАКУЛТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ

На *Студијском програму српског језика и књижевности* Филолошког факултета у Бањој Луци студијски програм траје осам семестара (240 бодова) и окончава се одбраном завршног рада, послје чега дипломирани студент стиче звање дипломираног професора српског језика и књижевности. И на овом студијском програму научне области језика и књижевности потпуно су равноправно заступљене, и то са 24 обавезна и 6 изборних предмета из језика⁵ и 21 обавезан и 8 изборних предмета из области књижевности. Осим предмета србистике, студенти имају још и *Педагогију* и *Психологију*, које припадају педагошкој групи предмета, и наставу страног језика.

Инвентар језичких предмета⁶ на *Студијском програму српског језика и књижевности* је следећи:

Предмети	Семестар	Фонд часова (п+в)	Статус предмета	ЕСПБ (ECTS)
Старословенски језик 1	1	2+2	О	5
Историјска фонетика српског језика 1	1	2+1	О	4
Увод у општу лингвистику	1	2+0	О	3
Руски језик 1	1	2+2	О	4

5 У овом студијском програму *Руски језик 1* и *Руски језик 2* имају статус обавезног језичког предмета, док се студенти између *Енглеског језика*, *Италијанског језика* и *Француског језика* одређују за наставу страног језика.

6 Четири изборна предмета (*Лингвистика текста*, *Оријентација*, *Србословенска лексика* и *Филолошка анализа србословенских текстова*) налазе се на листи предмета који нису активирани, те се због тога не налазе у табеларном приказу.

Старословенски језик 2	2	2+1	О	4
Историјска морфологија српског језика 1	2	2+2	О	4
Руски језик 2	2	2+0	О	4
Фонологија и акцентологија српског књижевног језика	3	2+2	О	5
Историјска морфологија српског језика 2	3	2+2	О	5
Историја српског књижевног језика	4	2+1	О	4
Фонетика српског језика	4	2+2	О	5
Дијалектологија српског језика 1	5	2+1	О	4
Лексикологија српског језика	5	2+2	О	4
Морфологија српског језика	5	3+2	О	5
Упоредна граматика словенских језика 1	5	2+1	О	4
Творба ријечи српског језика	6	2+2	О	4
Дијалектологија српског језика 2	6	2+2	О	5
Упоредна граматика словенских језика 2	6	3+1	О	5
Методика наставе српског језика и књижевности 1	6	3+3	О	7
Ономастика	6	2+0	И	3
Синтакса српског језика 1	7	2+2	О	5
Стилистика српског језика 1	7	2+1	О	4
Методика наставе српског језика и књижевности 2	7	1+5	О	7
Српско-словеначке језичке паралеле	7	2+0	И	3
Стилистика српског језика 2	8	2+2	О	4
Синтакса српског језика 2	8	3+2	О	5

Табела 2: Квалитативни и квантитативни приказ језичких предмета српског језика на Студијском програму српски језик и књижевност на Филолошком факултету у Бањој Луци

Поредећи инвентар језичких предмета на *Катедри* за српски језик и књижевност (у наставку рада само *Катедра*) Филозофског факултета са инвентаром језичких предмета на *Студијском програму* српског језика и књижевности (у наставку само *Студијски програм*) Филолошког факултета, може се уочити:

- Број обавезних предмета се благо разликује – на *Катедри* је то 22, а на *Студијском програму* је 24; док је знатнија разлика у понуди изборних предмета и по броју и по научним областима.

- Поједини предмети се програмски и исходишно поклапају, нпр. као што су *Фонетика српског језика*, *Морфологија српског језика* или *Увод у општу лингвистику*. Предмети имају исти назив и квантитативно су идентични – заступљени су са истим бројем часова (2+2/3+2) и са истом или благом разликом ЕСП кредита. Садржаји предмета и обавезна литература су, такође, идентични.
- Поједини предмети, иако су номинативно исти, разликују се квантитативно. Нпр. *Старословенски језик на Катедри* је једносеместрални курс са 2+2 часа и 4 ЕСП бода, док је на *Студијском програму* овај предмет двосеместрални, *Старословенски језик 1* и *Старословенски језик 2*, са фондом часова 2+2 и 2+1 и бројем од 5+4 ЕСП бодова. Анализирајући њихове силабусе, уочава се поклапање у исходима учења, али се уочава и разлика по садржају наставних јединица – наравно да је већи број часова оставио више могућности за изучавање ове дијахронијске области.
- Поједини предмети су присутни или одсутни у другом студијском програму, иако су обавезног карактера. Нпр. на *Катедри* у статусу обавезног предмета се налази *Лингвистика текста* са фондом часова 2+1 и 5 ЕСП бодова, док овај предмет уопште није присутан у настави Студијског програма. Или, ако посматрамо обрнуту ситуацију, предмет *Српско-словеначке језичке паралеле* са *Студијског програма* није заступљен на Катедри.

Квалитативна анализа, односно анализа силабуса, појединачно за сваки предмет, показује да студенти, како *Катедри* тако и *Студијског програма*, стичу систематска знања о историјским околностима развоја српског језика (*Историја српског језика*, *Вук и савремени српски језик* и сл.); настанку и развоју његових азбука, способност читања и анализирања старословенског језика (*Старословенски језик 1* и *2*); фонолошком и морфолошком развоју српског језика (*Историјска фонетика српског језика*, *Историјска морфологија српског језика 1* и *2*); као и о типовима књижевних језика у предстандардном периоду развоја српског књижевног језика (*Историја српског књижевног језика*). Компаративно-дијахронијском проучавању припада и стицање знања о припадности српског језика индоевропској породици језика, као и о координатама српског језика унутар словенских језика (*Упоредна граматика словенских језика 1* и *2*).

О системском стању савременог српског језика студенти стичу знања из: основа фонолошког и акценатског система српског језика (*Фонологија и акценџологија српског језика* и *Фонетика српског језика*); о творбеним принципима, врстама ријечи, њиховим граматичким категоријама и промјенама (*Творба ријечи српског језика* и *Морфологија српског језика*); упознају се са лексиколошким карактеристикама српског језика (*Лексикологија српског језика* и *Ономастика*); стичу знања о основним синтаксичко-семантичким одликама просте и сложене реченице (*Синтакса српског језика 1* и *2*); као и основна знањима о стилистици која се бави истраживањем функционалних стилова у језику (*Стилистика српског језика 1* и *2*). Такође, ту су и предмети који говоре о дијалекатској слици и нестандартним карактеристикама говора српског језика (*Дијалектологија српског језика 1* и *2*). Да студенти у цјелини овладају ортоепском и ортографском нормом, да буду способни да примјењују језичку норму, као и да усвоје знања о основним комуникативним вриједностима стандардног језика и његовим нормама; развију способности за анализу и рјешавање нормативних проблема у пракси стичу способности из *Орфографије и орфографије*.

За овладавање основним знањима из опште лингвистике студенти са обје катедре имају на располагању један једносеместрални обавезни предмет (*Увод у општу лингвистику*). За упознавање са методичким моделима у организацији наставе језика и књижевности и основним методичким принципа на располагању су *Методика наставе српског језика и књижевности 1* и *2* на обје катедре.

СРПСКИ ЈЕЗИК НА СТРАНИМ ФИЛОЛОГИЈАМА

По сличном принципу је анализиран статус српског језика и на студијским програмима страних филологија. На Филозофском факултету УИС формиран су студијски програми за: *Енглески језик и књижевност* (Ејз.књ.), *Кинески и енглески језик и књижевност* (КиЕјз.књ.), *Њемачки језик и књижевност* (Њјз.књ.), *Руски језик и књижевност и међународни политички односи* (Рјз.МПО). Иако не припадају студијама филологије, овдје ће се направити и осврт на статус српског језика на студијским програмима *Новинарство и односи с јавношћу* (НиОј), *Општа књижевност и библиотекарство* (ОКБ) и *Општа књижевност и историологија* (ОКТ).

Предмети	Студијски програм	Фонд часова (п+в)	Статус предмета	ЕСПБ (ECTS)
Норма српског језика	Ејз.књ.	2+1	О	4
Синтакса српског језика		2+1	О	4
Правопис и норма српског језика	КиЕјз. књ.	2+1	О	4
Синтакса српског језика		2+1	О	4
Српски језик 1	Њјз.књ.	2+1	О	3
Српски језик 2		2+1	О	3
Старословенски језик	(Рјз. МПО)	2+2	О	5
Граматика савременог српског језика		2+1	О	5
Стилистика српског језика		1+0	О	5
Фонетика и морфологија савременог српског језика	(ОКБ)	2+2	О	5
Правопис српског језика		1+0	И	2
Синтакса савременог српског језика		2+2	О	5
Општа стилистика		2+2	О	5
Публицистичка стилистика		2+2	О	4
Граматика савременог српског језика	(ОКТ)	2+2	О	5
Ортографија и ортоепија српског језика		2+2	О	5
Општа стилистика		2+2	О	5
Српски језик 1	НиОј	2+2	О	5
Српски језик 2		2+2	О	5
Стилистика и култура говора		2+2	О	7

Табела 3: Квалификациони и квантитативни приказ предмета српског језика на (не)филолошким катедрама Филозофског факултета у Палама

Анализа силабуса показује да се изучавање српског језика на овим програмима, углавном, заснива на уводним (уопштеним) разматрањима о језику, фонетици (подјели гласова и гласовним алтернацијама), морфологији (врстама ријечи) и општим категоријама синтаксе (подјела и односи међу реченицама). Заправо, да је изучавање језика сведено на систематизацију и понављање градива из претходног школовања. Занимљива је чињеница да студенти на Катедри за новинарство и политикологију немају предмет који би се односио на ортографску и ортоепску норму, иако је од велике важности писменост будућих новинара, тј. да ли ће правилно говорити и писати у јавном простору, као ни посебан предмет *Публицистичка стилистика*, који се изводи на *Студијском програму руски језик и књижевности и међународни политички односи*, што помало дјелује и парадоксално.

Осим ових предмета, на поменутиим студијским програмима изучавају се и предмети који припадају уопштеним језичким проучавањима, као што су *Семантика*, *Увод у оишћу линјисџику*, *Линјисџика џекста*, *Сџилисџика* и сл. Поредећи њихове силабусе са силабусима истих предмета на *Каџедри*, уочавају се велике програмске сличности, што је и очекивано, али се у појединим предметима материјал за анализу односи на грађу српског језика, као нпр. у *Сџилисџици* (Њјз.књ.) или *Сџилисџици и кулџури јовора* (НиОј), док је *Сџилисџика џекста* (Ејз.књ.) утемељена на проучавању енглеског језика. Оно што је добро, бар за статус србистике, јесте да се у појединим нефилолошким програмима (ОКБ и ОКТ) проналазе предмети који, ипак, поклањају знатнију пажњу српском језику.

Сумирајући резултате, може се уопштити закључак да је српски језик на филолошким студијама врло мало заступљен и да студенти, ако немају квалитетно предзнање (а имајући у виду статус наставе језика у средњим школама, тешко је да задовољавају и минимуме знања), остају на јако ниском и површном знању матерњег језика, што им, сигурно, отежава и студирање страног језика.

У оквиру Филолошког факултета у Бањој Луци реализују се следећи студијски програми филологија: *Енјлески језики књижевност* (ЕЈЗ), *Њемачки језик и књижевност* (ЊЈЗ), *Иџталијански језик и књижевност* (ИЈЗ), *Француски језик и књижевност* и *лаџински језик* (ФЛЈЗ) и *Руски и срјски језик и књижевност* (РСЈЗ).

Предмети	Студијски програм	Фонд часова (п+в)	Статус предмета	ЕСПБ (ECTS)
Српски језик 1	ЕЈЗ	2+0	О	3
Српски језик 2		2+0	О	3
Српски језик 1	ЊЈЗ	2+2	О	5
Српски језик 2		2+2	О	5
Српски језик 3		2+2	О	5
Српски језик 4		2+2	О	5
Српски језик 1	ИЈЗ	2+0	О	3
Српски језик 2		2+0	О	3
Српски језик 1	ФЛЈЗ	2+1	О	3
Српски језик 2		2+1	О	3
Српски језик 3		2+1	О	3
Српски језик 4		2+1	О	3

Старословенски језик 1	РСЈЗ	2+2	О	4
Историја српског језика 1		2+1	О	4
Фонологија и акцентологија српског језика		2+2	О	4
Старословенски језик 2		2+1	О	4
Историја српског језика 2		2+1	О	4
Фонетика српског језика		2+1	О	4
Морфологија српског језика		2+2	О	5
Стилистика		2+1	О	4
Творба ријечи српског језика		2+1	О	5
Лексикологија српског језика		2+0	О	4
Упоредна граматика словенских језика	РСЈЗ	3+1	О	5
Синтакса српског језика 1		2+2	О	5
Српско-словеначке језичке паралеле		2+0	И	3
Синтакса српског језика 2		2+1	О	4
Методика наставе српског језика и књижевности		1+3	О	4

Табела 4: Квалитативни и квантитативни приказ предмета српског језика на филолошким катедрама Филолошког факултета у Бањој Луци

Оно што се прво уочава у анализи предмета српског језика страних филолошких програма свакако је *Студијски програм за руски и српски језик и књижевност* (РСЈЗ). По завршетку овог студија стиче се звање дипломираног професора српског и руског језика и књижевности⁷. Анализа силабуса РСЈЗ и *Студијског програма* показује велика квалитативна поклапања предмета, разлика је незнатна у квантитативном поређењу (броју часова и ЕСП бодовима), па је сувишно понављати анализе појединих предмета. Осим предмета србистике, ту су још и предмети русистике, што је и очекивано, будући да се ради о својеврсном хибридном студијском програму, а то потврђује и назив излазног профила.

Када је ријеч о осталим филолошким студијским програмима, може се уопштено рећи да заступљеност српског језика на различитим студијским програмима није уједначена. У студијским програмима ЕЈЗ и ИЈЗ заступљеност српског језика је мала – своди се

⁷ На сајту Филолошког факултета стоји да студенти стичу звање дипломираног професора српског (!) и руског језика и књижевности. Међутим, анализирајући квантитативни садржај (пре)расподјеле предмета између српског и руског језика, који је у корист руског језика, као и првенство у званичном називу програма (руски и српски језик и књижевност), стиче се утисак да би излазни профил требало да гласи *дипломирани професор руског (!) и српског језика и књижевности*. Тако да остаје дилема да ли је на сајту дошло до техничке грешке у називу звања.

на два предмета – *Српски језик 1*, у коме су обрађени општи појмови о језику, језицима српске писмености до 19. вијека, фонетика и акцентологија; и *Српски језик 2*, у коме се обрађује морфологија са творбом, лексикологија и синтакса. Посматрајући силабусе ових предмета, јасно се уочава да је то површно понављање наставног садржаја из основне школе, а што сигурно није довољно за будуће дипломиране филологе. На студијским програмима ЊЈЗ и ФЛЈЗ српски језик је заступљен са четири предмета: *Српски језик 1–4* и укупним фондом наставе од 2+2/2+1 часова. Ови курсеви засигурно студентима нуде више, што је свакако за похвалу, али остаје неразријешен критеријум овако драстичне разлике.

ЗАКЉУЧАК

Србистика у Републици Српској изучава се на Источносарајевском и Бањалучком универзитету, а изучавање њених области – српског језика и српске књижевности – равноправно је заступљено.

Када се сумира анализа студијских програма који школују дипломиране професоре српског језика и књижевности на оба универзитета Републике Српске, без обзира на њихове ситне програмске разлике, може се рећи да је српски језик, као предмет србистике, и квалитативно и квантитативно заступљен и да будућим студентима кроз опште, дијахронијско и синхронијско изучавање језика (и књижевности) омогућава добру базу за било који облик професионалног рада и(ли) за рад у настави матерњег језика, као и за даље напредовање на мастер студију.

Изучавање српског језика на студијама страних језика доста је оскудније и ту се апсолутно потврђује став проф. Ковачевића да је статус српског језика на страним филологијама више него лош (Ковачевић 2012: 20). Овдје као да је постављено погрешно начело да будући студенти имају добро предзнање које треба само „надоградити”. Тако минимални правописно-граматички садржаји који се, углавном, изучавају кроз два једносеместрална предмета не обећавају квалитетно бављење преводилачким радом или контрастивним истраживањима.

Иако није обухваћен анализом, већ само општим увидом, статус српског језика на нефилолошким факултетима још је лошији. Ријетки су примјери гдје је српском језику посвећена пажња, као што је то, примјера ради, случај на студијским програмима библиотекарства и театрологије. На студијским програмима журналистике, гдје се

очекује више пажње за култивисање и писане и говорне ријечи, присуство српског језика је занемарљиво, чак ни предмети који би се односили на норму српског језика нису заступљени.

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић 2021:** В. Брборић, „Нека питања и проблеми србистике на србистичким катедрама”, у: *Стајтус српској језика и књижевности у образовном систему* (гл. и одг. ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 125–144.
- Ђукић 2021:** С. Ђукић, „Статус србистике на Педагошком факултету у Бијељини”, у: *Стајтус српској језика и књижевности у образовном систему* (гл. и одг. ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 205–219.
- Ковачевић 2012:** М. Ковачевић, „Статус српског језика на српским универзитетима”, *Филологија и универзитет: темељски зборник радова* (гл. и одг. ур. Бојан Димитријевић), Ниш: Филозофски факултет, 13–25.

ИЗВОРИ

- Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, *Каџегра за српски језик и књижевност*: <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-srpski-jezik-i-knjizevnost/>; приступљено: 1. 6. 2024.
- Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, *Каџегра за новинарство и џолиџикологија*: <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-novinarstvo/>; приступљено: 1. 6. 2024.
- Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, *Каџегра за библиоџекарство*: <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-opsta-knjizevnost-i-bibliotekarstvo/>; приступљено: 1. 6. 2024.
- Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, *Каџегра за џеаџрологија*: <https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-opsta-knjizevnost-i-teatrologija/>; приступљено: 1. 6. 2024.
- Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, *Сџудијски џроџрам српској језика и књижевности*: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/srpski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus/nastavni-plan-i-program>; приступљено: 1. 6. 2024.
- Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, *Сџудијски џроџрам за енџлески језик и књижевност*: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/nastavni-plan-i-program-engleski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus-srpski>; приступљено: 1. 6. 2024.
- Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, *Сџудијски џроџрам за њемачки језик и књижевност*: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/njemacki-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus>; приступљено: 1. 6. 2024.
- Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, *Сџудијски џроџрам за иџалијански језик и књижевност*: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/italijanski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus>; приступљено: 1. 6. 2024.
- Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, *Сџудијски џроџрам за француски језик и књижевност и латински језик*: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/francuski-jezik-i-knjizevnost-i-latinski-jezik-1-ciklus>; приступљено: 1. 6. 2024.

Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, *Студијски програм за руски и српски језик и књижевност*: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/ruski-i-srpski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus>; приступљено: 1. 6. 2024.

Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, *Студијски програм за синологију*: <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/sinologija>; приступљено: 1. 6. 2024.

Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, *Студијски програм новинарство и комуникација*: <https://fpn.unibl.org/sr/studije/prvi-ciklus-novistijski-programi/novinarstvo-i-komunikologija/>; приступљено: 1. 6. 2024.

THE STATUS OF SERBIAN LANGUAGE STUDIES IN THE REPUBLIC OF SRPSKA (language courses)

Summary

Part of study programmes at East Sarajevo University and the University of Banja Luka, Serbian Language is studied as: a) the subject matter of Serbian Language studies, b) a scientific domain of Serbian Language studies at teacher training faculties, c) a course (courses) taught at foreign language departments, and as d) a course at faculties focusing on subjects other than philological ones. This paper analyses the status of Serbian Language at universities in the Republic of Srpska from the perspective of the qualitative and quantitative representativeness of Serbian Language as the subject of Serbian Language studies and Serbian Language as a course taught at foreign language departments. The qualitative analysis looks into the inventory (linguistic) and the content of Serbian Language courses taught as part of a given study programme, while the quantitative analysis presents the number of lessons, ECTS points and the course status.

Keywords: Serbian Language (Serbian Language studies), the Republic of Srpska, university courses, syllabi.

Sasa M. Đukić

Ненад Б. Ивановић*

Институт за српски језик САНУ

Одсек за лингвистичка истраживања

савременог српског језика и израду Речника САНУ

СТАТУС СРПСКОГ ЈЕЗИКА У РАСПРАВИ О ПРОМЕНИ НАЗИВА *РЕЧНИКА* *СРПСКОХРВАТСКОГ КЊИЖЕВНОГ И* *НАРОДНОГ ЈЕЗИКА САНУ (1992–2022)***

У раду се говори о статусу српског језика као лингвистичког појма у полемици о промени назива РСАНУ у временском трајању од три деценије, од 1992. до 2022. године. Полемика о промени назива РСАНУ из речника *српскохрватској књижевној и народној језика* у речник *српској књижевној и народној језика* у раду се посматра у светлу два становишта: структурноаналитичког, које посматра српску и хрватску језичку варијанту као делове српскохрватског (мета)стандарда, и структурногенетичког, које укључује појам историјске генезе српског језика и дефинисање његових варијанти у другој половини 20. века. У раду се, у форми студије случаја, излажу историјске етапе полемике о промени назива РСАНУ, при чему се у свакој од њих утврђује дискурзивни статус *српској језика* као (не)научног појма у оквиру једног од ова два становишта. Истраживање појмова *српској* и *српскохрватској књижевној језика* у овом контексту показује да у полемици о промени назива РСАНУ ови појмови пролазе кроз различите фазе научне реинтерпретације и (само)одређења.

Кључне речи: српски језик, српскохрватски језик, *Речник српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*.

УВОД

1.1. Питање статуса српског књижевног језика у расправи о промени назива *Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ* (у даљем тексту: РСАНУ) представља отворени проблем који континуирано опстаје у последње три деценије трајања

* nenad.ivanovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао као резултат финансирања Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, према уговору бр. 451-03-68/2024-14/200174. Лингвистичка истраживања теоријске базе савременог српског језика, спроведена у раду, изведена су као саставни део посла на изради *Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*.

савремене српске лексикографије. У раду заступамо тезу да централну тачку расправе о промени назива РСАНУ у поменутом периоду чине питања термилошког статуса лингвонима *српски језик* и његове научне, (социо)лингвистичке аутономије у односу на појам *српскохрватској језика*. У поменутој расправи као главни проблем се износи идентитетски статус појма *српски језик* у лингвистичком, историјском и језичко-политичком смислу. Полемика о односу *српској* и *српскохрватској језика* у наслову РСАНУ одвија се у ширем дискурсу идеја о формирању, употреби и нормирању књижевних језика, затим, идеја о улози језичких нивоа у том нормирању, као и у контексту ставова језичког планирања о односу РСАНУ према савременом српском језику и стандарднојезичкој норми, и др. О сложености поменуте расправе најбоље говори чињеница да се од 1992. године па до данас у историји српске (социо)лингвистике тешко може наћи тема о којој је више промишљано, и за коју се у већој мери тврдило да је закључена, а коју су изнова узимали у разматрање најутицајнији српски лингвисти.¹

1.2. Будући да се учесници у расправи о промени назива РСАНУ не слажу око термилошког значења термина *српски језик* и *српскохрватски језик*, у анализи овог питања не може се поћи од њиховог термилошког статуса. У датом контексту, цела расправа се може посматрати и као *идентитетска*.² Идентитетски статус ове расправе у првом реду укључује питања о томе шта је *српски језик* у научном, историјском, појмовном и стварносном смислу, и које би, према томе, импликације носио чин замењивања постојећег појма *српскохрватски језик* појмом *српски језик* у наслову нашег највећег и јединог тезаурусног речника.

1.3. Имајући све ово у виду, одабрали смо да истраживање овог проблема конципирамо као испитивање статуса лингвонима *српски*

1 О отворености ове расправе речито сведоче закључци Одбора за Речник САНУ, тела које је задужено за то да прати израду овог речника и решава питања везана за његову концепцију. Године 1992. године Одбор је донео закључак да се „не види потреба да Речник САНУ [...] тражи друго име мимо два постојећа (Речник САНУ и Речник српскохрватског књижевног и народног језика)” (*Годишњак САНУ* ХСХ за 1992: 202), да би 2022. године изнео мишљење како „за ово питање (промене назива РСАНУ) нема доброг решења” (*Билтен Фонда САНУ* за 2022: 170).

2 Идентитетски карактер расправе о промени назива РСАНУ већ је истакао П. Радић, речима да су „нејасноће у приступу (грађи РСАНУ), које су одлика низа наших лингвистичких текстова ове тематике, резултат [...] у ствари, несналажења у лингвистичкој материји везаној за основна идентитетска питања српског језика и његовог територијалног простирања” (Радић 2017: 28).

језик у расправи о промени назива РСАНУ. Циљ анализе спроведене у раду јесте социolingвистичко сагледавање ставова који према појмовима *српски* и *српскохрватски језик* има онај део научне заједнице који одлучује о називу РСАНУ. За студију случаја као метод анализе определили смо се најпре стога што се истраживање овог типа усмерава ка одговорима на следећа питања: *штѝа?* (*штѝа* је јединица анализе, односно случај?), затим, *како?* (*како* се развио случај и који су његови главни аспекти?), и *заштѝо?* (*заштѝо* анализирамо случај, да ли га одликују интринзички или теоријски аргументи?). Студија случаја подразумева две фазе истраживања: прикупљање (што обимнијих) података о случају и њихову редукцију, трансформисање и рефокусирање у теме које захватају преовлађујуће значење у овим подацима (Попадић, Павловић, Жежељ 2018: 617). Из овог разлога и наш рад ће бити конципиран на сродан начин: излагање о току расправе о промени назива РСАНУ које прати закључак о научној (ре)интерпретацији њених кључних појмова.

1.4. Основну грађу за истраживање теме чине записници са састанака Одељења језика и књижевности САНУ, Одбора за РСАНУ и Уређивачког одбора РСАНУ.³ Други материјали (архивска грађа, научни чланци, полемике и др.) укључују се у истраживање онда када образлажу или осветљавају тему. Иако први део нашег излагања образлаже историјску генезу расправе о промени назива РСАНУ у 20. веку, у истраживању смо се ограничили на период од последњих 40 година, као на време њеног најизразитијег континуитета.

У ОКРИЉУ НОВОСАДСКОГ ДОГОВОРА:

ПОЧЕЦИ РАСПРАВЕ О ПРОМЕНИ НАЗИВА РСАНУ (1955)

2. Почеци расправе о промени назива РСАНУ могу се пратити од самог почетка формирања наслова овог речника, дакле од времена Новосадског договора.⁴ Године 1955. А. Белић је дао на увид сарадницима у Лексикографском одсеку прву верзију увода у РСАНУ, у којој је представио модел језика који се обрађује у овом речнику и

3 Одбор за Речник САНУ је тело задужено за то да прати израду овог речника, учествује у формирању његове концепције и именује рецензенте речничког текста. Уређивачки одбор Речника САНУ (чији су чланови сви уредници овог речника) разматра и решава лингвистичка, лексикографска и техничка питања која искрсавају током његове израде.

4 Новосадски договор се овде узима као преломни догађај у коме је „и са српске стране признат назив *српскохрватски језик* за Вуков српски језик, односно када је и званично укинута Вукова србистика у име сербокроатистике” (Ковачевић 2020: 323).

дефинисао свој лексикографски програм у послератном времену.⁵ Део увода А. Белића посвећен питању назива језика формулисан је као имплицитна полемика са ставовима из *Посланице* С. Новаковића о Академијином речнику као речнику „ћириличке књижевности” и „српског књижевног народног језика”. Уместо ових одређења, А. Белић дефинише РСАНУ као „описни речник српскохрватског језика на основу књижевних, научних и осталих штампаних дела српскохрватске књижевности и збирака речи састављених од различитих скупљача” (Белић 1955 [2017]: 247).⁶ У полемици која се 1955. године развила око овог дела Белићевог *Увода* своје мишљење о називу језика у називу РСАНУ дало је више лексикографа. За нашу тему најважнија су мишљења М. Московљевића и М. Станића. М. Московљевић је формулисао свој став као потребу да се научно образложи појам „латиничне књижевности” коју А. Белић види као хрватску варијанту српскохрватске књижевности и опозицију Новаковићевом појму „ћириличка књижевност” (Московљевић 1955: 1–2). Захтев М. Московљевића да се експлицира појам „латиничне књижевности” надовезује се на захтев хрватској страни (изречен у дискусији око Новосадског договора) да се изјасни о томе да ли у целини подржава Белићев концепт заједничког, српскохрватског језика, или, једним делом своје културне јавности, ради у правцу „посебног хрватског језика” (ЛМС 1955, књ. 375: 81).⁷ *Српскохрватском књижевном језику* као научном појму посвећене су и примедбе М. Станића. Он је утврдио да „српскохрватски језик”, с обзиром на историјске околности, није достигао пуну стабилизацију коју имају језици других културних народа, те да се у том тренутку не може говорити о његовој нормативној димензији (другим речима, да се нормативни аспект РСАНУ у том тренутку ослања на норму српског књижевног језика (Станић 1955: 1; Белић 1926: 27–28)); што је став и самог А. Белића изречен у *Извештају* из 1926. године (Ивановић 2015: 30). Мишљење И. Грицкат у овој дискусији

5 Најважнији делови ове верзије *Увода* А. Белића прештампани су у раду Ристић–Ивановић (2017: 244–253).

6 У овом *Предговору*, међутим, није изостало ни А. Белићево одређење РСАНУ као речника вуковског језика: „Ово је речник савременог српскохрватског језика од времена када је Вук Караџић поставио темеље нашем књижевном језику, тј. од његове реформе 1818. год.” (Белић 1955 [2017]: 247).

7 Аргументујући ово питање, М. Московљевић је истакао пример речника Јулија Бенеша, који је у то време припреман као речник „хрватског књижевног језика”, као и чињеницу да научна, лингвистичка јавност у Хрватској није у целини за решење по којем ће се њен језик назвати српскохрватским (ЛМС 1955, књ. 375: 81 и д.).

конципирано је као одговор на изнете примедбе, и индикативно је за поставку питања о односу појмова *српски* и *српскохрватски језик* у називу РСАНУ. У свом излагању, она је констатовала да се појам „српскохрватског језика” у наслову речника односи на територијалну димензију језика у синхронијском контексту, односно, да грађа тезаурусног речника обухвата речи из „српских и хрватских језичких подручја”⁸ (Грицкат 1955: 2). У одговору И. Грицкат појам *српскохрватској језика* конципиран је као синхрони и аналитички. Синхрони, јер се инсистира на речнику као приказу савременог језичког стања независном за историјски аспект вуковске норме, као и нормативног односа српског и хрватског језика у њеним оквирима, и аналитички, јер инсистира на постојању „српских и хрватских језичких подручја” (на основу државних целина). По увођењу појма *српскохрватској језика* као логичке структуре која изражава метасуштину језика који се описује у РСАНУ, као и по хоризонталном изједначавању његових „варијаната” по угледу на структуралистичку парадигму која језик посматра као ванвремени појам (Ковачевић 2020: 310), ставови А. Белића и И. Грицкат могу се окарактерисати као *структурноаналитички*. Такво значење комплементарно је начелима логичког анализма који у то време постаје доминантан правац у српској филозофији средине 20. века (према: Марић 2020: 237–249).

РАСПРАВА О ПРОМЕНИ НАЗИВА РСАНУ (1992–1998): ПОСТАВЉАЊЕ ТЕОРИЈСКОГ ОКВИРА

3.1. Године 1992. „мимо предвиђеног програма, а по указаној потреби”⁹ Одељење језика и књижевности и Институт за српскохрватски језик организовали су разговор „о актуелним питањима нашега језика, укључујући и његов назив”. Разговор је обухватио и назив РСАНУ, који је на овом месту представљен као речник *српскохрватској језика*.

8 „Објашњавајући израз „српскохрватски” (треба) рећи да је то гледиште супротно Новаковићевој замисли о „ћириличним” изворима за Речник. Узимане су доста речи и са српских и са хрватских језичких подручја, по најновијој одлуци и икавске, има и чакавских и кајкавских, те утолико треба ублажити напомену проф. Московљевића [...] о томе да ово није речник српскохрватског језика. Дијалекатске речи које се срећу у књижевним делима узимане су у обзир без дискриминације (Крлежине кајкавске колико и Сремчеве средњоштокавске) [...]” (Грицкат 1955: 2).

9 Ова „потреба” нигде се не експлицира, иако је евидентно настала као захтев да се, у време распада Југославије, формулише српско културно становиште у питању имена националног језика, као и у питању назива институција које се њиме баве.

3.1.1. Уводно излагање је одржао М. Пешикан, који је и формулисао закључак састанка у 7 тачака. Ови закључци су одредили став српске академске заједнице о односу појмова *српској* и *српскохрватској језика* у наслову РСАНУ. Прва и најважнија тачка је тврдња да се „обновом и прихватањем термина и појма *српски језик* не опозива и не искључује *српскохрватски*” и да, „без обзира на правно регулисање, оба појма имају своју лингвистичку логику”. И поред тога што су овом тачком раздвојени процеси правне и лингвистичке регулације језика, формулацијом *лингвистичка логика* и *српскохрватском* и *српском језику* признат је њихов научни, лингвистички статус. М. Пешикан је даље појам *српскохрватској језика* одредио као шири од појма *српској језика*, у дијахронијској паралели у којој је *српскохрватски језик* упоређен са „балто-словенском језичком заједницом” као „ширим и комплекснијим појмом” у односу према *српском* коме је у овој паралели дат статус „прасловенског језика” (*Годишњак ХСЦХ* за 1992: 201–202). Поменуто одређење индикативно је за посматрање језика у структурноаналитичком кључу: као дијахроничар, М. Пешикан је морао бити свестан да овом паралелом сугерише закључак да је српскохрватски језик *старији* од српског језика, као и то да такво стање треба приказати у тезаурусном речнику, који по својој природи осветљава језик (и) у његовој историјској димензији. Ослањајући се на ову паралелу, М. Пешикан је даље утврдио да је појам *српској језика* „ужи и мање хетероген него појам *српскохрватској*”, и то: 1. материјално, јер „не залази у чакавско и кајкавско наречје”, и 2. употребно, јер „према материји која нам је заједничка нема исти нормативни однос” (као хрватска варијанта).¹⁰ У овом одређењу, језичка норма има улогу да постави књижевни језик у одређени однос према „заједничкој материји”, што даље наводи М. Пешикана да појму *српскохрватској језика* као термину додели „оквирно и збирно значење” (Исто: 202). У овом контексту РСАНУ се дефинише као речник који се заснива на заједничкој баштини Срба и оних Хрвата који су усвојили вуковску штокавицу, те се, у таквом односу појмова *српскохрватској* и *српској језика*, не види разлог промене његовог назива.¹¹ У том односу, констатовано је да све што је речено није сметња целокупној научној делатности

10 Изложени поредак аргумената указује на то да М. Пешикан, за разлику од А. Белића и И. Грицкат, овом формулацијом обухвата и народни језик (т. 1) и књижевно-нормирани језик (т. 2).

11 Уочљива је чињеница да се у поменутом излагању не помиње појам *хрватској језика*, тј. да се појам *српскохрватској језика* од 1992. године посматра само у односу према *српском језику*.

Института: враћању имена Институт за српски језик и посвећености ове институције програмима српске језичке културе, са том оградом да ова промена не сме значити никакав „програмски реформизам” (Исто: 202, 203).

3.1.2. Испрва утврђена као равноправна *срѣскохрватском*, научна аутономија појма *срѣски језик* у наредним годинама је измењена. Године 1994, на новом заседању Одељења, М. Пешикан је појаснио да се „враћањем у живот појма *срѣски језик* није угасио појам *срѣскохрватској*”. Овај став је образложио тврдњом да је „српски језик данас посебан језик, без обзира на лингвистичку страну питања” (*Годишњак* СІ за 1994: 207). Потцртавајући разлику између „правне и друштвене *реалности*” (у којој *срѣски језик* постоји као независан појам) и „*лингвистичке чињенице* [...] да српски и хрватски нису два, него један језик”, М. Пешикан је потврдио увођење поделе језика на „политички” и „лингвистички”, додељујући *срѣском језику* статус политичког, а *срѣскохрватском* статус лингвистичког језика (Исто: 207).

НОВИ ТОК РАСПРАВЕ О НАЗИВУ РСАНУ У ЗНАКУ СЛОВА О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (1999–2009)

4.1. Године 1998. у часопису *Срѣдистика* објављено је *Слово о срѣском језику*, програмски текст у којем је група српских лингвиста обнародовала поглед на српски књижевни језик који ће се у будућности назвати *сѣрукѣурнојенетичким*. Основу овог погледа чини позивање на историјску генезу српског језика: како у његовом сопственом научном одређењу, тако и у одређењу његових варијаната. Ослањајући се на главне диференцијалне црте српског језика вуковске редакције, историјске и научне изворе, као и на ставове самог Вука о језику који је подвргао нормирању, аутори *Слова о срѣском језику* су констатовали да су Срби и Хрвати пре Бечког договора имали засебне језике: Срби, језик базиран на штокавском наречју, и Хрвати, језик базиран на чакавском (а делом и кајкавском) наречју. Бечким књижевним договором (1850) Хрвати су озваничили прелажење на штокавицу и језику Срба придали и властито име; а након Вукове смрти, 1864. године, посредством програма јагићевске лингвистике, започели су да раде на издвајању појма *хрватској језика* из *срѣскохрватској*, а затим и на потискивању имена *срѣски* из назива заједничког језика. Тако се дошло до времена након распада СФР Југославије, у којем су, следећи хрватски пример,

и друге нације почеле да називају српски језик именом свог народа не обзирајући се на лингвистичке критеријуме.¹² Идеје изложене у *Слову о српском језику* важне су за нашу тему јер је један од закључака овог документа тврдња да „оно што се сада назива „хрватским језичним изразом”, па чак и „хрватским језиком” може у научном смислу да се прихвати само као једна варијанта српског књижевног језика” (*Слово* 1998). Тиме је пред србистичку научну заједницу постављен захтев да се *српски језик* као научни појам посматра у склопу свести о његовом културно-историјском и лингвистичком идентитету – чиме су, између осталог, проглашене неважећим и одредбе Новосадског договора о *српскохрватском* као полицентричном језику. Иако није имало директног утицаја на расправу о промени назива РСАНУ, *Слово о српском језику* редефинисало је појам *српског језика* у односу на *српскохрватски језик* уводећи га у контекст научне историзације и реинтерпретације у оквирима србистике, а тиме и индиректно угрожавајући идентитет институција које се ослањају на закључке Новосадског договора. Институционалне и полемичке реакције које је овај текст изазвао у научној заједници¹³ говоре о томе да је *Слово о српском језику* најавило озбиљне промене научне парадигме која ће у будућности имати утицаја и на полемику око назива РСАНУ.

4.2. Године 1999. у расправи о промени назива РСАНУ узима учешћа његов Уређивачки одбор, са предлогом да се од 16. књиге он назове *Речник српског језика*. Иницијатива је важна јер је у овом предлогу искуство једне генерације лексикографа, непосредних учесника у изради РСАНУ, преточено у став о промени његовог назива.¹⁴ Поводом ове иницијативе (која је, у складу са одређењем појма *српског језика* као политичког ентитета, проглашена

12 Текст *Слова о српском језику* претходила је књига Р. Маројевића *Ђирилица на раскришћу векова – ојледи о српској ејиничкој и културној самосвести*, у којој су први пут након Другог св. рата формулисани ставови о српском језику и његовом писму у склопу питања о писму, историји, народности, као и у контексту актуелних културних потреба и права Срба у матици и ван ње (Маројевић 1991). Више о односу српског и српскохрватског језика у историјском и културном контексту в. у: М. Ковачевић, *Српски језик и српски језици* (2. изд.), 2020.

13 На *Слово о српском језику* уследио је одговор научних комисија Одбора за стандардизацију српског језика, у којем се, у полемичком тону, побијају ставови његових аутора о дефинисању нација према језичком критеријуму и тврди да овај текст није израз мишљења српске лингвистике (*Полијтика*, 15. август 1998; у: Ивић 2014: 109–114).

14 Будући да нам записник са овог састанка није био доступан у време писања рада, овде га спомињемо само у општим цртама. Свесни смо, међутим, ове празнине: ставови лексикографа РСАНУ из овог времена завређују да им се посвети више пажње него што је то овде учињено.

„озбиљним културно-политичким питањем” (*Годишњак* CVI за 2000: 185)), у Одељењу језика и књижевности одржано је заседање. Начелни став о промени назива РСАНУ донет је на тај начин што је преузет и „оснажен” став у 7 тачака из 1992, уз понављање тврдње о томе да и *српски* и *српскохрватски* језик имају своју „лингвистичку логику” – иако је та тврдња доцније оспорена пројекцијом српског као политичког језика (Исто: 186–187). Став је изложен не без извесних скраћења научне аргументације: тако је нпр. из тачке 1 избачено позивање на однос балто-словенске језичке заједнице и старословенског у оцртавању односа српскохрватског и српског језика; из т. 2 изузети су разлози због којих се српски језик сматра материјално и употребно ужим од српскохрватског, и др. Известан уступак захтеву Уређивачког одбора РСАНУ може се уочити у предлогу да се од 17. књиге овог речника *видно* назначи да је скупљање и ексцерпирање лексичке грађе из других књижевности, изузев српске, закључено са 1990. годином (Исто).¹⁵

4.3. Аутономност структурноаналитичког гледишта о појму *српскохрватској језика* као целини надређеној језицима административно формираним након 1990. године потврђивана је више пута у првој деценији 21. века. Године 2003. у САНУ је одржан скуп о питањима везаним за израду и довршавање РСАНУ: пети закључак овог скупа био је „да назив и корпус Речника пре коначног завршетка не треба мењати, јер ће се од његове јединствене и обимне штокавске грађе и касније по потреби моћи издвајати други речници и посебне лексикографске целине” (под „другим речницима” претпостављено се мисли на речнике српског језика као деривате речника српскохрватског) (*Годишњак* CX за 2003: 219). Године 2005, након што је Историјско одељење САНУ упутило приговор Одељењу језика и књижевности због истрајавања на појму *српскохрватској језика* (*Годишњак* CXII за 2005: 228), уследио је одговор да Одељење за језик остаје при својим „научно верификованим ставовима, размотреним и потврђеним неколико пута после административно-политичких издвајања других језика из нормативне матице језика” (Исто), као и да је ово Одељење „показало научну одговорност и националну свест, упркос све оштријим настојањима за растакањем језичког јединства и за прагматичним, административно-политичким отуђивањем сродних језика, дијалеката, наречја и говора, изниклих из једне исте матице научно нормираног српско-хрватског језика” (Исто: 238).

15 Предлог није реализован у пракси.

4.4. Научни аспект културно-историјског идентитета језика који РСАНУ представља поново бива узет у обзир 2009. године. Поводом иступања Д. Михаиловића о изворима и називу РСАНУ у листу НИН и у књизи *Мајсторско писмо*, поново је усаглашен став Одбора за Речник о овим питањима. Међутим, за разлику од претходних иступања, у овом ставу присутна су (мада не и једнако заступљена) оба гледишта, и структурноаналитичко и структурногенетичко. Структурноаналитичко гледиште видљиво је у аргументу Одбора да је објављивање РСАНУ започело у време када је језик називан *српскохрватским*, те да би избацивање атрибута *хрватски* из наслова речника значило одбацивање свих хрватских извора из његове грађе, а у крајњој линији и оних црногорских и муслиманских, што би значило „подлегање тренутној политичко-језичкој клими којој Речник САНУ, као и у досадашњој пракси, ваља да одоли” (*Годишњак СХВ* за 2010: 210). Формулација Одбора о „избацивању атрибута *хрватски* из наслова РСАНУ” уместо преименовања РСАНУ из *српскохрватској* у речник *српској језика* поткрепљена је констатацијом да се РСАНУ „посматра у двојству са РЈАЗУ, којег се српски лингвисти, а посебно лексикографи не одричу”. Поменуто „двојство са РЈАЗУ”, заправо уверење да РСАНУ довршава програм целовитог описа јединственог језика Срба и Хрвата, чини један од главних аргумената за задржавање појма *српскохрватски* у наслову РСАНУ и у садашњем времену.¹⁶ Са друге стране, структурногенетичко становиште потврђено је констатацијом о *духу и тону* РСАНУ: у дистанци према мишљењу Одељења из 1992. и 1999. године, Одбор је констатовао да је РСАНУ „по духу и тону дубоко српски речник: штампа се ћирилицом, пише екавицом, а у његове изворе ушла су и дела писана свим варијантама књижевног језика предвуковског периода” (књижевни језик на штокавском наречју у предвуковском периоду био је искључиво српски) (Исто:

16 Карактер РЈАЗУ као речника који испољава *српскохрватски карактер* добио је теоријску подлогу у раду С. Ристић о филолошком програму Ђ. Даничића (Ристић 2012). Методолошко полазиште рада С. Ристић посвећено је смештању структурноаналитичког становишта у историјски контекст, те се тако Даничићев рад на концепцијским основама РЈАЗУ у овом раду вреднује као почетак институционалног јединства *српскохрватској језика* (Ристић 2012: 13). Са друге стране, С. Ристић на више места у раду аргументује и интернализовано структурногенетичко становиште: да концепцијске основе РЈАЗУ имају порекло у филолошком програму кодификације и изградње вуковског, српског језика. Из овог разлога, главни закључак рада је да почетак израде РЈАЗУ „[...] гледано из историјске перспективе, представља лингвистички успешно реализован програм успостављања временског и просторног континуитета између савременог српског језика и његових старијих књижевних епоха” (Ристић 2012: 20).

210). Одбор је, дакле, у расправу о наслову РСАНУ укључио и (лексикографску) перспективу његовог културно-историјског идентитета, односно свести о идентитету (отуда и помињање „дубине” описа српског језика), и то је прво такво укључивање те перспективе у расправи о његовом наслову (Исто: 211). У закључку скупа истакнут је извод из интервјуа са И. Грицкат, објављен 2009. у часопису *Наш језик*. У складу са становиштем које је обликовала пре пола века, И. Грицкат је утврдила да појам *срѣскохрвајској језика* чини научни, лингвистички приказ језичког стања, док појам *срѣској језика* сматра производом „политичких дешавања и неугасле народне традиције” (од деведесетих година наовамо) (Исто: 211).¹⁷ Тако су у ставу Одбора за Речник из 2010. заправо истакнута оба становишта, при чему је оно структурноаналитичко приказано као образац екстернализоване, научне, лингвистичке истине о називу језика у наслову Речника, а оно структурноаналитичко као производ фолклора, језичке политике и интернализованих, традиционалних гледишта о језику и његовом идентитету.

РАСПРАВА О ПРОМЕНИ НАЗИВА РСАНУ У НОВИЈЕМ ВРЕМЕНУ (2022–2016): ПРОМИШЉАЊЕ УЛОГЕ ТЕЗАУРУСНОГ РЕЧНИКА У ОКВИРИМА САВРЕМЕНЕ СРБИСТИКЕ

5. Године 2016. одржано је ново заседање Одбора за РСАНУ на иницијативу председника САНУ, В. Костића. Прва тачка дневног реда овог заседања формулисана је као расправа о промени назива РСАНУ као речника *срѣскохрвајској* у речник *срѣској језика*. На заседању је мишљење о називу РСАНУ и његовој промени дало више учесника.

5.1. Један од учесника заседања, П. Пипер, пошао је од датости да је РСАНУ речник „дела српске језичке историје”, заправо периода у развоју књижевног језика код Срба који се назива „српскохрватски период”. У свом мишљењу (које је објавио у форми засебног рада) сву даљу аргументацију и „за” и „против” промене наслова П. Пипер је извео полазећи од датости да *срѣскохрвајски језик* треба посматрати као део историје српског језичког стандарда. У аргументима „за”

17 „Услед политичких дешавања, а затим и неугасле народне традиције, оформио се и усталио код нас назив „српски језик”; док са лингвистичког становишта, са аспекта данашњег историјског стања језичке грађе, међусобно блиских дијалеката, као и у вези с ранијим покретима обједињавања и нормирања – тај је језик српскохрватски” (И. Грицкат, у: Тешић 2009: 129).

промену наслова РСАНУ (рад на овом речнику, програмом С. Новаковића, започет је као рад на речнику српског језика; у РСАНУ преовлађује српска грађа; данас нам је потребнији речник савременог српског књижевног језика него тезаурус српскохрватског језика) П. Пипер није проблематизовао високи научни статус РСАНУ, али јесте довео у питање приоритет лексикографског описивања *српскохрватског језика* на уштрб лексикографског описивања *српског језика*. Овим аргументима, П. Пипер је заузео структурноаналитичко становиште, али је његову мотивацију одредио у оквирима интереса србистике, чиме му је одузео „панхрон” или „ванвремену” димензију. Свођењем *српскохрватског језика* само на период у којем је тај језик постојао као званични и одрицањем нормативног утицаја тога језика у савременом развоју српског, рад на РСАНУ је дефинисан као део историјских процеса стандардизације српског језика у 20. веку. Тиме је РСАНУ задобио статус историјског речника, односно, почетком деведесетих година 20. века престао је да буде речник савременог српског језика (Прилог бр. 1 записнику седнице Одбора за Речник из 2016).

5.2. Друга изнета мишљења на заседању прецизирала су структурноаналитичко гледиште. Тако је појам *српскохрватски језик* у функционалном смислу поистовећен са дијасистемом, а појам *српски језик* са стандардном реализацијом тог дијасистема. У складу са овим, РСАНУ је дефинисан као „речник дијасистема језика који смо звали српскохрватски”. У овој поставци проблема, промена назива РСАНУ тражила би и измену његове концепције, која би опет захтевала да се појам *српског језика* одреди према *српскохрватском језику* – како хоризонтално, по територијалној распрострањености свога корпуса, тако и вертикално, по историјској, одн. хронолошкој димензији. Лингвистичко одређење савременог стандардног српског језика у односу на историјску концепцију појма *српскохрватског језика* као „језика са две стандардне варијанте” постављено је као императив савремене српске лексикографије. У складу са овим, мишљење „против” измене наслова РСАНУ формулисано је и кроз бојазан да ће овај речник, том изменом, изгубити на лингвистичкој репрезентативности (Прилог бр. 2 и 3 записнику седнице Одбора за Речник из 2016).

5.3. На истрајавање на парадигми *српскохрватског „надјезика”* са становишта државно-правног утемељења *српског језика*, а на примеру РСАНУ, указао је П. Радић у раду *О њзв. великом речнику САНУ и неким другим њишањима* (Радић П. 2017). У овом раду, П.

Радић је указао на чињеницу да се, у делу лексикографске заједнице, лингвоним *српски језик* прихвата само екстернализовано, док на плану интернализованих ставова он опстаје као *српскохрватски језик* (или, у другачијој интерпретацији, као *шћокавски идиом*). Такво стање (које према овом аутору има корене у „несналажењу у лингвистичкој материји везаној за основна идентитетска питања српског језика и његовог територијалног простирања”, али и у потреби за надилажењем властитог научног дискурса (Радић П. 2017: 28)) опстаје као нека врста „компромисног научнополитичког решења” које у себи комбинује обе парадигме: „званично постојање *српског језика*, али, у исто време и његовог *шћокавског дијалекта* као остатка пређашње парадигме” (Радић П. 2017: 29). Рад П. Радића је указао на недоследности које прате доследност у структурноаналитичком становишту у полемици око промене назива РСАНУ, што га је навело да закључи како „српска филолошка елита ни данас нема јасан, а понајмање усаглашен став о овим питањима” (Радић П. 2017: 34).

5.4. У полемици око промене назива РСАНУ уочљив је дуг изостанак покушаја да се у концепцијском смислу одреди сâм појам *српскохрватског језика* као предмет научне расправе. Године 2020, научни саветник у Институту за српски језик Ј. Радић доставила је Научном већу ове установе предлог да РСАНУ од наредне књиге „понесе наслов усклађен са садржајем целокупног речника, са традиционалним и правим именом језика чију лексiku обрађује – *Речник српског књижевног и народног језика*” (Радић Ј. 2020: 1). У образложењу овог предлога Ј. Радић се дотакла историјско-идеолошких и историјско-политичких аспеката који су пратили успостављање и одржавање појма *српскохрватски језик* на штрб појма *српски језик* у 19. и 20. веку. Увођење *српскохрватског језика* у српску националну филологију Ј. Радић је представила као резултат двовековне хрватске културно-историјске стратегије – усвајања штокавице као дијалекта народног језика којим су се до 19. века служили искључиво Срби, а потом и истискивања лингвонима *српски језик* из назива „заједничког језика” у 20. веку (Радић Ј. 2020: 4–6; исп. и Ковачевић 2020: 73–98). Према Ј. Радић, кључни догађаји овог истискивања оличени су у усвајању (надрегионалних) појмова *шћокавско наречје* / *шћокавски дијалекат* за српски народни језик (Радић Ј. 2020: 4); као и у „креативном” тумачењу сложенце *српскохрватски* као „хрватски на српски начин” од стране хрватских филолога у 20. веку (Радић Ј. 2020: 9). Упућен непосредно пред излазак из штампе 21. књиге РСАНУ, допис Ј. Радић пружио је теоријско образложење појма *српскохрватски*

језик у склопу интереса кроатистике и тиме дао нову аргументацију у прилог промени назива овог речника.

5.5. Године 2021. у листу *Вечерње новости* изашао је чланак З. Аврамовића под насловом „Срби против речника свог језика!“. Истрајавање на називу РСАНУ З. Аврамовић је повезао са „лингвистичким и политичко-језичким проблемима“ са којима се српски језик суочава у последња два века (Аврамовић 2021). Даљи план излагања РСАНУ као речника *српскохрватској језика* З. Аврамовић је представио као „социolingвистички проблем“ који мора бити исправљен из „правних, сазнајних, културолошких, образовних и моралних разлога“. Иако сведене, нелингвистичке аргументације, овај чланак је покренуо даљу полемику око назива језика у наслову РСАНУ.

5.6. Исте године Уређивачки одбор РСАНУ одржао је заседање посвећено питању његовог наслова. Први пут након више од две деценије сарадници који учествују у изради РСАНУ сагледали су улогу тезаурусног речника, као и сопствену делатност, у склопу програма савремене србистике. Тиме су они размотрили и однос *српскохрватској* и *српској језика* из лексикографске перспективе. У овом контексту, већина уредника РСАНУ, којима припада и аутор овог рада, била је мишљења да се у овом речнику обрађује српски језик у културно-историјском континуитету од предвуковског до савременог доба. У прилог наведеном ставу изнете су чињенице из лексикографске праксе: да грађа из хрватских извора чини мање од једне петине целокупне грађе унете у РСАНУ, затим, да се нова грађа за овај речник од 1990. наовамо богати само српским изворима, као и да се РСАНУ у целини израђује уз доследно поштовање норме савременог српског језика. Све ово значи да се РСАНУ (као и Београдска лексикографска школа, чији је тај речник први и најважнији представник) мења и унапређује у складу са потребама српског друштва за речницима општег типа. У контексту свега изреченог, преовладао је мишљење да РСАНУ није историјски, већ речник савременог српског језика у његовом историјском развиту, и да би га са тим мотивом требало преименовати тако да назив одговара његовој суштини. На тај начин аргументима о српскохрватском карактеру РСАНУ сучељени су они из савремене речничке праксе, који говоре о томе да се РСАНУ израђује, и мења, у духу промена у савременом српском језику. У допису у шест тачака који је тим поводом упућен Одбору за Речник истакнуто је да, у

датом контексту, садашњи назив *српскохрватски језик* у наслову РСАНУ представља „терет његовим обрађивачима”.

5.7. Поводом овог дописа, крајем исте године заседао је Одбор за Речник. Одбор је истакао да РСАНУ представља опис „штокавског дијасистема, управо онога дијасистема који је за период од првих писаних споменика до почетка деветнаестог века обрађен у *Рјечнику хрватској или српској језика* ЈАЗУ. Ова су два речника једна целина” (Записник 2021: 1–2). Након дискусије, чланови Одбора су закључили „да не постоји довољно оправдан разлог да се *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* (досад реализован као речник штокавског дијасистема) преименује у наредним књигама у *Речник српској књижевној и народној језика*” (Билићен 2022: 170–171).

ЗАКЉУЧАК

6.1. Из свега што је изложено у раду може се уочити да се полемика о статусу појма *српски књижевни језик* у наслову РСАНУ у периоду између 1992. и 2022. године заправо може подвести под ширу, и базичнију, полемику о односу појмова *српскохрватски језик* и *српски језик* и њиховом (историјском) значењу у српској дескриптивној лексикографији и лексикографској критици.

6.2. Грађа коју смо изложили у раду показује да се, у српској филолошкој заједници, не може толико говорити о „збуњености” и „неусаглашености у ставовима” колико о интернализованом и екстернализованом сучељавању два засебна типа становишта: структурноаналитичког, које аргументацију Новосадског договора о српскохрватском као полицентричном језику оснажује свешћу о себи као неутралном и објективном научном гледишту, и структурногенетичког, које се обликује у виду свести о историјском идентитету српског језика и потреби да се у односу на њега и дефинише наслов РСАНУ. Заступници различитих становишта на различит начин поимају кључне појмове полемике о промени назива РСАНУ, на првом месту појам српског језика. Тако се, у оквирима структурноаналитичког становишта, изузев у периоду између 1992. и 1994. године, инсистира на статусу српског језика као нелингвистичког појма. У том односу, иницијатива о промени назива РСАНУ посматра се као предмет актуелне језичке политике и идеологије, док се иницијатива о задржавању наслова речника интерпретира као чин одговорности и супериорне научне позиције.

Историјска димензија речника као кључна појава његовог идентитета у поимању аналитизма разматра се само уколико захвата период од средине 20. века до краја његове претпоследње деценије. При томе, доња језичка граница РСАНУ интерпретира се као спона са историјским пројектом институционалне изградње српскохрватског језика кроз РЈАЗУ, док се његова горња, актуелна граница представља као део императива да се вертикално и хоризонтално дефинише у односу на (панхрони и широкообухватни) појам српскохрватског језика. У таквој интерпретацији, РСАНУ у програмима развоја савремене србистике задобија статус историјског речника, у том смислу да је посвећен само једном, „југословенском” периоду у његовом новијем развоју. Са друге стране, идентитет РСАНУ у оквирима структурногенетичког становишта постоји као јасна вертикала у развоју српског књижевног језика, од штокавске књижевности предвуковског периода па до садашњег доба.

6.3. У дискусији о промени назива РСАНУ индикативан је и однос према норми као скупу чинилаца који одређују језички лик речника у садашњости и регулишу његов развој у будућности. Док је, са становишта структурногенетичког становишта (коме одговара и оно лексикографско), овај однос јасан (РСАНУ је експонент норме савременог српског, вуковског језика), структурноаналитичко становиште остаје на линији аргументације да заједничка норма уређује однос између српске и хрватске варијанте заједничког језика. Напуштање идеје заједничке норме, о чему у расправи о промени наслова РСАНУ има помена тек у последњим деценијама 20. века, структурноаналитичко становиште формулише као потребу да за појам српскохрватског језика у наслову Речника изнађе ново теоријско оправдање, што доводи до његовог актуелног образложења појмом *штокавски дијасистем*. У домену дескриптивно-лексикографске праксе, такво образложење је проблематично, јер „дијасистем” означава континуум дијалеката (Кордић 2004: 176–178), а РСАНУ не описује дијалекте у континууму, већ у односу према језичком стандарду.¹⁸ У том смислу, инсистирање на појму „речник штокавског дијасистема” повлачи теоријску проблематизацију карактера РСАНУ као националног тезаурусног речника репрезентативног за српску језичку, пре свега, лексичку културу.

18 „Није лингвистички засновано нпр. кајкавски дијалекат проматрати унутар некаквог дијасистема из којег се искључује словенско [словеначко] подручје, кад је кајкавски сличнији дијалектима у Словенији него другим дијалектима [...] Кад се проматрање жели ограничити на териториј само једне државе или регије, или на териториј протезања једног стандардног језика, то је могуће, али се притом не може користити израз дијасистем” (Кордић 2004: 177).

6.4. Изложеним питањима, расправа о промени назива РСАНУ враћа се потреби да се појам тезаурусног речника у свеобухватној расправи дефинише у односу на *српски језик* као кровни појам савремене србистике.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић 2021:** З. Аврамовић, „Срби против речника свог језика! Поводом изласка из штампе 21. тома Речника српскохрватског књижевног и народног језика у издању САНУ”, *Вечерње новости* 2. 11. 2021. <https://www.novosti.rs/c/kultura/vesti/1050667/srbi-protiv-recnika-svog-jezika-povodom-izlaska-stampe-21-toma-recnika-srpskohrvatskog-knjizevnog-narodnog-jezika-izdanju-sanu/>.
- Белић 1955 [2017]:** А. Белић, *Увод (у прву књију РСАНУ)*, у: *Александар Белић – српски лингвиста века*, књ. 2 (прир. Стана Ристић и Ненад Ивановић), Београд: МСЦ, 244–253.
- Билтен Фонда САНУ за истраживања у науци и уметности*, Београд: САНУ.
- Годишњак САНУ (за године 1992–2006)*, Београд: САНУ.
- Грицкат 1955:** И. Грицкат, *Примедбе на Увод проф. Белића и одговор учесницима у расправи о Уводу*, Београд: Архив САНУ.
- Зайисник са седнице Одбора за Речник САНУ одржане 15. децембра 2021. године*, Београд.
- Ивановић 2015:** Н. Ивановић, „Лексикографска мисао Александра Белића на почетку двадесетог века”, *Међународни научни састај слависта у Вукове дане* 44/1, 27–37.
- Ивић 1998:** П. Ивић, „Слово о српском језику – национална штета” (саопштење научних комисија Одбора за стандардизацију српског језика о *Слову о српском језику* са полемикама П. Ивића са ауторима *Слова*), текстове приредио Д. Петровић, у: *Павле Ивић, Целокуйна дела IX/2*, Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића, 109–135.
- Ковачевић 2020:** М. Ковачевић, *Српски језик и српски језици*, Београд: Штампар Макарије.
- Ковачевић 2023:** М. Ковачевић, „Српски језик након српскохрватског периода”, *Списи Одбора за стандардизацију српског језика XIX–XXI (2021–2023)*, 44–54.
- Кордић 2003:** С. Кордић, „Демагогија уместо знаности”, *Књижевна република* 1/7–8, 176–202.
- Крестић 1983:** В. Крестић, „О имену језика у прошлости Хрватске”, у: *Српско-хрватски односи и југословенска идеја 1860–1873 (сјудије и чланци)*, Београд: Народна књига, 153–157.
- Марић 2020:** И. Марић, *Српска философија као рецејција*, Београд: Отачник–Бернар.
- Маројевић 1991:** Р. Маројевић, *Тирилица на раскрићу векова – оједи о српској етничкој и културној самосвести*, Горњи Милановац: Дечје новине.
- Московљевић 1955:** М. Московљевић, *Примедбе на Увод проф. Белића*, Београд: Архив САНУ.
- Попадић, Павловић, Жежељ 2018:** Д. Попадић, З. Павловић и И. Жежељ, *Алатке истраживача – методи и технике истраживања у друштвеним наукама*, Београд: CLIO.

Прилој 1, 2 и 3 за расправу у оквиру 1. тачке дневној реда седнице Одбора за Речник САНУ заказане за 30. мај 2016, Београд.

Радић П. 2017: П. Радић, „О тзв. Великом речнику САНУ и неким другим питањима”, *Књижевност и језик* LXIV/1–2, 25–37.

Радић Ј. 2020: Ј. Радић, *Предлој (са образложењем) за јојкрејтање иницијативе да јрви наредни јом РСАНУ јонесе наслов усклађен са садржајем целокупној Речника, са традиционалним и јравим именом језика чију лексику обрађује – Речник срјској књижевној и народној језика*, Београд.

Радовић Тешић 2009: Милица Радовић-Тешић, „Разговор с академиком Иреном Грицкат”, *Наш језик* XL/1–4, 127–130.

Ристић 2012: С. Ристић, „Корпус српског језика у Рјечнику ЈАЗУ – филолошки програм Ђуре Даничића”, *Структурне карактеристике срјској језика, Зборник радова са VI међународној научној скуја одржаној на Филолошко-умейничком факултету у Крајевцу*, Крајевац: ФИЛУМ, 13–21.

Ристић–Ивановић 2017: С. Ристић и Н. Ивановић (прир.), „О лексикографији Александра Белића – из необјављених рукописа”, *Александар Белић – срјски линвиста века*, књ. 2, Београд: МСЦ, 195–260.

Слово 1998: В. Бојић, М. Влајисављевић, П. Ј. Драгић Кијук и др., „Слово о српском језику”, *Србистика/Serbica* 1/2–3, 41–49, <http://www.svevlad.org.rs/srbistika/slovo.html>.

Станић 1955: М. Станић, *Примедбе на Увод јроф. Белића*, Београд: Архив САНУ.

STATUS OF THE SERBIAN LANGUAGE IN THE DEBATE ON RENAMING THE SASA DICTIONARY OF THE SERBO-CROATIAN LITERARY AND VERNACULAR LANGUAGE (1992–2022)

Summary

The paper addresses the status of the Serbian language as a linguistic term within the debate over renaming the *Dictionary of the Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts* over a three-decade period, from 1992 to 2022. The debate about changing the dictionary's name from the *Dictionary of the Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language* to *Dictionary of the Serbian Literary and Vernacular Language* is examined from two perspectives: structural-analytical, which views Serbian and Croatian language variants as parts of the Serbo-Croatian (meta)standard, and structural-genetic, which incorporates the historical development of the Serbian language in the definition of its variants in the second half of the 20th century. The paper, as a case study, outlines the historical stages of the debate on renaming the SASA Dictionary, determining in each phase the discursive status of the Serbian language as a (non)scientific concept within one framework or the other. The analysis of the concepts of the Serbian and Serbo-Croatian literary languages in this context demonstrates that, within the debate over renaming the SASA Dictionary, these concepts have undergone various phases of scientific reinterpretation and (self) determination.

Keywords: Serbian language, Serbo-Croatian language, *Dictionary of Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language SASA*.

Nenad B. Ivanović

Мирјана М. Стакић*

Универзитет у Крагујевцу
Педагошки факултет у Ужицу

КУЛТУРА ГОВОРА И РЕТОРИКА НА УЧИТЕЉСКИМ И ПЕДАГОШКИМ ФАКУЛТЕТИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Испитује се статус предмета из културе говора и реторике на државним учитељским и педагошким факултетима у Србији. Анализирани су предмети, а поред тога, они су упоређени са предметима који се изучавају на приватним факултетима и предметима на државним факултетима за образовање истог кадра у Републици Српској и Црној Гори. Резултати показују сличности и разлике међу предметима који се изучавају на државним факултетима, мали број обавезних предмета, али и већи број предмета у односу на предмете из истих области на приватним, и државним факултетима у окружењу. Предложене су мере које се тичу унапређења говорне културе у иницијалном школовању будућих учитеља и васпитача.

Кључне речи: иницијално образовање учитеља и васпитача, култура говора, реторика, српски језик, студијски програми.

УВОД

За све просветне раднике, а нарочито за васпитаче и учитеље важно је да правилно и течно говоре јер они раде са децом и представљају њихове говорне узор. Још су антички филозофи истицали важност правилног говорења у дететовом окружењу, па тако Квинтилијан указује на то да дететове дојиље „морају и правилно говорити” (Квинтилијан 1985: 45). Реч о утицају говорних узора у средини у којој дете одраста на његов говорни развој који је препознат у каснијим периодима. И у савременом добу истакнут је следећи став: „Од КВАЛИТЕТА комуникације и интеракције између детета и других социјалних актера (одрасли и деца) умногоме зависи развој говора” (Ивановић 2008: 56). Педагози и методичари истичу важност доброг говора и елоквенције наставника јер су „говорни узор и њихов говор треба да има карактеристике савременог књижевног говора” (Радовић 2015: 69) и наглашавају потребу да „имају свест о значају улоге коју имају у развоју умећа говорења и културе говорења код деце

* mirjanastakic073@gmail.com

и ученика” (Стакић 2023: 196). Наведено истичемо јер стручњаци за језик упозоравају да „стање у школству не подстиче неговање језичке учтивости и културу комуникације” (Јањић 2023: 168). Иако се овај став првенствено односи на саму наставу језичке културе, јер она „у српским школским програмима никада није заузимала позицију какву завређује” (Јањић 2023: 168), усавршавање културе говора ученика захтева да и образовање њихових наставника буде усмерено у правцу усавршавања говора и доброг владања говорничком вештином. Поред тога, настава говорне културе, као и настава писмености уопште, захтева „изузетну обимност и сложеност обуке у писменом и усменом изражавању” (Николић 2012: 714) наших наставника. Ваља истаћи да развоју културе говора и говорничких способности будућих васпитача и учитеља првенствено доприносе предмети из области српског језика и књижевности, па се слажемо са тврдњом да они „свакако треба да буду доминантни у програму факултета овог профила” (Стојановић и Мишић 2018: 119). Међутим, поред знања која пружају предмети из ових области, и знања која пружају предмети из области говорне културе и реторике су значајна, јер је реч о предметима чији садржаји помажу да студенти усавршавају своје говорништво, за које је неопходна култура говора, под којом Милан Шипка подразумева „степен [...] овладавања вјештином правилног, тачног и течног исказивања властитих мисли и осјећања и успјешне комуникације с другим члановима говорне заједнице” (Шипка 2011: 93). Због тога ћемо у наставку приказати статус предмета из подручја културе говора и реторике на државним факултетима који школују учитеље и васпитаче у Србији.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања је утврђивање статуса предмета из области културе говора и реторике на државним факултетима за образовање учитеља и васпитача у Србији. Циљ је да се утврди колико се пажње у њиховом образовању посвећује раду на усавршавању културе говора и говорничког умећа. Да би се стекла потпунија слика о образовању из ових области, предмети су упоређени са предметима из истих области на приватним факултетима и предметима на државним факултетима у окружењу. У реализацији циља пошло се од три истраживачка задатка: 1. утврдити називе, статус, садржаје и број предмета из области културе говора и реторике на државним факултетима у Србији; 2. утврдити називе, статус, садржаје и број предмета из области културе говора и реторике на приватним

факултетима за образовање учитеља и/или васпитача у Србији и упоредити те предмете са предметима који се изучавају на државним факултетима; 3. утврдити називе, статус, садржаје и број предмета из области културе говора и реторике на државним факултетима за образовање учитеља и васпитача у Републици Српској и Црној Гори и упоредити те предмете са предметима који се изучавају на државним факултетима у Србији. У истраживању су примењене метода анализе и компаративна метода, а обухваћена је грађа коју су чинила јавно доступна документа за акредитацију студијских програма за образовање учитеља и/или васпитача (структуре студијских програма, наставни планови, књиге предмета и слично): Факултета за образовање учитеља и васпитача у Београду¹ Универзитета у Београду; Педагошког факултета у Врању² Универзитета у Нишу; Педагошког факултета у Ужицу³ Универзитета у Крагујевцу; Факултета педагошких наука у Јагодини⁴ Универзитета у Крагујевцу; Учитељског факултета у Призрену – Лепосавићу⁵ Универзитета у Приштини – Косовској Митровици; Педагошког факултета у Сомбору⁶ Универзитета у Новом Саду; Учитељског факултета на мађарском наставном језику у Суботици⁷ Универзитета у Новом Саду; Департмана за филозофске науке и уметност⁸ Државног универзитета у Новом Пазару; Учитељског факултета Универзитета *Едуконс*⁹ са седиштем у Сремској Каменици; Академије за хумани развој из Београда; Департмана за педагошко-психолошке науке¹⁰ Универзитета у Новом Пазару; Педагошког факултета у Бијељини¹¹ Универзитета у Источном Сарајеву; Филозофског факултета у Бањој Луци¹² Универзитета у Бањој Луци; Филозофског факултета у Никшићу¹³ Универзитета Црне Горе.

1 У наставку рада ФОУВ у Београду.

2 У наставку рада ПФ у Врању.

3 У наставку рада ПФ у Ужицу.

4 У наставку рада ФПН у Јагодини.

5 У наставку рада УФ у Лепосавићу.

6 У наставку рада ПФ у Сомбору.

7 У наставку рада УФ на мађарском наставном језику у Суботици.

8 У наставку рада ДФНУ у Новом Пазару.

9 У наставку рада УФ Универзитета Едуконс.

10 У наставку рада ДППН у Новом Пазару

11 У наставку рада ПФ у Бијељини.

12 У наставку рада ФФ у Бањој Луци.

13 У наставку рада ФФ у Никшићу.

АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА И ДИСКУСИЈА

1. Култура говора на државним факултетима за образовање учитеља и васпитача у Србији изучава се у оквиру предмета који имају називе: Говорна култура, Култура говора, Култура изражавања и Култура говора са реториком (Табела 1).

Предмет	Факултет	Студијски програм	Статус предмета	Година и/или семестар	Број часова		Број ЕСПБ
					предавања	вежбе	
Говорна култура	ФОУВ у Београду	Учитељ	/	/	/	/	/
		Васпитач	обавезни	II (IV семестар)	1	0,5	4
Култура говора	УФ у Лепосавићу	Разредна настава	/	/	/	/	/
		Васпитач	обавезни	III (V семестар)	2	2	4
Култура изражавања	ПФ у Ужицу	Учитељ	обавезни	II (III семестар)	2	1	3
		Васпитач	обавезни	II (III семестар)	2	1	3
	ПФ у Врању	Учитељ	изборни	II (IV семестар)	1	1	3
		Васпитач	обавезни	II (III семестар)	2	2	4
Култура говора са реториком	ПФ у Сомбору	Учитељ	изборни	II (IV семестар)	2	2	6
		Васпитач	изборни	II (IV семестар)	2	2	6

Табела 1: Говорна култура на државним учитељским и педагошким факултетима у Републици Србији

На основу приказаних података уочава се да се предмет Говорна култура изучава на ФОУВ у Београду, предмет Култура говора на УФ у Лепосавићу, предмет Култура изражавања на ПФ у Врању и ПФ у Ужицу, предмет Култура говора са реториком на ПФ у Сомбору. Запажа се и да је реч о предметима који се изучавају на студијским програмима за образовање васпитача у предшколским установама на свим претходно поменутиим факултетима, а на студијским програмима за образовање учитеља нису заступљени на ФОУВ у Београду и на УФ у Лепосавићу. Године студија на којима се изучавају јесу друга (ФОУВ у Београду, ПФ у Ужицу, ПФ у Врању и ПФ у Сомбору) и трећа (УФ у Лепосавићу). Фонд часова варира у зависности од факултета и креће се у распону од 1,5 до 4 часа на недељном нивоу. Уочава се и да се предмети разликују у броју ЕСПБ бодова – крећу у распону од 3 до 6. Пажњу привлачи и неуједначен

статус предмета: на студијским програмима за образовање учитеља у већини имају изборни статус¹⁴ или се уопште не изучавају, а на програмима за образовање васпитача – углавном, статус обавезног предмета.¹⁵

Преглед силабуса ових предмета показује да деле заједничку усмереност исхода ка развијању културе говоре у целини, а да се разликују у апострофирању важности коју поједини елементи имају у томе. То је резултирало сличностима, али и разликама у садржајима који се изучавају. На пример, *акценти* су као јединица садржаја (на предавањима или вежбама) заступљени у силабусима свих анализираних предмета, али су *вежбе артикулације* као посебна јединица садржаја на вежбама заступљене само у силабусима предмета Култура изражавања на ПФ у Врању и предмета Култура говора са реториком на ПФ у Сомбору; *интонација* као јединица садржаја теоријске наставе издвојена је само у силабусима предмета Култура говора на УФ у Лепосавићу и предмета Култура изражавања на ПФ у Ужицу и слично. Поред тога, знатније разлике у садржајима условљене су тиме да ли су циљеви и исходи предмета првенствено теоријски или практично оријентисани. Практична оријентисаност предмета Говорна култура на ФОВ у Београду и предмета Култура изражавања на ПФ у Ужицу резултирала је тиме да у садржаје ових предмета буде знатно укључена и језичка норма. Укљученост норме у предметне садржаје огледа се и у томе што је једино на овим факултетима *Правилник српског језика* укључен у обавезну литературу за припрему испита. С друге стране, усмереност дела предмета из области културе говора ка стицању теоријских знања о комуникацији (Култура говора на УФ у Лепосавићу, Култура изражавања на ПФ у Врању и Култура говора са реториком на ПФ у Сомбору) условила је да предмети имају неке исте садржаје, а разликују се у броју јединица посредством којих се комуникација разматра. На пример, заједничка јединица садржаја им је *основни елементи комуникације; количина и мера информисаности, редунданца и ентропија* обрађују се на УФ у Лепосавићу и ПФ у Сомбору; а *лична и масовна комуникација, невербална комуникација и педагошка комуникација* само на УФ у Лепосавићу. Дакле, сваки од анализираних предмета има своје садржајне особености које чини да разлике у њиховим

14 Једино на студијском програму за образовање учитеља на ПФ у Ужицу предмет Култура изражавања има статус обавезног предмета.

15 Једино на студијском програму за образовање васпитача на ПФ у Сомбору предмет Култура говора са реториком има статус изборног предмета.

садржајима буду квалитативне,¹⁶ али их све повезује усмереност ка развијању културе говора студената. Поред тога, предмет Култура говора са реториком на ПФ у Сомбору обједињује садржаје културе говора и реторике, али тако да доминирају садржаји из реторике. Они су представљени у синхроној перспективи, на предавањима се обрађују и *дикција, држање јоворника, беседник, беседа, сџил и јовор*, а на вежбама је знатан број јединица посвећен различитим вежбама говорења (нпр. уз белешке, импровизација) и казивању различитих врста текстова и беседа (в. *Књија ѓредмеџа – Сџудијски јројрам Дийломирани васијџач – основне академске сџудије 2023; Књија ѓредмеџа – Сџудијски јројрам ОАС Дийломирани учијељ 2023*). На већини других државних педагошких и учитељских факултета у Србији реторика је посебан предмет (Табела 2).

Предмет	Факултет	Студијски програм	Статус предмета	Година и/или семестар	Број часова		Број ЕСПБ
					предавања	вежбе	
Реторика	ПФ у Ужицу	Учитељ	изборни	III (VI семестар)	0	2	6
		Васпитач	изборни	II (IV семестар)	0	2	6
	УФ у Лепосавићу	Разредна настава	изборни	III (VI семестар)	2	1	4
		Васпитач	изборни	III (VI семестар)	2	1	4
	УФ на мађарском наставном језику у Суботици	Учитељ	обавезни	II (IV семестар)	1	1	3
		Васпитач	обавезни	II (IV семестар)	1	1	3
Реторика и вештине комуникације	ФПН у Јагодини	Учитељ	изборни	I (I и II семестар)	1+1	0+2	5
		Васпитач у предшк. установама	изборни	I (I и II семестар)	1+1	0+2	5
Методика дикције и реторике	ФОУВ у Београду	Учитељ	изборни	IV (VII семестар)	1	0	5
		Васпитач	изборни	IV (VII семестар)	1	0	4

Табела 2: Реторика на државним педагошким и учитељским факултетима у Републици Србији

Приказани подаци показују да се садржаји из реторике изучавају на свим педагошким и учитељским факултетима у Србији, осим на

16 Указаћемо на још неке специфичности у садржајима ових предмета: *речници и лексикони у служби усвајања ѓвильностџи језичкој израза* део су садржаја предмета Култура говора на ФОУВ у Београду; *јоворне (сџилске фџиуре)* укључене су у садржаје предмета Култура говора на УФ у Лепосавићу; *сџилистџика и линџвџистџичка сџилистџика* део су садржаја предмета Култура изражавања на ПФ у Врању; *џисање радне биоџрафије* део је садржаја предмета Култура изражавања само на ПФ у Ужицу.

ПФ у Врању. Реторика је на овом факултету, акредитацијом из 2022. године студијских програма за образовање учитеља и васпитача, изгубила предметни статус.¹⁷ Запажа се и да на већини педагошких и учитељских факултета предмет Реторика има изборни статус, осим на УФ на мађарском наставном језику у Суботици, где се изучава као обавезни предмет. Година студија на којој се слушају предметни садржаји варира у зависности од факултета и креће се у распону од прве године (ФПН у Јагодини) до четврте године (ФОУВ у Београду). Запажа се и да је неуједначен фонд часова: креће се од 1 до 3 часа на недељном нивоу. Такође, неуједначен је и број ЕСП бодова: креће се у распону од 3 до 6. Резултати истраживања из 2018. године показују да је Реторика на учитељским и педагошким факултетима у Србији и по ранијим акредитацијама имала „статус изборног студијског предмета”, да је фонд часова предавања био „2 часа на недељном нивоу”, а да се фонд часова вежби кретао „у распону од 0 до 2” (Стакић 2018: 181). Нови подаци до којим смо дошли показују да се по тренутно важећим акредитацијама ситуација није поправила, напротив, предмет се више не изучава на једном од факултета који су били обухваћени претходним истраживањем. Резултати тог истраживања су указали и на то „да су будући учитељи и васпитачи свесни значаја изучавања студијског предмета Реторика” (Стакић и Миловановић 2019: 342). Наиме, испитивани су ставови студената III и IV године на ПФ у Ужицу и већина студената¹⁸ се слагала са тврдњом „Значајно је да се предмет Реторика изучава на учитељским и педагошким факултетима” (Стакић 2018: 184; Стакић и Миловановић 2019: 342). Наведени резултат указује да није оправдано да овај предмет у новим акредитацијама не буде укључен у корпус предмета који чине иницијално образовање васпитача и учитеља у нашој земљи.

Неки предмети из области реторике имају своје специфичности које су видљиве већ из њихових назива. Тако предмет Реторика и вештине комуникације на ФПН у Јагодини обједињује садржаје из реторике, културе говора и комуникологије и једини је двосеместрални предмет из ових области на педагошким и учитељским факултетима. Методика дикције и реторике на ФОУВ у Београду предметним циљевима обједињује дикцију, културу говора

17 По акредитацији ПФ у Врању из 2017. године, Реторика је била изборни предмет и на студијском програму за образовање учитеља и на студијском програму за образовање васпитача.

18 Са наведеном тврдњом у потпуности се слаже 31,9%, а углавном се слаже 50,4% испитаних студената (в. Стакић 2018: 184).

и реторику, те садржаји обухватају све њихове битније елементе. Преглед силабуса предмета наведених у Табели 2 показао је да су њихови садржаји углавном усаглашени у сегментима који се тичу изучавања говорника (нпр. *јесѝ, мимика, креѝање јоворника, ѝрема и сѝрах* и слично), беседе (нпр. *врѝѝе беседа, делови јовора, ѝриѝрема јовора*) и аудиторијума (нпр. *врѝѝе аудиѝоријума*). Постоје и разлике које се огледају у различитом броју јединица садржаја којима се обрађују поједина реторичка питања, на пример, питање *сѝиѝла*. Тако су *сѝиѝлске фѝиѝуре и ѝроѝи* и *уѝоѝреба сѝиѝлских фѝиѝура* заступљени у садржајима предмета Реторика и вештине комуникације на ФПН у Јагодини. Такође, и на УФ у Лепосавићу једна од три тематске целине садржаја обухвата разматрања о стилу и стилистици и насловљена је као *Сѝиѝл и јовор*. Постоје и друге разлике, попут те да је историја реторике делимично укључена само у садржаје предмета Реторика и вештине комуникације у Јагодини и у садржаје предмета Реторика на ПФ у Ужицу, али посредством израде семинарског рада са темом из историје реторике за коју су студенти заинтересовани.

Поред предмета наведених у Табели 1 и Табели 2, у Србији се на државним факултетима изучавају и други предмети који доприносе развоју културе говора и говорничког умећа будућих учитеља и васпитача (Табела 3).

Предмет	Факултет	Студијски програм	Статус предмета	Година и/или семестар	Број часова		Број ЕСПБ
					предавања	вежбе	
Казивање уметничког текста	ФОУВ у Београду	Учитељ	изборни	II (IV семестар)	1	0	3
		Васпитач	изборни	II (IV семестар)	1	0	3
Форме учтивости у српском језику	ФОУВ у Београду	Учитељ	/	/	/	/	/
		Васпитач	изборни	III (V семестар)	1	0	5
Облици изражавања	УФ у Лепосавићу	Разредна настава	изборни	III (V семестар)	2	1	4
		Васпитач	изборни	II (III семестар)	2	1	4
Говорна интерпретација	ПФ у Врању	Учитељ	/	/	/	/	/
		Васпитач	изборни	I (II семестар)	1	1	3
Вештине комуникације	ДФНУ у Новом Пазару	Васпитач у предшкол. установама	обавезни	II година	2	2	6

Табела 3: Предмети који доприносе развоју културе јовора и јоворничког умећа на државним педagoшким и учитељским факултетима у Републици Србији

Дати подаци показују да се изучава још пет предмета чији садржаји доприносе развоју културе говора и говорничког умећа будућих учитеља и васпитача. Једини од тих предмета који има статус обавезног јесте предмет Вештине комуницирања.¹⁹ Запажа се и да су неки од предмета заједнички за будуће учитеље и васпитаче (предмет Казивање уметничког текста на ФОУВ у Београду и предмет Облици изражавања на УФ у Лепосавићу), док се други слушају само на студијским програмима за образовање васпитача (предмет Форме учтивости у српском језику на ФОУВ у Београду и предмет Говорна интерпретација на ПФ у Врању). Свим предметима је заједничко то што су једносеместрални, година студија на којој се реализује њихова настава креће се у распону од прве до треће, а фонд часова у распону од 1 до 4 часа на недељном нивоу.

С обзиром на то да је реч о различитим изборним предметима, сваки од њих има своје специфичности, али је свима заједничко то да доприносе развијању културе говора будућих учитеља и васпитача, па ћемо их укратко размотрити: Унапређивање говорних способности студената кроз увежбавање различитих облика казивања и теоријског упознавања са њиховим особеностима циљ је наставе предмета Казивање уметничког текста на ФОУВ у Београду и предмета Говорна интерпретација на ПФ у Врању. Ови предмети делимично деле исте циљеве и исходе који се огледају и у оспособљавању студената за јавни наступ и рецитовање, али међу њима постоји разлика која се испољава у томе што казивање књижевног текста на ФОУВ у Београду полази од његове анализе, па је један број јединица садржаја управо томе посвећен. Пажњу привлачи и то што се предмет Говорна интерпретација налази само на студијском смеру за образовање васпитача на ПФ у Врању, а заправо је и за позив учитеља важно све оно што је наведено у исходима овог предмета (предмет Казивање уметничког текста се изучава и на студијском програму за образовање учитеља и на студијском програму за образовање васпитача). Развијању говорне културе доприноси и предмет Форме учтивости у српском језику, који се изучава такође на ФОУВ. Један од његових исхода јесте и то да се студенти оспособе да прилагоде свој исказ ситуацији у говору тако да уваже учтивост. Међутим, овај се предмет изучава само на студијском програму за образовање васпитача, и то у

19 Овај се предмет изучава на Студијском програму за образовање васпитача у предшколским установама ДФНУ у Новом Пазару, али нисмо могли да анализирамо његове садржаје јер на званичном сајту није доступна књига предмета.

изборном статусу на трећој години студија (V семестар) са једним часом теоријске наставе. Унапређивању културе говора студената доприноси и предмет Облици изражавања, који се изучава на УФ у Лепосавићу. Неки од његових циљева јесу и „развијање културе усменог и писменог изражавања” (*Књија предмета – Студијски програм Васпитач у предшколским установама – основне академске студије 2021: 30; Књија предмета – Студијски програм Разредна настава – основне академске студије 2021: 53*). Предмет се као изборни изучава са фондом од 3 часа на недељном нивоу (2 часа предавања и 1 час вежби) и на студијском програму разредне наставе и на студијском програму за васпитаче, али је разлика та што га будући учитељи слушају у V, а васпитачи у III семестру.

За потребе овог дела истраживања урађена је и анализа броја обавезних и изборних предмета из области културе говора и реторике на државним факултетима за образовање учитеља и васпитача у Србији (у анализу није укључен ДФНУ у Новом Пазару због непотпуних података којима смо располагали и државни факултет у Суботици на коме се настава не изводи на српском језику) (Табела 4).

СТУДИЈСКИ ПРОГРАМ	ФОУВ Београд		ПФ Ужице		ФПН Јагодина		ПФ Врање		ПФ Сомбор		УФ Лепосавић		УКУПНО	
	О	И	О	И	О	И	О	И	О	И	О	И	О	И
Учитељи	/	2	1	1	/	1	/	1	/	1	/	2	1	6
Васпитачи	1	3	1	1	/	1	1	1	/	1	1	2	4	9

Табела 4: Број обавезних и изборних предмета из области културе говора и реторике на српском језику на државним факултетима за образовање учитеља и васпитача у Републици Србији

Подаци дати у Табели 4 показују да се број предмета по факултету креће у распону од 4 (највише) до 1 (најмање). Међутим, оно што забрињава није само мали број предмета из ових области већ и њихов доминантно изборни статус: на студијским програмима за образовање учитеља имамо само један обавезни предмет и то на само једном факултету, а на студијским програмима за образовање васпитача један обавезни предмети на четири факултета. Доминантна изборност предмета може довести до тога да их студенти не бирају, тј. може се догодити оно на шта су аутори већ упозорили када је реч о предмету Реторика: „Постојећа изборност студијског предмета Реторика на учитељским и педагошким факултетима оставља реалну

могућност да један број студената тога остане лишен” (Стакић и Миловановић 2019: 351).

2. Предмети из области културе говора и реторике се изучавају и на приватним факултетима за образовање учитеља и/или васпитача у Србији (в. Табела 5).

Предмет	Факултет	Студијски програм	Статус предмета	Година и/или семестар	Број часова		Број ЕСПБ
					п	в	
Култура изражавања	УФ Универзитета <i>Едуконс</i>	Разредна настава	обавезни	II (IV семестар)	2	2	5
Говорна култура ²⁰	Академија за хумани развој у Београду	Образовање учитеља	изборни	I (I семестар)	2	2	6
		Васпитач	изборни	I (I семестар)	2	2	6
Норме и култура стандардног језика	ДППН Универзитета у Н. Пазару	Васпитач деце предшколског узраста	обавезни	II година (IV семестар)	2	2	6
Реторика	УФ Универзитета <i>Едуконс</i>	Разредна настава	обавезни	III година (VI семестар)	2	1	3

Табела 5: Предметии из области културе говора и реторике на приватним факултетима за образовање учитеља и/или васпитача у Републици Србији

На основу података датих у Табели 5 запажа се да је реч о четири предмета која се изучавају на три приватне акредитоване високошколске установе за образовање учитеља и/или васпитача у Србији. То су предмети: Култура изражавања (на УФ Универзитета *Едуконс*), Говорна култура (на Академији за хумани развој у Београду), Норме и култура стандардног језика (на ДППН Универзитета у Новом Пазару) и Реторика (на УФ Универзитета *Едуконс*). Предмети, изузев Реторике, имају уједначен фонд часова, који износи 4 на недељном нивоу (2 часа предавања и 2 часа вежби), и изучавају се на првој или другој години студија. Релативно им је уједначен и број ЕСПБодова: Говорна култура и Норме и култура стандардног језика – 6

20 На званичном сајту Академије за хумани развој у Београду предмет Култура говора није наведен у списку предмета на студијском програму за образовање васпитача (<https://ahr.edu.rs/obrazovanje-vaspitaca/>), али је наведен у одељку „Актуелни програм основних академских студија – Дипломирани васпитач” у документу *Распоред предмета по семестрима и годинама студија*, који је штампан латиницом.

ЕСП бодова, а Култура изражавања – 5. Од свега наведеног одступа предмет Реторика: недељни фонд часова износи 3 (2 часа предавања и 1 час вежби), слуша се на трећој години и носи 3 ЕСП бода. Уочава се и да на приватним факултетима за образовање учитеља и васпитача предмети имају неуједначен статус: обавезни су предмети Култура изражавања и Реторика на студијском програму Разредна настава УФ Универзитета *Едуконс* и предмет Норме и култура стандардног језика на студијском програму Васпитач деце предшколског узраста на ДППН Универзитета у Новом Пазару, а статус изборног има предмет Говорна култура на студијским програмима за образовање учитеља и васпитача Академије за хумани развој у Београду.

На већини приватних факултета за образовање учитеља и васпитача мањи је број предмета из области културе говора и реторике него на већини државних. Поред тога, о циљевима, исходима, садржајима и литератури предмета који се изучавају на ДППН Универзитета у Новом Пазару и Академији за хумани развој у Београду нисмо ништа сазнали јер књиге предмета нису јавно доступне на званичним сајтовима ових високошколских установа. Изузетак је Књига предмета УФ Универзитета *Едуконс*. Она је доступна јавности и овај се факултет од других приватних издваја и по томе што се на студијском програму за образовање учитеља изучавају два предмета из области културе говора и реторике и оба имају статус обавезних. Међутим, на основу јавне доступности књиге предмета само једног приватног факултета за образовање учитеља не можемо стећи ширу слику о томе какво образовање на пољу говорне културе пружају приватни факултети на којима се школују наши будући учитељи и васпитачи. Оно што на основу поређења можемо са сигурношћу рећи јесте то да на већини приватних факултета за образовање учитеља и/или васпитача постоји мањи број предмета из области културе говора и реторике у односу на већину државних факултета који школују исти кадар.

3. Предмети из области културе говора су заступљени на студијским програмима државних факултета за образовање учитеља и васпитача у Републици Српској и Црној Гори, али нема предмета који би својим називом упућивали на реторичке садржаје (в. Табела 6).

Предмет	Факултет	Студијски програм	Статус предмета	Година и/или семестар	Број часова		Број ЕСПБ
					п	в	
Култура говора	ПФ у Бијељини	Разредна настава	изборни	II (III семестар)	1	2	3
		Предшколско васпитање и образовање	/	/	/	/	/
	ФФ у Бањој Луци	Учитељски студиј	/	/	/	/	/
		Предшколско васпитање	обавезни	II (III семестар)	2	1	4
	ФФ у Никшићу	Образовање учитеља	/	/	/	/	/
		Предшколско образовање и васпитање	обавезни	I (I семестар)	3	2	5
Култура говора и писмености	ФФ у Бањој Луци	Учитељски студиј	обавезни	II (III семестар)	1	1	4
		Предшколско васпитање	/	/	/	/	/

Табела 6: Предмети из области културе говора и реторике на државним факултетима за образовање учитеља и васпитача у Републици Српској и Црној Гори

На државним факултетима за образовање учитеља и васпитача у Републици Српској и Црној Гори изучавају се два предмета из области културе говоре: Култура говора (на ПФ у Бијељини, ФФ у Бањој Луци и ФФ у Никшићу) и Култура говора и писмености (на ФФ у Бањој Луци). Дакле, заступљен је мањи број предмета из ове области у односу на факултете који школују исти кадар у Србији. Предмет Реторика није заступљен на студијским програмима у окружењу. Поред тога, на ФФ у Никшићу на студијском програму за образовање учитеља не постоји ниједан предмет из области културе говоре и реторике. Исто стање, али када је реч о студијском програму за образовање васпитача имамо на ПФ у Бијељини.

Када је реч о предмету Култура говора, запажа се да он на факултетима у окружењу има неуједначен статус. У Бијељини је изборни предмет који се изучава само на студијском програму за образовање учитеља, а на студијским програмима за предшколско васпитање факултета у Бањој Луци и Никшићу има статус обавезног предмета. Неуједначени су и фонд часова и број ЕСП бодова овог

предмета: На ПФ у Бијељини носи 3 ЕСП бода, а фонд износи 3 часа на недељном нивоу (1 час предавања и 2 часа вежби). На ФФ у Бањој Луци носи 4 ЕСП бода, а фонд часова је исти као у Бијељини – 3 часа на недељном нивоу, али је разлика та што је 2 часа предавања и 1 час вежби. На ФФ у Никшићу предмет носи 5 ЕСП бодова и има фонд од 5 часова на недељном нивоу (3 часа предавања и 2 часа вежби). На основу резултата анализе, ово је највећи број часова који једносеместрални предмет из ове области има. На факултетима у Републици Српској наставу из предмета Култура говора студенти слушају на другој години студија, а у Црној Гори на првој – што је раније него на факултетима у Србији.

На ПФ у Бијељини исходи предмета Култура говора су и теоријски и практично оријентисани. Њихова практична усмереност условила је да у садржаје предмета буде укључена и „језичка норма и стандардизација”, а као допунска литература *Правойис српској језика*. Садржаји, поред теоријских основа, обухватају и друге елементе (нпр. *дикцију, ѝрозодију, каракѝерисѝике доброј ѝовора, ѝоворну ѝолеранцију* и др.) који доприносе остварењу предметног исхода – „развијање језичке културе”. Такође, обухватају и *функционалне сѝилове, облике информаѝивно-ѝсловне комуникације* и „препричавање, причање, описивање, извјештавање и расправљање” (*Сѝудијски ѝроѝрам I циклус сѝудија – Разредна насѝава* 2022: 51). Циљеви предмета Култура говора на ФФ у Бањој Луци на студијском програму за предшколско образовање такође су усмерени ка упознавању студената са правилима граматичке норме, а поред тога, и ка разматрању *жанрова* (говорних и писаних). Обухватају и *сѝилисѝику, сѝилске фѝиуре*, али и *основне каракѝерисѝике беседниѝиѝва и реѝорике* и *беседу* као жанр. На студијском програму за учитеље овог факултета слуша се предмет Култура говора и писмености. И овај се предмет изучава на II години (III семестар) и носи 4 ЕСП бода, али пажњу привлачи то што има мањи број часова од предмета Култура говора. Исходи и циљеви предмета Култура говора и Култура говора и писмености се у великој мери подударају, а садржаји се подударају само у неким јединицама, нпр., изучава се и реторика, али у различитом обиму (на предмету Култура говора и писмености обрађују се *различѝиѝе врсѝе бесѝеда*, а на предмету Култура говора само *бесѝеда* као жанр). У предметну литературу оба предмета укључен је и *Правойис српској језика*, а заједничко им је 5 јединица садржаја на вежбама које се тичу примене правописних правила (в. *Кулѝура ѝовора*

(Предшколско васпитање) – План и распоред nastave 2022/2023; Култура говора и писмености (Училишки студиј) – План и распоред nastave 2022/2023). Исходи предмета Култура говора на студију за предшколско васпитање и образовање ФФ у Црној Гори везани су за успешност, правилност и култивисаност комуникације, употребу различитих врста стилова, креативност и писменост, разумевање вербалне и невербалне комуникације и друго, а анализа садржаја је показала и да је знатан број јединица посвећен правопису (в. ЕЦТС Капиало са исходима учења – Предшколско васпитање – Култура говора, 2017). Узимајући у обзир значај исхода овога предмета и за обављање учитељског позива, није јасно због чега он није заступљен и на студијском програму за образовање учитеља на овом факултету.

Поређење предмета из области културе говора који се изучавају на државним факултетима у окружењу са предметима из ове области који се изучавају на државним факултетима у Србији показује да је код нас заступљен већи број изборних предмета, али да предмети који се изучавају на ФФ у Републици Српској и ФФ у Црној Гори имају већи број садржаја о језичкој норми.

ЗАКЉУЧАК

Предмети из области говорне културе и реторике су заступљени на свим државним факултетима за образовање васпитача и учитеља у Србији. Број предмета, у зависности од државног факултета и студијског програма, варира и креће се у распону од 1 до 4. На студијским програмима за образовање учитеља је мањи број предмета из ових области у односу на студијске програме за образовање васпитача и креће се у распону од 1 до 2 предмета по факултету. Поређења ради, на свим студијским програмима за образовање учитеља на српском језику 6 предмета има статус изборних, а на свим студијским програмима за образовање васпитача – 9 предмета. Поставља се питање одакле оваква квантитативна разлика. Она не значи да ваља смањити број изборних предмета будућим васпитачима, већ да такав избор ваља повећати и будућим учитељима јер је у и њиховом позиву говорна култура подједнако значајна као и у позиву васпитача.

На државним високошколским установама за образовање учитеља и васпитача у Србији већи је број предмета из ових области у поређењу са приватним и у поређењу са државним факултетима који школују исти кадар у Републици Српској и Црној Гори (имају по један или чак ниједан предмет по студијском програму). Међутим,

упркос већем броју предмета на државним факултетима у Србији, стање не сматрамо добрим из разлога што највећи број предмета из ових области има изборни статус: на студијским програмима за образовање учитеља на српском језику само на једном факултету један предмет има статус обавезног; на студијским програмима за образовање васпитача на четири факултета само један предмет има статус обавезног. То практично значи да будући учитељ или васпитач може да заврши студије, а да нема ниједан предмет чији су исходи усмерени ка томе да унапређује говорну културу и говорничко умеће. Због тога је основна импликација овога рада да на програмима за образовање учитеља и васпитача мора постојати најмање један обавезан предмет из ових области. Анализа је показала и да се предмети сличног или истог назива из области културе говора и реторике на државним факултетима за образовање учитеља и васпитача у Србији међусобно разликују у фонду часова, години студија на којој се изучавају њихови садржаји и броју ЕСП бодова (такве разлике постоје и у Републици Српској и Црној Гори међу предметима који имају исти назив – Култура говора), те је препорука да током будућих акредитација дође до њиховог већег усклађивања. Разлике постоје и када је реч о садржајима, али су свуда они у складу са постављеним предметним циљевима и исходима који доприносе култури говора. Може се размислити и о њиховом побољшању и повећању јединица садржаја који се тичу правилног говора и језичке норме.

ЛИТЕРАТУРА

- Ивановић 2008:** Р. Ивановић, „Дете и језичка комуникација”, у: *Методика развоја говора: изабрани текстови* (прир. Тиодор Росић), Јагодина: Педагошки факултет, 56–59.
- Јањић 2023:** М. Јањић, „Настава језичке културе на темељима научног и академског наслеђа проф. др Милије Николића”, у: *Научно дело и наслеђе професора др Милије Николића* (ур. Љиљана Бајић, Зона Мркаљ и Вељко Брборић), Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 167–180.
- Квинтилијан 1985:** М. F. Kvintilijan, *Obrazovanje govornika*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Николић 2012:** М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, шесто издање, Београд: Завод за уџбенике.
- Радовић 2015:** В. Радовић, *Rhetorice docens: стандарди за примену монолошке методе у настави*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стакић 2018:** М. Стакић, „Статус предмета Реторика на учитељским и педагошким факултетима”, *Зборник радова Педагошког факултета у Ужицу*, 21(20), 177–190.
- Стакић 2023:** М. Стакић, *О беседништву и реторици*, Ужице: Универзитет у Крагујевцу – Педагошки факултет.

Стакић и Миловановић 2019: М. Стакић и Б. Миловановић, „Важност владања беседничком вештином у различитим подручјима професионалног деловања учитеља и васпитача”, у: *Наука, настава, учење: проблеми и истраживања* (гл. и одг. ур. Снежана Маринковић), Ужице: Педагошки факултет у Ужицу, 341–354.

Стојановић и Мишић 2018: Б. Стојановић и Д. Мишић, „Наставни предмети у програмима педагошких (учитељских) факултета у Србији у функцији развијања комуникативних језичких компетенција будућих учитеља – преглед и анализа”, *Иновације у настави*, XXXI(3), 108–123.

Шипка 2011: М. Шипка, *Култура говора*, пето издање, Нови Сад: Прометеј.

ИЗВОРИ [ДЕО ИСТРАЖИВАЧКОГ КОРПУСА]

Aktuelni program OAS – Diplomirani vaspitač (2024). Akademija za humani razvoj u Beogradu. <https://ahr.edu.rs/obrazovanje-vaspitaca/>, 27. 12. 2024.

Документација за акредитацију студијског програма ОАС Васпитач, Књижа предмета (2018). Педагошки факултет у Ужицу Универзитета у Крагујевцу. <https://pfu.kg.ac.rs/akreditacija/>, 1. 11. 2024.

Документација за акредитацију студијског програма ОАС Васпитач, Књижа предмета (2020). Педагошки факултет у Врању Универзитета у Нишу. <https://www.pfvr.ni.ac.rs/obrazovanje-vaspitaca/>, 28. 12. 2024.

Документација за акредитацију студијског програма ОАС Учитељ, Књижа предмета, (2018). Педагошки факултет у Ужицу Универзитета у Крагујевцу. <https://pfu.kg.ac.rs/akreditacija/>, 1. 11. 2024.

Документација за акредитацију студијског програма ОАС Учитељ, Књижа предмета (2020). Педагошки факултет у Врању Универзитета у Нишу. <https://www.pfvr.ni.ac.rs/obrazovanje-ucitelja/>, 28. 12. 2024.

ECTS katalog sa ishodima učenja – Predškolsko vaspitanje – Kultura govora (2017). Filozofski fakultet Univerzitet Crne Gore. <https://www.ucg.ac.me/predmet/3/8/4/2020/849-speech-culture>, 31. 12. 2024.

Књижа предмета за ОАС Разредна настава (2021/2022). Учитељски факултет Универзитета Едуcons. <https://educons.edu.rs/fakulteti/uciteljski-fakultet/o-fakultetu/akreditacija/>, 27. 12. 2024.

Књижа предмета ОАС Васпитач у предшколским установама (2022). Факултет педагошких наука у Јагодини, Универзитет у Крагујевцу. <https://pefja.kg.ac.rs/oas-pv/>, 22. 5. 2024.

Књижа предмета ОАС Учитељ (2022). Факултет педагошких наука у Јагодини, Универзитет у Крагујевцу. <https://pefja.kg.ac.rs/oas-ucitelj/>, 22. 5. 2024.

Књижа предмета – студијски програм Васпитач у предшколским установама – основне академске студије (2021). Универзитет у Приштини – Косовској Митровици, Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу. <https://uf-pz.net/o-fakultetu/akreditacija-2/akreditacija-2021/>, 1. 12. 2024.

Књижа предмета – студијски програм Дипломирани васпитач – основне академске студије (2023). Универзитет у Новом Саду, Педагошки факултет у Сомбору. <http://www.pcf.uns.ac.rs/index.php/courses-list/2023-03-14-09-00-11/2023-03-14-09-27-01/2023-03-14-09-30-5>, 27. 12. 2024.

Књижа предмета – студијски програм Дипломирани учитељ – основне академске студије (2023). Универзитет у Новом Саду, Педагошки факултет у Сомбору. <http://www.>

- pef.uns.ac.rs/index.php/courses-list/2023-03-14-09-00-11/2023-03-14-09-27-01/2023-03-14-09-30-04, 27. 12. 2024.
- Књија предмета – Сјудујски йроірам Разредна насїава – основне академске сїудује* (2021). Универзитет у Приштини – Косовској Митровици, Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу. <https://uf-pz.net/o-fakultetu/akreditacija-2/akreditacija-2021/>, 1. 12. 2024.
- Књија предмета – Сјудујски йроірам ОАС Образовање васїйїача* (2021). Факултет за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду. https://www.uf.bg.ac.rs/?page_id=35024, 25. 12. 2024.
- Књија предмета – Сјудујски йроірам ОАС Образовање учитеља* (2021). Факултет за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду. https://www.uf.bg.ac.rs/?page_id=35024, 25. 12. 2024.
- Кулїура їовора (Предшколско васїйїање) – План и расїоред насїава* (2022/2023). Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци. <https://ff.unibl.org/nastavno-osoblje/103/andreja-maric>, 2. 1. 2024.
- Кулїура їовора и їисменосїи (Учитељски сїудуј) – План и расїоред насїава* (2022/2023). Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци. <https://ff.unibl.org/nastavno-osoblje/103/andreja-maric>, 2. 1. 2024.
- Курикулум сїудујскої йроірама ОАС Васїйїач у їредшколским устїановама* (2024). Департман за филозофске науке и уметност, Државни универзитет у Новом Пазару. <https://www.dunp.np.ac.rs/oas-vaspitac-u-predskolskim-ustanovama/>, 28. 12. 2024.
- Насїавни їлан їрвої циклуса сїудуја сїудујскої йроірама Учитељски сїудуј на Филозофском факулїейїу у Бањој Луци*. Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци. <https://ff.unibl.org/uciteljski-studij>, 30. 12. 2024.
- Насїавни їлан їрвої циклуса сїудујскої йроірама Предшколскої васїйїања на Филозофском факулїейїу у Бањој Луци*. Филозофски факултет, Универзитет у Бањој Луци. <https://ff.unibl.org/predskolsko-vaspitanje>, 30. 12. 2024.
- Расїоред їредметїа їо семестїрима и їодинама сїудуја – ОАС Васїйїач деце їредшколскої узрасїа*. Департман за педагошко-психолошке науке Универзитета у Новом Пазару. <https://uninp.edu.rs/vaspitac-djece-predskolskog-uzrasta-oas/>, 21. 5. 2024.
- Расїоред їредметїа їо семестїрима и їодинама сїудуја ОАС – Дїїломирани учитељ* (2024). Академија за хумани развој у Београду. <https://ahr.edu.rs/obrazovanje-ucitelja/>, 27. 12. 2024.
- Сїудујски їлан – ОАС Образовање учитеља* (2017/2018). Педагошки факултет у Врању Универзитета у Нишу. <https://www.pfvr.ni.ac.rs/obrazovanje-ucitelja/>, 5. 11. 2024.
- Сїудујски їлан – ОАС Образовање васїйїача* (2017/2018). Педагошки факултет у Врању Универзитета у Нишу. <https://www.pfvr.ni.ac.rs/obrazovanje-vaspitaca/>, 5. 11. 2024.
- Сїудујски йроірам ОАС Дїїломирани учитељ* (2021). Учитељски факултет на мађарском наставном језику у Суботици, Универзитет у Новом Саду. <https://magister.uns.ac.rs/Okleveles-tanito-szak-bh/tartalom/828/>, 12. 6. 2024.
- Сїудујски йроірам ОАС Дїїломирани васїйїач* (2021). Учитељски факултет на мађарском наставном језику у Суботици, Универзитет у Новом Саду. <https://magister.uns.ac.rs/Okleveles-ovodapedagogus-szak-bh/tartalom/829/>, 12. 6. 2024.
- Studijski program Obrazovanje učitelja – Predmeti* (2020). Filozofski fakultet Univerziteta u Crnoj Gori. <https://www.ucg.ac.me/studprog/3/3/3/2024-obrazovanje-ucitelja-2020>, 20. 12. 2024.

Studijski program Predškolsko obrazovanje i vaspitanje – Predmeti (2020). Filozofski fakultet Univerziteta u Crnoj Gori. <https://www.ucg.ac.me/studprog/3/8/4/2024-predskolsko-obrazovanje-i-vaspitanje-2020>, 20. 12. 2024.

Студијски програм I циклус студија – Предшколско васпитање и образовање (2022). Педагошки факултет у Бијељини Универзитета у Источном Сарајеву. <https://www.pfb.ues.rs.ba/studije.php>.

Студијски програм I циклус студија – Разредна настава (2022). Педагошки факултет у Бијељини Универзитета у Источном Сарајеву. <https://www.pfb.ues.rs.ba/studije.php>.

SPEECH CULTURE AND RHETORIC AT FACULTIES OF TEACHER EDUCATION AND PEDAGOGY IN SERBIA

Summary

Speech culture and rhetorical skills are essential for the teaching profession. This study examines the status of courses in these fields at public teacher education faculties in Serbia. To gain a more comprehensive picture of quality, the courses were analyzed and compared with those offered at private faculties in Serbia, as well as with faculties for teacher and educator training in the Republic of Srpska and Montenegro. The results show that these courses are offered at all public pedagogical and teacher education faculties in Serbia and that their number is generally higher compared to most private faculties and public faculties in the neighboring countries. However, few of these courses at public faculties are compulsory, which is particularly concerning for teacher education programs. Consequently, it is recommended to introduce at least one compulsory course in these areas. Courses at public faculties differ in terms of the classload, year of study in which they are taught, and the number of ECTS credits, prompting the recommendation for their harmonization. Differences also exist in the course content, but the content aligns with the specified goals and outcomes, contributing to the refinement of linguistic expression. A comparison with private faculties did not provide a clear picture due to the lack of publicly available course catalogs on the websites of most private faculties. A comparison with public faculties in the surrounding region indicates that some courses emphasize linguistic norms more than similar courses in Serbia. This suggests that qualitative improvements in this area could be considered.

Keywords: initial teacher and educator training, culture of speech, rhetoric, Serbian language, study programs.

Mirjana M. Stakić

Љубица Д. Весић*

Ана Љ. Петровић Дакић**

Универзитет у Београду

Факултет за образовање учитеља и васпитача

Катедра за српски језик, књижевност и

методику наставе српског језика и књижевности

ГОВОРНА КУЛТУРА У ПРОГРАМИМА ФАКУЛТЕТА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ УЧИТЕЉА И ВАСПИТАЧА

У првом циклусу образовања учитељи имају задатак да развију говорне вештине ученика тако да они несметано могу да учествују у комуникацији. Да би одговорио на ове захтеве, и сам учитељ мора поседовати знања о говорној култури. Стога је основни циљ рада био анализа курикулума педагошких факултета у Републици Србији како би се увидело у којој мери будући учитељи имају прилике да усвајају ова знања у току својих основних студија. Показало се да су курикулуми педагошких факултета по питању наставе говорне културе често неусклађени и не прате програм наставе и учења за први циклус образовања, који својим садржајима и исходима прописују да ученици активно усвајају особине доброг говора.

Кључне речи: говорна култура, образовање учитеља, наставни програм, интонација, акцентуација.

УВОД

Начин на који изражавамо своје мисли и осећања, али и начин на који ће наш саговорник примити поруку, у великој мери зависе од наших говорних вештина (Шипка 2011: 9). У одређеним комуникационим ситуацијама у први план се више не ставља само садржај поруке већ и начин на који ћемо га презентовати. Стога развијена говорна култура, те способност усменог изражавања заузимају важно место не само у јавној сфери већ и у другим сферама живота. Развијање и неговање говорне културе није краткотрајан процес, већ нешто што учимо и утврђујемо готово читавог живота, а, као и у многим другим случајевима, најважнију улогу у томе

* ljubica.vesic@uf.bg.ac.rs

** ana.petrovic@uf.bg.ac.rs

има образовање. Иако се усмено изражавање развија од најранијег детињства – прво унутар породице, па потом у предшколским установама – том развоју се институционализовано и системски приступа од првог разреда основне школе. Од учитеља се очекује да кроз прва четири разреда основне школе код ученика надогради способности чије је основе раније усвојио: да познаје основна начела вођења разговора, да уме да започне разговор, учествује у њему, оконча га, да пажљиво слуша своје саговорнике и да користи форме учтивог обраћања (Општи стандарди постигнућа). То подразумева ближе упознавање граматичких правила стандардног српског језика, затим богат фонд речи, али и додатан рад на иманентном усвајању прозодијских средстава, попут акцента и интонације, чија је основна функција говорно обликовање исказа.

Да би одговорио на ове захтеве, учитељ мора поседовати знања која се тичу како граматике и лексикологије, тако и фонетике, фонологије, па чак и дијалектологије, акцентологије и интонације. Имајући то у виду, желели смо да истражимо колико курикулуми педагошких факултета, односно факултета за образовање учитеља, одговарају на ове захтеве, тј. у којој мери студенти ових факултета имају прилике да усвајају знања о ортоепској норми и говорној култури уопште у току својих основних академских студија.

У ту сврху истраживали смо пре свега програме наставе и учења за први циклус образовања и васпитања, јер смо желели да видимо који захтеви се постављају пред учитеље, а затим и курикулуме факултета за образовање учитеља у Републици Србији како бисмо видели колико студијски програми припремају будуће учитеље да успешно развијају усмено изражавање својих ученика. После краћег осврта на појам говорне културе, приказаћемо прво како је ова област покривена у првом циклусу образовања, а потом како је то учињено на факултетима за образовање учитеља (и васпитача). На крају ћемо уочене одлике упоредити и утврдити колико се оне (не) поклапају и колико једне друге (не) прате.

О ГОВОРНОЈ КУЛТУРИ

Будући да обухвата мноштво особина усменог говора, појам говорне културе дефинисан је на различите начине у лингвистичкој литератури (в. Бугарски 1998: 62; Костић 1982: 25; Цветановић 2000: 52), те ћемо овде издвојити дефиницију М. Шипке, по којој је говорна култура „степен усавршености властитога говора, тј. овладавања вјештином правилног, тачног и течног исказивања

властитих мисли и осјећања и успјешне комуникације с другим члановима говорне заједнице” (Шипка 2011: 93). У особине доброг говора спадају сврсисходност, осмишљеност, правилност, јасност и др. (в. Дешић 1998; Цветановић 2000; Шипка 2011), међутим, пошто говор произлази из језика, он не обухвата само избор речи и коришћење облика. За неговање говорне културе важни су правилна артикулација свих гласова српског језика, затим правилно изговарање и читање акцената, што подразумева и одвајање стандардних облика од дијалекатских и, на крају, правилно интонационо обликовање исказа (Весић 2022: 31–32), јер „интонација уобличава и организује исказ као целину, дајући нам истовремено и сазнања о унутрашњим односима у исказу, као и врло танане нијансе смисла, које ниједно друго језичко средство не преноси” (Јокановић Михајлов 2012: 165). Управо стога ћемо у програмима основних академских студија учитељских/педагошких факултета истраживати елементе фонетике, акцентологије и интонације.

ГОВОРНА КУЛТУРА У ПРОГРАМИМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРВИ ЦИКЛУС ОБРАЗОВАЊА

Програми наставе и учења за сва четири разреда основне школе једнако су конципирани. У сваком од њих прво се наводи циљ наставе српског језика, затим садржаји предмета, које прате исходи, и на крају Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма (в. Програм 1, Програм 2, Програм 3, Програм 4).

Циљ предмета формулисан је на исти начин за сваки разред: „Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности” (в. Програм).

Сама настава српског језика подељена је на три области: књижевност, језик, који обухвата граматику, правопис и ортоепију, и језичка култура, с тим што се у првом разреду јавља и област почетно читање и писање. Већ у самој структури предмета може се видети да се у оквиру области *Језик* од учитеља очекује да се посебна пажња поклони ортоепији, односно правилном изговору гласова, речи и реченица.

Анализа садржаја предмета и исхода који из њих проистичу¹ показала је да је говорна култура у сва четири разреда инкорпорирана кроз један број наставних садржаја сваке области.

У настави *Почетној читанца и писања* у првом разреду се наводи да ученици треба да савладају изговор и писање гласова који им причињавају потешкоће, а као примери се наводе гласови *ј, љ, ћ, ђ, ч* и *џ*. У настави *Језика* једини садржаји у оквиру којих се може радити на развијању говорне културе јесу имплицитно усвајање појма фонеме у првом разреду, затим комуникативна функција реченица, односно обрада обавештајних, упитних, заповедних и узвичних реченица у првом и другом разреду и обрада хомонима (речи истог облика, а различитог значења) у четвртном разреду. На први поглед врло је мало садржаја из *Језика* на којима ученици могу увежбавати правилан изговор². Без обзира на то, ови садржаји су веома важни за развијање свести о правилној артикулацији, акцентуацији и интонацији. Да би савладали евентуалне потешкоће које имају у артикулацији гласова, ученицима је неопходна помоћ учитеља, а учитељ опет мора поседовати основна знања о настанку и начину изговора свих гласова српског језика.

Независне реченице по значењу и њихова комуникативна функција не могу се обрађивати без основних знања о интонацији. Сваку врсту реченице одликују обележја на формалном плану (узвичне и упитне речи, глаголски облик и знак интерпункције), али и прозодијска обележја попут интонације, темпа, пауза, које уобличавају исказ и утичу на његово значење. Ово постаје врло важно када реченице, што је чест случај у говору, али и књижевним текстовима, немају формална обележја, каква су, на пример, питања без обележја упитности, где основно средство бива интонација.

Обрада хомонима у четвртном разреду врло је погодна како за усвајање основних знања из акцентологије српског језика, тако и уочавање значаја правилног акцентовања, поготову ако имамо у виду да се као примери хомонима јављају и они у којима је акценат семантичко-диференцијални знак.

1 Исходи се у Програму наставе и учења дефинишу као „функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретнoг предмета” (Програм 1: 2).

2 О говорној култури у настави српског језика у млађим разредима основне школе в. Весић 2022.

На развоју говорне културе и усавршавању свог говорног израза ученици највише раде обрађујући садржаје из области *Језичка култура*. У сваком разреду програм прописује одређене говорне вежбе које би требало да помогну ученицима да развију своје говорне вештине. Оне се најчешће јављају у наставним јединицама које се тичу основних типова усменог изражавања, попут причања, препричавања и описивања, затим читања или казивања текста, рецитована, сценског приказивања драмског/драматизованог текста и вежбања различитих комуникационих ситуација, као што су телефонски разговор, разговор са одраслима, са вршњацима и сл. (в. Програм 1, 2, 3, 4).

Говорне вежбе свеукупно отварају велики простор за увежбавање свих елемената говорне културе, и артикулације гласова, и акцентуације и интонације. Иако се то не наводи у самим садржајима, исходи врло јасно то говоре. Тако се од ученика на крају првог циклуса образовања и васпитања очекује да ће бити у стању да:

- јасно и разговетно изговори обавештајну, упитну и заповедну реченицу, поштујући одговарајућу интонацију и логички акценат, паузе, брзину и темпо (Програм 1, Програм 3);
- учествује у разговору поштујући уобичајена правила комуникације и пажљиво слуша саговорника (Програм 1, Програм 3);
- користи различите облике усменог и писменог изражавања: препричавање, причање, описивање (Програм 1, Програм 2, Програм 4);
- напамет говори краће књижевне текстове и изражајно рецитије песму (Програм 1, 2, 3, 4);
- изводи драмске текстове (Програм 1, 2, 3, 4);
- чита текст поштујући интонацију реченице/стиха (Програм 1, 2, 3, 4);
- употреби речи истог облика, а различитог значења, као и речи истог значења, а различитог облика (Програм 4).

Иако се може тумачити да су исходи више оријентисани на граматичку правилност реченице и на избор лексема (познавање њиховог значења), ипак се ту подразумевају и прозодијска средства попут правилне артикулације гласова, правилне акцентуације и интонације, јер један ниво не може функционисати без другог. Дакле, према наведеним садржајима предмета и исходима, да би успешно савладали са ученицима ове садржаје, учитељи морају

поседовати основна знања из фонетике и фонологије, акцентологије и интонације, а о томе додатно сведоче и упутства за дидактичко-методичко остваривање програма.

Већ у првом разреду се од учитеља очекује да кроз говорне вежбе воде рачуна о правилној артикулацији гласова и да инсистирају на подражавању правилног говора. Кроз готово све облике усменог изражавања инсистира се на поштовању ортоепске норме, па се наводи да кроз читање ученици треба да „правилно изговарају све гласове и правилно наглашавају речи и реченице” (Програм 1: 6). Сваки аспект говорне културе посебно је наглашен, те се помиње како је неопходно да учитељи указују ученицима на разликовну функцију гласа како би се скренула пажња на важност правилног писања слова и правилног изговарања гласова. Затим учитељи треба да нагласе правилан акценат неке речи уколико је ученици погрешно изговарају, а када се изговара реченица, учитељ мора скренути пажњу на њену интонацију нарочито ако се ради о питању, јер се реченица не упознаје само као граматичка већ и као комуникативна јединица (Програм 1: 6–7). Правилан говор и уочавање прозодијских елемената важни су не само за увежбавање различитих комуникационих ситуација већ и за једну активност веома честу у млађим разредима основне школе, а то је диктат. „Први корак у реализацији диктата је слушање и уочавање границе између речи и реченица у зависности од интонације, чиме се развија језичко повезивање изговорене и записане речи” (Програм 1: 8). Дакле, кроз најразличитије говорне, али и поједине писмене вежбе ученици развијају и усавршавају своју говорну културу уз помоћ учитеља, који им стално указује на правилно говорно изражавање, што подразумева отклањање дијалекатских и жаргонских карактеристика говора, поштовање морфолошко-синтаксичке, али и ортоепске норме. Континуираним радом на артикулацији, фонологији, акцентуацији, интонацији и другим елементима говорне културе, учитељ поставља основу за проширивање садржаја из говорне културе у старијим разредима.

ГОВОРНА КУЛТУРА У ПРОГРАМИМА ФАКУЛТЕТА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ УЧИТЕЉА

У Републици Србији на државним универзитетима постоји више високошколских установа на којима се образују будући учитељи. У оквиру нашег истраживања нашли су се Факултет за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду, Педагошки факултет у Сомбору Универзитета у Новом Саду, Педагошки факултет у Ужицу

и Факултет педагошких наука у Јагодини Универзитета у Крагујевцу, Учитељски факултет у Лепосавићу (Призрену) Универзитета у Приштини – Косовској Митровици и Педагошки факултет у Врању Универзитета у Нишу.

Истраживање је подразумевало детаљну анализу курикулума сваке од наведених образовних институција како би се издвојили и обавезни и изборни предмети у оквиру којих се обрађује било који аспект говорне културе – било фонетика, било акцентологија, било интонација. У обзир смо узимали само оне силабусе који су доступни на сајту факултета и оне који су последњи акредитовани. Изложимо их по градовима седиштима појединачних факултета, и то тако што ћемо у оквиру њих прво помињати обавезне, те потом изборне предмете у којима постоје елементи везани за говорну културу.

У Београду се ови елементи обрађују тек успутно на обавезним предметима *Српски језик 1* и *Методика наставе српског језика и књижевности*. Програм *Српског језика 1* помиње акценат и фонетику, али будући да се на истом предмету обрађују и морфологија и синтакса, поставља се питање колико простора остаје за увежбавање акцената. На *Методици наставе српског језика и књижевности* помињу се вежбе писменог и усменог изражавања и настава говорне културе, али претпостављамо да то остаје у домену методичког структурирања часа, али да не подразумева и детаљнију обраду прозодијских средстава.

Изборни предмети пружају говорној култури више простора. У оквиру предмета *Казивање уметничког текста* посебна пажња се посвећује акценту, темпу, динамици говорног израза, логичком акценту и свеукупно дикцији при казивању књижевног текста. Иако се у оквиру овог предмета посебно обрађују сва прозодијска средства, ипак се она проучавају ради изражајног казивања лирског или прозног текста, док проучавање говора свакодневне комуникације остаје по страни. На предмету *Методика дикције и реторике* као основни циљ издваја се поправљање знања из дикције и реторике и поправљање културе говора. Обрађују се сви елементи говорне културе: гласовни систем српског књижевног језика, српски књижевни акценат и интонација, правилност, логичност, јасност и друге особине доброг говора. Као што му име каже, овај је предмет посвећен методичкој страни говорне културе, тј. даје студентима знање које се може директније и релативно лако применити у пракси. Још један изборни предмет дотиче се говорне културе, те се

тако у силабусу *Сйваралачких акйивносйи у насйави срйској језика и књижевносйи* напомиње да се ради на осмишљавању различитих игара којима се утврђује научено градиво из граматике, правописа, ортоепије и књижевности.

На сомборском факултету као појмови се спомињу слог и акценат у садржају обавезног предмета *Срйски језик 1*, али и на овом факултету студенти ће се оспособити да овладају основним елементима културе говора и да самим тим усаврше свој говор похађањем изборног предмета *Кулшура йовора са реййориком*. Посебна пажња на предмету посвећена је ортоепским и дикцијским вежбама попут вежби артикулације, акценатских вежби и усклађивања дисања са говором. Као и у скоро свим другим градовима, у Сомбору се на основном предмету слог и акценат тек помињу, али је у оквиру изборног предмета садржајима који нас интересују посвећено доста пажње – ту су разни елементи културе говора и са стране прагматике, а и дикција. По програму, сви – осим теоријске – има и своју практичну страну, те се организују ортоепске и дикцијске вежбе, током којих би требало да се ради на артикулацији, акцентима, усклађивању дисања и говорења.

У Ужицу се акцентологија кратко помиње на обавезном *Срйском језику 1*, а на изборној *Реййорици* студенти треба да развијају и усавршавају своје говорно умеће.

Примећује се разлика у томе колико је простора посвећено овим елементима између факултета истог крагујевачког универзитета, те се у Јагодини као основни циљ обавезног предмета *Срйски језик* истиче рад на развоју говорне културе. То се, по силабусу, постиже познавањем свих језичких нивоа (фонолошког, морфолошког и синтаксичког), али и различитим вежбама којима се усавршава како усмено, тако и писмено изражавање. Поменућемо да се у оквиру овог предмета обрађују и дијалекти српскога језика, што може бити значајно за учитеље који раде у дијалекатским подручјима, те морају утицати на усвајање и стандардних облика. На другом обавезном предмету *Меййодика насйаве срйској језика и књижевносйи*, као и на осталим факултетима, један део садржаја посвећен је језичкој култури и говорној култури, што је очекивано с обзиром на то да се област Језичка култура посебно обрађује у настави српског језика у школама. У оквиру садржаја изборног предмета *Реййорика и вешйина комуникације* посебна пажња посвећена је говорној култури: од самог појма говорне културе, затим особина доброг говора, па до прозодијских средстава – акцента и интонације.

У Јагодини се говорна култура нешто чешће помиње у оквиру обавезних предмета, граматичких и методичких, али и тамо је то нешто што је тек део ширег система, или – у случају истраживачког рада – једна од опција. Као и у Београду, изборни предмет (овај пут *Реторика и вештина комуникације*) јесте тај који се подробније бави говорном културом и особинама доброг говора, те прозодијским средствима. Пошто је у питању двосеместрални предмет, делује да би, и поред других садржаја, у оквиру њега овим темама могло бити посвећено довољно времена.

На Учитељском факултету у Лепосавићу усвајање ортоепске и ортографске норме и развијање усменог и писменог изражавања чини посебан део обавезног предмета *Српски језик 1*, а од прозодијских средстава помињу се акценти и поста акценатске дужине. У Лепосавићу се, као и у Врању, због некњижевног дијалекатског окружења међу циљевима основног граматичког предмета прво поставља овладавање ортоепском нормом, а у садржају се помињу правоговорна норма и прозодијска средства. Два изборна предмета – *Облици изражавања* и *Реторика* – овим се елементима детаљније посвећују. Тако су *Облици изражавања* једним својим делом окренути садржајима из говорне културе који се односе, пре свега, на њено теоријско одређење, затим на прозодијска средства, акценат и интонацију и, на крају, на саму дикцију и изражајно говорење књижевног текста. На *Реторици* студенти имају прилике да савладају теоријска знања о принципима и формама доброг, односно правилног говора у домену реторике како би у будућности представљали добар говорни узор.

У Врању током часова *Српског језика* студенти савладавају основе фонетике, морфологије, синтаксе, али и ортографске и ортоепске норме. Када је у питању ортоепска норма, највећи фокус је на акценатском систему. У Врању се, што не чуди с обзиром на његову географску и дијалекатску позицију, чак и у оквиру обавезног, основног граматичког предмета већ на првој години студенти упознају с ортоепском нормом, те прозодијским средствима и терминима везаним за њих – акцентима и поста акценатским дужинама. Ипак, у програму за учитеље помиње се оспособљавање за професионалну улогу васпитача, те се по тексту не зна на кога се тачно односи програм. У изборном предмету *Диференцијална драматика*, зачудо, има само кратко „Акценат” као једна од 15 тачака. У каснијим изборним предметима, говорне вежбе постоје у служби, рецимо, драматизације књижевног текста за децу, а не и као средство развијања говора уопште.

Кад се скупно погледају програми на факултетима, може се приметити да се ортоепији и прозодијским средствима пажња посвећује у институцијама смештеним у оквиру књижевног дијалекатског простора. Делује као да се на факултетима који се налазе у оквиру дијалеката у основици књижевног језика подразумева да су студенти већ упознати с правилима и да их поштују. Но, као што знамо теоријски са студија и, вероватно и практично по сопственим примерима, књижевни/стандардни језик јесте посебан систем, апстрактан, који се не поклапа ни са једним конкретним говором и сви радимо на томе да му се – у одговарајућим контекстима – приближимо. С те стране би вероватно ваљало бар освестити знање чак и оних ученика и студената чији је говор својом природом ближи стандарду.

Друга ствар која се уочава јесте то да је говорној култури и прозодији више пажње посвећено у оквиру изборних предмета, пре свега оних који свој назив неким делом везују за реторику. Разлози за ово су јасни с практичне стране – овим елементима би требало посветити дужну пажњу. Но, исто тако изборни предмети јесу ограничени својим захватом: некад могу бити понуђени, некад не; некад има довољно пријављених да би се одржали, некад не; кад се одржавају, на њих се може пријавити и десеторо, али и деведесеторо студената.

ЗАКЉУЧАК

Анализа програма наставе и учења је показала да се ученици са појединим елементима говорне културе сусрећу већ у првом разреду, када, на пример, у оквиру области *Почетно чимљање и њисање* раде на артикулацији гласова који им могу причинити тешкоће. Током прва четири разреда садржаји из области *Језик* прописују имплицитно усвајање појма фонеме, имплицитно усвајање интонације и других прозодијских елемената при обради комуникативне реченице и, на крају, имплицитно усвајање правилне акцентуације при обради хомонима. Свеукупни развој свих ових елемената говорне културе постиже се обрадом садржаја из области *Језичка култура*, кроз различите типове говорних вежби. Дакле, у сваком разреду програм прописује одређене наставне садржаје који би требало да помогну ученицима да развију свест о правилној артикулацији, акцентуацији и интонацији, а самим тим унапреде своје говорне вештине.

Како би савладали евентуалне потешкоће и успешно радили на развоју свих елемената говорне културе, ученицима је

неопходна помоћ учитеља, који им стално указује на правилно говорно изражавање, на отклањање дијалекатских и жаргонских карактеристика говора, на поштовање морфолошко-синтаксичке, али и ортоепске норме. Стога је важно да учитељ поседује знања која се тичу како граматике и лексикологије, тако и фонетике, фонологије, па чак и дијалектологије, акцентологије и интонације. Педагошки факултети, односно факултети који образују будуће учитеље морали би одговорити кроз своје курикулуме на ове потребе учитеља. Тачније, морала би постојати корелација између програма наставе и учења за први циклус образовања и програма на основним академским студијама како би учитељи могли да успешно развијају говорну културу својих ученика. Међутим, чини се као да су и обавезни, и изборни предмети доста удаљени од онога што програм првог циклуса образовања ставља као задатак пред учитеља, а да, кад и имају те елементе, нису усмерени на њихову употребу у даљем подучавању. Терминологија која је коришћена у програмима наставе и учења није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица – било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала – прилагодити. Иако схватамо практична ограничења, сматрамо да би и с овим темама, те одговарајућим терминима, требало упознати све студенте који ће сутра имати толико утицаја на усавршавање језичког израза будућих генерација.

Ако имамо у виду да просечни ученик нема довољно развијену говорну културу, „често не влада добром дикцијом, не говори лако и без застајкивања, интонацију не прилагођава ситуацији, претерано употребљава хезитационе паузе, говори обично гласније него што треба, мучи се са проналажењем речи којима би могао јасно и прецизно да исказе своју мисао” (Јокановић Михајлов 2012: 41), континуирани рад на неговању говорне културе постаје важан задатак за учитеља, због чега је посебно значајно за тај задатак добро га припремити још у току студија.

ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски 1998:** Р. Бугарски, „Од културе говора до језичке културе”, у: *Језик и култура говора у образовању* (прир. Смиљка Васић, Угљеша Кисић и Мирчета Даниловић), Београд: Институт за педагошка истраживања – Завод за уџбенике и наставна средства, 62–65.
- Весић 2022:** Љ. Весић, „Говорна култура у настави српског језика”, *Иновације у настави*, 35/2, 30–40.

- Јокановић Михајлов 2012:** Ј. Јокановић Михајлов, *Прозодија и њоворна култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Костић 1982:** Ђ. Костић, „Савремени проблеми културе говора”, *Актуелна и ишња наше језичке културе*, Београд: Просветни преглед.
- Цветановић 2000:** В. Цветановић, *Основе културе њовора и реторике*, Београд: ТОРУ – Војноиздавачки завод.
- Шипка 2011:** М. Шипка, *Култура њовора*, Нови Сад: Прометеј.

ИЗВОРИ

- Општи стандарди постигнућа: Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања, https://ceo.edu.rs/wpcontent/uploads/publikacije/Obrazovni%20standardi%20za%20prvi%20ciklus/Standardi4_srpski_cir.pdf, 16. 6. 2024.
- Програм 1: Програм наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/f5a145fb-96a0-44ed-bcb3-b00cfb189a72?fromLink=true>, 16. 6. 2024.
- Програм 2: Програм наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/893c4453-c577-4ff2-9a57-19f937dd7107?fromLink=true>, 16. 6. 2024.
- Програм 3: Програм наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/1cd9f883-ccfe-4a73-8ccd-95bc212169e1?fromLink=true>, 16. 6. 2024.
- Програм 4: Програм наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/7f60db16-8760-4e25-bc8a-f69fe1fb2e2c?fromLink=true>, 16. 6. 2024.
- Програми, Педагошки факултет, Врање: <https://www.pfvr.ni.ac.rs/>, 15. 5. 2024.
- Програми, Педагошки факултет, Сомбор: <http://www.pef.uns.ac.rs/>, 15. 5. 2024.
- Програми, Педагошки факултет, Ужице: <https://pfu.kg.ac.rs/>, 15. 5. 2024.
- Програми, Учитељски факултет, Лепосавић (Призрен): <https://uf.pr.ac.rs/>, 15. 5. 2024.
- Програми, Факултет за образовање учитеља и васпитача, Београд: <https://www.uf.bg.ac.rs/>, 15. 5. 2024.
- Програми, Факултет педагошких наука, Јагодина: <https://pefja.kg.ac.rs/>, 15. 5. 2024.

SPEECH CULTURE IN THE CURRICULA OF THE FACULTIES FOR TEACHER EDUCATION

Summary

The paper looks at the status of speech culture instruction in the curricula of the faculties for teacher education. A developed speech culture and the ability to express oneself orally have an important role not only in public, but also in all spheres of life. The development and improvement of speech culture is not a short-term process, but something that we learn and work on almost throughout our lives. As in many other cases, education has a very important role in this. During the first cycle of education, according to the teaching program, teachers have the task of developing students' speaking skills so that they can participate in any communication situation. To respond to these demands, the teacher himself must have knowledge of speech culture. Therefore, the main goal of

the paper was to analyze the curricula of pedagogical faculties in the Republic of Serbia to see to what extent students, future teachers, could acquire knowledge about speech culture during their undergraduate studies. The research has shown that the curricula of pedagogical faculties regarding the teaching of speech culture are often not aligned and do not follow the teaching program for the first cycle of education, which prescribes with its contents and outcomes that students actively acquire the qualities of good speech. Although it can be challenging, we believe that speech culture should be included in the curricula of pedagogical faculties, which would respond to the needs of future teachers, who will have an impact on improving the language expression of future generations.

Keywords: speech culture, teachers' education, curriculum, intonation, pronunciation.

Ljubica D. Vesić, Ana Lj. Petrović Dakić

Весна С. Николић*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

СТАТУС ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА НА УНИВЕРЗИТЕТИМА У СРБИЈИ, РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ И ЦРНОЈ ГОРИ

У овом раду представљен је статус у првом реду лексикологије, а затим и лексикографије на одговарајућим факултетима универзитета у Србији, Републици Српској и Црној Гори. На основу курикулума доступних на званичним интернет страницама институција које су ушле у истраживање анализирани су сви курсеви који у својим називима имају предметне дисциплине, њихова структура, теме које обухватају, као и спискови обавезне и допунске литературе. Циљ рада био је да се осветли шири слика положаја испитиваних лингвистичких дисциплина на високошколском нивоу образовања, тачније на основним академским студијама и установе сличности и разлике које међу студијама србистике постоје када се као критеријум узме универзитетски центар у коме се настава одвија.

Кључне речи: лексикологија, лексикографија, основне академске студије, универзитет, факултет, Србија, Република Српска, Црна Гора.

0. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Иако су истраживања и радови из области лексикологије српског језика данас веома актуелни и многобројни, о њеном статусу универзитетског предмета на србистичким катедрама у Србији, Републици Српској и Црној Гори још увек се јако мало или готово ништа не зна, па је и даље прилично нејасно како се курсеви лексикологије српског језика изводе на различитим факултетима, која се литература, као обавезна или препоручена, користи у настави, које су лексиколошке теме планиране за обраду, који теоријски приступи доминирају и сл. С друге стране, њен статус као лингвистичке дисциплине детаљно је осветљен у раду Р. Драгићевић под насловом *Српска лексикологија данас: садашње стање и перспективе* (2017). У овом чланку ауторка издваја три етапе у развоју србистичких лексиколошких истраживања: 1) прва

* vesna.nikolic@fil.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9194-1759.

половина XX века, 2) од педесетих до осамдесетих година XX века и 3) од осамдесетих година XX века до данас (Драгићевић 2017: 259). Према ауторкиним речима, семантика је, током прве издвојене етапе, била у другом плану и обично се о њој писало само као о пропратној компоненти језичких јединица, које су, заправо, првенствено биле испитиване из угла историјске граматике, како у светским оквирима, тако и у самој србистици; друга етапа могла би се окарактерисати као време правог зачетка семантике у српској лингвистици, чему је погодовао, са једне стране, развој структурализма у светској науци о језику и, са друге стране, утицај А. Белића на српске језикословце и ову фазу развоја српске семантичке мисли обележиле су, између осталих, М. Ивић и И. Грицкат; трећа, актуелна, етапа показује окренутост лексикологије когнитивнолингвистичком приступу, али и тежњу ка интердисциплинарности, односно повезивању са другим лингвистичким и ванлингвистичким дисциплинама, пре свега психологијом, социологијом, културологијом (в. Драгићевић 2017: 236–280).¹

Што се статуса лексикологије на универзитетима тиче, важно је на самом почетку поменути да је први такав курс уведен на Филолошком факултету у Београду и да га је, на предлог Михаила Стевановића, осмислила и прва предавала проф. Даринка Гортан Премк, која је 1981. године из Института за српски језик прешла на Катедру за српски језик са јужнословенским језицима. У то време Филолошки факултет у Београду био је једини универзитетски центар у Србији и региону у којем је постојао лексиколошки предмет. Када је реч о српској лексикографији, и предмети из ове области су прво формиран, захваљујући проф. Рајни Драгићевић, на београдском Филолошком факултету. Остаје, међутим, непознато какво је актуелно стање на србистичким катедрама када је су ове дисциплине посредни, шта су студенти из различитих универзитетских центара у прилици да чују и науче о њима, да ли су разлике које у том смислу постоје веће од сличности које их повезују или је пак ситуација уједначена.

1. ПРЕДМЕТ, ЦИЉЕВИ, КОРПУС И МЕТОДОЛОГИЈА

Због свега наведеног, одлучили смо да у овом чланку осветлимо статус лексикологије српског језика као универзитетског предмета на свим србистичким катедрама у Србији, Републици Српској и

1 Детаљан приказ најважнијих српских лексиколога и лексиколошких публикација, као и доминантних тема и праваца, в. у Драгићевић 2017.

Црној Гори. Ван оквира овог истраживања остаће сви приватни факултети, као и катедре на којима се изучавају неки други језици и лексикологије тих језика, али и педагошки и учитељски факултети.² Због ограниченог обима чланка, у фокусу ће бити искључиво основне академске студије на факултетима на којима се србистика изучава, док ће мастер и докторске студије остати ван оквира овог рада. Поред тога, иако је у центру нашег интересовања лексикологија, пажњу ћемо посветити и статусу лексикографије, која је у најтешњој вези са предметом нашег испитивања, док ће курсеви који у називима немају експлицитно термине *лексикологија* и *лексикографија*, а везани су за области проучавања ових дисциплина, бити само узгредно поменути, при чему пре свега мислимо на предмете из области семантике или оне који у наслову имају лексему *лексика*, а не оне које се тичу фразеологије, ономастике, терминологије и других сродних дисциплина.

Главни циљ рада јесте да се одговори на питања попут: колико курсева из области лексикологије и лексикографије постоји на студијама, како су програмирани ови курсеви, колико семестара трају, на којој години студија се студенти упознају са овим лингвистичким дисциплинама, ко су професори задужени за њихово извођење, која се литература користи, колико бодова носе ови предмети и сл., и да се на основу тога представи шира слика сличности и разлика које међу србистичким катедрама постоје.

У раду је коришћена првенствено дескриптивна метода, примењена на актуелним курикулумима доступним на званичним сајтовима државних факултета обухваћених овим истраживањем: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филозофски факултет Универзитета у Приштини (са привременим седиштем у Косовској Митровици) и Државни универзитет у Новом Пазару (Филолошке науке) – када је реч о Србији, Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном

2 О статусу српског језика на педагошким и учитељским факултетима, као и на страним филологијама, наставничким нефилолошким студијама и ненаставничким факултетима в. Ковачевић 2012: 13–25 и Ковачевић 2021: 103–121. У овим радовима лексикологија није посебно издвојена и анализирана, али свакако дели лошу судбину српског језика у целини када је реч о универзитетском нивоу. С друге стране, охрабрује чињеница да студенти, нпр. Правног факултета Универзитета у Нишу (Новаковић 2022а: 70), имају позитиван став када је реч о увођењу предмета *Српски језик* у студијски програм, а слично мисле и студенти нефилолошких група Филозофског факултета Нишког универзитета (Новаковић 2022б: 588–595).

Сарајеву и Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци – када је посети Република Српска, и, најзад, Филолошки факултет у Никшићу, када је Црна Гора у питању.

2. ПРЕДМЕТИ КОЈИ У НАЗИВУ ИМАЈУ ТЕРМИНЕ ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА

У овом сегменту рада представимо курсеве у чијим називима експлицитно стоје дисциплине које су предмет нашег истраживања и указати на сличности и разлике које међу факултетима у овом погледу постоје.

На Филолошком факултету Универзитета у Београду постоје две србистичке катедре – *Катедра за српски језик са јужнословенским језицима* и *Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима* – у оквиру којих студенти могу изабрати студије *Српског језика и књижевности*, *Српске књижевности и језика* и *Српске књижевности и језика са компаративистиком*. Предмети везани за лексикологију српског језика, нажалост, доступни су само студентима *Српског језика и књижевности*, у оквиру којег постоје два модула: *Филологија и настава* и *Филологија и лингвистика*. Према акредитацији која је на снагу ступила школске 2023/2024, једини обавезни предмет за оба модула јесте *Лексикологија I*, док студенти који су се определили за *Филологију и лингвистику* имају и обавезну *Лексикологију II*. Што се лексикографије тиче, курс *Увод у лексикографију* обавезан је за студенте лингвистичког модула, док је онима са наставничког он изборне природе. Најзад, ненаставнички модул има и обавезну *Практичну лексикографију*, као и *Лексикографску праксу у научној установи*.

На Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду постоје такође два србистичка одсека: *Одсек за српски језик и лингвистику* и *Одсек за српску књижевност* и три модула – *Српски језик и књижевност*, *Српски као мајинерњи и сирани језик и књижевност* и *Српска књижевност и језик*. За разлику од Филолошког факултета у Београду, на новосадском Филозофском факултету предмети у вези са лексикологијом српског језика постоје на свим модулима, што сматрамо веома похвалним. Према акредитационом програму из 2021. године, студенти *Српског језика и књижевности* имају два обавезна лексиколошка предмета: *Лексикологија српског језика I* и *Лексикологија српског језика II*, док им је курс *Увод у лексикографију* понуђен као изборни. Када је реч о модулу посвећеном српском као нематерњем или страном језику, програмом су предвиђена

два обавезна предмета везана за лексикологију и лексикографију: *Основи лексикологије српског језика* и *Увод у лексикографију*, док студенти српске књижевности имају само један такав предмет: *Основи лексикологије српског језика*.

Најзад, морамо поменути и то да полазници *Српског језика и књижевности* могу на завршној години изабрати и предмет *Основи лексичке семантике*.³

Што се Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу тиче, морамо најпре навести да на њему такође постоје две србистичке катедре: *Катедра за српски језик* и *Катедра за српску књижевност*, али јединствени студијски програм – *Српски језик и књижевност*. Према наставном плану од 2021. године, само је предмет *Лексикологија српског језика* везан за тему нашег истраживања, док курсева са лексикографијом у називу на овом студијском програму нема.

На Департману за србистику Филозофског факултета Универзитета у Нишу, према програму акредитованом 2021. године, на основним академским студијама Србистике не постоји обавезни предмет који обухвата теме из лексикологије и лексикографије, али се студентима нуде два изборна – *Увод у лексикологију* и *Увод у лексикографију*.

Када је реч о Државном универзитету у Новом Пазару, на Департману за филолошке науке, у оквиру интегрисаних студија *Српске књижевности и језика*, студенти имају обавезан предмет *Лексикологија и фразеологија*, док лексикографских курсева нема ни као обавезних ни као изборних.

На Филозофском факултету Универзитета у Приштини (са привременим седиштем у Косовској Митровици) постоје два србистичка студијска програма: *Српски језик и књижевност* и *Српска књижевност и језик*. Као ни на Филолошком факултету у Београду, ни овде студенти српске књижевности, према плану који је на снази од 2022. године, немају прилике да се упознају са темама из области лексикологије српског језика јер ниједан такав предмет, ни као обавезни ни као изборни, није предвиђен за овај смер, а исти је случај и са лексикографским курсевима. С друге стране, студенти *Српског језика и књижевности* се са лексиколошким и лексикографским темама упознају у оквиру обавезног обједињеног курса *Лексикологија српског језика са лексикографијом*, а на располагању им је и изборни предмет *Дијалекатска лексикографија*.

3 На студијама Журналистике у Новом Саду студенти имају изборни предмет *Лексикологија са фразеологијом српског језика* (2. година, 3. семестар, 2+2, 3 ЕСПБ, Гордана Штрбац и Мила Драгић).

Када је реч о факултетима са територије Републике Српске, студије *Српској језика и књижевности* постоје на два факултета – на Филозофском факултету Пале Универзитета у Источном Сарајеву и на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци.

На првом наведеном факултету, у оквиру студија *Српској језика и књижевности*, постоји неколико предмета који улазе у домен интересовања овог чланка. Ту су, најпре, *Творба речи и лексикологија српској језика* и *Лексикографија* (први обавезни, други изборни), али не треба заборавити ни *Семантику* и *Жаргонизме и неологизме у језику и књижевности* (такође први обавезни, други изборни), који су у тесној вези са предметом нашег истраживања.

Што се Филолошког факултета у Бањој Луци тиче, на основним академским студијама *Српској језика и књижевности* једини курс који је у директној вези са темом овог рада јесте *Лексикологија српској језика*. Морамо додати и то да предмет *Лексикологија српској језика* као обавезни имају и студенти двојног програма *Руски и српски језик и књижевности*.⁴

Конечно, када су посреди студије србистике у Црној Гори, оне су организоване једино на Филолошком факултету у Никшићу. На основним студијама *Српској језика и јужнословенских књижевности*, према програму акредитованом 2020. године, једини предмет из области нашег интересовања јесте обавезни курс под називом *Лексикологија и лексикографија српској језика*.

Како би све до сада описано било прегледније, у наставку дајемо две табеле са називима предмета у којима су експлициране одреднице *лексикологија* и *лексикографија* и именима и презименима наставника и сарадника задужених за њихову реализацију по факултетима. Ради уштеде простора, уместо пуних назива факултета и универзитета користећемо скраћенице:⁵

- 4 Студенти смера *Руски и српски језик и књижевности* слушају и обавезни предмет *Лексикологија руској језика* (3. година, 5. семестар, 2+1, 4 ЕСПБ, Драгољуб Величковић).
- 5 ФФУБ = Филолошки факултет Универзитета у Београду; ФФУНС = Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду; ФИЛУМ = Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу; ФФУН = Филозофски факултет Универзитета у Нишу; ДУНП = Државни универзитет у Новом Пазару; ФФУП = Филозофски факултет у Приштини (са привременим седиштем у Косовској Митровици); ФФУИС = Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву; ФФУБЛ = Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци; ФФНУЦГ = Филолошки факултет у Никшићу Универзитета Црне Горе.

	Предмети који у називу имају лексему <i>лексикологија</i>	Наставник/сарадник
ФФУБ	<i>Лексикологија I (О)</i> ⁶	Рајна Драгићевић / Весна Николић
	<i>Лексикологија II (О)</i>	Рајна Драгићевић / Весна Николић
ФФУНС	<i>Лексикологија српског језика I (О)</i> (Српски језик и књижевност)	Душанка Вујовић / Марина Шафер ⁷
	<i>Лексикологија српског језика II (О)</i> (Српски језик и књижевност)	Душанка Вујовић / Марина Шафер
	<i>Основи лексикологије српског језика (О)</i> (Српска књижевност и језик)	Душанка Вујовић / Марина Шафер
	<i>Основи лексикологије српског језика (О)</i> (Српски као нематерњи и страни језик и књижевност)	Јасмина Дражић / Марина Шафер
ФИЛУМ	<i>Лексикологија српског језика (О)</i>	Тања Танасковић
ФФУН	<i>Увод у лексикологију (И)</i>	Мирјана Илић / Александра Јанић Митић
ДУНП	<i>Лексикологија и фразеологија (О)</i>	Абдулах Мушовић
ФФУП	<i>Лексикологија српског језика са лексикографијом (О)</i>	Сања Микетић Суботић
ФФУИС	<i>Творба и лексикологија српског језика (О)</i>	Сања Куљанин / Биљана Мишић
ФФУБЛ	<i>Лексикологија српског језика (О)</i>	Дијана Црњак / Соња Леро Максимовић
ФФНУЦГ	<i>Лексикологија и лексикографија српског језика</i>	Драга Бојовић / Владимир Остојић

Табела 1: Лексиколошки предметии

	Предмети који у називу имају лексему <i>лексикографија</i>	Наставник/сарадник
ФФУБ	<i>Увод у лексикографију (О/И)</i>	Рајна Драгићевић / Весна Николић
	<i>Практична лексикографија (О)</i>	Рајна Драгићевић / Весна Николић
ФФУНС	<i>Увод у лексикографију (И)</i> (Српски језик и књижевност)	Душанка Вујовић
	<i>Увод у лексикографију (О)</i> (Српски као нематерњи и страни језик и књижевност)	Душанка Вујовић
ФИЛУМ	/	/
ФФУН	<i>Увод у лексикографију (И)</i>	Мирјана Илић / Александра Јанић Митић
ДУНП	/	/

6 (О) = обавезни предмет; (И) = изборни предмет.

7 Будући да је Д. Вујовић тренутно на лекторату у Јужној Кореји, за наставу лексиколошких предмета су задужене Ј. Дражић и М. Шафер.

ФФУП	<i>Лексиколоџија српског језика са лексикографијом (О)</i>	Сања Микетић Суботић
	<i>Дијалекатска лексикографија (И)</i>	Голуб Јашовић
ФФУИС	<i>Лексикографија (И)</i>	Биљана Мишић
ФФУБЛ	/	/
ФФУЦГ	<i>Лексиколоџија и лексикографија српског језика (О)</i>	Драга Бојовић / Владимир Остојић

Табела 2: Лексикографски предмет

На основу датог текста и приложених табела може се извући неколико важних закључака: 1) На свим универзитетима који су ушли у ово истраживање, односно на свим факултетима на којима се изучава србистика постоје предмети који у свом називу садрже лексему *лексиколоџија*. То, међутим, не значи да се студенти свих србистичких смерова могу упознати са овом дисциплином, јер, као што смо видели, студенти *Српске књижевности и језика* и *Српске књижевности и језика са компаративистичком* Београду, као и студенти *Српске књижевности и језика* у Косовској Митровици, немају ниједан лексиколошки предмет током својих основних студија. 2) На свим факултетима, односно смеровима на којима постоје предмети везани за лексикологију српског језика, курсеви посвећени овој дисциплини су обавезни, осим у Нишу, где се *Увод у лексиколоџију* нуди само као изборни предмет. 3) На свим србистичким програмима, осим у Београду и Новом Саду, где постоје два, одн. три предмета са лексикологијом у називу, на свим осталим је организован само по један такав курс. 4) У називима предмета уз лексикологију понекад стоји и назив неке сродне дисциплине – у Новом Пазару је то фразеологија, у Косовској Митровици и Никшићу лексикографија, а у Источном Сарајеву, односно на Палама реч је о творби речи. У осталим универзитетским центрима у називу је само лексикологија, некада са додатком *српског језика*, некада без њега. 5) Када је о лексикографији реч, предмети са овом дисциплином у називу нису присутни на свим факултетима, па тако ниједног курса посвећеног искључиво лексикографији српског језика нема на ФИЛУМ-у, на Државном универзитету у Новом Пазару, као ни на Филолошком факултету у Бањој Луци. У Никшићу се, као што је већ речено, она у називу јавља заједно са лексикологијом, као и у Косовској Митровици, где поред *Лексиколоџије српског језика са лексикографијом* постоји и предмет на којем се студенти могу упознати са српском дијалекатском лексикографијом. С друге

стране, на београдском Филолошком факултету постоје два курса у чијим се називима лексикографија експлицитно јавља – *Увод у лексикографију* и *Практична лексикографија*. 6) Лексикографија је, чешће него лексикологија, предвиђена као изборни предмет. Обавезна је само студентима лингвистичког модула у Београду (и *Увод у лексикографију* и *Практична лексикографија*) и полазницима смера *Српски као немајтерњи и сѝрани језик и књижевност*, као и тамо где се лексикографске теме обрађују заједно са лексиколошким. 7) Студенти појединих факултета, на пример, у Новом Саду или Источном Сарајеву, могу слушати и предмете са семантиком као научном дисциплином у називу, а у Источном Сарајеву и предмет посвећен жаргонизмима и неологизмима засебно.

3. СТРУКТУРА ЛЕКСИКОЛОШКИХ И ЛЕКСИКОГРАФСКИХ ПРЕДМЕТА

На самом почетку морамо констатовати да су сви до сада представљени и лексиколошки и лексикографски курсеви једносеместрални и да није забележен ниједан који траје два семестра. Што се тиче године и семестра за које су лексиколошки предмети програмирани, углавном је реч о трећој години, и то петом (ако постоји само један предмет), односно петом и шестом семестру (ако су предвиђена два лексиколошка предмета). Тако је у Београду, Новом Саду (за модуле *Српски језик и књижевност* и *Српска књижевност и језик*), Крагујевцу, Нишу, Косовској Митровици, Бањој Луци и Никшићу. Изузетак су само новосадски модул *Српски као немајтерњи и сѝрани језик и књижевност* и Нови Пазар, где су лексиколошки предмети предвиђени за другу годину, односно трећи семестар, као и Источно Сарајево, где је лексиколошки курс смештен у четврти семестар. Када је реч о броју часова предавања и вежби из предмета посвећених лексикологији српског језика, на већини факултета и смерова реч је односу 2+2 (два часа предавања и два часа вежбања недељно), али и овде постоје изузеци: у Новом Саду *Лексикологија српског језика II* и *Основи лексикологије српског језика* (2+1) и у Источном Сарајеву *Творба речи и лексикологија српског језика* (3+2). Што се тиче броја бодова које ови предмети носе, распон се креће од 3 до 6. Ради прегледности, све наведене податке сумирали смо у табели коју овде дајемо:

	Предмети који у називу имају лексему <i>лексиколоџија</i>	Година/ семестар	Предавања/ вежбе	ЕСПБ
ФФУБ	<i>Лексиколоџија I</i>	3. година / 5. семестар	2+2	3
	<i>Лексиколоџија II</i>	3. година / 6. семестар	2+2	6
ФФУНС	<i>Лексиколоџија српског језика I (Српски језик и књижевност)</i>	3. година / 5. семестар	2+2	5
	<i>Лексиколоџија српског језика II (Српски језик и књижевност)</i>	3. година / 6. семестар	2+1	4
	<i>Основи лексиколоџије српског језика (Српска књижевност и језик)</i>	3. година / 5. семестар	2+1	3
	<i>Основи лексиколоџије српског језика (Српски као нематерњи и страни језик и књижевност)</i>	2. година / 3. семестар	2+1	3
ФИЛУМ	<i>Лексиколоџија српског језика</i>	3. година / 5. семестар	2+2	4
ФФУН	<i>Увод у лексиколоџију</i>	3. година / 5. семестар	2+2	3
ДУНП	<i>Лексиколоџија и фразеолоџија</i>	2. година / 3. семестар	2+2	5
ФФУП	<i>Лексиколоџија српског језика са лексикографијом</i>	3. година / 5. семестар	2+2	5
ФФУИС	<i>Творба и лексиколоџија српског језика</i>	2. година / 4. семестар	3+2	6
ФФУБЛ	<i>Лексиколоџија српског језика</i>	3. година / 5. семестар	2+2 ⁸	4
ФФНУЦГ	<i>Лексиколоџија и лексикографија српског језика</i>	3. година / 5. семестар	2+2	5

Табела 3: Структура лексиколошких предмета

Код предмета из области лексикографије стање је нешто другачије и шареноликије. Предмети из ове дисциплине често су, као и лексиколошки, смештени у пети семестар (трећа година): Ниш, Косовска Митровица, Никшић, или пак на четврту годину: *Увод у лексикографију* (за модул *Филологија и настава*) и *Практична лексикографија* у Београду, *Увод у лексикографију* у Новом Саду (за модуле *Српски језик и књижевност* и *Српски као нематерњи и страни језик и књижевност*) и *Лексикографија* у Источном Сарајеву. Лексикографију на првој години студија имају само студенти модула *Филологија и лингвистика* на београдском Филолошком факултету. Број часова предавања и вежбања је и овде најчешће 2+2, осим када је реч о *Практичној лексикографији* у Београду

8 За студенте са студијског програма *Руски и српски језик и књижевност* стоји 2+0.

(2+0), *Уводу у лексикографију* у Новом Саду (2+1) и *Лексикографији* у Источном Сарајеву (2+1). Број бодова који ови предмети носе, као и код лексиколошких курсева, такође варира од 3 до 6 у зависности од универзитетског центра. И овде дајемо табелу са сумираним подацима:

	Предмети који у називу имају лексему <i>лексикографија</i>	Година/ семестар	Предавања/ вежбе	ЕСПБ
ФФУБ	<i>Увод у лексикографију</i>	1. година / 2. семестар или 4. година / 8. семестар	2+2	6
	<i>Практична лексикографија</i>	4. година / 8. семестар	2+0	3
ФФУНС	<i>Увод у лексикографију</i> (Српски језик и књижевност и Српски као нематерњи и страни језик и књижевност)	4. година / 7. семестар	2+1	3
ФФУН	<i>Увод у лексикографију</i>	3. година / 5. семестар	2+2	3
ФФУП	<i>Лексикологија српског језика са лексикографијом</i>	3. година / 5. семестар	2+2	5
	<i>Дијалекатска лексикографија</i>	3. година / 5. семестар	2+2	3
ФФУИС	<i>Лексикографија</i>	4. година / 7. семестар	2+1	4
ФФНУЦГ	<i>Лексикологија и лексикографија српског језика</i>	3. година / 5. семестар	2+2	5

Табела 4: *Структура лексикографских предмета*

4. ТЕМЕ ОБУХВАЋЕНЕ ЛЕКСИКОЛОШКИМ И ЛЕКСИКОГРАФСКИМ ПРЕДМЕТИМА

С обзиром на ограниченост овог чланка, не можемо све поменуте предмете детаљно описати, али можемо указати на неке сличности и разлике међу њима. Пре свега, теме које се јављају у свим спецификацијама предмета јесу оне везане за дефинисање лексикологије као науке, одређивање њеног места међу сродним дисциплинама, дефинисање лексеме и лексикона, одређивање односа између лексеме и речи, појам лексичког значења, полисемију и њене механизме, синтагматске⁹ и парадигматске односе. Морамо, међутим,

9 Синтагматским лексичким односима и лексичком слагању на београдском Филолошком факултету посвећен је читав курс *Лексикологија II*, намењен студентима модула *Филологија и лингвистика*. На њему се студенти упознају са

напоменути да, тамо где су парадигматски односи који се обрађују експлицирани, веома често изостају хипонимија и паронимија, па се тако, рецимо, хипонимија и паронимија не наводе у Бањој Луци, Новом Пазару и Никшићу, док се у Новом Саду наводи хипонимија, али не и паронимија. Методе за анализу лексичког значења наводе се у већини спецификација, али се у одређеним јављају само неки од приступа, па се тако у Бањој Луци наводе теорија семантичких обележја и теорија семантичких прототипа, у Источном Сарајеву концептуална и компоненцијална анализа, у Новом Пазару компонентна анализа, теорија прототипа и когнитивистички приступ и сл., док се у другим методе наводе уопштено. Такође, приметили смо да се раслојавање лексичког система према различитим критеријумима јавља у већини предметних спецификација: Косовска Митровица, Крагујевац, Нови Пазар, Нови Сад (у оквиру курсева *Лексикологија српског језика II* и *Основи лексикологије српског језика*), Никшић, Источно Сарајево. Раслојавање лексике не јавља се, заправо, само у Београду и Бањој Луци.¹⁰ С друге стране, обрада семантике деривата планирана је само у Београду и Нишу.

Најзад, анализа предметних програма показала је да се – чак и када у називу курса не стоји нека сродна дисциплина, као што се лексикографија јавља уз лексикологију у називу предмета у Косовској Митровици и Никшићу или фразеологија у Новом Пазару – елементи сродних наука јављају у плановима извођења наставе лексикологије. Тако се, на пример, одређене фразеолошке теме (појам фразеологије и фразеолошке јединице, структура фразема, лексичко-семантичке групе фразема и сл.) јављају у спецификацијама лексиколошких курсева у Крагујевцу, Нишу и Новом Саду (*Лексикологија српског језика I* и *Основи лексикологије српског језика*). Слично је и са лексикографијом – иако не стоји у називу курса, теме из ове области јављају се у лексиколошким курикулумима у Новом Саду (*Лексикологија српског језика II*) и Новом Пазару. На крају, можемо закључити да је лексикологија у ужем смислу програмима предвиђена у Београду и Бањој Луци, док јој се у осталим србистичким центрима

темама као што су: колокација и колокабилност; граматичке колокације; лексичке колокације; значење лексеме као услов и последица колокабилности; синтагматски лексички односи и полисемија; синтагматски лексички односи и вербалне асоцијације; корпусна лексикологија и корпусна методологија у истраживању колокација; ка речнику колокација; парадигматски лексички односи и колокације; инкапсулација; синтагматски лексички односи и усвајање значења лексема код деце.

10 На београдском Филолошком факултету ова тема детаљно се обрађује у оквиру курса *Лексика српског језика* на докторским студијама.

обично придружују још једна или две сродне дисциплине (пре свега, лексикографија и фразеологија), док се у Источном Сарајеву обрађује заједно са творбом речи.¹¹

Када је реч о предметима који у називима имају лексикографију, можемо најпре констатовати да су теме планиране за обраду на овим курсевима донекле уједначеније него што је то био случај са лексиколошким предметима. Заједничке за све или готово све лексикографске курсеве јесу следеће теме: лексикографија као научна дисциплина и њено место међу другим наукама, настанак и развој теоријске и практичне лексикографије, развој српске лексикографије (српски и хрватски лексикографски ток, довуковска и поствуковска фаза), најважнији српски дескриптивни и специјални речници, типови речника према различитим критеријумима, макроструктура и микроструктура речника (утврђивање одреднице, полисемантичка структура, дефиниције, примери и сл.). Морамо само напоменути да се све ове теме, будући да на већини факултета постоји само по један лексикографски курс, обрађују заједно, док су на Филолошком факултету у Београду оне подељене у два курса – развој светске и српске лексикографије и најважнији описни и специјални речници обрађују се пре свега на *Уводу у лексикографију*, док се сваки сегмент речничког чланка посебно анализира у оквиру *Практичне лексикографије*. Поред Београда, једини факултет са два лексикографска предмета јесте Филозофски факултет у Косовској Митровици, где се у оквиру посебног предмета изучава дијалекатска лексикографија, њен историјат, најважнија лексикографска остварења из ове области, дијалекатске речи у описним речницима српског језика и сл.

Као што се из свега наведеног може закључити, знатније сличности међу садржајима предмета постоје када је лексикографија посредни него што је то случај са лексиколошким предметима, где су приметније веће разлике, пре свега када је реч о обухвату тема, односно о томе да ли се ради искључиво о лексикологији у ужем или ширем смислу. У већини србистичких центара лексикологији се прикључују и теме из сродних области, пре свега лексикографије, фразеологије и дериватологије.

11 Иако се у Београду и Бањој Луци лексикографске теме не јављају у теоријском смислу, извођење практичне наставе лексикологије није могуће без познавања и употребе различитих речника српског језика.

5. ЛИТЕРАТУРА КОЈА СЕ КОРИСТИ НА ЛЕКСИКОЛОШКИМ И ЛЕКСИКОГРАФСКИМ ПРЕДМЕТИМА

Иако се спискови обавезне и допунске литературе разликују од факултета до факултета, овде ћемо покушати да издвојимо само оне референце које се јављају у свим или барем већини спецификација предмета, како бисмо дошли до базичне лексиколошке и лексикографске литературе. Када је реч о лексикологији, у готово свим спецификацијама јављају се *Полисемија и орјанизација лексичкој сисџема у срјском језику* Д. Гортан Премк, *Лексиколођија срјској језика* Р. Драгићевић, *Основи лексиколођије и сродних дисциђлина* Д. Шипке и *Семантика и љрајмајтика речи* Т. Прђића, па бисмо могли закључити да наведене монографије представљају основну литературу за лексиколошке предмете. Ту су, затим, веома често и зборници *Лексикођрафија и лексиколођија* (1982, 1984) и *Дескриђтивна лексикођрафија сђандардној језика и њене џеоријске основе* (2002), *Ексђресивна лексика у срјском језику* и *Раслојеносђ лексике срјској језика и лексичка норма* С. Ристић, *Реч. Смисао. Сазнање* С. Ристић и М. Радић Дугоњић, *Срјска лексика у љрошлосђи и данас* Р. Драгићевић, а јављају се и *Лексика (у: Срјски језик на крају века)* И. Клајн, *Међафоре у мишљењу и језику* Д. Кликовац, *Жарјон. Линјвиситичка сђудија* Р. Бугарски, као и *Фразеолошке љајолске именичке синђајме у савременом срјскохрвајском језику* Д. Мршевић Радовић и *Новинска фразеолођија* В. Петровић, када је фразеологија укључена у предмет. Најзад, ту су и различити појединачни радови, као и одабрани речници српског језика.¹²

Монографија која се јавља у готово свим спецификацијама тамо где лексикографски предмети постоје јесте *Приручник лексикођрафије* Л. Згусте, а одмах за њим следе *Савремена срјска лексикођрафија у џеорији и љракси* Р. Драгићевић (ур.), *Срјска лексикођрафија од Вука до данас* М. Тешић, Р. Драгићевић и Н. Ивановић (ур.), а потом и *Ка савременим срјским речницима* Т. Прђића и већ навођени зборници из 1982, 1984. и 2002. године. Поред тога, и код лексикографских предмета јавља се Шипкина монографија *Основи лексиколођије и сродних дисциђлина*, као и бројни речници српског језика. Највише

12 Од свега овде наведеног у погледу литературе највише одступа курс *Лексиколођија II* на Филолошком факултету у Београду, на којем се обрађују синтагматски односи, па се на библиографском списку налазе: *Лексиколођија срјској језика* Р. Драгићевић, *Лексичке и љрамајичке колокације у срјском језику* и *Минималне лексичке сђрукђуре у срјском као сђраном језику* Ј. Драђић и *Ријечи и њихови сусђеди* Г. Благоус Бартолец.

разлика када је литература посреди, очекивано, среће се код курса *Дијалекатска лексикографија*, где се поред Згустине књиге и *Полисемије и организације лексичког система у српском језику* Д. Гортан Премк, јављају се и радови П. Ивића, М. Пешикана, Д. Петровића, као и чланци предметног професора Г. Јашовића.

6. ЗАКЉУЧЦИ

На основу свега описаног и представљеног може се извући неколико најважнијих закључака. 1) Курсеви лексикологије српског језика постоје на свим факултетима који су ушли у ово истраживање, што није случај са лексикографијом, која на основним студијама изостаје у Крагујевцу, Новом Пазару и Бањој Луци. Сматрамо да би на сваком србистичком студијском програму морао постојати барем по један лексиколошки и лексикографски предмет. 2) Курсеви лексикологије су свуда предвиђени као обавезни, осим на нишком Филозофском факултету, а чини нам се да је важно тај статус предмета променити и програмирати га као обавезни, како је у свим другим универзитетским центрима. 3) У свим србистичким центрима обично постоји само по један курс који у називу има лексикологију, осим у Београду и Новом Саду, где је број лексиколошких предмета већи и где, рекли бисмо, лексикологија има значајније место него у другим срединама. 4) Лексикологији се често, било експлицитно у називу предмета било у самој спецификацији, придружују наставне јединице из других дисциплина (лексикографије, фразеологије, дериватологије), а било би добро да читав, ионако једносеместрални курс, буде посвећен искључиво лексиколошким темама. 5) Сматрамо недопустивим да на неким србистичким смеровима, као што је то случај са студијским програмима *Српска књижевност и језик* и *Српска књижевност и језик са компаративистиком* у Београду и *Српска књижевност и језик* у Косовској Митровици, нема ниједног лексиколошког и лексикографског предмета и да студенти са ових смерова излазе без основних знања из ових области, које се, најзад, изучавају и у основној и средњој школи, где се свршени студенти често запошљавају. Како се у докторату В. Илић истиче, „наставом лексикологије паралелно се развијају металингвистичке, когнитивне и културолошке компетенције, које синергично утичу на развој читалачких (рецептивних) и лингвистичких (изражајних) компетенција, уграђених у темеље комуникативних – крајњег и најзначајнијег циља наставе (матерњег) језика. Оваквим садржајима наставник не остварује само улогу преносиоца лингвистичких

(лексиколошких) знања већ је и неко ко ученике подучава вештинама мишљења и учења, припремајући их за живот у савременом свету” (Илић 2022: 105–106).

ЛИТЕРАТУРА

- Драгићевић 2017:** Р. Драгићевић, „Српска лексикологија данас: садашње стање и перспективе”, *Јужнословенски филолоџ* LXXIII/3–4, 259–390.
- Илић 2022:** В. Илић, *Теорија и Ѣракса настава лексикологије српског језика (у основној и средњој школи)*, необјављена докторска дисертација одбрањена 9. јуна 2022. на Филолошком факултету Универзитета у Београду.
- Ковачевић 2021:** М. Ковачевић, „Питања српског језика на несрбистичким филолошким катедрама и на ненаставничким факултетима”, у: *Стајанус српског језика и књижевности у образовном систему*, зборник са Прве интеркатедарске србистичке конференције (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 103–121.
- Ковачевић 2012:** М. Ковачевић, „Статус српског језика на српским универзитетима”, у: *Филологија и универзитет*, тематски зборник радова (ур. Бојана Димитријевић), Ниш: Филозофски факултет, 13–25.
- Новаковић 2022а:** А. Новаковић, „Мишљење студената Правног факултета Универзитета у Нишу о потреби увођења предмета *Српски језик* у акредитоване студијске програме”, *Наслеђе* XIX/51, 65–79.
- Новаковић 2022б:** А. Новаковић, „Ставови студената нефилолошких група Филозофског факултета Универзитета у Нишу о потреби увођења предмета *Српски језик* у наставне програме основних и мастер академских студија”, *Српски језик* XXVII, 579–604.

ИЗВОРИ

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Информатор за шк. 2024/2025:

<https://www.fil.bg.ac.rs/uploads/files/upis/2024/Informator%20OAS%202024-25%2018-%20jun%202024.pdf> [приступљено 15. 11. 2024].

Лексикологија I: https://www.fil.bg.ac.rs/sr/fis/karton_predmeta/2101015 [приступљено 15. 11. 2024].

Лексикологија II: https://www.fil.bg.ac.rs/sr/fis/karton_predmeta/2101016 [приступљено 15. 11. 2024].

Увод у лексикографију: https://www.fil.bg.ac.rs/sr/fis/karton_predmeta/2101032 [приступљено 15. 11. 2024].

Практична лексикографија: https://www.fil.bg.ac.rs/sr/fis/karton_predmeta/2101068 [приступљено 15. 11. 2024].

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

Структура студијског програма (2021) и спецификације предмета:

<https://www.ff.uns.ac.rs/sr/studijski-programi/osnovne-studije/studijski-programi/jezik-knjizevnost-i-kultura-2021> [приступљено 18. 11. 2024].

Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу

Структура студијског програма *Српски језик и књижевност*:

https://drive.google.com/file/d/1reU6KZ0AaxhsAbSm_Gvr8u5V8FNGUOnO/view [приступљено 18. 11. 2024].

Лексиколоџија српског језика:

https://drive.google.com/file/d/1mOG53qyZ2f25_fuyzLBGfdqgqIS652xt/view [приступљено 18. 11. 2024].

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

Структура студијског програма (2021) и предмети по годинама:

<https://drive.google.com/drive/folders/1xjExSTJk1DFug6q2CjlmKxXKuKBlhARp> [приступљено 20. 11. 2024].

Државни универзитет у Новом Пазару

Курикулум студијског програма ИАС *Српска књижевност и језик*:

<https://www.dunp.np.ac.rs/wp-content/uploads/2022/kirikumul/ias/ias-srpsk-knjiz.pdf> [приступљено 24. 11. 2024].

Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

Наставни план и програм *Српски језик и књижевност* (2022):

<https://docs.google.com/document/d/1nIzBhcToexN7ct3scn6qqT2HPhf4nZHv/edit> [приступљено 25. 11. 2024].

Књиге предмета (2022):

<https://drive.google.com/drive/folders/1egysOPfPimeRwQ0u6Bsf9be4-XafgabW> [приступљено 25. 11. 2024].

Наставни план и програм *Српска књижевност и језик* (2022):

https://docs.google.com/document/d/1B_fuapx2FjuLY3D64Sg0-GThZjaEttwr/edit [приступљено 25. 11. 2024].

Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву

Студијски програм *Српски језик и књижевност*:

<https://ff.ues.rs.ba/o-studijskom-programu-srpski-jezik-i-knjizevnost/> [приступљено 26. 11. 2024].

Творба речи и лексиколоџија српског језика:

<https://ff.ues.rs.ba/wp-content/uploads/2017/09/tvorba-i-leksikologija-srpskog-jezika.pdf> [приступљено 26. 11. 2024].

Семантика:

<https://ff.ues.rs.ba/wp-content/uploads/2017/09/semantika.pdf> [приступљено 26. 11. 2024].

Лексикографија:

<https://ff.ues.rs.ba/wp-content/uploads/2017/09/leksikografija.pdf> [приступљено 26. 11. 2024].

Жаргонизми и неологизми у језику и књижевности:

<https://ff.ues.rs.ba/wp-content/uploads/2017/09/leksikografija.pdf> [приступљено 26. 11. 2024].

Филолошки факултет у Бањој Луци

Наставни план и програм *Српски језик и књижевност*:

<https://flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/srpski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus/nastavni-plan-i-program> [приступљено 28. 11. 2024].

Лексиколоџија српског језика:

<https://flf.unibl.org/wp-content/uploads/2019/04/Leksikologija-srpskog-jezika-%E2%80%93-srpski-2019.pdf> [приступљено 28. 11. 2024].

Филолошки факултет Универзитета Црне Горе

Студијски програм *Српски језик и јужнословенске књижевности* (2020):

<https://www.ucg.ac.me/studprog/23/2/1/2024-srpski-jezik-i-juznoslovenske-knjizevnosti-2020> [приступљено 29. 11. 2024].

Лексикологија и лексикографија српског језика:

<https://www.ucg.ac.me/predmet/23/2/1/2020/11176-lexicology-and-lexicography-of-the-serbian-language> [приступљено 29. 11. 2024].

STATUS OF SERBIAN LANGUAGE LEXICOLOGY AT UNIVERSITIES IN SERBIA, THE REPUBLIC OF SRPSKA AND MONTENEGRO

Summary

This paper presents the status of, primarily, lexicology and, subsequently, lexicography at the relevant university faculties in Serbia, the Republic of Srpska and Montenegro. Based on curricula available on the official websites of the institutions included in the research, all courses whose titles reference these disciplines were analyzed, along with their structure, covered topics, and lists of required and supplementary literature. The aim of the paper was to provide a broader picture of the position of the examined linguistic disciplines at the higher education level, specifically at undergraduate academic studies, and to identify similarities and differences among Serbian studies programs, taking into account the university centers where the teaching is conducted.

Keywords: lexicology, lexicography, undergraduate academic studies, university, faculty, Serbia, Republic of Srpska, Montenegro.

Vesna S. Nikolić

Ана М. Јањушевић Оливери*

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

СРПСКИ ЈЕЗИК НА УНИВЕРЗИТЕТУ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ**

У раду се описује статус српског језика на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, на коме српски језик има двоструку улогу. Као прво, на српском језику изводи се цјелокупна универзитетска настава, изузимајући филолошке катедре за стране језике, на којима се као језици курикулума користе још и енглески и руски језик. Као друго, српски језик је и наставни предмет којим се првенствено баве два студијска програма – Српски језик и књижевност (СЈК) и Српска књижевност и језик (СКЈ), а потом стране филологије (Енглески језик и књижевност и Руски језик и књижевност), као и студијски програми за образовање учитеља и васпитача (на Учитељском факултету). Циљ овог рада јесте да, на основу доступних података о курикулумима студијских програма, квантитативно и квалитативно прикаже програмске садржаје предмета везаних за српски језик на Универзитету у Приштини и да укаже на могуће правце развоја српског језика као наставног предмета, посебно на страним филологијама и другим наставничким смјеровима, али и на ненаставничким студијама.

Кључне ријечи: српски језик, наставни предмет, језик образовања, србистика, функционална писменост, академски језик.

1. Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици најјужнији је србијански (а и српски) универзитет. Будући да припада образовном систему Републике Србије, а налази се на подручју које већ 25 година није под административном контролом матичне државе, он има посебан геополитички и културноидентитетски значај. Цјелокупна настава, изузимајући катедре за стране филологије, изводи се на српском језику, а сам универзитет има два србистичка студијска програма

* ana.janjusevic@pr.ac.rs

** Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-66/2024-03/200184).

– Српски језик и књижевност (СЈК) и Српска књижевност и језик (СКЈ). Универзитет има и више других наставничких филолошких и нефилолошких смјерова, који би, с обзиром на улогу просвјете у развоју језичких компетенција, морали формирати стручни кадар са добрим познавањем структуре и одлика језика на коме се изводи настава, тим прије што свршени студенти наставничких смјерова приштинског универзитета постају дио образовног процеса на простору који је, с једне стране знатно удаљен од стандарда, а са друге, изложен албанској политичкој и језичкој доминацији. Стога је и учење и његовање српског језика на свим нивоима образовања од изузетног значаја на овом географски рубном, а идентитетски централном подручју.

У овом раду представимо статус српског језика као наставног предмета на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, ослањајући се на курикулуме студијских програма доступних на сајтовима факултета. С обзиром на то да се српски језик као наставни предмет изучава у оквиру двају србистичких студијских програма, али и на страним филологијама, као и на смјеровима за образовање учитеља и васпитача, најприје ћемо представити квантитативно и квалитативно програмске садржаје предмета на овим смјеровима, а потом ћемо испитати и статус садржаја у вези са српским језиком и на другим наставничким и ненаставничким смјеровима. Статусом србистике на српским универзитетима уопште бавили су се и београдски универзитетски професори Милош Ковачевић (2021, 2023) и Вељко Брборић (2021). Полазећи од критеријума и запажања изнесених у њиховим радовима, покушаћемо да опишемо садашње стање на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици и да дамо смјернице за неке будуће акредитације студијских програма. А све у нади да ће и Универзитет и србистика на њему опстати на Косову и Метохији.

2. Студијски програми Српски језик и књижевност и Српска књижевност и језик дјелују под окриљем Филозофског факултета у Косовској Митровици. Тај приступ националној филологији Филозофски факултет баштини још из периода прије измјештања универзитета из Приштине, гдје од 1970. године¹ егзистирају два

1 Од самог отварања Филозофског факултета у Приштини 1960. године постојала је наставна група Српскохрватски језик и књижевност, из које су десет година касније развијена два студијска програма: Српскохрватски језик и југословенска књижевност и Југословенска књижевност и српскохрватски језик.

студијска програма на којима је изучавање језика и књижевности хијерархизовано, што значи да је на програму за језик (који се првобитно звао Српскохрватски језик и југословенска књижевност) фокус био на лингвистичким дисциплинама, док су на програму за књижевност (први назив тог програма је Југословенска књижевност и српскохрватски језик) надређене биле књижевнотеоријске дисциплине. Приликом измјештања универзитета очувала су се обје студијске групе, како због потреба образовања наставничког кадра и велике заинтересованости за студије србистике од стране студената из јужне србијанске покрајине, али и из централне Србије, тако и због свијести о значају националне филологије за очување идентитета на рубном и угроженом подручју, какво је одувјек било Косово и Метохија. Стога и данас, упркос малом броју студената који се опредељују за студије србистике, ова два студијска програма опстају као аутономни, али ипак међусобно испреплетени ентитети у оквиру филолошких студија на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Оба програма су реакредитована 2021. године, а наставу српског језика изводи 9 наставника, од којих су 5 редовни професори. Ужа научна област 8 наставника је Савремени српски језик,² док је само један наставник из области Историје српског језика.

2.1. На обама студијским програмима националне филологије српски језик се изучава у оквиру обавезних предмета, који подразумевају проучавање лингвистичких нивоа од фонологије до синтаксе. Системскограматичке дисциплине на СП Српски језик и књижевност проучавају су у свих 8 семестара кроз 8 наставних предмета (Фонетика српског језика, Фонологија српског језика, Морфологија српског језика са творбом речи I и II, Синтакса и семантика падежа у српском језику, Синтакса и семантика глаголских облика у српском језику, Синтакса просте реченице и Синтакса сложене реченице), од којих сваки има недјељни фонд од 4 часа (2 часа предавања и 2 часа вјежби). Исти фонд часова за ове дисциплине предвиђен је и на СП Српска књижевност и језик, али је настава организована у четири семестра са укупно 4 курса (Савремени српски језик 1 (фонетика са фонологијом), Савремени српски језик 2 (морфологија са творбом речи), Савремени српски језик 3 (морфосинтакса) и Савремени српски језик 4 (синтакса реченице)). Акцентологија је, иако формално припада фонологији, издвојена као посебни предмет на СП Српски језик и књижевност

2 Исту научну област има и наставник методичке групе предмета, као и наставник дијалектологије.

са недјељним фондом од 4 часа, што је и разумљиво с обзиром на то да већина студената србистике у Косовској Митровици потиче са подручја удаљених од стандардног језика. Међутим, на Српској књижевности акцентологија се прикључује као додатак дијалектологији у оквиру предмета Дијалектологија са основама акцентологије. Оба студијска програма имају Правопис српског језика и Лингвостилистику српског језика са истим фондом часова (4 часа недјељно). Оно по чему се ова два студијска програма највише разликују, када су у питању дисциплине које се налазе у основама савременог српског језика, јесте предмет Лексикологија са лексикографијом, коју студенти српског језика имају као обавезни предмет, док је студенти књижевности у актуелном програму немају ни као изборни предмет. Такође, СП Српски језик и књижевност има и обавезни курс Лектура и коректура текста, заступљен са једним часом предавања и 2 часа вјежби.

Српски језик и књижевност	Српска књижевност и језик
Фонетика српског језика (2 + 2)	Савремени српски језик 1 (фонетика са фонологијом) (2 + 2)
Фонологија српског језика (2 + 2)	
Морфологија српског језика са творбом речи 1	Савремени српски језик 2 (морфологија са творбом речи) (2 + 2)
Морфологија српског језика са творбом речи 2 (2 + 2)	
Синтакса и семантика падежа у српском језику (2 + 2)	Савремени српски језик 3 (морфосинтакса) (2 + 2)
Синтакса и семантика глаголских облика у српском језику (2 + 2)	
Синтакса просте реченице у српском језику (2 + 2)	Савремени српски језик 4 (синтакса реченице) (2 + 2)
Синтакса сложене реченице у српском језику (2 + 2)	
Акцентологија српског стандардног језика (2 + 2)	
Правопис српског језика (2 + 2)	Правопис српског језика (2 + 2)
Лексикологија српског језика са лексикографијом (2 + 2)	
Лингвостилистика српског језика (2 + 2)	Лингвостилистика српског језика (2 + 2)
Лектура и коректура текста (1 + 2)	

На обама студијским програмима садржаји савременог српског језика допуњују се и наставом на изборним предметима. На СЈК су ти предмети бројнији и разноврснији, а својим квантитетом намећу се садржаји из стилистике (Новинарска стилистика, Лингвостилистика

књижевноуметничког текста, Језик и стил писаца са Косова и Метохије, Функционални варијетети српског језика), културе изражавања (Култура изражавања, Основи дикције, Језичке норме) и шире схваћене лексикологије (Фразеологија српског језика, Увод у ономастику, Дијалекатска лексикографија). Од изборних предмета који припадају синхронијској лингвистици а у свој садржај укључују и проучавање српског језика на СП СЈК нуди се још Језичка политика и језичко нормирање.³ Курикулум СП СКЈ нуди два изборна предмета из културе изражавања (Култура изражавања и Основи дикције), те предмете Језик и стил писаца са Косова и Метохије и Језичка политика и језичко нормирање.

Српски језик и књижевност	Српска књижевност и језик
Функционални варијетети српског језика (2 + 0)	
Језичке норме (2 + 0)	
Језичка политика и језичко планирање (2 + 0)	Језичка политика и језичко планирање (2 + 0)
Култура изражавања (2 + 2)	Култура изражавања (2 + 2)
Основи дикције (2 + 2)	Основи дикције (2 + 2)
Увод у ономастику	
Дијалекатска лексикографија (2 + 2)	
Дијалекти српског језика у књижевности	
Фразеологија српског језика (2 + 0)	
Новинарска стилистика (2 + 2)	
Лингвостилистика књижевноуметничког текста (2 + 2)	
Језик и стил писаца са Косова и Метохије	Језик и стил писаца са Косова и Метохије
Српски језик у јужнословенском и балканском контексту (2 + 0)	Српски језик у јужнословенском и балканском контексту (2 + 0)

2.2. Дијахронијски оријентисане дисциплине заступљене су са минималним бројем предмета, али ипак довољним да студенти Српског језика и књижевности стекну основе из историјске граматике српског језика (Историја српског језика 1 и 2), али и о развоју књижевног језика код Срба (Историја српског књижевног језика). С друге стране, СП Српска књижевност и језик има само један предмет овог типа – Историја српског језика, из чијег се садржаја закључује да се односи готово искључиво на развој књижевног језика. Осим тога,

3 Дисциплине које се баве језичким нивоима већим од реченице, као и интердисциплинарним проучавањима језика предвиђене су за два наредна нивоа студија, чијим програмима се овом приликом нећемо бавити.

програм у коме је примаран језик (СЈК) предвиђа да се дијалектологија слуша два семестра са недјељним фондом од 4 часа, док се на Српској књижевности и језику, како је већ напоменуто, дијалектологији додаје акцентологија стандардног језика (предмет је једносеместрални), што је и методички и методолошки проблематично. Дијахронијски садржаји на обама програмима допуњују се изборним предметом Српски језик у јужнословенском и балканском контексту.

Српски језик и књижевност	Српска књижевност и језик
Историја српског језика 1 (2 + 2)	
Историја српског језика 2 (2 + 2)	
Историја српског књижевног језика (2 + 2)	Историја српског језика (2 + 2)
Дијалектологија српског језика 1 (2 + 2)	Дијалектологија са основама акцентологије* (2 + 2)
Дијалектологија српског језика 2 (2 + 2)	

2.3. Преглед програма за србистику на Универзитету у Приштини показује да оба студија пружају солидне основе из области које припадају савременом српском језику, с тим што се неким дисциплинама (нпр. синтакси која је заступљена кроз чак 4 курса на СЈК) додјељује више предмета, док су друге као нпр. лингвистика текста или семантика сасвим изостале. На СП СЈК дијахронијска лингвистика је минимално заступљена, али су садржаји предмета ипак организовани тако да омогућавају студентима да стекну основна знања о развоју граматичког система и уопште књижевног језика. Нажалост, студенти СЈК немају могућност ни да се кроз изборне предмете упознају са историјском граматиком, изузев узгредног помена (у оквиру изборног курса Српски језик у јужнословенском и балканском контексту) неких фонолошких и морфолошких црта које српски језик дијели са другим јужнословенским и балканским језицима.

3. Осим студената србистике, српски језик као наставни предмет у школском систему предају још и свршени учитељи у нижим разредима основне школе. Стога се у курикулумима учитељских факултета налази и предмет Српски језик, чији су садржај граматичке дисциплине којима је придодата још и фонетика, као и подаци о развоју књижевног језика. На Учитељском факултету Универзитета у Приштини српски језик се слуша два семестра у оквиру предмета Српски језик 1 и Српски језик 2, у чији је садржај, осим поменутих сегмената укључен и правопис. У претходним курикулумима је

постојао и Правопис српског језика као посебан предмет, што је сасвим оправдано, јер се у нижим разредима основне школе стичу основе писмености, те учитељи морају бити добро утемељени у овом погледу. У постојећем курикулуму, међутим, егзистира изборни предмет Облици изражавања, који садржи методске јединице културе усменог изражавања и реторике, али је непотребно оптерећен садржајима из опште лингвистике. Осим тога, за тај предмет, судећи према књизи предмета, није задужен лингвиста већ наставник књижевности, иако сада Учитељски факултет има наставника чија је ужа научна област Српски језик.

4. Српски језик се кроз системскограматичке дисциплине проучава још и на страним филологијама, при чему сада у оквиру Филозофског факултета постоје студијски програми Енглески језик и књижевност и Руски језик и књижевност. Оба програма имају предмет Савремени српски језик 1 и 2, а обухвата основе фонологије и морфологије (Савремени српски језик 1) и синтаксе (Савремени српски језик 2). Садржај предмета понавља методске јединице предвиђене за средњу школу, а и препоручена литература је у првом реду ослоњена на средњошколски уџбеник граматике. Такву концепцију наставног предмета на универзитету оправдава свима добро позната чињеница да ученици средњих школа практично немају могућност да се упознају са садржајима из граматике (Ковачевић 2021: 111–112). Било би упутно да студенти страних филологија слушају и специјални курс из српског језика, чији би садржај креирали србиста и наставник страног језика, како би се језичким појавама у матерњем језику приступало из угла контрастивне анализе.⁴ Осим поменутих системскограматичких, оба програма стране филологије као обавезни предмет имају Правопис српског језика, са истим садржајем предмета као и студенти националне филологије. Постојећа концепција студијских програма Енглески језик и књижевност и Руски језик и књижевност студентима страних филологија омогућава да надограде познавање граматике и правописа стечено у основној школи, али би за будуће наставнике страног језика и преводиоце, поред поменутог програма за српски језик из контрастивне перспективе, било корисно и

4 М. Ковачевић истиче да је неопходно да „србисти са страним филолозима направе план и програм (који би укључивао нужне и довољне услове бављења контрастивном (лингвистиком) српског језика за стране филологије, а да то опет не буду основношколски или средњошколски садржаји (нпр. само правописа, или „суве“ граматике), односно садржаји препуштени вољи онога који је са матичне катедре за тај предмет задужен на страним филологијама” (Ковачевић 2021: 111).

увођење изборних предмета који би се посебно бавили лексичким и фразеолошким системом српског језика. Ваља напоменути да СП Руски језик и књижевност у свој курикулум укључује и предмет Основи дикције, али се за тај предмет никада није определијелио ниједан студент.

5. Наставнички нефилолошки смјерови на Филозофском факултету, који припадају области друштвено-хуманистичких наука, такође имају као обавезан предмет Правопис српског језика. Заправо, тај предмет имају студијски програми: Педагогија, Социологија, Филозофија и Историја умјетности, док предмет није укључен у курикулум смјерова Психологије и Историје, који су акредитовани прије поменутих студијских програма. Међутим, увидом у књигу предмета може се уочити да су садржаји исти за студенте филологије и студенте нефилолошких наставничких група. Добра страна укључивања ортографских садржаја у курикулуме ових студијских програма јесте то што ће будући наставници и/или стручна лица која ће имати професионалну комуникацију са различитим слојевима друштва – стећи основна знања о правопису свог матерњег језика. Међутим, поставља се питање да ли је за те професије функционално учење правописних правила, која често нису јасна ни студентима србистике, који их притом повезују са знањима из системскограматичких дисциплина. Сматрамо да би сврсисходније било као обавезан предмет овим смјеровима понудити Културу изражавања (која свакако обухвата и основна ортографска начела), али и српски академски језик, у оквиру кога би се упознавали са функционалним варијететом који ће користити у својим будућим професијама. Овдје ваља напоменути да студијски програми Филозофија, Социологија, Историја и Историја уметности имају изборни предмет Реторика, који, поред садржаја који се тичу развоја и теорије реторике, укључују и оне који подразумевају обликовање и тумачење бесједе, што свакако захтијева анализу језичких средстава. Међутим, за овај курс одговоран је наставник чија је ужа научна област Филозофија, те студенти, уколико бирају овај предмет, не могу развијати своја знања и способности везане за српски језик. Потреба да се у школама не само учи него и његује стандардни језик (који укључује и правила ортоепије) налагала би да сви наставнички смјерови (укључујући и студије математике, физике, хемије, биологије и других природно-математичких дисциплина) формирају стручњаке чије је познавање српског језика као језика на коме се изводи настава на врло високом нивоу. Како

запажа М. Ковачевић (2021: 118), „професори тих предмета морају помагати, а не својим језичким незнањем одмагати професорима српског језика у подизању писмености и језичке културе код ученика основних и средњих школа”. Поготову је то важно на подручјима на којима доминира нестандардни изговор, какво је и јужна србијанска покрајина.

6. Одлично владање матерњим језиком требало би да буде једна од одлика човјека који има високошколско образовање. Нажалост, српски јавни дискурс, чак и онај академски – обилује језичким грешкама различите врсте.⁵ Стиче се утисак да високообразовани Срби боље познају енглески језик него свој матерњи језик, који је уједно био и језик њиховог школовања. Бројни апели струке (в. Брборић 2021, Брборић 2023) да се садржаји српског језика укључе у све високошколске курикулуме – до сада нису дали никакве резултате. Стога и не чуди што на Универзитету у Приштини ни на једном од наставничких смјерова нема садржаја који се тичу српског језика. Нема га чак ни на оним програмима којима је језик основно средство за остварење професије, какви су глума и права.⁶ На студијском програму за глуму постоји предмет Дикција који се слуша чак 8 семестара. Сајт Факултета уметности не пружа увид у силабусе, тако да нисмо утврдили садржај предмета, али чињеница да је за предмет одговоран драмски умјетник, а не србиста, указује на то да се српски језик посматра само као алат којим се глумци служе, без теоријских знања о његовим фонолошким одликама, акценатском систему, особеностима дијалеката, метричким системима и сл. На основним студијама права такође постоји изборни предмет Реторика, чији садржај показује да је ријеч о теорији реторике, иако би и будућим правницима било од користи да активно овладају вјештином бесједништва и, надасве, да кроз одабир адекватних предмета овладају језиком своје струке, који је по много чему специфичан. Осим тога, сваки студијски програм, без обзира на научно поље којем припада, морао би имати предмет чији би се садржај тицао функционалне писмености. Притом ваља напоменути да Катедра за српски језик у садашњем саставу располаже наставницима који имају референце и за извођење наставе из свих поменутих области.

5 В. Крстић–Томашевић 2024.

6 На Универзитету у Приштини не постоји журналистика.

7. Преглед предмета и предметних садржаја који се тичу српског језика на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици показује да се српски језик третира као наставни предмет битан за србисте, тј. будуће наставнике српског језика, као и за учитеље и наставнике страних језика. На студијском програм на коме је језик надређен књижевним садржајима заступљене су све области значајне за формирање кадра филолошког и наставничког усмјерења. На програму Српска књижевност и језик недостају садржаји важни како за филолога србисту тако и за наставника српског језика, а то су историјска граматика српског језика и лексикологија. Студијски програми за разредну наставу и они за образовање наставника (и преводаца) страних језика имају идентичне садржаје из савременог српског језика, иако је ријеч о различитим образовним профилима. Сматрамо да би те садржаје у наредним акредитацијама требало обогатити областима које су повезане са наставним и образовним потребама будућих учитеља и наставника страних језика / преводаца, при чему би свакако требало задржати и предмете посвећене системскограматичким дисциплинама (без обзира на то што понављају садржаје из средње школе) и правопису.

На појединим наставничким смјеровима, и то онима под окриљем Филозофског факултета реакредитованим након 2021. године уведен је предмет Правопис српског језика, са истим садржајем предмета који се предаје студентима филолошких група. Чини се да би за наставничке нефилолошке групе сврсисходније било формирати предмете Функционална писменост / Култура изражавања и српски академски језик, и то не само за групе на Филозофском него и за оне које постоје под окриљем Природноматематичког факултета (Биологија, Математика, Географија, Информатика, Физика, Хемија). Предмет који се тиче функционалне писмености, односно културе изражавања требало би увести и на ненаставничке групе, без обзира на то ком научном пољу припадају, јер пракса показује да нам је језичка култура на незадовољавајућем нивоу. За поједине смјерове требало би увести српски као језик струке да не бисмо имали ситуације у којима факултетски образовани стручњаци различитих области знају енглеску, али не и српску терминологију у својој области. Посебно је битно увођење садржаја српског језика за оне смјерове којима је српски језик иманентан, а то су студије глуме и права. Из наведеног прегледа је евидентно да српски језик, изван двију србистичких катедара, ни на Приштинском универзитету,

као ни у другим универзитетским центрима нема статус какав би – као језик образовања, али и носилац идентитета – морао имати. А учење и његовање српског језика од изузетне је важности у јужној србијанској покрајини, јер је ријеч не само о подручју удаљеном од књижевнојезичког стандарда него и о зони која је изложена албанској политичкој и језичкој доминацији.

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић 2021:** В. Брборић, „Нека питања и проблеми србистике на србистичким катедрама”, у: *Сѣаѣус срѣскоѣ језика и књижевности у образовном сисѣму* (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 125–144.
- Брборић 2023:** В. Брборић, „Српски језик у српском образовном систему”, *Српски језик – сѣудѣје срѣске и словенске XXIII*, 255–269.
- Ковачевић 2021:** М. Ковачевић, „Питања српског језика на несрбистичким филолошким катедрама и на ненаставничким факултетима”, у: *Сѣаѣус срѣскоѣ језика и књижевности у образовном сисѣму* (ур. Милош Ковачевић), Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 103–121.
- Ковачевић 2023:** М. Ковачевић, *Поѣледи на срѣско језичко образовање*, Крагујевац: Филум.
- Крстић–Томашевић 2024:** А. Крстић, А. Томашевић, „Ортографска норма у медијској пракси на примјеру портала N1”, у: *Српски јавни дискурс* (ур. Весна Ђорђевић и др.), Београд: Институт за српски језик САНУ, 84–98.

ИЗВОРИ

- <https://fifa.pr.ac.rs/project/srpski-jezik-i-knjizevnost/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/srpska-knjizevnost-i-jezik/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/ruski-jezik-i-knjizevnost/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/engleski-jezik-i-knjizevnost/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/istorija-oas/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/istorija-umetnosti-oas/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/sociologija-oas/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/filozofija-oas/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/pedagogija-oas/> (10. јануар 2025. године)
- <https://fifa.pr.ac.rs/project/psihologija-oas/> (10. јануар 2025. године)
- <https://uf-pz.net/studije/osnovne-akademske-studije/razredna-nastava/> (12. јануар 2025. године)
- https://pravni.pr.ac.rs/studije/osnovne_akademske_studije_prava/ (12. јануар 2025. године)
- <https://www.art.pr.ac.rs/index.php/studije/odsek-dramskih-umetnosti/odsek-dramske-umetnosti-osnovne/gluma-osnovne/> (12. јануар 2025. године)

СЕРБСКИЙ ЯЗЫК В ПРИШТИНСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ ВРЕМЕННО ДИСЛОЦИРОВАННОМ В Г. КОСОВСКА-МИТРОВИЦА

Резюме

В работе описывается статус сербского языка в Приштинском университете временно дислоцированном в г. Косовска-Митровица, в котором у сербского языка двойная роль. Во-первых, на сербском языке проводится обучение в самом университете, кроме кафедр зарубежной филологии, на которых языком обучения являются также английский и русский язык. Во-вторых, сербский язык является предметом изучения двух филологических программ – Сербский язык и литература (СЯЛ) и Сербская литература и язык (СЛЯ), а также двух программ изучения зарубежной филологии (Английский язык и литература и Русский язык и литература) и программы обучения учителей школьного и дошкольного возраста (на Учительском факультете).

Обзор предметов и программ обучения, относящихся к изучению сербского языка, показал, что сербский язык, кроме двух кафедр сербистики, ни в Приштинском университете, ни в других университетских центрах не имеет статуса, который – будучи языком получения образования и являясь носителем идентичности – должен иметь. Поэтому, в надежде на то, что сам Университет и сербистика в нем будут сохранены, предлагаются возможные направления развития сербского языка в роли языка обучения, в первую очередь на кафедрах зарубежной филологии, а также на других как педагогических так и непедagogических направлениях.

Изучение, защита и поддержка сербского языка имеет огромное значение в южном сербском крае, т.к. речь идет не только о регионе, находящемся в отдалении от литературного стандарта, но и о зоне под албанской политической и языковой доминацией.

Ключевые слова: сербский язык, учебный предмет, язык образования, сербистика, функциональная грамотность, академический язык.

Анна М. Јањушевич Оливери

УНИВЕРЗИТЕТСКИ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ СРБИСТИКЕ

Зборник радова

Издавач

ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Београд, Фабрисова 10

За издавача

Др Златко Грушановић

Корице

Стефан Секулић

Припрема и штампа

КУЋА ШТАМПЕ ПЛУС

Земун, Бачка 15д

Тираж

300 примерака

ISBN 978-86-87137-92-9

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

378.147::811.163.41(082)

378.147::821.163.41.09(082)

811.163.41(082)

ИНТЕРКАТЕДАРСКА србистичка конференција (5 ; 2024 ; Тршић)

Универзитетски планови и програми србистике : зборник радова са Пете интеркатедарске србистичке конференције, одржане у НОКЦ "Вук Караџић" у Тршићу 21-23. јуна 2024. године / Пета интеркатедарска србистичка конференција ; [главни и одговорни уредник Вељко Брборић]. - Београд : Завод за унапређивање образовања и васпитања, 2025 (Београд : Кућа штампе плус). - 312 стр. : табеле ; 23 cm

Тираж 300. - Стр. 7-10: Предговор / Уредник. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries ; Резюме.

ISBN 978-86-87137-92-9

а) Српски језик - Високошколска настава - Зборници б) Српска књижевност - Високошколска настава - Зборници в) Србистика - Зборници

COBISS.SR-ID 170216201

